

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

Ankara hlavním městem Turecka a československo-turecké
vztahy v meziválečném období

Bc. Pavla Cvanová

Diplomová práce

2009

UNIVERSITY OF PARDUBICE
FACULTY OF ARTS AND PHILOSOPHY

Ankara, a Capital of the Turkish Republic and
the czechoslovak-turkish relation in interwar period

Bc. Pavla Cvanová

Diplomová práce

2009

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Pavla CVANOVA**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **ČESKOSLOVENSKO - TURECKÉ VZTAHY V OBDOBÍ
PRVNÍ REPUBLIKY**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

- I.A seznámení s Československem, politická situace nově vzniklého státu.
 - I.B seznámení s Tureckem, politická situace nově vzniklého státu.
 - II. Navázání vzájemných vztahů, podepsání bilaterální SMLOUVY O PŘÁTELSTVÍ (11. 10. 1924), zastoupení Československa v zemi.
 - III. Vzájemné vztahy v období do konce První republiky
 - IV. Ekonomické vztahy
 - V. Kulturní vztahy (výuka turečtiny v Československu. ...)
- Přesné vymezení tématu, zásady pro vypracování bude konzultováno na Specializačním semináři.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ARCHIVNÍ PRAMEN:

ZASTUPITELSKÝ ÚŘAD ANKARA 1926-1945, Prozatimní inventární seznam, 2002.

BŘACH, Radko, Československo a Evropa v polovině dvacátých let, Praha, Litomyšl, 1996.

Dějiny diplomacie, II.-III., redakce V. P. Potěmkin, Praha 1947-1949.

DURMAN Karel, Blízký východ ve světové politice 1918-1959, Praha 1966.

GOMBÁR, Eduard, Moderní dějiny islámských zemí, Praha 1999.

KLIMEK, Antonín, KUBŮ Eduard, Československá zahraniční politika 1918-1938, Praha 1994.

SOUDOBY TISK (Československé provenience)

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Václav Veber
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání diplomové práce:

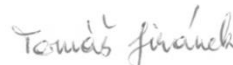
31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Boleradicích dne 28. října 2009

Pavla Cvanová

Mé poděkování patří panu doc. PhDr. Václavu Veberovi za cenné rady a podporu. Jsem mu rovněž vděčna za trpělivost a čas, který mi věnoval.

Dále pak bych chtěla poděkovat všem pracovníkům Fakulty filozofické Univerzity Pardubice, zejména zaměstnancům Katedry historických věd pod vedením pana doc. PhDr. Tomáše Jiráňka, Ph. D. Za laskavost děkuji panu Mgr. Jiřímu Kubešovi, Ph. D. a panu Mgr. Zbyňku Vydrovi, Ph. D.

Rovněž děkuji panu PhDr. Jindřichu Dejmkoví, Dr.Sc. a pracovníkům Archivu Ministerstva zahraničních věcí. Dále Jeho Excelenci panu Koray Targayovi, t. č. velvyslanci Turecké republiky v Praze a Prvnímu sekretáři velvyslanectví panu Çağrı Sakarovi.

V neposlední řadě jsem vděčna za rady Mustafu Saïd Kirperovi a Ali Emre Ertaşovi, za pomoc a podporu slečně Anně Peřinové, slečně Gülsüm Yılmazové a všem mým bližním.

Děkuji.

Motto

„S prohlídkou historické Angory jste za jeden den lehce hotovi. Zato tím zajímavější je čilý, přímo americký dojem činící ruch, který v tomto starotureckém, primitivním městečku, stavším se přes noc hlavním městem rozlehlé říše, dnes vládne. Překotně se dnes v Angoře staví; močály, jež Angoru obklopují, rozšiřující tam malarii, jsou dnes vysušovány a na jejich místě stavěny nové, moderní čtvrti městské. Staré špinavé krámky angorské přeměňují se nyní o závod v krámky ve stylu evropském, v nichž obdržíte na příklad i dánské máslo a anglické marmelády. Primitivní anatolské karavanseraje se upravují na hotely, jež žádají za malý, nepřilíš čistý pokojík denně nezřídka i našich 100 – 120 Kč. I jinak činí stálý příliv nového obyvatelstva a cizinců Angoru městem velice drahým. V krátké době vzrostlo obyvatelstvo ze 40.000 obyvatel na 100.000, ne-li více, takže se Angora stává znenáhla největším městem anatolským; dříve velice významná Smyrna, jež však ztratila po porážce řecké v roce 1922 všechno své obyvatelstvo řecké, ustupuje dnes úplně do pozadí. Horečný ruch stavební, který zavládl v posledních dvou letech v Angoře, zdražuje tam neslýchanou měrou především stavební pozemky: tak se platí – není to orientální báhorka, nýbrž suchý fakt, ilustrující však tím výmluvněji hospodářské poměry v novém hlavním městě tureckém – na některých místech v Angoře až 17.000 Kč za jeden čtvereční metr! Všeobecná, vpravdě nesnesitelná dražota, jež zavládla v Angoře, kontrastuje ostře s primitivností života, jež Angora svému novému obyvatelstvu a především cizincům za dnešních poměrů skýtá. Než není pochyb o tom, že se energii nového režimu tureckého podaří během doby překonati i tyto obtíže a přetvořiti Angoru ve veleměsto vpravdě moderní. Celkem mi Angora svým čilým, kypivým životem připomínala naši popřevratovou Prahu, jakož na druhé straně upadající Cařihrad možno přirovnati k podobně upadající Vídni.“¹

Profesor Dr. Bedřich Hrozný,² 1925.³

¹ HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsíce*. Praha, 1927, s. 14-15.

² Bedřich Hrozný, (1879-1952), český asyriolog, rozluštitel chetitštiny a zakladatel chetitologie. Srov. KOLMAŠ, Josef – KRUPA, Viktor – OPATRŇY, Josef et. al. *Kdo byl Kdo- čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha, 1999, s. 200. ISBN 80-85983-59-1.

³ Bedřich Hrozný se zastavil v Ankaře v roce 1925. Tento rok dosáhl významných úspěchů při archeologickém výzkumu v tureckém Kŭltepe, když objevil obchodní osadu asyrských kupců v Káneši a s ní tzv. kappadocké tabulky, po kterých asyriologové marně pátrali od 80. let 19. století. Svě cesty a výkopy, podniknuté v Turecku v roce 1925 vylíčil ve spisku *V říši pŭlměsíce*. Srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsíce*. Praha, 1927. Dále srov. KOLMAŠ, Josef – KRUPA, Viktor – OPATRŇY, Josef et. al. *Kdo byl Kdo- čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha, 1999, s. 201. ISBN 80-85983-59-1.

NÁZEV

Ankara hlavním městem Turecka a československé vztahy v meziválečném období

ANOTACE

Práce se zabývá zákulisím volby Ankary za hlavní město Turecka z československého pohledu. Snaží se vysvětlit, proč bylo malé město v roce 1923 zvoleno za sídlo vlády namísto kosmopolitního Istanbulu, dřívějšího hlavního města Osmanské říše. Rovněž je položena otázka, jaké důsledky měla tato změna pro Československou republiku.

KLÍČOVÁ SLOVA

Ankara; Turecko; Československo; Lausannská mírová smlouva; boj za nezávislost; vyslanectví.

TITLE

Ankara, a Capital of the Turkish Republic and the czechoslovak-turkish relation in interwar period.

ABSTRACT

This diploma paper deals with coulisse why Ankara was choosen as a capital of Turkey instead of cosmopolitan city Istanbul, seemed from czech point of view. Also this diploma paper deals with a new situation for the Czechoslovak Republic.

KEYWORDS

Ankara; Turkey; Czechoslovakia; Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, Turkish War of Independence, embassy.

OBSAH

1. Úvod.....	6
2. Téma styků. Aktuálnost tématu.	15
3. Ankara hlavním městem.....	32
3.1. Předehra.....	32
3.2. Mezihra.....	42
3.3. Noční můra diplomatů.....	52
3.4. Důvody volby Ankary hlavním městem.....	83
4. Ankara a počátky československých vztahů s Tureckem.....	90
4.1. Rakouské dědictví.....	90
4.2. Počátky československé zahraniční politiky v Turecku.....	97
4.3. Ankara.....	106
5. Závěr.....	115
6. Seznam pramenů a literatury.....	117
6.1. Nепublikované prameny.....	117
6.2. Publikované prameny: deníky, paměti, ostatní.....	117
6.3. Encyklopedie všeobecné, slovníky, příručky.....	117
6.4. Časopisecké studie.....	119
6.5. Knižní publikace: monografie, slovníky.....	120
6.6. Ostatní: informační letáky, brožurky.....	124
6.7. Internetové zdroje.....	124
6.8. Normy bibliografických citací.....	126
7. Seznam příloh.....	127
7.1. Obrázkové přílohy - seznam.....	127
7.2. Textové přílohy – seznam.....	128
7.3. Mapové přílohy - seznam.....	129
7.4. Tabulkové přílohy - seznam.....	129
8. Résumé.....	188

1. Úvod

Dne 1. května 2004 vstoupila Česká republika do Evropské unie. Vstupem se nám tak přímo otevřely nové otázky a rozhodování, mezi něž patří například integrace Turecka. I v naší republice se krátce po vstupu přehnal řada diskuzí, která byla „zakončena“ Evropskou peticí proti vstupu Turecka do EU.⁴

Turecká republika⁵ vstoupila do evropských struktur dříve než ČSR, ČSSR, ČSFR a ČR.⁶ Již v roce 1948, kdy Prahu na dlouhá desetiletí poznamenávaly „osudové únorové dny“, ⁷ bylo Turecko zakládajícím členem OEEC⁸ (od roku 1960 OECD)⁹ a bylo tak jeho jedinou „neevropskou“¹⁰ členskou zemí¹¹. O čtyři roky později, roku 1952,¹² se stalo členem NATO¹³ a v roce 1959 podalo žádost o členství v Evropském hospodářském společenství (EHS)...¹⁴

⁴ Asociace pro evropské hodnoty začala petici podepisovat rokem 2004, tedy o rok dříve před zahájením přístupových rozhovorů. Tato petice měla za cíl zabránit určení přesného data, na němž by bylo Turecku sděleno případné zahájení přístupových rozhovorů. Tato Asociace později, od 9. května 2005, začala oslovovat občany a sbírat hlasy pod podobnou petici, která měla zabránit zahájení přístupových jednání. Petice byla součástí mezinárodního projektu *Voice for Europe*, Hlas pro Evropu, který měl tentýž úmysl. Asociace rovněž zorganizovala demonstraci před tureckým velvyslanectvím. Viz: ŠARADÍN, Pavel. Česká společnost a členství Turecka v Evropské unii. In TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007, s. 48-49. ISBN 978-80-244-1875-9. Pro zajímavost petiční letáček příkládám v Příloze této diplomové práce.

⁵ Název státu je přesně Turecká republika, turecky Türkiye Cumhuriyeti, zkráceně Turecko (Türkiye). Pozn. aut.

⁶ ZBOŘIL, Zdeněk. Anatolský most. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 3. ISSN 0543-7962.

⁷ Zde parafrázuji název knihy od Václava Vebera zabývající se podrobně danou problematikou. Viz: VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha, 2008.

⁸ Organizace pro evropskou hospodářskou spolupráci (anglicky *Organization for Economic Cooperation*, zkratka OEEC) – mezivládní ekonomická organizace. Vznikla úmluvou členských zemí v dubnu 1948. OEEC byla orgánem pro koordinaci rozdělování financí plynoucích z tzv. Marshallova plánu, tedy Evropského programu obnovy. Srov. ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999², s. 246-247, 319. ISBN 80-85983-75-3.

⁹ Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (anglicky *Organization for Economic Cooperation and Development*, zkratka OECD) – mezivládní organizace hospodářsky nejsilnějších států světa, vznikla roku 1961 reorganizací OEEC s cílem koordinovat ekonomickou a sociální politiku členských zemí. Viz: ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999², s. 319 - 320. ISBN 80-85983-75-3.

¹⁰ Krátké zamyšlení, kam Turecko geopoliticky patří: Viz následující kapitolu, pozn. aut.

¹¹ Členské státy OEEC: Belgie, Dánsko, Francie, Irsko, Island, Itálie, Lucembursko, Nizozemsko, Norsko, Portugalsko, Rakousko, Řecko, Švédsko, Švýcarsko, Turecko, Velká Británie a 3 západní okupační zóny Německa. Viz: ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999², s. 319. ISBN 80-85983-75-3.

¹² ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999², s. 321. ISBN 80-85983-75-3.

¹³ Důvody a důsledky přijetí Turecka do NATO komentuje Judt následovně: „A kdyby Turecko nemělo významnou strategickou pozici na námořních přístupových trasách Sovětského svazu z Černého do Středomořího moře, mohlo by docela klidně sejít z mysli Západu úplně. Takto se však Ankara v době studené války stala členem Západní aliance, který vzhledem k početně silné armádě znamenal pro NATO významnou posilu. Na turecké půdě se nacházely americké rakety a vojenské základny vyztužující z jihozápadu cordon sanitaire, který lemoval sovětské hranice od Baltského moře k Tichému oceánu. Proto západní vlády nejen poskytovaly Turecku vydatnou finanční pomoc, ale zaujímaly také dost benevolentní a nekritický postoj k jeho nestabilním diktátorským režimům – jež se nezdálo dostávat k moci vojenskými převraty.“ Podobně hovoří i Glenny. Srov. GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha, 2003,

Argumenty nabízené médií a politickou obcí pro anebo proti vstupu Turecka do Evropské unie, ať už politické či ekonomické, mne vedly ke zvýšenému zájmu o tuto zemi a snaze vytvoření si vlastního názoru bez nádechu předsudků či historizujícího podtónu. Ten vytýká podobným diskuzím například i redaktor *Mezinárodní politiky* Zdeněk Zbořil.¹⁵

Když pak na podzim 2007 turecký premiér Recep Tayyip Erdoğan navštívil Českou republiku¹⁶ a zdůraznil „tradičně dobré vzájemné vztahy“, téma této diplomové práce bylo „na světě“.

Avšak vzhledem ke studiu Kulturních dějin, snažila jsem se téma zúžit, posunout více ke kulturní rovině a odstoupit tak od ryze politických, resp. diplomatických, a ekonomických vztahů.

V poslední době roste zájem o československo-turecké vztahy meziválečného období, rovněž vznikají zajímavé publikace o současných, tedy česko-tureckých vztazích,¹⁷ přesto nesměle doufám, že téma Ankary, jako nového hlavního města Turecka, zasazené do širokého kontextu, bude drobným obohacením bádání na tomto poli.¹⁸

Aktuálnost zkoumání československo-, respektive česko-tureckých styků, může být dána i současným stavem a snahou stále prohlubovat vzájemné vztahy. Ty se úspěšně rozvíjejí především v kontextu pokračujících přístupových rozhovorů EU-Turecko¹⁹ (tato práce navíc převážně vznikala v období českého předsednictví)²⁰ a dále posilují spolupráci

s. 470. ISBN 80-7257-976-2. Dále srov. JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha, 2008, s. 787. ISBN 978-80-7391-025-9.

¹⁴ ZBOŘIL, Zdeněk. Anatolský most. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 3. ISSN 0543-7962.

¹⁵ ZBOŘIL, Zdeněk. Anatolský most. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 1, 3. ISSN 0543-7962.

¹⁶ V listopadu 2007 proběhla oficiální návštěva předsedy vlády Turecké republiky Recepta Tayyipy Erdoğana. Srov. MZV, *Vzájemné bilaterální návštěvy představitelů ČR a Turecka: Přehled bilaterálních návštěv od roku 2000*. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [cit. 2009-04-24].

URL: <http://www.mzv.cz/ankara/cz/vzajemne_vztahy/vztahy_s_tureckem/index.html>.

¹⁷ TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007. ISBN 978-80-244-1875-9.

¹⁸ Dovolím si tvrdit, že v současnosti roste zájem i o Turecko jako takové. To dokládá například časopis *Mezinárodní politika*, jenž věnoval celé své číslo právě Turecku. Zajímavou publikací k tureckým dějinám je i nejnovější kniha Jana Wannera. Srov. *Mezinárodní politika* 9, 2007. ISSN 0543-7962. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

¹⁹ Rozvoj styků s Tureckem, nejen vojensko-politických, ale i ve sféře obchodně ekonomické, byl „nastartován“ již přijetím ČR do NATO v roce 1999. Srov. KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2000 do prosince 2000*. Praha, 2001, s. 14, 122. ISBN 80-86345-18-1 (MZV), ISBN 80-86506-13-4 (ÚMV).

²⁰ Českým předsednictvím se zde rozumí předsedání České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009. Česká republika převzala štafetu ve vedení Unie 1. ledna 2009 od Francie a ve druhé polovině roku 2009 ji předá Švédsku. Více např. brožura *České předsednictví EU 2009 – otázky a odpovědi*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87041-30-7.

a dialog v politických a ekonomických oblastech.²¹ Mnohé základy, na nichž se nyní úspěšně staví, byly položeny právě v meziválečném období.

Politickými dějinami a událostmi vedoucí k volbě hlavního města v srdci Anatólie byla klíčovou knihou práce Margaret MacMillanové *Mírotvůrci*.²²

K tureckým novodobým dějinám z českých autorů je přínosná kniha Zdenky Veselé²³ či společná práce Zdenky Veselé, Naděždy Zimové a Lud'ka Hřebíčka, bývalých pracovníků oddělení Středního východu a arabských zemí Orientálního ústavu ČSAV, *Společenské myšlení v Turecku*.²⁴

Ze současných autorů se počátkům československo-tureckým vztahů či moderním tureckým dějinám věnuje Gabriel Pirický,²⁵ a zejména Petr Novák, který otiskl své příspěvky k tématu ve sborníku Historického ústavu *Moderní dějiny*²⁶ nebo v revue *Slovanský přehled*²⁷. Bohužel Novákova zevrubná práce o počátcích diplomatických československo-tureckých styků, čerpající z bohaté pramenné základny a cizojazyčné literatury, nebyla širěji publikována.²⁸

O navazování diplomatických vztahů s Tureckem pojednává i článek Petera Holáska a Eduarda Kubů věnující se zahraniční politice meziválečného Československa k vybraným státům Asie a Afriky. Z charakteru článku však vyplývá nutnost zpracovat látku s maximální stručností.²⁹

Ještě dodejme, že kromě Zimové a Veselé se Tureckem zabýval i Karel Pravec.³⁰ Ze starší literatury je pak zajímavá práce Aloise Musila.³¹

²¹ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 212. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

²² MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004. ISBN 80-200-1151-X.

²³ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984.

²⁴ VESELÁ, Zdenka et al. *Společenské myšlení v Turecku*. Praha, 1985.

²⁵ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006. ISBN 80-7277-323-2.

²⁶ NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15. Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.

²⁷ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920. In *Slovanský přehled. Review for Central and Southeastern European History XCI*, č. 4. Praha, 2005.

²⁸ Jde o Novákovu diplomovou práci pod vedení Vladimíra Nálevky. Tuto práci mi k nahlédnutí s laskavostí zapůjčili pracovníci Archivu Ministerstva zahraničních věcí, za což jim touto cestou ještě jednou děkuji. Přiznávám, že díky této práci jsem se rozhodla poněkud odbočit od původně zamýšlené koncepce své diplomové práce, poněvadž by byl velmi omezený přínos. Srov. NOVÁK, Petr. *Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1926: diplomová práce*. Praha, 2005.

²⁹ HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraniční politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied 34*, Bratislava, 1986, č. 4. ISSN 0018-2575.

³⁰ PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967. Dále. PRAVEC, Karel. *Turecko*. Praha, 1966.

³¹ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941.

Dalším významným zdrojem informací o událostech v předpřevratovém i republikánském Turecku je *Zahraniční politika*. Meziválečné ministerstvo zahraničí si uvědomovalo, že

„vedle činnosti v zahraničí mu připadají i jisté povinnosti uvnitř státu, a proto začalo v roce 1922 vydávat revue *Zahraniční politika* jako Sborník pro studium mezinárodních otázek politických, hospodářských a právních, kde vedle některých důležitých dokumentů byly publikovány i odborné články, stručná chronologie událostí a pod. Odpovídalo to zvýšenému zájmu československé veřejnosti o mezinárodní události, což vedlo i k zakládání různých spolků přátelství s národy jiných evropských států.“³²

Jak bylo řečeno, tato diplomová práce si klade za cíl vykreslit turecké poměry a změnu tamějšího hlavního města i v jiných, nežli pouze v politických barvách. K dotvoření obrazu o Ankaře a kemalistickém Turecku lze využít paměti Bedřicha Hrozného,³³ který v polovině dvacátých let dvacátého století vedl v Turecku výkopové práce. Pohled na realitu tehdejší Ankary, byť v mnohém protichůdném s názory Hrozného, rovněž popisuje český novinář Mohamed Abdullah Brikcius, který cestoval Tureckem v polovině třicátých let dvacátého století.³⁴ Odlišná stanoviska jsou dána jednak časovým odstupem jedné dekády, během níž probíhala rekonstrukce hlavního města, ale též rozdílnými povahami výše zmíněných osobností. Zatímco Hrozný obdivoval překotnou výstavbu, která měla dát hlavnímu městu zdravější, „evropský“ nádech, Brikcius tento modernismus zatracoval.³⁵

Nicméně, jakoby tyto dva odlišné pohledy byly dodnes symptomatickými v hodnocení Ankary: pro jedny moderní velkoměsto, pro druhé pravoúhlá šed' bez duše.

Literatura o prvorepublikovém Československu byla využita jen okrajově. Přesto za všechny jmenujme alespoň syntézu Antonína Klimka.³⁶ Od stejného autora ve spolupráci s Eduardem Kubů vyšla i kniha zabývající se zahraniční politikou v daném období, avšak styky s Tureckem jsou zmíněny pouze povrchově.³⁷ Dalším zdrojem informací byla literatura

³² ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*. Plzeň, 2005, s. 88. ISBN 80-86898-35-0.

³³ HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŮlměsíce*. Praha, 1927.

³⁴ BRIKCIUS, Mohamed Abdullah (Bohdan). *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935.

³⁵ Brikcius byl v mnohém rozporuplná osobnost. Brikcius byl romantik, který upřímně miloval islámský svět pouští, oáz a městské orientální architektury. Ankaru tehdy hodnotil jako „nějaký popletená Východ se Západem.“ Srov. BRIKCIUS, Mohamed Abdullah (Bohdan). *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 72. K jeho osobnosti: MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007, s. 351-360. ISBN 978-80-200-1554-9.

³⁶ KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. XIII., 1918-1929*. Praha, 2000. ISBN 80-7185-228-3.

³⁷ KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938: Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha, 1995. ISBN 80-85241-88-9.

týkající se Malé Dohody.³⁸ Republikánské Turecko sice nebylo v této meziválečné alianci, ale stálo na její hranici.³⁹ K hospodářství meziválečného Československa práce čerpala z knihy Milana Sekaniny o hospodářské krizi.⁴⁰ K epilogu meziválečných československo-tureckých styků je neocenitelnou kniha Jana Němečka *Soumrak a úsvit československé diplomacie*.⁴¹

Vzhledem k faktu, že téma Ankar jako hlavního města nového Turecka není v české literatuře příliš zpracováno,⁴² hlavními pilíři této práce je zahraniční literatura⁴³ a pramenná základna československé provenience, uložená v Archivu Ministerstva zahraničních věcí v Praze (AMZV). Pro práci byly využity zejména *Politické zprávy (PZ)*⁴⁴ z příslušných let,⁴⁵ okrajově pak fondy z IV. sekce národohospodářské a I. sekce prezidia prvorepublikového Ministerstva.⁴⁶

Na závěr si dovoluji několik technických poznámek:

Při psaní této práce bylo nutné se vyrovnat se skutečností, že se v jednom textu objevuje množství osobních jmen, toponym, náboženských pojmů, názvů politických organizací a hnutí z jazykově odlišných oblastí – arabské, perské a turecké, které navíc bývají přepisovány do „evropských“ jazyků bez jakékoliv normy.

³⁸ SMUTNÝ, Drahoš. *Středoevropská politika Československa mezi 1. a 2. světovou válkou a Malá dohoda*. Brno, 1968.

³⁹ Turecko stálo na hranici Malé Dohody jak z hlediska zájmu, tak geograficky, pozn. aut.

⁴⁰ SEKANINA, Milan: *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9.

⁴¹ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha, 2008. ISBN 978-80-200-1638-6.

⁴² Výjimkou je studie Klemense. Srov. KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolil angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107-1111.

⁴³ Pro práci byla hojně využita práce o Atatürkově. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁴. ISBN 0-7195-6592-8.

⁴⁴ Politické zprávy Cařihrad, od roku 1927 jsou vedeny jako Politické zprávy Angora (či Ankara), pozn. aut.

⁴⁵ Vzhledem k tomu, že Normy o citacích ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2 neřeší citaci archivních pramenů, cituji v práci podle způsobu citace vedené ve sborníku *Moderní dějiny 15. Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha, 2007. Politické zprávy (PZ) jsou uváděny pod číslem, pod jakým jsou vedeny v Archivu Ministerstvu zahraničních věcí v Praze, tedy nikoliv pod čísly jednacími. Na rozdíl od výše uvedeného sborníku ještě připisují (za „lomítkem“) část či oddíl Politické zprávy.

⁴⁶ Fondy AMZV z období 1918-1939 jsou rozděleny: I. sekce – prezidium 1918-1939; II. sekce politická 1918-1939; III. sekce zpravodajská 1918-1939; IV. sekce národohospodářská 1918-1939; V. sekce administrativní 1918-1928 a 1929-1939; VI. sekce právní 1918-1939; Pařížský archiv 1918-1921; Kabinet ministra 1918-1939; Edvard Beneš – soukromý archiv 1919-1935; Kroftův archiv 1918-1939; Politické zprávy z jednotlivých zastupitelských úřadů 1918-1939; Telegramy odeslané a došlé 1918-1939; Mírová konference a reparace 1918-1938; Diplomatický protokol 1918-1939. Srov. převzato z informačního letáčku *Archiv MZV ČR*.

Základem pravopisu tureckých názvů a jmen v této práci je téměř ve všech případech moderní varianta pravopisu, zavedená současně s přechodem na latinku v roce 1928.⁴⁷

Výslovnost je následující:

C, c	jako dž
Ç, ç	jako č
ğ ⁴⁸	„měkké g“ či „hre“, ⁴⁹ jako hrdelní zvuk mezi samohláskami <i>a, ı, o, u</i> jako hrdelní zvuk s prodloužením předchozí samohlásky na konci slova jako hrdelní zvuk s prodloužením předchozí samohlásky mezi samohláskami <i>a, ı, o, u</i> a souhláskami jako české j ve slovech se samohláskami <i>e, i, ö, ü</i> ⁵⁰
İ, i	jako i (tečka se píše i nad velkým písmenem)
I, ı	„zadní i“ či „temné i“
J, j	jako ž
Y, y	jako j
â	jako á
î	jako í
û	jako ú
Ö, ö	podobně jako ve francouzštině <i>eu</i>
Ü, ü	podobně jako ve francouzštině <i>u</i> ve slově <i>une</i>

Průtažný přízvuk (^)⁵¹ je někdy používán, aby označil dlouhou samohlásku (jak bylo uvedeno výše, např. jako *á, î*). Avšak následuje-li po souhláskách *k* anebo *l*, značí měkkost souhlásky (palatalizování), například *kâr* [kⁱ a r] znamená zisk, kdežto *kar* [k a r] znamená

⁴⁷ Velké národní shromáždění odhlasovalo dne 20. května 1928 zákon používat latinku. Od 1. června 1928 ji musely používat povinně všechny úřady; od června 1931 pak soukromý obchodní sektor (v zákoně ale byla uvedena podmínka, že si vláda vyhrazuje právo toto datum uspišit, pokud shledá, že latinka, tak jak byla upravena, vyhovuje zcela turečtině). „Evropské“ číslice (u nás nazývány „arabské“) byly zavedeny v létě 1929. Doplňme, že tato reforma nebyla jen snahou „poevroptit se“, ale ve své podstatě je arabská abeceda pro záznam turečtiny zcela nevyhovující. Čtení a psaní turečtiny se stalo jednodušší nejen pro cizince, ale i pro turecké děti. Srov. SONYEL, Selâhi R. *Atatürk – The Founder of Modern Turkey*. Ankara, 1989, s. 120. ISBN 975-16-0174-6.

⁴⁸ „Měkké g“ *ğ* se v turečtině neobjevuje na začátku slov, pozn. aut.

⁴⁹ „Měkkým g“ bývají rovněž přepisována přejatá slova z arabštiny, kde *ğ* představuje arabské *gh* (arabský abecední znak *ghayn*), odtud v turečtině pochází například slovo *gazi* (z arabského slova *ghazi*). Srov. FINDLEY, Carter Vaughn. *The Turks in World History*. Oxford, 2005, s. xv (Note on Usage). ISBN 0-19-516-770-8; ISBN 0-19-517726-6 (pbk.).

⁵⁰ LANĚ, Tomáš. *Turecko-český slovník*. Voznice, 2008, s. 14. ISBN 978-80-7335-126-7.

⁵¹ Diakritické znaménko označováno jako průtažný přízvuk, cirkumflex či tažená intonace. Srov. LINHART, Jiří et al. *Slovník cizích slov pro nové století*. Litvínov, 2002, s. 70. ISBN 80-85843-61-7.

sníh.⁵² Pro zajímavost uveďme, že jméno prvního tureckého prezidenta by se mělo číst a do češtiny přepisovat jako *Mustafa Kemal*.⁵³ V současné psané turečtině, spějící ke zjednodušování a přibližování se obecné turečtině, se průtažný přízvuk objevuje jen zřídka, převážně je psán konzervativními kruhy či v čistě náboženských pojmech.

Zdvojené hlásky se vždy vyslovují. Přízvuk je v turečtině na poslední slabice. Samohlásky *e, i, o, u* a také *â, î, û* výrazně změkčují předcházející souhlásku; před ostatními samohláskami se souhlásky vyslovují tvrději než v češtině.⁵⁴

Vzhledem k okolnosti, že příjmení byla v Turecku zavedena až v polovině třicátých let dvacátého století,⁵⁵ uvádím u osob turecké národnosti jméno, pod kterým jsou tyto osoby obvykle známé. Ostatní jména pak uvádím v poznámce na místě, na které toto jméno patří, například: (Mustafa) İsmet paša;

Příjmení u osob, které se jeho zavedení dožily, uvádím v závorce za jménem a titulem (který byl současně se zavedením příjmení zrušen). Citace⁵⁶ v poznámce pak vypadá následovně: (Mustafa) İsmet paša (İnonü). Jednotně pak jména cituji podle knihy Andrew Mango.⁵⁷

⁵² MANGO, Andrew. *The Turks Today*. London, 2004, s. xiv (Note on Spelling and Pronunciation). ISBN 978-0-7195-6595-3.

⁵³ Gazi měl totiž ve svém průkazu totožnosti uvedeno „Kemâl“. Avšak například Brikius si všiml rozdílu s evropským vnímáním jmen: „Kemal nazývá se nyní Kamal, ale budu uvádět stále starý název, protože jest dobře možno, že se již po vyjití knihy opětně přejmenoval.“ Srov. BRIKIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 16.

⁵⁴ LANĚ, Tomáš. *Turecko-český slovník*. Voznice, 2008, s. 14. ISBN 978-80-7335-126-7.

⁵⁵ Příjmení byla zavedena v Turecku zákonem z 21. června 1934. Do té doby se většinou užívaly přídomky, které však byly proměnlivé. Pro zajímavost si uveďme muslimskou praxi. Příjmení pro muslimy neexistovala, používaly je pouze prominentní rodiny. Registr osob (registry byly povětšinou zavedeny v druhé polovině devatenáctého století a byly vedeny s proměnlivou přesností) vyžadoval osobní jméno či jména, dále jména rodičů, náboženství, místo a rok narození. Bylo zvykem dát dítěti jméno ve chvíli, kdy se přestříhla pupeční šňůra (proto je nazýváno jako „pupeční jméno“) a bylo vybráno na oslavu titulů Proroka Mohammeda či v obdobné zbožné konotaci. Později si osoba vybrala druhé či třetí jméno, pod kterým či kterými chtěla být známa. Používání dvou jmen byla známka společenského postavení. První prezident Turecka se narodil jako Mustafa („Vyvolený“, jedno z přízvisek Proroka). Během studií na vojenské přípravné škole v Soluni v polovině devadesátých let devatenáctého století (1891-1895) získal jméno Kemal (či Kemâl, znamenající „Dokonalost“). Nepanuje přesně shoda, zdali si jméno vybral sám, či mu jej vybral pro rozlišení učitel matematiky, který se rovněž jmenoval Mustafa. V třicátých letech, když byla zavedena rodinná jména, si Mustafa Kemal vybral příjmení Atatürk. Rozhodoval se dlouho, od června až do listopadu roku 1934. Atatürk znamená „Otec Turků“ (avšak spíše ve smyslu „Praotec Turků“). Mustafa Kemal, který miloval děti, byť neměl své vlastní, se chtěl stát otcem všech. Jenže sultán Abdülhamit II. (znám na Západě jako „Krvavý sultán“) byl znám jako „Baba Hamit“, tedy jako „Otec Hamit“ (avšak ve smyslu „Tatínek Hamit“ či „taťka Hamit“). Navíc, „Ata“ bylo mnohem grandióznější. Na konci roku 1934 mu Národní shromáždění slavnostně toto příjmení udělilo. Ještě doplňme, že toto příjmení bylo poskytnuto jako pocta jen pro jeho osobu. Jeho adoptované děti měly příjmení jiná. Jeho sestra byla nazývána „Atadan“ (znamená „od otce“, tedy ta, co „pochází od otcovy rodiny“). Se zavedením příjmení byly zrušeny tituly. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁴, s. 25, 36-37, 498-499. ISBN 0-7195-6592-8.

⁵⁶ Pouze u některých tureckých osobností uvádím osobnostní medailonek, pozn. aut.

⁵⁷ MANGO, Andrew. *The Turks Today*. London, 2004. ISBN 978-0-7195-6595-3.

Při psaní zeměpisných označení vycházím převážně z oficiálně používaných názvů. Pouze v některých případech používám zažitý český ekvivalent: Istanbul (místo İstanbul). U většiny tureckých měst upřednostňuji současné turecké jméno, i když ve dvacátých letech byly běžnějšími mezinárodní názvy; mnohem častěji nalezneme pojmenování Smyrna než Izmir atd. U názvu hlavního města preferuji Ankara, byť správnější název je pro dvacátá léta Angora.⁵⁸ Totéž činím i u Marmarského moře, které v naší meziválečné literatuře je výlučně pod názvem Mramorové moře. Co se týče označení úžin, v naší literatuře nepanuje jednotu. Někdy je termín psán s malým, jindy zase s velkým písmenkem na začátku. Občas autoři úžinami myslí pouze Dardanely. V této práci jsou úžinami myšleny jak Dardanely, tak zároveň i Bospor.

Názvy, tituly a označení, které již v češtině zdomácněly, jsou přepisovány ustáleným zčeštělým přepisem,⁵⁹ například hodža (namísto hoca), paša (namísto paşa).⁶⁰

Další technickou poznámkou je otázka datace. Tato práce vychází především z archivních materiálů české provenience, tj. dokumentů vzniklé na půdě meziválečného Ministerstva zahraničních věcí Republiky československé, Zastupitelských úřadů ČSR v Turecku atd., tudíž nevznikaly žádné problémy s datací.

Jen místy se můžeme setkat s uvedením islámského letopočtu podle náboženského kalendáře (lunárního).⁶¹ Přesný převod letopočtu podle hidžry (H) na letopočet podle narození Krista (C) a naopak lze provést podle vzorců⁶²:

$$H \times 32/33 + 622 = C \quad \text{nebo} \quad (C - 622) \times 33/32 = H$$

⁵⁸ Například v *Ottově slovníku* (byť je dřívějšího data) je pod heslem Ankara: „Ankara, krajina zajímaví severní cíp ostrova Madagaskaru, na jih až k zálivu Antongilskému.“ Pro zajímavost zde uvedme většinu historických jmen označujících dnešní Ankaru: „Anküra-Ankyra-Ancyra-Engürü-Engüriye-Angora-Angara.“ Srov. *Ottův slovník naučný. Díl druhý Alqueire-Ažušak*. Praha, 1996 (Fotoreprint původního vydání z roku 1889), s. 394. ISBN 80-7203-023-X. Dále srov. BÜYÜKYILDIZ, Feridun. *Başka Kent Ankara*. Ankara, 2008, s. 3. ISBN 978-9944-931-79-3.

⁵⁹ KUČERA, Petr. Poznámka překladatele k výslovnosti tureckých hlásek a k přepisu tureckých, perských a arabských slov. In PAMUK, Orhan. *Jmenuji se červená*. Praha, 2008 (dotisk), s. 467. ISBN 978 80-7203-945-6.

⁶⁰ Zajímavý slovníček tureckých titulů, pojmů a reálií zpracoval Petr Kučera. Srov. KUČERA, Petr. Slovníček cizích výrazů a historicko-kulturních reálií. In PAMUK, Orhan. *Jmenuji se červená*. Praha, 2008 (dotisk), s. 469-488. ISBN 978 80-7203-945-6.

⁶¹ Dodejme, že muslimská obec v Československu či nyní v České republice používá běžný islámský kalendář podle hidžry. Například první číslo časopisu *Hlas moslimské náboženské obce pro Československo* (spoluzakladatelem byl například Brikcius) vyšlo v dubnu 1937 datováno „Safar 1356“. Rok 2009 odpovídá roku 1430, pozn. aut. Dále srov. MENDEL, Miloš – OSTRÁNSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007, s. 335. ISBN 978-80-200-1554-9.

⁶²HATTSTEIN, Markus et al. *Islám: umění a architektura*. Bratislava, 2006, s. 611. ISBN 80-7209-846-2.

V *Politických zprávách* jsou vedle našeho letopočtu⁶³ uváděny i letopočty podle islámského světového kalendáře (slunečního).⁶⁴ Pro námi dané období až do zavedení gregoriánského kalendáře k 1. lednu 1926,⁶⁵ jsou důležité tyto datace:

1918 (1334), 1919 (1335), 1920 (1336), 1921 (1337), 1922 (1338), 1923 (1339), 1924 (1340), 1925 (1341).⁶⁶

Například při výměně ratifikačních listin (československo-turecké smlouvy o přátelství) dne 6. července 1925 je napsáno na naší listině právě toto datum, zatímco turecký exemplář je datován 30. červnem 1341.⁶⁷

⁶³ Týká se to zejména zákonů přijatých v Turecku v daném období, o nichž informoval náš delegát Ministerstvo zahraničí, pozn. aut.

⁶⁴ V Turecku, resp. Osmanské říši, byl používán muslimský kalendář, tzv. hicrí (letopočet podle hidžry). Vedle něj byl od roku 1740 státní pokladnou a od roku 1839 i dalšími institucemi užíván juliánský, tedy solární kalendář (turecky „rumi“ – římský, nebo též zvaný „malí“ - finanční), letopočet však nebyl změněn. V roce 1917 našeho letopočtu bylo z kalendáře rumi vypuštěno třináct dní tak, že po 16. únoru 1332 nastal 1. březen 1333 (podle kalendáře rumi začínal rok 1. března, což odpovídalo 13. březnu v našem, tedy gregoriánském kalendáři v devatenáctém století; ve dvacátém století 1. březen rumi kalendáře odpovídal 14. březnu). Je zajímavé, že datace roku se velmi liší i od muslimského náboženského kalendáře, pozn. aut. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁴, s. 25. ISBN 0-7195-6592-8. Dále srov. NOVÁK, Petr. *Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1926: diplomová práce*. Praha, 2005, s. 234.

⁶⁵ SONYEL, Selâhi R. *Atatürk – The Founder of Modern Turkey*. Ankara, 1989, s. 114-115. ISBN 975-16-0174-6.

⁶⁶ AMZV ČR Praha, PZ, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 36/9.

⁶⁷ NOVÁK, Petr. *Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1926: diplomová práce*. Praha, 2005, s. 233-234.

2. Téma styků. Aktuálnost tématu.

V listopadu 2008 proběhla v Praze pracovní návštěva ministra zahraničních věcí Turecka a hlavního vyjednavče se sedmadvacítkou Aliho Babacana. Na ní šéf turecké diplomacie řekl, že „Turecko věří, že během nadcházejícího českého předsednictví v EU dosáhne pokroku v rozhovorech o členství v unii“.⁶⁸ Karel Schwarzenberg po schůzce tehdy připomněl, že Česká republika podporuje co nejrychlejší vstup Turecka do EU. Pro turecké členství v EU se vyjádřil i prezident Václav Klaus.⁶⁹

„Je známo, Česká republika je jedna ze zemí Evropské unie, která nejsilněji podporuje vstup Turecka do EU,“⁷⁰ zdůraznil Schwarzenberg, toho času český ministr zahraničí.

Na těchto slovech vypadají česko-turecké vztahy téměř ideálně.⁷¹ Avšak s nimi jakoby kolidovaly názory četných západoevropských zemí, v čele s francouzským prezidentem

⁶⁸ ČTK. *Babacan doufá, že české předsednictví bude pro Turecko přínosné.* Česká tisková kancelář. 06. 11. 2008. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=369571>.

⁶⁹ ČTK. *Babacan doufá, že české předsednictví bude pro Turecko přínosné.* Česká tisková kancelář. 06. 11. 2008. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=369571>.

⁷⁰ ČTK. *Babacan doufá, že české předsednictví bude pro Turecko přínosné.* Česká tisková kancelář. 06. 11. 2008. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=369571>.

⁷¹ Avšak i v České republice byla podepisována petice proti vstupu Turecka do EU, jak již ostatně bylo naznačeno výše. S názorem vlády jako by kolidoval i průzkum veřejného mínění: proti vstupu Turecka do EU se vyjádřilo 61% občanů ČR (červen 2006) a tím řekli silněji „ne“ než ostatní občané EU (podle Eurobarometru v červnu 2006 bylo negativně naladěno 48% občanů). Pavel Šaradín, docent Katedry politologie a evropských studií FF UP v Olomouci, se domnívá, že „silnější české „ne“ možná způsobuje fakt, že nemáme žádnou zkušenost se soužitím s občany jiného vyznání, proto převládají obavy.“ Viz: ŠARADÍN, Pavel. *Česká společnost a členství Turecka v Evropské unii.* In TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva.* Olomouc, 2007, s. 51. ISBN 978-80-244-1875-9. O jisté míře kulturního konzervatismu českého lidu spjaté především s geografickými faktory píše například i Miloš Mendel, arabista a islamolog, vědecký pracovník Orientálního ústavu Akademie věd České republiky, v úvodní kapitole *České země a „islámské nebezpečí“.* Viz: MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí.* Praha, 2007, s. 9. ISBN 978-80-200-1554-9.

Sarkozym,⁷² či už pouhý fakt, že Turecko čeká na přijetí do Evropské unie nejdéle ze všech kandidátů, kteří se kdy o členství ucházeli.⁷³

Turecká republika poprvé požádala o přidružené členství v EHS⁷⁴ v roce 1959.⁷⁵ O čtyři roky později byla podepsána Ankarská dohoda, která z Turecka učinila přidruženého člena Evropského hospodářského společenství.⁷⁶

V osmdesátých letech došlo k ochlazení vztahů mezi EHS a Ankarou v důsledku vojenského převratu v letech 1980-1983 a vládě armádních špiček. Ostatně, bylo tomu tak i po vojenských převratech v roce 1960 a 1971.⁷⁷

Armáda se těší tradičně velkému vlivu v politice a to bývá nezdárka Turecku vytýkáno a označováno za jeden z argumentů proti členství Turecka v Unii.⁷⁸

A opravdu. Každý, kdo čte o politické situaci Turecka na počátku devadesátých let, nebo ještě detailněji, v poslední čtvrtině minulého století, bude zřejmě překvapen rolí ozbrojených sil: vojenští generálové rozpustili 12. září 1980⁷⁹ vládu premiéra Süleymana

⁷² Francouzský prezident Nicolas Sarkozy prohlašuje, že Turecko nemá v EU místo, a uplatňuje veto na zahájení pěti z 35 kapitol přístupových jednání, jak uvedla např. ČTK v lednu 2009; ČTK v článku mimo jiné potvrzuje Schwarzenbergovy výroky na podporu vstupu Turecka do EU. Jednoznačně proti tureckému členství v EU se Sarkozy vyslovoval už v průběhu prezidentských voleb ve Francii na jaře 2007. Doplňme, že rezervovanější až nepřátelský postoj k přijetí Turecka zastávají některé "staré" členské země, mimo Francii i Rakousko, v menší míře Německo. Viz. THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 92 – 105. ISBN 978-80-87092-00-2. Dále: ČTK. *Schwarzenberg podpořil vstup Turecka do Evropské unie*. Česká tisková kancelář. 08. 01. 2009. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=353765>.

⁷³ V září 1963 byla podepsána Evropská dohoda mezi ES a Tureckem, která vstoupila v platnost v prosinci 1964. Oficiální žádost o členství v EU byla podána 14. dubna 1987. V roce 1999 na summitu EU v Helsinkách získalo Turecko status kandidátské země EU. Srov. FIALA, Petr – PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno, 2003, s. 153. ISBN 80-7325-015-2. Dále srov. GERGELOVÁ, Angelika. Členství Turecka v EU – výzva pro obě strany. In TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007, s. 29. ISBN 978-80-244-1875. MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku*. Praha, 2008, s. 4. Staženo ze stránek Ministerstva průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>.

⁷⁴ Evropské hospodářské společenství. Pozn. aut.

⁷⁵ Pro srovnání uvádím, že Evropská dohoda mezi ES a Československem byla podepsána v prosinci 1991, která ovšem vzhledem k blížícímu se rozdělení ČSFR na dva nástupnické státy nebyla ratifikována a nikdy nevstoupila v platnost. Pro Českou republiku platí tedy tyto údaje: Česko podepsalo tzv. Evropskou dohodu v říjnu 1993, dohoda vstoupila v platnost v únoru 1995 a oficiální žádost České republiky o členství v EU je spojena s datem 17. ledna 1996. Srov. FIALA, Petr – PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno, 2003, s. 153. ISBN 80-7325-015-2.

⁷⁶ THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 94. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁷⁷ THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 94. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁷⁸ GERGELOVÁ, Angelika. Členství Turecka v EU – výzva pro obě strany. In TUNKROVÁ, Lucie - ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007, s. 31. ISBN 978-80-244-1875.

⁷⁹ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 123. ISBN 80-7277-323-2.

Demirela⁸⁰, drželi „na uzdě“ všechny politické aktivity, ustanovili zemi novou ústavu a novou politickou strukturu, pevně kontrolovali průběh všeobecných voleb v listopadu roku 1983. Výsledkem bylo navrácení moci civilnímu premiérovi Turgutu Özalovi⁸¹, jehož strana ve volbách zvítězila a Turecko se zdálo být zpět na cestě k demokracii. Nicméně, prezidentská síla, jak byla definována Ústavou z roku 1982 a zastávána prezidentem Kenanem Evrenem⁸², generálem, jenž měl hlavní roli na státním převratu roku 1980, dala možnost vojenským silám dále pokračovat v dohlížení nad politickými aktivitami. Mimo to, vojenské zásady byly uplatňovány i dávno potom, co byla obnovena civilní vláda.⁸³

Vojenský převrat roku 1980 vedl mnoho pozorovatelů k upozornění na roli, jež hraje armáda v tureckém politickém životě a v historii vůbec. Přestože armáda zasahovala⁸⁴ s jistou pravidelností⁸⁵ a po každém převratu následovalo ochladnutí ve vztazích se sjednocenou Evropou,⁸⁶ za současnou krizí ve vzájemných vztazích nestojí.⁸⁷

Až doposud byla hlavní příčina krizí v evropsko-tureckých vztazích ve vnitropolitické nestabilitě Turecka. Dnešní situace je poněkud odlišná. Turecko se těší ekonomickému růstu⁸⁸

⁸⁰ Süleyman Demirel byl od 60. let 20. století předsedou Strany spravedlnosti. Byl premiérem v letech 1965-1971, 1975-1977, 1977-1978, 1979-1980, 1991-1993; od 16. 5. 1993 do 15. 5. 2000 prezidentem. Někdy poněkud posměšně přezdívan tureckou elitou, „ovčák Süli“. Srov. MANGO, Andrew. *The Turks Today*. London, 2004, s. 63-64. ISBN 978-0-7195-6595-3. Dále srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 110-110, 190-191. ISBN 80-7277-323-2.

⁸¹ Turgut Özal byl předsedou vlády v letech 1983-1989 za Vlasteneckou stranu se středopravicovým zaměřením, od 9. listopadu 1989 do 17. dubna 1993 prezidentem. Snažil se sledovat pragmatický kurs směrem k Evropě. Napsal knihu *Turecko v Evropě*, v níž prezentoval svou vizi začlenění do EU. Srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 125, 190-191. ISBN 80-7277-323-2.

⁸² Po rozpuštění parlamentu a vlády zemi řídila Národní bezpečnostní rada v čele s generálem Kenanem Evrenem. Ten byl v období od 18. 9. 1980 do 8. 11. 1982 tzv. hlavou státu, poté, od 9. listopadu 1982 až do 8. listopadu 1989, prezidentem Turecka. Srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 123, 191. ISBN 80-7277-323-2.

⁸³ AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 1. ISBN 0-415-07836-9.

⁸⁴ Avšak zásahy, jimiž si, jak píše Feroz Ahmad, „vojáci neochotně špinili ruce, aby uklidili nepořádek způsobený úplatnými a nekompetentními politiky“ („the soldiers reluctantly soiling their hands in order to clean up the mess made by corrupt and incompetent politicians“), byly spíše ochranou stability a národní identity sekularismu a nedělitelné jednoty státu zformované při vzniku republiky. Srov. AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 1. ISBN 0-415-07836-9. Dále srov. TIOSAVLJEVIČOVÁ, Jarmila. Parlamentní volby v Turecku přinesly očekávaného vítěze. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 5. ISSN-0543-7962.

⁸⁵ Armáda zasahovala v květnu 1960, v březnu 1971 a v září 1980, tudíž je tu jakási pravidelnost modelu vojenských zásahů v každé dekádě, čehož si povšimnuli mnozí, jak turečtí, tak zahraniční, pozorovatelé. Srov. AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 1. ISBN 0-415-07836-9.

⁸⁶ Judt doslova píše: „na jehož žádost padal prach evropského nezájmu od roku 1987.“ Srov. JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha, 2008, s. 741. ISBN 978-80-7391-025-9.

⁸⁷ Poslední významnější zásah armády byl v roce 1997 v souvislosti vyhlášení předčasných voleb. Srov. TIOSAVLJEVIČOVÁ, Jarmila. Parlamentní volby v Turecku přinesly očekávaného vítěze. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 5. ISSN 0543-7962. Avšak zjištěná nálada, kdy byla armáda „v pohotovosti“, byla od začátku roku 2007, kdy se schylovalo ke krizi související s volbou prezidenta. Tato vnitropolitická krize vedla k odsunutí prezidentské volby a k vypsání předčasných parlamentních voleb na červenec 2007. Pozn. aut.

⁸⁸ Turecké hospodářství patří mezi velmi dynamické a díky demografické struktuře má i značný potenciál. Turecké HDP roste oproti Unii mnohem rychleji, např. v roce 2006 to bylo 6,1% (proti 3% v Unii). Avšak přesto je stále životní úroveň v Turecku hluboko pod průměrem EU. Laqueue píše, že je v Turecku průměrný roční

a období vlády Strany spravedlnosti a pokroku (AKP)⁸⁹, kterou lze nazvat nejvíce proevropskou,⁹⁰ je „záviděníhodně“ stabilní.⁹¹

Nynější krize ve vývoji vztahů EU – Turecko, jejíž počátek spadá do podzimu roku 2006, kdy Evropská komise zveřejnila kritickou hodnotící zprávu,⁹² a vyvrcholila v prosinci 2006 na summitu EU v Helsinkách,⁹³ má příčiny, na kterých má „Unie stejný podíl jako Turecko.“⁹⁴

Nejdůležitějším faktorem v krizi je podle Michala Thima, výkonného ředitele a člena Výzkumného centra Asociace pro mezinárodní otázky,⁹⁵ „neschopnost zvládnout turecko-kyperský spor⁹⁶, který se po vstupu Kyperské republiky do EU stal vnitřním problémem Unie.“⁹⁷ Kyperská otázka⁹⁸ totiž na sebe váže otevření čtvrtiny⁹⁹ všech přístupových kapitol s Tureckem a to, že je problémem, si uvědomuje i česká politika.¹⁰⁰

příjem pouze něco přes čtyři tisíce dolarů, „takže se vyskytují obavy, že by vstup vyvolal další masivní příliv Turků do Evropy.“ Rovněž nesmíme zapomenout, že Turecko je hospodářsky velmi nevyváženou zemí, markantní rozdíl je mezi Západem země a jeho Východem. Srov. GERGELOVÁ, Angelika. Členství Turecka v EU – výzva pro obě strany. In TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007, s. 31, 37. ISBN 978-80-244-1875. Dále srov. LAQUEUR, Walter. *Poslední dny Evropy: Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie? Analýza-perspektiva-prognóza-řešení*. Praha, 2006, s. 174. ISBN 80-7106-829-2. Dále srov. STEJSKAL, Libor (ed.). *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha, 2007, s. 146. ISBN 978-80-87041-17-8.

⁸⁹ Někdy též překládáno jako Strana spravedlnosti a pokroku, AKP, turecky Adalet ve Kalkınma Partisi, pozn. aut.

⁹⁰ Strana AKP, nejvíce proevropská turecká politická strana, má však zároveň islámské kořeny. Srov. Turkey's secularism: The dreaded headscarf. In *The Economist*, 7 December 2002, s. 50. ISSN 0013-0613.

⁹¹ THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 92. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁹² Tzv. *Turkey 2006 Progress Report*, European Commission 2006. Srov. THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 98. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁹³ V prosinci 2006 na summitu Evropské unie v Helsinkách Unie „potrestala“ Turecko za neplnění závazků pozastavením rozhovorů v osmi kapitolách týkající se celní unie a odložení uzavření ostatních kapitol do té doby, než bude problém vyřešen. Viz: THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 98. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁹⁴ THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 92. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁹⁵ NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 143. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁹⁶ Současný stav v rozdělení Kypru je zakonzervováním stavu z období po 14. srpnu 1974. Podrobněji např.: BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století: Emancipace nebo nacionalismu?* Ostrava, 2002², s. 233-236. ISBN 80-86101-66-5. Dále HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 71-139. ISBN 80-7106-378-9. Dále HRADEČNÝ, Pavel et al. *Dějiny Řecka*. Praha, 2004 (dotisk), s. 494-498. ISBN 80-7106-192-1. Dále KISSINGER, Henry. *Roky obnovy*. Praha, 2002, s. 159-196. ISBN 80-7257-785-9. Dále PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 116. ISBN 80-7277-323-2. ÖNALP, Ertuğrul. *Kıbrıs: geçmiştten günümüze (Kypr: od historie až po současnost)*. Ankara, 2007. ISBN 978-975-7386-12-4. Dále ZÁVĚŠICKÝ, Jan. Zahraniční a bezpečnostní politika Řecka. In STÝSKALÍKOVÁ, Věra – SMEKAL, Hubert (eds.). *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno, 2004, s. 138-154. ISBN-80-210-3572-2. ARIM, Reşat et al. *Cyprus*. Foreign Policy Institute, Ankara, 2002. [cit. 2007-11-19]. URL: <www.foreignpolicy.org.tr/documents/books/cyprus.pdf>.

⁹⁷ THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 92. ISBN 978-80-87092-00-2.

⁹⁸ I turecká veřejnost vnímá tzv. kyperskou otázku jako jeden z hlavních důvodů, proč je v posledních letech paralyzován integrační proces (po problému kyperském dále uvádí tyto problémy: teror a otázka PKK, Arménská otázka, domácí otázka reforem pro plné členství v EU). Turecká veřejnost se domnívá, že dříve, než byl Kypr (pod vedením řecko-kyperské strany) přijat do EU v plném členství, měl být kyperský spor již vyřešen.

Není mou snahou zabývat se všemi otázkami, proč případné členství Turecka v Evropské unii je tolik diskutované,¹⁰¹ at' už jde o kritiku Turecka z pomalých reforem¹⁰², dlouhodobé problémy s dodržováním lidských práv,¹⁰³ a to zejména ožehavou otázkou práv

Ramazan Gözen, profesor mezinárodních vztahů atilmské univerzity v Ankaře, tento názor shrnuje ve své stati následovně: „On the Cyprus problem, the EU is determined to accept Cyprus as a full member under the leadership of the Greek Cypriot government even before the Cyprus problem is resolved. On the contrary, an overwhelming majority of the Turkish public views such a membership as a violation of international law as well as disrespect to Turkey's national interests regarding the Cyprus problem. The EU and Turkish views on the Cyprus problem differ so radically, that while the EU views the Greek Cypriot government's EU membership as part of the expansion of its security community into the Mediterranean region, Turkey views it as an attempt to unite the island with Greece, the longstanding Greek dream of 'enosis.' This is mostly true because Greece insists that unless the island is accepted into the EU, it will block the membership of other countries. Thus, as stated above, Greece is using the ESDP issue and Turkey's position as leverage on both the EU and Turkey.“ In GÖZEN, Ramazan. *Turkey's delicate position between NATO and the ESDP*. Center for Strategic Research, Ankara, 2003, s. 58-59. [cit. 2007-11-21].

URL: <http://www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/ramazan_gozen.pdf>.

⁹⁹ Vyjednávání o osmi z třiceti pěti přístupových kapitol je od roku 2006 zmrazeno, neboť Turecká republika odmítla otevření svých přístavů a letišť kyperským lodím a letadlům. Srov. BUSINESSINFO.CZ. *Turecko odstranilo zásadní překážku v cestě k členství v EU*. Businessinfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export, 25. 02. 2008. [cit. 2009-03-27]. URL: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/turecko/turecko-odstranilo-prekazku-clenstvi-eu/1000802/47740/>>.

¹⁰⁰ Česko by rádo uspořádalo setkání řecké a turecké komunity Kyperské republiky, která je fakticky rozdělena na severní a jižní část. Na severní část Kypru, kde žijí kyperští Turci, se nevztahuje legislativa Unie a oblast je pod kontrolou Turecka, která neuznává kyperské Řeky jako představitele Kypru a neuznává ostatně ani Kyperskou republiku, vůči níž rovněž neaplikuje Dodatečný protokol k Ankerské dohodě. To mj. znamená, že nelze zboží dodávat z Kypru do Turecka. Turecko neotevřelo své přístavy a letiště kyperským plavidlům a letadlům. Srov. MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku*. Praha, 2008, s. 4, 12, 22. Staženo ze stránek Ministerstva průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>. Dále srov. ČTK. *Babacan doufá, že české předsednictví bude pro Turecko přínosné*. Česká tisková kancelář. 06. 11. 2008. [cit. 2009-04-19]. URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=369571>.

¹⁰¹ Tony Judt shrnuje celou problematiku týkající se případného členství Turecka v Evropské unii následovně: „Zoufalá úroveň tureckých věznic, nemilosrdné potlačování domácích kritiků a nevyhovující občanské a obchodní právo – to byly jen některé z mnoha problémů, které se budou muset vyřešit dřív, než Turecko dostane možnost rozšířit vazby s evropskými partnery nad rámec čistě obchodních vztahů. Čelní představitelé Evropské komise, jako třeba Rakušan Franz Fischler, se nijak netajil svými pochybnostmi nad dlouhodobým výčtem demokratických zásluh této země. (...) Ale ty opravdu nejtěžší překážky kořenily v něčem jiném (K nim je třeba přiřadit i vnitropolitické kalkulace řeckých politických vůdců, kteří po mnoho let využívali svého hlasu v Bruselu k tomu, aby mařili a oddalovali veškeré kroky směřující k turecké kandidatuře na členství v unii). Pokud Turecko vstoupí do EU, bude unie na své jihovýchodní hranici sousedit s Gruzii, Arménií, Íránem, Irákem a Sýrií. Otázka, zda to ještě dává zeměpisný smysl, posunout „Evropu“ na vzdálenost pouhých sto padesáti kilometrů od Mosulu, byla zcela opodstatněná: za daných okolností to představovalo bezpečnostní riziko.“ In JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha, 2008, s. 788. ISBN 978-80-7391-025-9.

¹⁰² Karel Schwarzenberg přiznal: "Proces reforem ztratil v posledních letech na síle, problémy zůstávají a musejí být vyřešeny. Aby se stalo evropským státem, musí Turecko přijmout podmínky a splnit kritéria." Viz: ČTK. *Schwarzenberg podpořil vstup Turecka do Evropské unie*. Česká tisková kancelář, 08. 01. 2009. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=353765>

¹⁰³ Dle mého názoru, Tureckou republiku nejlépe vystihují slova profesora Terence Balla, otištěná ve sborníku vydaném v Izmiru k 75. výročí republiky (!): „Turecká republika je obdivuhodná ve svém dlouhodobém podřízení se sekulární vládě a pro své modernizační a reformní tendence. Ale už méně je hodna obdivu pro svoji vlivnou stálou armádu a opětovně a tvrdošijně porušování občanských a lidských práv – svobody tisku, svobody slova, svobody shromažďování, atd. Zdá se, že moc zákona se v nadmíru případech příliš často odkládá.“ (volný překlad). Pro přesnost uvádím tureckou a anglickou verzi: „Türkiye Cumhuriyeti seküler yönetime olan bağlılığı ile modernleştirici ve reformcu eğilimleri nedeniyle hayranlık verici. Bununla birlikte, güçlü ordusu ve sürekli olarak sivil hakları ve insan haklarını (konuşma özgürlüğü, dernek kurma özgürlüğü vb.) ihlali nedeniyle daha az

menšin,¹⁰⁴ neurovnané vztahy se sousedy¹⁰⁵,¹⁰⁶ či poukazování na odlišnou kulturní a náboženskou tradici.¹⁰⁷ Rovněž nemohu rozebírat potřebu institucionální reformy EU, umocněnou faktem, že by se Turecko stalo po možném vstupu druhou nejlidnatější zemí.¹⁰⁸ Přijetím Bulharska a Rumunska se naplnily rámcové politické, finanční a technické kapacity dohodnuté smlouvou z Nice.¹⁰⁹ Bez nových pravidel, která by totiž stanovila podmínky fungování, mimo jiné i počty členů Evropské komise a poslanců Evropského parlamentu, nelze nové potenciaální členy přijímat.¹¹⁰

hayranlık verici. Hukukun üstünlüğü pekçok örnekte görüldüğü gibi sıklıkla ihlal edilmektedir.” („The Turkish Republic is admirable for its long-standing commitment to secular government and for its modernizing and reformist tendencies. It is less than admirable, however, for its powerful standing army and its repeated and persisted violations of civil and human rights – the rights of press, speech, assembly, etc. The rule of law appears to be too often suspended in too many instances.“). Viz: BALL, Terence. İkinci kısım: Görüşler. In: BİLGİN, Nuri. *Demokrasi, Kimlik ve Yurttaşlık Bağlamında Cumhuriyet*. İzmir, 1999, s. 18-19. ISBN 975-483-398-2.

¹⁰⁴ Menšiny například nemohly až donedávna používat svůj jazyk, bylo zakázáno rozhlasové a televizní vysílání v jazycích menšin. Nyní jsou v Turecku televizní kanály pro Kurdy, jak uvedla Eva Filipi, česká velvyslankyně ČR v Turecku. Srov. AJANSLAR. 2009, *Türkiye ve AB için zor olacak*. Ajanslar a ABHaber.com Brüksel, 20-01-2009. [cit. 2009-04-24]. URL: <<http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=2420>>. Dále srov. GERGELOVÁ, Angelika. Členství Turecka v EU – výzva pro obě strany. In: TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007, s. 41. ISBN 978-80-244-1875.

¹⁰⁵ Turecko sousedí s Bulharskem, Řeckem, Gruzii, Arménií, Íránem, Irákem a Sýrií. Nejožehavější v současné době je tzv. Kurdská otázka – současný konflikt mezi Tureckem a Kurdskou stranou pracujících (PKK). Ta podniká útoky na turecké území především ze základů v severním Iráku. Kurdská snaha vytvořit jednotný stát se začala projevovat od počátku 20. století. Avšak snahy o autonomii kurdských území jsou negativně přijímány tureckou vládou a státními autoritami. Podrobněji např.: BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století: Emancipace nebo nacionalismus?* Ostrava, 2002², s. 251-257. ISBN 80-86101-66-5. Dále srov. KOCHAN, Jan. Přehled konfliktů v rozvojových zemích po roce 1945. In: KOLEKTIV autorů. *Konflikty v současném rozvojovém světě*. Praha, 2005, s. 125. ISBN 80-245-0943-1.

¹⁰⁶ Mezi další problém, spadající částečně též do sousedských vztahů, patří více než ožehavá tzv. arménská otázka. Jde zejména a postoj k událostem z let 1915-1917 (resp. 1918) a tragédii z roku 1915, tedy z doby první světové války, z doby konce Osmanské říše. Některé státy tyto události označují aktem genocidy. Turecko však arménskou genocidu uznat nechce. Dodejme, že fakt genocidy zatím oficiálně ani Česká republika nenazvala. Téma je více než ožehavé a existuje mnoho pohledů. Tématu se víceméně dotýkají všechny syntézy, z nichž čerpala tato práce, viz Seznam pramenů a literatury.

¹⁰⁷ Turecko je muslimskou zemí, což samozřejmě ovlivňuje hodnoty, kulturu, ale i politiku, byť je Turecká republika postavena na přísné sekularizaci. Někdy se debata o Turecku na náboženskou a kulturní odlišnost redukuje. O tom, že Evropa není jen pro křesťanské země, hovoří i velvyslankyně Eva Filipi. Ostatně, jak tato pozoruhodná dáma, jejíž rozhovory a názory bývají často publikovány v tureckém tisku, dodává, v Evropě jsou už nyní miliony muslimů. Rozhovor s Evou Filipi pro turecké noviny Yeni Asya Gazetesi viz: ÇAKIR, Faruk. *İnsanlık için hangi sistem iyi olacak?* Yeni Asya Gazetesi, 30 Kasım 2008. 02. 12. 2008 [cit. 2009-04-24]. URL: <<http://www.yeniasya.com.tr/2008/12/02/yazarlar/fcakir.htm>>.

¹⁰⁸ Dnes má Turecko přes 73 milionů obyvatel, Německo přibližně 83 milionů. Ovšem díky demografickému vývoji je pravděpodobné, že Turecko brzy předstihne Německo a stane se tak nejlidnatějším státem mezi členy EU. Laqueur dodává, že tím by posílilo islámský faktor v Evropě. Srov. GERGELOVÁ, Angelika. Členství Turecka v EU – výzva pro obě strany. In: TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007, s. 33. ISBN 978-80-244-1875. Dále srov. LAQUEUR, Walter. *Poslední dny Evropy: Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie? Analýza-perspektiva-prognóza-řešení*. Praha, 2006, s. 174. ISBN 80-7106-829-2.

¹⁰⁹ DIENSTBIER, Jiří. České předsednictví a Balkán. In: DIENSTBIER, Jiří et al. *Stabilita Balkánu a Evropská unie: Příspěvek České republiky*. Praha, 2006, s. 149. ISBN 80-239-8060-2.

¹¹⁰ DIENSTBIER, Jiří. České předsednictví a Balkán. In: DIENSTBIER, Jiří et al. *Stabilita Balkánu a Evropská unie: Příspěvek České republiky*. Praha, 2006, s. 149. ISBN 80-239-8060-2.

Ráda bych zde ukázala, že Česká republika i přes všechny výše uvedené výtky Turecko podporuje¹¹¹ a z toho v současné době do značné míry těží. Stabilita České republiky v podpoře integračních snah Turecka vytváří příznivé podmínky a klima pro české investice v Turecku.¹¹²

Význam Turecka¹¹³ pro český zahraniční obchod rok od roku stoupá. V roce 2007 byl tento stát v podílu na celkovém vývozu ČR na 19. místě, v podílu na celkovém dovozu na 25. místě a na 21. místě v podílu na celkovém obratu.¹¹⁴ Například v roce 2006 se obchodní obrat v porovnání s rokem 2000 zvýšil o 403%.¹¹⁵

Avšak ponechme ekonomických ukazatelů. V této diplomové práci bych bilaterální vztahy meziválečného období chtěla posunout, jak jsem ostatně uvedla již výše, více ke kulturní rovině, proto bych i zde ráda naznačila aktuální stav na tomto poli.

¹¹¹ Je zajímavé, že mnohé stránky, které se Turecku vytýkají jako slabé, Česká republika řadí mezi ty silné. Dokonce i turecká armáda, čítající přes 1 milion vojáků, která je „trnem v oku“ mnohým členům EU, je uvedena Českou republikou jako pozitivum. Česká velvyslankyně Eva Filipi se vyjádřila, že některé vnitřní problémy Turecka jsou problémem pro Turecko, ale nejsou problémem Evropské unie. Rovněž Karel Schwarzenberg uvedl, že mnohdy hrají v otázce integrace Turecka roli předsudky. Tím ovšem nepopřel, že „aby se stalo evropským státem, musí Turecko přijmout podmínky a splnit kritéria.“ Ještě dodejme, že Česká republika nepodporuje jen Turecko; jako jednu ze svých priorit stanovila podporu rozšiřování EU do tzv. západního Balkánu, tedy do nástupnických států bývalé Jugoslávie (bez Slovinska) a Albánie. Také tyto balkánské země ještě musejí překonávat mnohé důsledky své minulosti a utvářet podmínky pro plnění politických, hospodářských a humanitárních kritérií. Avšak v přijetí zemí tzv. západního Balkánu panuje v obecné rovině v EU shoda. Nezapomeňme na vyjádření předsedy Evropské komise z let 1999-2004 Romano Prodiho, že „proces evropské integrace nebude dokončen, dokud se k EU nepřipojí země západního Balkánu.“ Srov. STOJAROVÁ, Věra. Evropská unie a západní Balkán: Přístup ES resp. EU k zemím západního Balkánu. In ZÁVĚŠICKÝ, Jan (ed.). *Evropská unie a její bezpečnost: Vybrané problémy evropské bezpečnosti*. Brno, 2006, s. 179. ISBN 80-210-4172-2. Citát a myšlenky Karla Schwarzenberga přejaty z: ČTK. *Schwarzenberg podpořil vstup Turecka do Evropské unie*. Česká tisková kancelář. 08. 01. 2009. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=353765>. Silné a slabé stránky Turecka z českého pohledu rozebrány v brožurce Ministerstva průmyslu a obchodu. Viz: MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku*. Praha, 2008, s. 8. Staženo ze stránek Ministerstva průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>. O prioritách a rozšiřování EU do západního Balkánu viz: DIENSTBIER, Jiří. České předsednictví a Balkán. In DIENSTBIER, Jiří et al. *Stabilita Balkánu a Evropská unie: Příspěvek České republiky*. Praha, 2006, s. 148 - 149. ISBN 80-239-8060-2. Rozhovor s Evou Filipi viz: AJANSLAR. 2009, *Türkiye ve AB için zor olacak*. Ajanslar a ABHaber.com Brüksel, 20-01-2009. [cit. 2009-04-24]. URL: <<http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=2420>>.

¹¹² THIM, Michal. Turecko. In NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008, s. 104. ISBN 978-80-87092-00-2. Podrobněji: MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku*. Praha, 2008, s. 8. Staženo ze stránek Ministerstva průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>.

¹¹³ Podle údajů OECD je Turecko 17. největší ekonomikou světa. Od hospodářské krize (r. 2001) zaznamenalo Turecko prudký růst a stalo se tak v rámci OECD nejrychleji rostoucí ekonomikou. Exportní strategie České republiky na léta 2006 – 2010 zařadila Turecko mezi země prioritního exportního zájmu. Srov. MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku*. Praha, 2008, s. 3, 20, 24. Staženo ze stránek Ministerstva průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>.

¹¹⁴ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 439. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

¹¹⁵ MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku*. Praha, 2008, s. 8. Staženo ze stránek Ministerstva průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>.

Dle mého názoru, vzájemné kulturní vztahy mezi Českou a Tureckou republikou jsou na dobré cestě, nicméně turecká kultura je stále v ČR méně známá a dovolím si tvrdit, že je tomu tak i v případě znalosti kultury české v Turecku.¹¹⁶

Významným počinem roku 2008 přesahující kulturní oblast je vydání *Turecko-českého slovníku*, který tak zaplňuje mezeru v české slovníkové literatuře. Slovník byl vydán za přispění Asociace tureckých podnikatelů v České republice,¹¹⁷ autorem je Tomáš Laně, první velvyslanec ČR v Ankaře v letech 1995–1999.¹¹⁸

Po čtvrt století trvající pauze se na českých pultech roku 2007 objevil knižní překlad z turečtiny a to hned román nositele Nobelovy ceny za literaturu, tureckého spisovatele Orhana Pamuka.¹¹⁹ Kniha *Jmenuji se Červená* (z roku 1998)¹²⁰ je považována za Pamukovo nejlepší dílo a do češtiny ji přeložil turkolog Petr Kučera. Turecký originál klade značné interpretační nároky i na rodilé mluvčí a Kučera předložil českému čtenáři nejen kvalitní překlad, ale i vzorně zpracovaný poznámkový aparát, který přibližuje dobové reálie. Kniha si v roce 2008 „odnesla“ ocenění Magnesia Litera za nejlepší překlad a ještě Magnesia Litera - Objev roku 2008.¹²¹

Ve stejném roce Velvyslanectví Turecké republiky v Česku uvedlo v rámci festivalu Dny evropského filmu¹²² snímek *Malá Apokalypsa*¹²³ a letos¹²⁴ představí cenami ověřený film *Vejce*¹²⁵. Turecká kinematografie si však v českém prostředí teprve hledá své místo.

Naše kinematografie bývá představována v Turecku v rámci Festivalu evropských filmů a turecký divák se tak již mohl seznámit například s filmy *Kráska v nesnázích*, *Sklapni a zastřel mě* v roce 2006 v Ankaře a Karsu;¹²⁶ v listopadu 2005 byla Česká republika

¹¹⁶ V Turecku není tzv. České centrum (stav k 31. 12. 2007). Srov.: KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 431-436. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

¹¹⁷ Asociace tureckých podnikatelů v České republice – zkratka T. O. I. B., rovněž přispěly i Turecké aerolinie, *Turkish Airlines*. Viz: LANĚ, Tomáš. *Turecko-český slovník*. Voznice, 2008, s. 4. ISBN 978-80-7335-126-7.

¹¹⁸ LANĚ, Tomáš. *Turecko-český slovník*. Voznice, 2008, s. 7. ISBN 978-80-7335-126-7.

¹¹⁹ Pamuk získal Nobelovu cenu za literaturu v roce 2006 a to jako vůbec první turecký spisovatel. Informace přejaty z přebalu českého překladu knihy. Srov. PAMUK, Orhan. *Jmenuji se Červená*. Praha, 2008 (dotisk), s. 8. ISBN 978 80-7203-945-6.

¹²⁰ Kniha *Jmenuji se Červená* (přeložena z tureckého originálu *Benim Adım Kırmızı*) vyšla s finanční podporou Ministerstva kultury a turistiky Turecké republiky v rámci projektu TEDA, zaměřeného na šíření turecké kultury, umění a literatury v zahraničí. Srov. PAMUK, Orhan. *Jmenuji se Červená*. Praha, 2008 (dotisk), s. 8. ISBN 978 80-7203-945-6.

¹²¹ *Magnesia litera*. [cit. 2009-01-08]. URL: < <http://www.magnesia-litera.cz/nominace.php?id=81> >.

¹²² 15. ročník přehlídky filmů současných a budoucích členských zemí Evropské unie. Pozn. aut.

¹²³ *Malá Apokalypsa* (anglicky: *The Little Apocalypse*, turecky *Küçük Kıyamet*), režie: Durul Taylan, Yağmur Taylan, Turecko, 2006. Podrobněji: *15 dny evropského filmu: program k festivalu*. Praha, 2008, s. 17.

¹²⁴ 15. ročník přehlídky filmů současných a budoucích členských zemí Evropské unie. Pozn. aut.

¹²⁵ *Vejce* (anglicky: *Egg*, turecky *Yumurta*), režie: Semih Kaplanoğlu, Turecko, Řecko, 2007. Podrobněji: *16. dny evropského filmu: program k festivalu*. Praha, 2009.

¹²⁶ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006*. Praha, 2007, s. 206. ISBN 978-80-86345-58-1 (MZV), ISBN 978-80-86506-59-3 (ÚMV).

reprezentována dokonce ve čtyřech tureckých městech¹²⁷ filmy *Sluneční stát* a *Příběhy obyčejného šílenství*¹²⁸ a říjen 2004 byl „ve znamení“ přehlídky českých animovaných filmů a filmu *Želary*.¹²⁹ V roce 2003 byl uveden na témže festivalu filmů snímek *Výlet*¹³⁰ a české filmy zaznamenávají úspěch i na mezinárodních filmových přehlídkách v Ankaře, Istanbulu i dalších tureckých městech.¹³¹

Přestože česko-turecké vztahy nabíraly na intenzitě již vstupem České republiky do Severoatlantické aliance v roce 1999, výraznější kulturní vztahy lze datovat až uzavřením bilaterální *Dohody mezi vládou České republiky a vládou Turecké republiky o spolupráci v oblasti kultury, školství, vědy, mládeže a sportu* v Ankaře 2. října roku 2003,¹³² jež vstoupila v platnost 10. června 2004.¹³³

Zatímco v roce 2000 spolupráce v kulturní oblasti nebyla smluvně upravena¹³⁴ a česká kultura byla prezentována „pouze“ výstavou fotografií Václava Havla, uspořádána u příležitosti jeho návštěvy,¹³⁵ v současné době je kulturních událostí více a tudíž se nemohu o všech zmínit.

Kromě výše zmíněné kinematografie českou kulturu propaguje zejména hudba. V roce 2007 vystoupil klavírista L. Klánský;¹³⁶ roku 2006 hudební skladatel, klavírista a improvizátor Z. Král.¹³⁷ V témže roce se uskutečnil mj. i koncert V. Hudečka se Státním

¹²⁷ v Ankaře, Burse, Izmiru a Karsu. Srov.: MFA staff members. *Report on the Foreign Policy of the Czech Republic between January 2005 and December 2005*. Praha (Prague), 2006, s. 241. ISBN 80-86345-57-2 (MFA), ISBN 80-86506-52-5 (IIR).

¹²⁸ MFA staff members. *Report on the Foreign Policy of the Czech Republic between January 2005 and December 2005*. Praha (Prague), 2006, s. 241. ISBN 80-86345-57-2 (MFA), ISBN 80-86506-52-5 (IIR).

¹²⁹ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 253. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹³⁰ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003*. Praha, 2004, s. 226. ISBN 80-86345-48-3 (MZV), ISBN 80-86506-36-3 (ÚMV).

¹³¹ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001*. Praha, 2002, s. 139. ISBN 80-86345-24-6 (MZV), ISBN 80-86506-20-7 (ÚMV).

¹³² KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003*. Praha, 2004, s. 226. ISBN 80-86345-48-3 (MZV), ISBN 80-86506-36-3 (ÚMV).

¹³³ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 253. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹³⁴ Turecká republika projevila zájem o sjednání kulturní dohody právě v roce 2000. V roce 2001 byla příprava Dohody zahájena. Srov.: KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2000 do prosince 2000*. Praha, 2001, s. 123. ISBN 80-86345-18-1 (MZV), ISBN 80-86506-13-4 (ÚMV). Dále srov. KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001*. Praha, 2002, s. 139. ISBN 80-86345-24-6 (MZV), ISBN 80-86506-20-7 (ÚMV).

¹³⁵ Státní návštěva prezidenta V. Havla proběhla 10. – 12. října roku 2000. Viz: KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2000 do prosince 2000*. Praha, 2001, s. 122-123. ISBN 80-86345-18-1 (MZV), ISBN 80-86506-13-4 (ÚMV).

¹³⁶ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 214. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

¹³⁷ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006*. Praha, 2007, s. 206. ISBN 978-80-86345-58-1 (MZV), ISBN 978-80-86506-59-3 (ÚMV).

symfonickým orchestrem v Ankarské státní opeře.¹³⁸ Houslista V. Hudeček ostatně navštěvuje Turecko pravidelně, v roce 2005 byla Ankara jedním z šesti měst Hudečkova tureckého turné¹³⁹ a v roce 2004 vystoupil hned dvakrát. Poprvé s klavíristou P. Adamcem a podruhé ještě v říjnu s orchestrem Bilkent Üniversitesi.¹⁴⁰

Ve zkratce uvedme ještě další významná jména, která reprezentovala ČR v Turecku: V. Mácha (r. 2005)¹⁴¹, Laterna Magica (r. 2004)¹⁴², violoncellista J. Bárta (r. 2003), mezzosopranistka K. Bytnarová a klavírista B. Krajný (r. 2003).¹⁴³ Dále byla uspořádána výstava fotografií L. Hovorky *Krása českýma očima* (r. 2003),¹⁴⁴ výstava obrazů české malířky T. Patrick (vlastním jménem A. Smejkalová) v prestižní galerii Alpman Sanat v Ankaře (r. 2007)¹⁴⁵ či výstava Czech Press Foto 2006 (r. 2007)¹⁴⁶ a Czech Press Foto 2005 (r. 2006)¹⁴⁷.

V rámci kulturních vztahů ještě nesmíme opomenout spolupráci v oblasti školství. Obě země si recipročně poskytují po jednom vysokoškolském stipendijním místě od podepsání výše zmíněné Dohody.¹⁴⁸ Pokračuje také přímá spolupráce mezi některými univerzitami.¹⁴⁹ Na základě studentských programů EU Erasmus a Sokrates si ČR a Turecká republika vyměňují desítky studentů.¹⁵⁰

¹³⁸ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006*. Praha, 2007, s. 206. ISBN 978-80-86345-58-1 (MZV), ISBN 978-80-86506-59-3 (ÚMV).

¹³⁹ MFA staff members. *Report on the Foreign Policy of the Czech Republic between January 2005 and December 2005*. Praha (Prague), 2006, s. 241. ISBN 80-86345-57-2 (MFA), ISBN 80-86506-52-5 (IIR).

¹⁴⁰ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 253. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹⁴¹ MFA staff members. *Report on the Foreign Policy of the Czech Republic between January 2005 and December 2005*. Praha (Prague), 2006, s. 241. ISBN 80-86345-57-2 (MFA), ISBN 80-86506-52-5 (IIR).

¹⁴² KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 253. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹⁴³ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003*. Praha, 2004, s. 226. ISBN 80-86345-48-3 (MZV), ISBN 80-86506-36-3 (ÚMV).

¹⁴⁴ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003*. Praha, 2004, s. 226. ISBN 80-86345-48-3 (MZV), ISBN 80-86506-36-3 (ÚMV).

¹⁴⁵ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 214. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

¹⁴⁶ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 214. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

¹⁴⁷ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006*. Praha, 2007, s. 206. ISBN 978-80-86345-58-1 (MZV), ISBN 978-80-86506-59-3 (ÚMV).

¹⁴⁸ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 253. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹⁴⁹ Například Middle East Technical University v Ankaře přímo spolupracuje s ČVUT a s VUT v Brně či Lesnická univerzita v Artvinu s Lesnickou fakultou České zemědělské univerzity. Srov. KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 253. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹⁵⁰ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 214. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

Turecko poskytuje českým studentům a vědcům rok od roku více stipendií a příležitostí ke studiu, včetně výuky tureckého jazyka kryté vládním stipendiem.¹⁵¹

Pozitivní dopad na spolupráci v oblasti kultury a vědy mělo zavedení bezvízového režimu pro držitele českých turistických pasů¹⁵² ze strany Turecka k 1. lednu 2005 a uvolnění vízového režimu pro držitele tureckých turistických pasů.¹⁵³

Ještě dodejme, že díky finanční i materiální pomoci Turecké republiky se letošním zářím 2009 opět začne v České republice vyučovat obor turkologie v plném rozsahu, jenž získal akreditaci a bylo posíleno i personální obsazení.¹⁵⁴

Samozřejmě, že jisté kulturní styky mezi zeměmi byly i před rokem 1989. Vztahy však nebyly příliš rozsáhlé.¹⁵⁵ Zmíňme proto především *Dohodu o hospodářské, technické, průmyslové a vědecké spolupráci* (6. ledna 1976)¹⁵⁶ a *Dohodu o spolupráci v oblasti cestovního ruchu* (30. června 1981).¹⁵⁷ Rovněž se uskutečnilo několik kulturních výměn a studijních pobytů.¹⁵⁸

¹⁵¹ Turecká vládní stipendia jsou českým studentům a vědcům nabízena tradičně přes Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Odbor mezinárodních vztahů. Pozn. aut.

¹⁵² Držitelé českých pasů nepotřebují vízum pro pobyt v Turecku nepřesahující 90 dnů. Srov. MFA staff members. *Report on the Foreign Policy of the Czech Republic between January 2005 and December 2005*. Praha (Prague), 2006, s. 239. ISBN 80-86345-57-2 (MFA), ISBN 80-86506-52-5 (IIR).

¹⁵³ Bezvízový režim pro držitele českých turistických pasů byl dojednan během pracovní návštěvy někdejšího místopředsedy vlády a ministra zahraničních věcí Turecké republiky, nynějšího prezidenta A. Güla, s tehdejšími ministry zahraničních věcí ČR C. Svobodou. Srov.: KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004*. Praha, 2005, s. 251-252. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

¹⁵⁴ Obor turkologie navazuje na tradici českých turkologů, kteří rozvíjeli obor od konce 19. století, kdy bylo studium turecké filologie na pražské univerzitě zahájeno v širším rámci studia Orientu. Oboru turkologie se věnovali významní představitelé českého vědeckého a kulturního života. Patřil k nim např. zakladatel české orientalistiky prof. Rudolf Dvořák (1860-1920), teolog, arabista a etnograf prof. Alois Musil (1868-1944) nebo později prof. Felix Tauer (1893-1981). Jako obor se turecká filologie osamostatnila v roce 1925, kdy akademik Jan Rypka, autor řady historických studií o osmanské říši, založil samostatný Seminář pro řeč a literaturu tureckou a novoperskou. Po 2. světové válce ovlivňoval rozvoj turkologie na Univerzitě Karlově vedle Jana Rypky rovněž Josef Blaškovič, který se vedle osmanské a turecké literatury zabýval především vztahy Slovenska a střední Evropy s osmanskou říší. Později nejvýznamnějším odborníkem turkologie byla dr. Zdenka Veselá-Přenosiťová (1930-1998), která se věnovala širokému spektru témat z oblastí osmanských dějin i turecké literatury. K žákům dr. Veselé patří náš přední turkolog-lingvista dr. Luděk Hřebíček, jehož jazykovědné práce si získaly mezinárodní renomé. Počátek 70. let znamenal pro českou turkologii negativní zlom. Byla zrušena turkologie jako obor studia na univerzitě a někteří vědečtí pracovníci byli z politických důvodů zbaveni možnosti věnovat se vědecké práci nebo emigrovali. Těžiště oboru se poté přesunulo do Orientálního ústavu ČSAV, kde v 70. a 80. letech pracovala dr. Zdenka Veselá, dr. Naděžda Zimová a dr. Luděk Hřebíček. V současné době se obor turkologie otevírá i díky finanční pomoci Turecké republiky. *FF UK*. [cit. 2009-04-24]. URL: <http://ubva.ff.cuni.cz/Historie_TUR.doc>.

¹⁵⁵ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 257.

¹⁵⁶ MZV. *Bilaterální dohody: Přehled bilaterálních smluv ČR a Turecka*. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [cit. 2009-04-24].

URL: <http://www.mzv.cz/ankara/cz/vzajemne_vztahy/bilateralni_dohody_s_tureckem/index.html>.

¹⁵⁷ MZV. *Bilaterální dohody: Přehled bilaterálních smluv ČR a Turecka*. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [cit. 2009-04-24].

URL: <http://www.mzv.cz/ankara/cz/vzajemne_vztahy/bilateralni_dohody_s_tureckem/index.html>.

¹⁵⁸ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 257-258.

Kulturní vztahy Československa s Tureckou republikou v období mezi válkami byly zcela sporadické.¹⁵⁹

Vztahy k mimoevropským státům byly pro meziválečnou Československou republiku důležité především po hospodářské stránce.¹⁶⁰

Tím se ovšem dostáváme k otázce, kam Turecko z geopolitického hlediska patří.¹⁶¹ To není jednoduché jednoznačně říci a nelze tak ani s jistotou sdělit, kam ho zařazovala někdejší československá zahraniční politika.

Zeměpisně Turecká republika zaujímá jedno z nejvíce strategických a tradičně kýžených území. Je křižovatkou cest, ať už pozemní, mořské či letecké dopravy, spojující průmyslově vyspělé země Evropy se zeměmi Středního východu, jež jsou bohaté na ropu. Spojuje anatolskou náhorní plošinu s „úrodným pŕlměsícem“, Perský záliv, Rudé moře. Strategičnost je ještě umocněna významem úžin: Bosporu¹⁶² a Dardanel¹⁶³. Turecko hraje neméně důležitou roli v oblasti vodního hospodářství v daném regionu...

Geografická pozice činí Turecko balkánským, středomořským i středovýchodním státem najednou, jak upozorňuje Mustafa Aydın, mimořádný profesor Mezinárodních vztahů na Fakultě politických věd Ankarské univerzity a profesor Národní bezpečnostní akademie v Ankaře,¹⁶⁴ ve své práci o turecké zahraniční politice.¹⁶⁵ Avšak jak potřebný souhrnný název spojující více geopolitických regionů vykazujících řadu společných, ale i odlišných charakteristik, pojmenovat, to už autor neuvádí.

V současné době česká zahraniční politika řadí Turecko spíše do jihovýchodní Evropy.¹⁶⁶ Tomu tak nebylo vždy.¹⁶⁷ Meziválečné Československo začleňovalo Turecko

¹⁵⁹ Turkoložka Zdenka Veselá kulturní vztahy meziválečného Československa ve své knížce ani nezmiňuje a začíná až vztahy po válce. Srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 257-258.

¹⁶⁰ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922.

¹⁶¹ Uvědomuji si, že se jedná o víceméně akademickou otázku. Pozn. aut.

¹⁶² Bospor, turecky Karadeniz Boğazi – průliv v Turecku mezi evropskou pevninou a poloostrovem Malá Asie, spojuje Černé moře s Marmarským; minimální šířka 660 m, délka 31,7 km. Srov. KOL. *Malá ilustrovaná encyklopedie. A – Ž*. Praha, 1999, s. 128. ISBN 80-86044-12-2.

¹⁶³ Dardanely, turecky Çanakkale Boğazi, starořecky Helespont – průliv mezi evropskou pevninou a poloostrovem Malá Asie, spojuje moře Egejské s Marmarským; dlouhý 120,5 km, široký 1,3 – 7 km. Srov. KOL. *Malá ilustrovaná encyklopedie. A – Ž*. Praha, 1999, s. 201. ISBN 80-86044-12-2.

¹⁶⁴ AYDIN, Mustafa. *Turkish foreign policy. Framework and Analysis*. Ankara, 2004, s. 1. ISBN neuvedeno.

¹⁶⁵ AYDIN, Mustafa. *Turkish foreign policy. Framework and Analysis*. Ankara, 2004, s. 13. ISBN neuvedeno.

¹⁶⁶ KOLEKTIV pracovníků MZV. *Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007*. Praha, 2008, s. 6-7, 212-214. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

¹⁶⁷ Rovněž nesmíme zapomenout, že hranice dnešního Turecka byly vytvořeny až konferencí v Lausanne roku 1923 (s malými změnami platí dodnes; v roce 1939 byl k tureckému území připojen vilajet Hatay. Srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 26). Například v době vzniku *Ottova Slovníku naučného* stále existovala Osmanská říše rozkládající se jak v Evropě, tak v Asii a Africe. Například rokem 1890 celková rozloha byla 8% v Evropě, 43% v Asii a v 51% v Africe. Srov. *Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie*

do oblasti mimoevropské¹⁶⁸, nejčastěji nazývané Orient¹⁶⁹, kdy tento výraz měl mnohdy i pejorativní nádech¹⁷⁰, na což poukazuje též turkoložka Jitka Malečková¹⁷¹. Rovněž se v daném období můžeme setkat se starším románským výrazem Levanta¹⁷² nebo prostě jen Východ.

Možné posuny v zařazování Turecka do toho či onoho regionu jistě souvisejí i s vnitropolitickým vývojem této země. Rovněž musíme uvážit, zdali v geopolitickém zařazení převažuje pohled politický či zeměpisný. Zatímco v politickém nebo historicko-politickém aspektu dodnes panují nejednotné názory autorů, mnohdy utvořené osobním postojem a někdy i předpojatostí, z geografického hlediska lze Turecko označit celkem nesporně za stát Malé Asie čili Anatólie¹⁷³, turecky Anadolı, poloostrova, na kterém leží většina tureckého území. Stejně nepochybně lze vidět Turecko zeměpisně jako most mezi kontinenty, Evropou a Asií, tím, co Herodot a Xenofont pojmenovali Helespont¹⁷⁴.¹⁷⁵ Ovšem

všeobecných vědomostí. Š-Ž, Díl VII. Praha, 1933, s. 405. Dále srov. Ottův Slovník Naučný. *Illustrovaná encyklopedie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl, T-Tzschirner*. Praha, 2002 (Fotoreprint původního vydání z roku 1906), s. 882. ISBN 80-7203-385-9.

¹⁶⁸ Dnes je na evropském kontinentu přibližně jen 3% území celého státu. Evropské Turecko, tvořící malou část historické Rumelie, je v části tzv. Thrákie na jihovýchodě Balkánského poloostrova. Srov. Masarykův slovník naučný. *Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Š – Ž, Díl VII*. Praha, 1933, s. 405. Dále srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 8.

¹⁶⁹ Orient znamená francouzsky východ. Ve francouzském prostředí výraz „Orient“, případně „Proche-Orient“ („Blízký východ“) odpovídá termínu *Middle East* („Střední východ“), který dnes převládá v anglickém a americkém úzu. Více viz KROPÁČEK, Luboš. *Blízký východ na přelomu tisíciletí. Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. Praha, 1999, s. 11-13. ISBN 80-7021-298-5. Na daných stránkách je i nastíněna problematika používání termínů *Blízký východ* a *Střední východ*. Dále srov. VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století. 1. díl*. Praha, 1991², s. 1. ISBN 80-7066-421-5.

¹⁷⁰ V archivních materiálech pro dané období a téma je např. používán výraz „Orientálec“, tento obrat není používán pouze v neutrálním duchu pojmenovávající obyvatele tzv. Orientu, ale i člověka s horšími způsoby, méně civilizovaného. Pozn. autora.

¹⁷¹ Jitka Malečková upozorňuje na různé evropské konstrukce a „vymyšlení“ Orientu. Orient byl vnímán jako protiklad k civilizované Evropě, tedy jako oblast zaostalá či dokonce představující její barbarský protiklad. Například spojení *Evropa versus Orient* Malečková označuje za koncept v zásadě negativní, naznačující druhořadost. Viz: MALEČKOVÁ, Jitka. *Úrodná půda. Žena ve službách národa*. Praha, 2002, s. 7-55. Zejména s. 8, 27, 47-49. ISBN 80-85866-95-1. K tématu rovněž kapitoly *Orientalismus* (s. 71n) a *Orientalistika* (s. 82n) Viz: MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007, s. 71-91. ISBN 978-80-200-1554-9.

¹⁷² Ottův Slovník Naučný termín *Levanta* staví na stejnou pozici jako *Orient*. Podle Slovníku tak byly nazývány kraje ležící východně od Itálie, v době vzniku Slovníku „*nyní zove se Orientem Malá Asie, Syrie a Egypt*“. Viz: Ottův Slovník naučný. *Díl osmnáctý, Navary - Oživnutí*. Praha, 1999 (Fotoreprint původního vydání z roku 1902), s. 864. ISBN 80-7185-259-7. Dále srov. lat. slovo „Oriēns“ znamenající východ (slunce), země východní. Srov. ŠENKOVÁ, Silva. *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. Olomouc, 1999², s. 85. ISBN 80-7182-087-3.

¹⁷³ Arnold Joseph Toynbee však ve své knize *Nationality and the War (Vlastenectví a válka)*, v kapitole nazvané *The Dismantling of Turkey, D. The New Anatolia* popisuje Anatólii jako fyziologickou část Evropy. Pro větší přesnost cituji: „Anatolia is physiologically a part of Europe, the fourth of those mountain-ribbed peninsulas that reach out from the European mass, and bathe their feet in the Mediterranean sea.“ Viz: TOYNBEE, Arnold J. *Nationality and the War*. London, Toronto, 1915, s. 412.

¹⁷⁴ Helespont – nyní Dardanely. Pozn. aut.

¹⁷⁵ ZBOŘIL, Zdeněk. Anatolský most. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 3. ISSN 0543-7962.

tak je možno dnešní Bosporský most, měřící 1622 metrů,¹⁷⁶ chápat i podbízivě a diskutabilně symbolicky, historicko-kulturně-politicky.

Edvard Beneš, hlavní tvůrce i protagonista meziválečné zahraniční politiky,¹⁷⁷ popisuje Turecko v období vypuknutí 1. světové války jako „Turecko se vši svou orientální filosofií násilí a metodami vládnutí, založenými na mohamedánské teokracii“¹⁷⁸ Je nasnadě pochopit danou ukázkou tak, že Beneš řadil Turecko do Orientu v negativním slova smyslu a tudíž by mu nevěnoval pozornost v rámci konceptu zahraniční politiky ČSR, avšak to bychom se dopustili hrubého zjednodušení. Ve své stati *Problémy slovanské politiky* bere Turecko jako Turecko a nezačleňuje ho ani na Balkán ani do oblasti Předního Východu.¹⁷⁹ Benešův zorný úhel je třeba mít na paměti v pochopení otázek směřování někdejší zahraniční orientace našeho meziválečného státu, kterou se do jisté míry zabývá tato práce.

Toto kusé zamyšlení, kam Turecko geopoliticky nejbližší patří, ještě doplníme, že v anglických textech, které jsou rovněž využity pro tuto práci, najdeme Turecko spíše pod označením Střední Východ, přičemž tento termín, *Middle East*, bývá nejčastěji koncipován jako prostor zahrnující Turecko, Írán, arabské asijské země a Egypt; někdy rovněž Kypr, Súdán a Libyi.¹⁸⁰ Zajímavé ovšem je, že ve stejných textech bývá Osmanská říše nazývána i opisným termínem „Nemocný muž Evropy“¹⁸¹ (a nikoliv „Nemocný muž Asie“)¹⁸², ale zřejmě jde o pojmenování role, jakou hrál sultanát v době tzv. politiky rovnováhy sil.¹⁸³

¹⁷⁶ ZBOŘIL, Zdeněk. Anatolský most. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 3. ISSN 0543-7962.

¹⁷⁷ KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918 – 1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha, 1995, s. 9. ISBN 80-85241-88-9.

¹⁷⁸ BENEŠ, Eduard. *Problémy slovanské politiky. Dokončení. IX. Slovanství a Slované za války a po válce*. In *Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha, 2006, s. 173.

¹⁷⁹ BENEŠ, Eduard. *Problémy slovanské politiky. Dokončení. IX. Slovanství a Slované za války a po válce*. In *Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha, 2006, s. 169-208, zejména s. 173.

¹⁸⁰ KROPÁČEK, Luboš. *Blízký východ na přelomu tisíciletí. Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. Praha, 1999, s. 13. ISBN 80-7021-298-5.

¹⁸¹ ITZKOWITZ, Norman. The Problem of Perceptions. In BROWN, L. Carl (ed.). *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*. New York, 1996, s. 32. ISBN 0-231-10305-0.

¹⁸² KILÍ, Suna. *The Atatürk Revolution: A Paradigm of Modernization*. Istanbul, 2008⁴, s. 303. ISBN 978-975-458-376-2.

¹⁸³ Srov. BRIDGE, F. R. – BULLEN, Roger. *The Great Powers and European States System 1815 - 1914*. Londýn, 1980. Dále srov. GELVIN, James L. *The Modern Middle East: A History*. New York, 2005, s. 47-60. ISBN 0-19-516789-9. Dále srov. KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. Praha, 2007³, s. 61-75. ISBN 978-80-86929-21-7.

Na závěr uvedme, že každý, kdo se zajímá o moderní dějiny Turecka, ať už ty meziválečné, v období studené války či zcela nejnovější otázky, vždy se setká se jménem prvního prezidenta Turecké republiky Mustafou Kemalem Atatürkem¹⁸⁴ (1881-1938)¹⁸⁵.

Je to dáno tím, že se moderní Turecko utvářelo a dodnes utváří pod vlivem kemalismu. Ačkoliv zkušenosti a vzpomínky osmanské minulosti, spolu s geo-strategickou pozicí sloužily jako základ pro ovlivňování pozdější zahraniční politiky Turecka, je to právě Atatürkova teorie a praxe zahraniční politiky, která byla nejdůležitějším faktorem ve formování turecké zahraniční politiky. Atatürk nejenom že zcela kontroloval zahraniční politiku během svého života, ale také položil ideologický rámec, čeho by měla turecká zahraniční politika v budoucnu dosáhnout. Třebaže původní kemalistické cíle národní zahraniční politiky prošly různými mutacemi, prakticky všechny turecké vlády, bez ohledu na jejich stanoviska, předložily Atatürkovo „nezpochybnitelné dogma“ ve svých programech, a které tak přímo neučinily, nemohly provádět politiku, která by byla v protikladu s těmito zásadami. Jeho vliv na turecké občany obecně, či prostřednictvím zahraniční politiky, je tak hluboký a zásadní, že nic jiného, než dodržování jeho principů,¹⁸⁶ by bylo nelojální vůči němu i vůči zemi.¹⁸⁷

Diskuze o prvním prezidentu, respektive kritika Mustafy Kemala je v Turecku omezená. Tudíž není snadné vytvořit si ucelený názor na jeho osobnost. Dodejme, že nejednotný pohled je i v zahraniční literatuře. V některých pracích je označován za diktátora,¹⁸⁸ který svými reformami vytvořil z Turecka „rozpolcenou zemi“.¹⁸⁹ Jiní ho oslavují pro demokratické principy, v jeho reformách vidí cestu, jak zdemokratizovat a „zmodernizovat“ muslimské státy. Například Pipes o kemalistické doktríně napsal:¹⁹⁰

„Chtějí-li se muslimové vyvarovat autonomie, mají jen jedinou volbu, neboť modernizace vyžaduje pozápadnejší. Islám žádnou jinou cestu, jak dospět k modernizaci, nenabízí. Sekularizace je nevyhnutelná. Moderní věda a technologie si žádají absorpci myšlenkových procesů, které je doprovázejí; a stejně tomu je i v případě politických institucí. A protože nestačí napodobovat formu, ale i jeho obsah, musí uznat nadvládu západní civilizace, aby se od ní mohli poučit. Není možné vyhýbat se evropským jazykům ani západním vzdělávacím institucím, a to i přesto, že druhé jmenované podporují

¹⁸⁴ K jeho osobnosti neuvádím medailonek. Doporučuji zejména knihu Andrew Mango. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁴. ISBN 0-7195-6592-8.

¹⁸⁵ DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Lexikón islámu*. Bratislava, 2005, s. 33. ISBN 80-7149-764-9.

¹⁸⁶ K dodržování principů bývají občané vybízeni buďto naznačením, ale mnohdy také otevřeným varováním. Samozřejmě záleží na vládě, která je zrovna u moci, pozn. aut.

¹⁸⁷ AYDIN, Mustafa. *Turkish foreign policy. Framework and Analysis*. Ankara, 2004, s. 30. ISBN neuvedeno.

¹⁸⁸ DAVIES, Norman. *Dějiny jednoho kontinentu*. Praha, 2005, s. 1354. ISBN 80-7260-138-5.

¹⁸⁹ HUNTINGTON, Samuel P. *Sřet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, 2001, s. 73. ISBN 80-86182-49-5.

¹⁹⁰ Ukázku uvádím, byť se s danými slovy zcela neztotožňuji, pozn. aut.

volnomyšlenkářství a snadný způsob života. Jenom pokud muslimové doslovně přijmou západní model, budou moci své společnosti modernizovat a rozvíjet.¹⁹¹

Pro téma této diplomové práce je podstatné, že Atatürkův pohled na zahraniční politiku, stejně jako jeho politické názory, představovaly zásadní rozchod s minulostí. Během osmanské doby nejdůležitějšími kameny byly: osmanské impérium, pan-islamismus a pan-turanismus. Naproti tomu Kemalovými politickými zásadami byly: republikanismus, sekularismus, nacionalismus.¹⁹² Atatürkova zahraniční politika byla jednoznačně prodloužením jeho politiky domácí.¹⁹³

Mladá Turecká republika řešila celou řadu problémů, jakými byla zaostalost země, nevzdělanost, takřka neexistující národní hospodářství, vylidnění či jiné následky mnohaletých válek, zadlužení země.¹⁹⁴ Obnova ekonomie pro kemalisty spočívala v ochranářském systému apod. To je rovněž důležité mít na vědomí při studiu československo-tureckých vztahů.

Hlavní přínos Kemalovy činnosti bývá nejčastěji kladen do oblasti vnitropolitické. Avšak i tady platí již vyřčené, že zahraniční politika jednoznačně navazovala na tu vnitřní.¹⁹⁵ Domnívám se, že významnou zásluhou Kemalových zásad byl fakt, že země během druhé světové války zůstala neutrální.¹⁹⁶ I díky tomu Turecko mohlo přijímat řadu vědců s židovskými kořeny, prchajícími před nacismem. A shodou okolností, mnozí z nich byli držitelé československých cestovních pasů...¹⁹⁷

Kolem osobnosti Atatürka koluje mnoho mýtů. Za všechny alespoň jmenujme, že měl prý tak zářivé oči, že se mu člověk do nich nemohl údajně přímo podívat, protože odrážely příliš mnoho světla.¹⁹⁸

Snad mnohem více, než tyto mýty, prozradí o Kemalově osobě jeho práce. K plastičnosti jeho hodnocení mohou pomoci i okolnosti, za kterých byla Ankara vyhlášena hlavním městem,¹⁹⁹ tak jak je zachytil náš Úřad delegátu Republiky Československé.

¹⁹¹ HUNTINGTON, Samuel P. *Sřet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, 2001, s. 73. ISBN 80-86182-49-5.

¹⁹² Podrobněji například SAFA, Peyami. *Reflections on the Turkish revolution*. Ankara, 1999. ISBN 975-16-1048-6.

¹⁹³ AYDIN, Mustafa. *Turkish foreign policy. Framework and Analysis*. Ankara, 2004, s. 30. ISBN neuvedeno.

¹⁹⁴ PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967, s. 7.

¹⁹⁵ Hlavním heslem Mustafy Kemala byl: „Mír v zemi, mír ve světě“, (turecky „Yurtta sulh, cihanda sulh“). Srov. PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967, s. 7.

¹⁹⁶ KOPECKÝ, Ladislav. *Neutralita v minulosti a dnes*. Praha, 1968, s. 8-9.

¹⁹⁷ REISMAN, Arnold. Intellectuals Saved from Nazism by Turkey: The Czechoslovak Connection. In *DVT dějiny věd a techniky: history of science and technology XXXX*, č. 3. Praha, 2007, s. 151-174. ISSN 03004414.

¹⁹⁸ GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha, 2003, s. 302. ISBN 80-7257-976-2

¹⁹⁹ Uvědomuji si, že práce se nezabývá československo-tureckými vztahy jako takovými, pozn. aut.

Možná někoho překvapí, že práce o meziválečných vztazích začíná pohledem na současnost, avšak není to právě ve jménu dědictví Kemalovy Turecké republiky, že dnes Ankara klepe na dveře Evropské unie?

3. Ankara hlavním městem

3.1 Předehra

Osmanská říše se zúčastnila 1. světové války jako spojenec Německa a Rakouska-Uherska a byla v ní poražena. Nelze sice říci, že by říše byla poražena vojensky,²⁰⁰ nicméně země byla vyhladovělá, zbídačená, unavena válkou.²⁰¹ Po celé Malé Asii byla bezpečnost veřejnosti téměř nulová.²⁰² Nejstrašlivější společenská zla, jakými jen mohou lidé trpět – hladomor²⁰³, zima, nemoci, vraždy, anarchie²⁰⁴ – byla i v Turecku živou každodenní zkušeností.²⁰⁵ Mezi Turky v roce 1918 zavládl všeobecný pocit beznaděje²⁰⁶ a už jen čekali na výsledky mírové konference, jak hlásil jeden americký diplomat.²⁰⁷

Příměří bylo podepsáno dne 30. října 1918 v přístavu Mudros v Egejském moři a v islámském světě bylo přijato nejprve s úlevou.²⁰⁸ Zástupci sultána²⁰⁹ si v něm nekladli žádné výhrady,²¹⁰ i když podmínky příměří byly kruté: všechny turecké posádky se měly

²⁰⁰ V posledním měsíci války Osmanská armáda ještě dokázala dobýt ázerbájdžánské město Baku (15. září 1918) a ani důstojník Mustafa Kemal se v listopadu toho roku nevrátil do Istanbulu jako poražený. Srov. SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 70. ISBN 978-80-7108-284-2.

²⁰¹ Turecká společnost byla ke konci 1. světové války nepředstavitelně vyčerpána, poněvadž nejméně od roku 1903 říše čelila nepřetržitým povstáním a válkám: Ilindenské povstání v Makedonii, čtyři povstání v Albánii, nepokoje v Jemenu, válka s Itálií o Libyi a tzv. balkánské války, domácí převraty, politické vraždy, masové násilnosti a teror. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 49. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁰² MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 366. ISBN 80-200-1151-X.

²⁰³ Hlad vypukl po podepsání příměří v důsledku chaosu a situaci v zásobování potravinami, jež byla zoufalá. Srov. MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998², s. 45. ISBN 80-86130-04-5.

²⁰⁴ Odhaduje se, že v Anatólii zůstalo po válce přes půl milionu dezertérů, zcela vytržených z dřívějšího prostředí a přežívajících jen za pomoci násilí na nejbližším okolí. Tíživá situace hlavního města se neustále horšila pokračujícím přílivem uprchlíků. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 49, 53. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁰⁵ KEYNES, John Maynard. *Ekonomické důsledky míru*. Brno, 2004, s. 170. ISBN 80-7325-043-8.

²⁰⁶ Zejména mezi osmanskou mocenskou elitou v poválečném Istanbulu zavládl pocit beznaděje, poddajnosti a bezradnosti. Srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 45. ISBN 80-7106-378-9.

²⁰⁷ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 364. ISBN 80-200-1151-X.

²⁰⁸ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 70. ISBN 978-80-7108-284-2.

²⁰⁹ Vahdettin sultán Mehmet VI., (1861-1926), poslední osmanský sultán (vládl od 28. června 1918 do listopadu 1922), v západní literatuře známý jako Vahideddin, syn sultána Abdülmecita, jenž nastoupil do úřadu po smrti bratra, sultána Mehmeta V. Báł se o svůj trůn, na konci války věřil v britskou ochranu a domníval se, že Osmanská říše může být zachráněna, jen pokud bude spolupracovat se spojenci. Utekl na palubě britské lodi v listopadu 1922 poté, co Velké národní shromáždění hlasovalo pro zrušení sultanátu. Zemřel na jihu Francie. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 554. ISBN 0-7195-6592-8.

²¹⁰ Pro přesnost uveďme, že Hüseyin Rauf bey (Orbay), jenž vedl osmanskou delegaci, se v Mudrosu pokoušel dojednat jisté ústupky, ale jen s omezeným výsledkem, jak píše Wanner. Avšak Veselá i Macmillanová uvádějí, že osmanská delegace nekladla žádné podmínky. Srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská*

vzdát; všechny telegrafy a železnice budou spravovány spojnici²¹¹; přístavy měly být přístupné všem spojeneckým válečným lodím.²¹² V článku VII bylo spojencům přiznáno právo obsadit každou část říše, jestliže by to vyžadovala bezpečnost jejich vojáků.²¹³ A tohoto „nejškodlivějšího“²¹⁴ článku také rychle a ochotně využili: již 13. listopadu 1918 zakotvilo na padesát pět spojeneckých válečných lodí v Istanbulu.²¹⁵ Podle příměří z 30. října neměl být Istanbul okupován, pouze pevnosti v černomořských úžinách,²¹⁶ avšak spojenečtí diplomaté a vojáci byli „všude“²¹⁷.²¹⁸ A tak hlavní město říše muselo poprvé strpět přítomnost cizí armády od okamžiku, kdy jej roku 1453 dobylo osmanské vojsko.²¹⁹ Nyní byl Istanbul neoficiálně rozdělen na sféry vlivu²²⁰ a spojenci převzali většinu jeho správy, ustanovili vlastní soudy či zcela řídili místní policii. Když byli spojenci kritizováni tureckým tiskem, převzali i cenzuru.²²¹

Říše se rozpadala již před válkou,²²² ale nikdy se nestala kolonií.²²³ Ovšem teď byli Turci povinni vyklidit arabské oblasti říše, demobilizovat armádu a vydat své válečné loďstvo.²²⁴ Osmanská říše přestala existovat formálně i fakticky.²²⁵ Rozplynula se na řadu často uměle vytvořených států a mandátních území zcela ovládaných velmocemi. Turecké

konference 1919. Praha, 2004, s. 364-365. ISBN 80-200-1151-X. Dále srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 112. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 50-52. ISBN 978-80-7277-387-9.

²¹¹ Spojenci, tj. členové Dohody za 1. světové války; vítězové 1. světové války. Pozn. aut.

²¹² MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 365. ISBN 80-200-1151-X.

²¹³ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 70. ISBN 978-80-7108-284-2.

²¹⁴ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 365. ISBN 80-200-1151-X.

²¹⁵ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 70. ISBN 978-80-7108-284-2.

²¹⁶ MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998², s. 45. ISBN 80-86130-04-5.

²¹⁷ Mustafa Kemal ve svých *Pamětech* popsal hlavní město roku 1918 následovně: „Zdalo se, že celý Konstantinopolis a stovky tisíc jeho obyvatel umřely. Po celém městě nebylo slyšet jinou řeč než řeč nepřítele a nebylo vidět jiné vlajky a zbraně kromě nepřátelských.“ In PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967, s. 22.

²¹⁸ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 366. ISBN 80-200-1151-X.

²¹⁹ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 70. ISBN 978-80-7108-284-2

²²⁰ Téměř milion obyvatel Istanbulu se podle čtvrtí členilo do velmocenských zón. Francouzi střežili historické jádro města s hlavními mešitami, bazary a vládními budovami. Galata a předměstí Pera na severních březích Zlatého rohu, kde byla zastupitelstva a rezidenční cizinecké čtvrtě, byly kontrolovány Brity. Italové měli střežit Üskadar na asijském břehu a Řekové čtvrt' Phanar. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 53-54. ISBN 978-80-7277-387-9.

²²¹ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 369. ISBN 80-200-1151-X.

²²² Habsburská monarchie považovala Osmanskou říši, i v důsledku tzv. Balkánských válek, za bezbrannou a chřadnoucí již před první světovou válkou. Srov. HLAVAČKA, Milan – PEČENKA, Marek. *Trojspolek: Německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. Praha, 1999², s. 239. ISBN 80-85983-86-9.

²²³ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 76. ISBN 80-7277-323-2.

²²⁴ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 52. ISBN 978-80-7277-387-9.

²²⁵ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 112.

území se zmenšilo o čtyři pětiny.²²⁶ Arabská území byla pryč, Arméni, Gruzínci, Ázerbájdžánci, Kurdové bojovali o vytvoření nových států.²²⁷

A i vlastní Turecko, Anatólie, bylo rozděleno do okupačních pásem francouzského, italského a anglického, kam však byla poslána vojska řecká.²²⁸ Pro Řecko tak vysvitla naděje na Velké Řecko, ztělesnění vize „Velké myšlenky – Megali idea“, návratu Řeků do Konstantinopole²²⁹ a sjednocení všech někdejších řeckých území včetně ostrovů a maloasijských území v jednom státním útvaru. Vrcholem snah o rozšíření řeckého území byla invaze řeckých jednotek do Izmiru (Smyrny) a přiléhajícího území v Malé Asii v roce 1919.²³⁰

V Anatólii se už po podepsání mudroského příměří spontánně tvořily oddíly lidového hnutí,²³¹ které se po řeckém vpádu²³² podařilo Mustafu Kemalovi pašovi sjednotit.²³³

²²⁶ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 70.

²²⁷ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 364. ISBN 80-200-1151-X.

²²⁸ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 112.

²²⁹ Řeckou delegaci na pařížské mírové konferenci vedl premiér Eleftherios Venizelos, liberální politik a největší propagátor Megali idea. Venizelos v Paříži přísahal, že Řecko Istanbul nechce, avšak v soukromí ujišťoval své důvěrné přátele, že Řekové brzy dosáhnou svého snu. Během mírové konference tento řecký státník využil každé příležitosti zdůraznit, jak moc je Istanbul řecké město. Ostatně sdělil i Lloyd Georgovi, jenž byl v čele britské delegace, že Turci tak velké město a přístav nedokázali řádně spravovat. Srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 347. ISBN 80-200-1151-X.

²³⁰ ZÁVĚŠICKÝ, Jan. Zahraniční a bezpečnostní politika Řecka. In STÝSKALÍKOVÁ, Věra – SMEKAL, Hubert (eds.). *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno, 2004, s. 139. ISBN 80-210-3572-2.

²³¹ Turečtí nacionalisté vytvářeli především na východě země „spolky na obranu práv“. V Anatólii vyzývali dobrovolnické sbory, jež byly známé jako „Národní síly“ (Kuva-yı Milliye), k boji proti okupantům, měly v čele takzvané „bandity“. Srov. SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 71. ISBN 978-80-7108-284-2.

²³² Řecké jednotky se vylodili v Izmiru (Smyrně) 15. května 1919 se souhlasem mezispojenecké Nejvyšší rady a za součinnosti britských oddílů. Izmir byl obsazen a byla zcela převzata kontrola nad tímto městem i jeho zázemím. Již samo vylodění Řeků v Izmiru (Smyrně) vyvolalo v široké turecké veřejnosti veliké pobouření, které „ostře kontrastovalo s pasivitou, kterou řadový Turci projevovali za první světové války (...) rozhořčení turecké veřejnosti nad vstupem Řeků do egejské Smyrny/Izmiru i nad pokusem o vytvoření Pontské republiky v oblasti Trapezuntu/Trabzonu, podniknutým rovněž v květnu 1919, se stalo faktorem urychlujícím již probíhající proces tureckého národního sebeuvědomování.“ Srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 43 - 45. ISBN 80-7106-378-9.

²³³ Kemalovi se podařilo s pomocí vlny odporu, jež následovala po řecké okupaci Izmiru, sjednotit během léta 1919 nacionalistické organizace v Anatólii. Na území kontrolovaném nacionalisty docházelo k sesazování vládních úředníků a do konce září 1919 tak Vysoká Porta (tj. mocenský orgán v Osmanské říši) v Anatólii ztratila veškerou moc. Následkem toho byl (Mehmet) Ferit paša, známý jako Damat, tj. zeť – zeť sultána Abdülmecita, nucen 30. září 1919 podat demisi. Novou vládu sestavil více pronacionalisticky nakloněný Ali Rıza paša. Nová vláda měla „postavit most“ mezi palácem a nacionalisty (kemalisty). Proto začala s Mustafou Kemalem vyjednávat. V říjnu toho roku došlo k dohodě o vypsání nových voleb do Poslanecké sněmovny (předchozí Poslanecká sněmovna byla na přelomu let 1918-1919 rozpuštěna). Velmocí proti této dohodě nic nenamítaly - domnívaly se, že kemalisté budou v nové sněmovně v menšině. Avšak volby, které proběhly na přelomu listopadu a prosince 1919, nacionalisté s přehledem vyhráli – v nové Poslanecké sněmovně získali většinu křesel. Parlament zahájil činnost 12. ledna 1920. Ali Rıza paša, jenž nebyl schopen vyhovět oběma stranám (spojencům ani nacionalistům) zároveň, rezignoval z funkce velkovezira po pěti měsících (od nástupu v říjnu 1919). Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 430. ISSN 0037-6922.

Pod ochranu těchto oddílů se v roce 1920 uchýlil i parlament a tak přešla vláda do Malé Asie.²³⁴

Již nacionalistické sjezdy²³⁵ v Erzurumu²³⁶ (23. července - 7. srpna 1919)²³⁷ a Sivasu²³⁸ (4. - 11. září 1919)²³⁹ vytvořily základ pro novou státní moc v Anatólii. Sjezdům byla přiznána legislativní moc, jíž měla vláda v Istanbulu sloužit jako výkonná moc.²⁴⁰ Avšak až události první poloviny roku 1920 daly Ankaře možnost poprvé být centrem vlády, i když prozatím jen takzvané „vzdorovlády“.²⁴¹

Volby do Poslanecké sněmovny z přelomu listopadu a prosince 1919 probíhaly podle osmanského práva ve dvou kolech.²⁴² Už během prvního kola bylo jasné,²⁴³ že nacionalističtí kandidáti budou v parlamentu převažovat. Ale stále byla potřeba je zorganizovat v jednu

²³⁴ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 113.

²³⁵ Jak bylo ve výše uvedené poznámce uvedeno, turečtí nacionalisté vytvářeli z obav před „rozkouskovaním“ zbývajících osmanského území dohodovými mocnostmi takzvané „spolky na obranu práv“ (Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri). Prvá z těchto organizací, inspirovaných Wilsonovým bodem práva na sebeurčení, se objevila již v prosinci 1918 ve městě Edirne (Drinopol, dříve známé jako Adrianopolis; po 1. světové válce obsazeno Řeckem; v evropské části ústí řeky Tundži do Marice), kde byla založena Společnost na obranu práv Rumelie (Rumeli – tj. evropská část Osmanské říše). Po celé Anatólii bylo několik takových organizací, zvláště v oblastech nejvíce ohrožených anexí. V Erzurumu vznikla Společnost na obranu práv východních vilajetů (odpor východních provincií proti státním útvarům menšin, zvláště Arménů). Na sjezdech v Erzurumu a Sivasu těchto „spolků na obranu práv“ byl ustanoven společný postup a zvolen Zastupitelský výbor, jehož předsedou se stal Mustafa Kemal. Ten mohl zorganizovat tyto sjezdy, poněvadž byl inspektorem 3. armády, rozložené mezi Sivasem a Erzurumem. Avšak jeho postup vzbuzoval v Istanbulu podezření. Krátce nato vystoupil z armády a jako civilista si zajistil svobodu pohybu. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 148 - 151. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 428. ISSN 0037-6922.

²³⁶ Město Erzurum je centrem stejnojmenné provincie na severovýchodě Turecka, křižovatkou cest do nynější Arménie, Gruzie, Íránu. Tento vilajet (spolu s východními provinciemi Trabzon, Van, Bitlis atd.) měl z větší části připadnout Arménii. Není bez zajímavosti, že erzurumský kongres v roce 1919 zahájil modlitbou muftí (turecky müftü, tj. muslimský duchovní správce, právník oprávněný vydávat fatvy (Fetva); obecně: vyšší muslimský duchovní) a modlitbou za záchranu sultanátu a chalífátu jej ukončil sám Mustafa Kemal. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 826, 832. ISBN 80-7217-056-2. Dále srov. EROĞLU, Hamza. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 2005, s. 34 – 36. ISBN 975-16-0201-7. Dále srov. MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě: Od mešity k parlamentu*. Praha, 1989, s. 130, 236. ISBN 80-200-0062-3. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 134, 138. ISBN 978-80-7277-387-9.

²³⁷ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 71. ISBN 978-80-7108-284-2.

²³⁸ Město Sivas je v centrální Anatólii severně od Ankary. Mustafa Kemal sem přijel z Amasye za účelem sestavit a stmelit odboj proti pokusům spojenců zcela rozdrobit osmanské Impérium, resp. „provincie obývané Turky“. Delegáti z celé země přijeli do Sivasu a kongres se stal významným milníkem na cestě k ustanovení moderní Turecké republiky. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 769. ISBN 80-7217-056-2. Dále srov. EROĞLU, Hamza. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 2005, s. 38 – 40. ISBN 975-16-0201-7.

²³⁹ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 71. ISBN 978-80-7108-284-2.

²⁴⁰ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 71. ISBN 978-80-7108-284-2.

²⁴¹ Termín „vzdorovláda“ převzat z článku Petra Nováka. Viz NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 431. ISSN 0037-6922.

²⁴² Všeobecné hlasovací právo mužů bylo zavedeno v osmanské říši v roce 1908. Doplňme, že všeobecné hlasovací právo žen v roce 1934. Srov. DAVIES, Norman. *Evropa: Dějiny jednoho kontinentu*. Praha, 2005, s. 1331. ISBN 80-7260-138-5. ISBN 80-200-1334-2.

²⁴³ Anatólie byla rozdělena na voličské okrsky a z výsledků prvního kola byl výsledek voleb zřejmý. Podrobněji MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 261. ISBN 0-7195-6592-8.

schopnou politickou stranu. A toto nebylo možné uskutečnit ze Sivasu. Kâzım Karabekir²⁴⁴, který se vrátil z Erzurumu, obhajoval „pevnostní politiku východu“²⁴⁵ a prosazoval, aby se Zastupitelský výbor²⁴⁶ „ani nehnul z místa“.²⁴⁷ Nicméně, Kemal paša měl snahu být blíže hlavnímu městu, aby mohl použít nátlak na vládu a politiky. Kemal chtěl mít pod kontrolou i své stoupence, aby byli schopni změnit směr kdykoliv je třeba; podle Kemalova názoru nejenom protivníci by měli být hlídáni. Nakonec se Výbor rozhodl přesunout do Eskişehir²⁴⁸. Jenomže na posledním sivaském zasedání Výboru Hüseyin Rauf bey²⁴⁹ oznámil, že spojenci zastavili spojení na trati mezi Eskişehir a Ankarou. A tak se nakonec rozhodlo, že se vedení přesune do Ankary, aby nacionalisté mohli používat železniční koleje až do Eskişehir.²⁵⁰

Vítězství nacionalistů ve volbách do Poslanecké sněmovny vzbudilo obavy Dohody²⁵¹ a od konce roku 1919 se vzájemné vztahy stále více zhoršovaly. Přispěla k tomu i řada incidentů.²⁵² Čím více sílil odpor nacionalistů,²⁵³ tím nekompromisněji reagovaly mocnosti

²⁴⁴ (Musa) Kâzım Karabekir, (1882 – 1948), prominentní úředník s politickými ambicemi, z vojenské rodiny. Bojoval u Gallipoli, v Mezopotámii a na východní frontě. Roku 1919 velitel 15. armádního sboru v Erzurumu. Sponzoroval kongres Spolku na obranu práv východních provincií a pomohl Mustafu Kemalovi získat vůdcovství v nacionalistickém hnutí. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 549. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁴⁵ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 261. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁴⁶ Orgán „Spolků na obranu práv“ ustanovený na sjezdu v Erzurumu. Pozn. aut.

²⁴⁷ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 261. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁴⁸ Eskişehir je město na hlavní železniční trati mezi Istanbulem a Ankarou, blíže k Istanbulu. V té době asi významnější město než Ankara. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 740-741. ISBN 80-7217-056-2.

²⁴⁹ Hüseyin Rauf (Orbay), (1881 – 1964), jeden z lídrů národního hnutí, kavkazského původu. Proslavil se za Balkánských válek jako velitel křižníku Hamidiye. Během 1. světové války náčelník štábu námořnictva. Člen osmanské delegace na mírových jednáních v Brestu Litevském, později vedl jako ministr námořnictva delegaci, která podepsala Mudroské příměří. V roce 1919, již ve výslužbě z námořnictva, přesunul se do Anatólie a připojil se ke Kemalovi. Ve výkonném orgánu Společnosti na obranu národních práv organizoval nacionalisty v Parlamentu, v březnu 1920 zatčen a deportován Brity na Maltu. Potom se opět připojil k Ankarskému shromáždění a v červenci 1922 se stal premiérem. Rezignoval o rok později, po neshodách s někdejšími ministrem zahraničí İsmetem pašou (İnönü). Posléze byl souzen Mustafou Kemalem, s nímž se rozešel nad smrtí ve zlém. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 552. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁵⁰ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 261. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁵¹ V parlamentu zvítězili odpůrci okupace v poměru 116 ze 175 poslanců a 28. ledna 1920 přijali tzv. Národní pakt (Misâk-ı Milli), požadující úplnou nezávislost oblastní s „osmanskou muslimskou většinou“. Avšak k vyhocené situaci přispěla i obava ze spolupráce bolševických a kemalistických vojsk v Zakavkazsku. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 108. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁵² Je samozřejmé, že Mustafa Kemal paša nebyl schopen kontrolovat všechny partyzánské oddíly (Kemal vydal rozkaz, aby byl každý cizinec ve vší početnosti dopraven za hranice). Docházelo k řadě incidentů mezi dohodovými okupačními vojsky a nacionalistickými ozbrojenci. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 150. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 431. ISSN 0037-6922. Podrobněji WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 97 - 106. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁵³ Převahu v tureckém národně osvobozeněckém boji mělo turecké měšťanstvo. Ideologií národně osvobozeněckého odboje se stal kemalistický nacionalismus (někdy se používá i termín kemalismus, nicméně

Dohody,²⁵⁴ až vše „vyvrcholilo“ oficiální okupací Istanbulu: Od 10. března 1920 začala Británie²⁵⁵ soustřeďovat svá vojska v okolí hlavního města a v noci z 15. na 16. března obsadila v Istanbulu klíčové budovy,²⁵⁶ na město mířila děla, v ulicích projížděly tanky a na minaretech britské oddíly rozmístily kulometry.²⁵⁷ Odpor v podstatě nikdo nekladl, ostatně, již předtím byli spojenci „všude“ a tak „jen málokdo poznal nějaký rozdíl“²⁵⁸. Parlament byl rozpuštěn²⁵⁹ a poslanci – kromě těch, jimž se podařilo uprchnout – byli zatčeni a deportováni na Maltu.²⁶⁰ Rozehnáním osmanského parlamentu a okupací hlavního města,

kemalismem je v mnohé literatuře častěji myšlen celý proces, za něhož se Turecko měnilo v moderní stát), který byl přímým pokračovatelem hnutí z období konce sultanátu. Kemalistické velení sice kontrolovalo armádu, avšak pro získání celonárodní podpory muselo využít ideologie přístupné každému – a tou byl islám. Mustafa Kemal paša líčil sultána a chalífu jako zajatce a hlásal, že je náboženskou povinností všech, aby ho vysvobodili. Pro unavený a zcela vyhladovělý lid chtěl mír, proto naléhal, aby se jednomyslně rozhodl pro jeho cíle a podrobil se jeho vedení. Kemalova výzva k boji za záchranu sultána a chalífy (osmanský sultán byl zároveň chalífou, tj. hlavou muslimské náboženské obce – ummy – jako nástupce či zástupce Mohammeda, nikoliv však v jeho prorocké funkci, není však nejvyšší autoritou islámu, proto je srovnání s papežem mylné) ze zajetí nevěřících získala na jeho stranu milióny obyvatel. Ačkoli Kemala v dubnu 1920 šejch ül-islam (turecky şeyhülislam, tj. velký muftí Istanbulu, nejvyšší osmanský hodnostář odpovědný za náboženské náležitosti; hlava tureckého muslimského duchovenstva) prohlásil za psance a fátvou (tj. náboženským dobrozdáním, muftího výzva k věřícím) vyloučil Mustafu Kemala a jeho stoupence z islámské obce, které může každý muslim beztrápně zabít, nedokázalo to odvrátit od nacionalistů ani muslimské náboženské činitele. V řadě měst řídili hnutí odporu ulamá („učenci“, souhrnné označení všech osob zabývajících se profesionálně islámským učením), jejichž výzva k džihádu, „svaté válce“ proti okupantům, se setkala s velkým úspěchem a odezvou. U duchovenstva se rovněž scházely finance na podporu osvobozené armády. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 151. Dále srov. MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě: Od mešity k parlamentu*. Praha, 1989, s. 129 - 130, 235 - 236. ISBN 80-200-0062-3.

²⁵⁴ 19. února 1920 předal zástupce Dohody Vysoké Portě nótu, v které požadoval stažení osmanských vojsk 3 kilometry od linie okupace a ukončení protitureckých aktivit. Nicméně vláda nebyla schopna hnutí odporu zastavit. Z toho důvodu Ali Rıza paša podal 3. března demisi. Novou vládu sestavil Salih paša. Nová vláda však neměla šanci se projevit. Mezispojenecká Nejvyšší rada se na základě britského požadavku chystala upevnit kontrolu nad Vysokou Portou a současně vytrestat nacionalisty. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 431. ISSN 0037-6922.

²⁵⁵ Francouzské a italské oddíly se k okupaci připojily až dodatečně a reagovaly na britský rázný postup vzkazem Mustafu Kemalovi, podle něhož se s britským postupem „neztotožňovaly“. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 109. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁵⁶ V Istanbulu byly obsazeny vládní úřady, ministerstva, pošta, telegraf i kasárna. Železniční spojení s Anatólií bylo přerušeno. Srov. VESELÁ, Zdenka – ZIMOVÁ, Naděžda – HŘEBÍČEK, Luděk. *Společenské myšlení v Turecku*. Praha, 1984, s. 29.

²⁵⁷ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 431. ISSN 0037-6922.

²⁵⁸ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 369. ISBN 80-200-1151-X.

²⁵⁹ Osmanská Poslanecká sněmovna se naposledy sešla 18. března 1920, aby schválila protestní demisi. Sedm dní nato podal Salih paša (nastoupil po Ali Rıza pašovi), pronacionalisticky orientovaný velkovezír a někdejší ministr námořnictva, demisi. Sultán pak dekretem z dubna 1920 rozpustil parlament. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918 – 1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 431. ISSN 0037-6922. Dále srov. VESELÁ, Zdenka – ZIMOVÁ, Naděžda – HŘEBÍČEK, Luděk. *Společenské myšlení v Turecku*. Praha, 1984, s. 29.

²⁶⁰ Celkově bylo zatčeno a deportováno na Maltu na 150 prominentních vojenských a civilních činitelů včetně 18 nově zvolených poslanců (čísla se však v literatuře liší, pozn. aut.) Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 272. ISBN 0-7195-6592-8.

v němž platilo stanné právo,²⁶¹ skončilo období relativního klidu mezi nacionalisty a sultánskou vládou.²⁶² Koneckonců, sultánovy výroky²⁶³ a kroky²⁶⁴ byly všeřikající...

Nové volby vypsala Mustafa Kemal paša 19. března 1920 a to nikoliv do parlamentu istanbulského, nýbrž do Velkého národního shromáždění v Ankaře.²⁶⁵ Jako důvod uvedl, že lidé nemohou být bez svobodné vlády a že poslanci, kteří se do Istanbulu odebrali, byli uvězněni, ostatním pak že je přístup do Anatólie zamezen.²⁶⁶

Volby se konaly narychlo. Fakticky vzniklo z provizorních ankarských úřadů a ze zbytku istanbulského parlamentu zcela nové zastupitelstvo. Z 338 poslanců²⁶⁷ pocházelo jen 105²⁶⁸ z istanbulské Poslanecké sněmovny, ostatní byli nově zvoleni,²⁶⁹ toto shromáždění tvořili z 60% městští intelektuálové, ti, kdo měli svobodná povolání,²⁷⁰ a vojáci.²⁷¹

²⁶¹ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 108. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁶² VESELÁ, Zdenka – ZIMOVÁ, Naděžda – HŘEBÍČEK, Luděk. *Společenské myšlení v Turecku*. Praha, 1984, s. 29.

²⁶³ V noci z 15. na 16. března 1920, když britské vojsko začalo s okupací Istanbulu, přišel za sultánem Rauf bey a žádal, aby sultán nepodepisoval žádné mezinárodní dohody dříve, než je schválí parlament. Vahdettin odpověděl: „Národ je stádo ovcí. Já jsem pastýřem.“ Viz. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 271. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁶⁴ Velkovezír Salih paša v důsledku události musel podat 2. dubna 1920 demisi. Novým, respektive staronovým velkovezírem se stal Damat Ferit, arci-nepřítel nacionalistů. Když zplnomocněný mluvčí parlamentu namítl, že to byla nešťastná volba, Vahdettin odpověděl: „Když chci, tak si můžu dát úřad velkovezíra třeba Řekovi nebo Arménskému patriarchovi či Nejvyššímu rabinovi.“ Viz. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 273. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁶⁵ Velké turecké národní shromáždění (turecky Türkiye Büyük Millet Meclisi), název byl vybrán tak, aby zdůrazňoval svoji podstatu. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁶⁶ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 152.

²⁶⁷ Počet poslanců ve Velkém národním shromáždění se v literatuře výrazně liší. Obecně se lze shodnout na počtu přes 300, jak uvádí Mango. Wanner udává číslo 338 (s. 109), avšak později (s. 110) složení Velkého národního shromáždění popisuje následovně: „41 vyšších vládních úředníků (velvyslanci, guvernéri apod.), 51 armádních důstojníků, 40 civilních úředníků, 51 právníků, 25 učitelů, 17 školních instruktorů, 15 lékařů, 17 duchovních, 13 novinářů a spisovatelů, 27 obchodníků, 8 představitelů náboženských řádů, 6 kmenových náčelníků, 3 bankéři, 2 inženýři, 31 rolníků a 1 dělník. U 42 poslanců nebylo povolání uvedeno.“ Tento výčet nám poskytuje vynikající představu o profesní struktuře Shromáždění, nicméně počet osob převyšuje uvedený údaj 338 poslanců. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276. ISBN 0-7195-6592-8. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 109 - 110. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁶⁸ Počet poslanců z istanbulského Parlamentu ve Velkém národním shromáždění v Ankaře se v literatuře výrazně liší. Wanner uvádí číslo 105, Mango udává počet 48. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 272. ISBN 0-7195-6592-8. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 109. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁶⁹ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 109. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁷⁰ Jak píše Mango, společensky, podle standardů turecké společnosti, bylo Velké národní shromáždění převážně středostavovské (buržoazie), mělo své jakobíny, ale bez radikální složky. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁷¹ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 72. ISBN 978-80-7108-284-2.

První zasedání Velkého národního shromáždění bylo naplánováno na 23. dubna 1920 a hlavní porada na den následující.²⁷² Avšak ne všichni noví poslanci mohli (nebo chtěli) přijet do Ankary v tyto dny. Když Kemal předem zjišťoval prezenci, jen asi 120 poslanců potvrdilo svoji účast.²⁷³

Zahájení zasedání mělo být opravdu ve velkolepém duchu, jak Kemal paša plánoval. Již 21. dubna 1920 poslal v oběžníku program, včetně popisu náboženského obřadu, jenž měl předcházet inauguraci: recitace z Koránu a z hadís²⁷⁴; obětování beránka; procesí za vousem z Prorokovy bradky a jiných ctěných náležitostí; modlitby za ochranu sultána a chalífy, jeho říše a lidu. Kemal navíc požadoval, aby obdobné obřady byly organizovány po celé zemi, s mimořádnými modlitbami a řečmi, vysvětlující vlastenecké povinnosti nového shromáždění.²⁷⁵

Slavnostní zahájení zasedání Velkého národního shromáždění a inaugurace se konaly podle plánu v Ankaře 23. dubna, v pátek, aby se delegáti mohli společně zúčastnit velké páteční modlitby v mešitě.²⁷⁶ Mustafa Kemal a ostatní se shromáždili v mešitě Hadžiho Bayrama²⁷⁷, po modlitbách bylo utvořeno procesí vedené klerikem nesoucím na pulpitu Korán a mužem, jenž držel nad hlavou vous z Prorokovy bradky (tedy to, co mělo jeho vous představovat)²⁷⁸ a za svolávání davu diváků „Allahuekber“²⁷⁹ se poslanci a úředníci ubírali k budově, která byla vybrána jako prostor pro Velké národní shromáždění. Před ním se průvod zastavil, společně se odříkaly modlitby a na schodech byli obětováni dle starého islámského zvyku dva beránci.²⁸⁰ Dvnitř budovy už pokračovali poslanci sami. Zde se konala formální inaugurace. Skutečná práce začala až následující den...²⁸¹

²⁷² EROĞLU, Hamza. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 2005, s. 41. ISBN 975-16-0201-7.

²⁷³ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁷⁴ Mango píše, „portions of the compendium of the Prophet's traditions would be recited“, což pro jednoduchost překládám termínem hadísy. Hadísy (někdy v české literatuře termín psán jako hadíthy) jsou zprávy o činech, výrociích a zvycích Proroka Mohammeda (tj. sunna) a předavatelů tradic. Jejich sbírky tvoří vedle Koránu hlavní pramen islámské doktríny. Srov. HAERI, Fadhlalla Šajch. *Základy islámu: Tradice, historie, vývoj, současnost*. Olomouc, 1997, s. 225. ISBN 80-7198-212-1. Dále srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276. ISBN 0-7195-6592-8. Dále srov. MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě: Od mešity k parlamentu*. Praha, 1989, s. 235. ISBN 80-200-0062-3.

²⁷⁵ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276 - 277. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁷⁶ Páteční modlitba je sváteční. Není povinna pro ženy. Srov. BAHBOUH, Charif et al. *Encyklopedie islámu*. Brandýs nad Labem, 2008, s. 196. ISBN 978-80-86-149-48-X.

²⁷⁷ Mešita Hacı Bayram Camii uchovává ostatky Bayrama Veliho, nejoslavovanějšího ankarského muslimského světce, zakladatele řádu dervišů Bayrami. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 717. ISBN 80-7217-056-2.

²⁷⁸ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 277. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁷⁹ Z arabského Allah Akbar, tj. Bůh je Velký, resp. Bůh je Jedinečný (doslova přeloženo jako Bůh je větší). Součástí muslimské modlitby, pozn. aut.

²⁸⁰ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 110. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁸¹ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 277. ISBN 0-7195-6592-8.

Druhý den od slavnostního zahájení shromáždění měl Mustafa Kemal dlouhý proslov. Odpor proti cizím okupantům doposud vedl Zastupitelský výbor Sboru na obranu národních práv, jenž měl sice legislativní moc, nicméně nyní nastal podle Kemala čas, aby vedení bylo přesunuto na Národní shromáždění. Tomu bylo třeba přisoudit i moc výkonnou. Dále v projevu uvedl, že funkce exekutivy získají ti členové shromáždění, kteří si je přejí. Je to, jak řekl, základní princip islámu udělovat nejvyšší místa sjednoceným věřícím.²⁸²

Tento princip se označuje termínem „Cumhur“, výrazem, z něhož osmanští lexikografové utvořili nové slovo „Cumhuriyet“²⁸³, tedy republika, aby označili Francii po revoluci. Mustafa Kemal měl již tehdy na mysli takovou formu vlády,²⁸⁴ třebaže to nemohl říci.²⁸⁵

Tento den, 24. dubna 1920, byl Mustafa Kemal paša zvolen předsedou Velkého národního shromáždění, orgánu, jenž měl jakožto výkonná a zákonodárná moc zastupovat turecký národ.²⁸⁶

Přelom v politické strategii ankarského vedení spojený se samostatným přístupem k tureckým národním záležitostem se neomezil jen na sféru vnitřní politiky. Prvním zahraničněpolitickým činem kemalistické vlády byla snaha navázání diplomatických styků se Sovětským Ruskem. Kemal dopisem ze dne 26. dubna 1920 žádal Lenina o pomoc.²⁸⁷

Svolání shromáždění bylo prvním samostatným krokem kemalistického vedení, které nyní přestalo formálně uznávat i istanbulskou vládu.²⁸⁸ Ankara se stala hlavním městem „vzdorovlády“.

Téměř tou dobou, kdy bylo v Ankaře zahájeno Velké národní shromáždění, rokovali spojenci o míru s Tureckem.²⁸⁹ Očekávání, že se v míru s Tureckem uplatní Wilsonovy

²⁸² MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 277. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁸³ „Cumhuriyet“, turecky republika; „hür“, turecky volný, nezotročený; „hürriyet“, turecky nezávislost, volnost, svoboda. Pozn. aut.

²⁸⁴ V Národním shromáždění se sešly odlišné politické orientace. U tak různorodé společnosti, tj. od kleriků přes vojáky, se pochopitelně silně lišily názory, avšak myšlenka boje za uchování nezávislosti a jednoty Anatólie a Rumelie byla společná všem. Politický systém byl budován na principu jednoty sil (Kuvvetler birliđi). Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 110. ISBN 978-80-7277-387-9.

²⁸⁵ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 277. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁸⁶ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 72. ISBN 978-80-7108-284-2.

²⁸⁷ PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967, s. 38.

²⁸⁸ VESELÁ, Zdenka – ZIMOVÁ, Naděžda – HŘEBÍČEK, Luděk. *Společenské myšlení v Turecku*. Praha, 1984, s. 29.

²⁸⁹ Předběžný návrh mírové smlouvy s Tureckem byl vypracován na konferenci v San Remu. Konference, trvající od 19. do 26. dubna 1920, se zúčastnili: za Francii Millerand, za Anglii Lloyd George, za Itálii Nitti, za Japonsko Matsui. Americký zástupce přijel pouze jako pozorovatel; řecký a britský delegáti se zúčastnili jen porad o otázkách, týkajících se zájmů jejich států. Konference schválila britský mandát nad Mezopotámií a Palestinou. Ve sporné otázce syrské Británie souhlasila s tím, aby Francie okupovala vnitřní Sýrii. Na konferenci v San Remu se rovněž řešila tzv. mosulská otázka (Mosul, součást Osmanské říše s převážně kurdsko-tureckým obyvatelstvem; dnes v severním Iráku). Podle dohody ze San Rema si Británie ponechávala

zásady²⁹⁰ a že budou eliminovány válečné tajné úmluvy o dělení sfér vlivu²⁹¹, se nenaplnilo, a deziluze jen posilovala turecký nacionalismus a hnutí odporu.

Zástupcům sultána byly mírové podmínky předány počátkem června 1920. Nemilosrdnost podmínek Turky překvapila, zajisté počítali se ztrátou území na arabském poloostrově a na Blízkém východě, avšak hranice navržené v Evropě je „šokovaly“²⁹²: podle mírové smlouvy, které se podle místa podpisu říká Sèvreská²⁹³, dostalo Řecko celou Thrákií a Edirne. Turecku byl na evropské pevnině ponechán jen úzký pruh kolem Istanbulu. Istanbul, přístav a oficiální hlavní město a sídlo sultána, měl být Turecku ponechán, ale pro případ, že by se vyhnulo loajálnímu plnění podmínek smlouvy, vyhradili si spojenci právo revidovat i toto rozhodnutí.²⁹⁴

Mosul, ale zaručovala Francii 25% budoucí těžby mosulské nafty. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 66-67.

²⁹⁰Tj. Wilsonovy zásady práva národů na sebeurčení pro všechny národy Osmanské říše. Srov. MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998², s. 45. ISBN 80-86130-04-5.

²⁹¹ Surovinově cenné a strategicky významné území Osmanské říše bylo již od prvních dnů 1. světové války předmětem zájmu Dohody. Británie a Francie podepsaly v květnu 1916 tzv. Sykes-Picotovu dohodu, která rozdělila Blízký východ na zájmové oblasti obou velmocí. Dohoda přiznávala Británii větší část dnešního Iráku a Palestinu; Francie chtěla kontrolovat území dnešní Sýrie a Libanonu a jižní pobřeží Malé Asie. Rusko mělo zájem o úžiny Bospor a Dardanely; Dohoda Sazonov-Paléologue z dubna 1916 vymezovala sféry vlivu Ruska a Francie v Anatólii. Podobných smluv vymezující sféry vlivu v Anatólii byla ještě celá řada, o moc usilovala i Itálie. O těchto smlouvách píše např. Musil. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 144. Dále srov. NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I*. Praha, 2000, s. 11. ISBN 80-902261-4-0.

²⁹² MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 – 1941*. Praha, 1998², s. 46. ISBN 80-86130-04-5.

²⁹³ Podle Sèvreské smlouvy dostalo Řecko celou Thrákií a Edirne, dále 8 ostrovů v Egejském moři a faktickou kontrolu nad Izmirem – 5 let mělo město a důležitý přístav zůstat pod formální správou Osmanské říše a pak mělo referendum rozhodnout, zda bude řeckou nebo tureckou oblastí. Itálie získala ostrov Rhodos a Dodekanéské ostrovy. Na území většiny sporných provincií na východě i bývalých ruských oblastí v Zakavkazsku byla ustanovena Arménie s přístupem k Černému moři (přístav Trabzon a pevnost Erzurum). Rovněž měl vzniknout autonomní Kurdistan a to na území východně od Eufratu. Kurdové získali právo zvolit si nezávislost po 12 měsících. Černomořské úžiny byly demilitarizovány pod dohledem mezinárodní komise. Turecká armáda se omezovala na 50 tisíc mužů, námořnictvo na plavidla pobřežní ochrany. Obnoven byl režim tzv. kapitulací, poskytující zvláštní práva a výhody zahraničním obchodníkům. Británie, Francie a Itálie směly kontrolovat turecké finance (státní rozpočet a veřejné půjčky). Neturecká území se stala mandátními celky Británie a Francie (Palestina, Sýrie, Mezopotámie a část arabského poloostrova). Sèvreská smlouva byla podepsána mezi Velkou Británií, Francií, Jugoslávií, Hedžasem, Polskem, Rumunskem a také Československem z jedné strany a Tureckem z druhé. Není bez zajímavosti, že s oficiální Československou politikou, která samozřejmě měla zájem na zachování režimu kapitulací, se názorově rozcházel československý delegát v Cařihradě (Istanbulu) JUDr. Rudolf Světlík. Podle něj ratifikace uškodí budoucím stykům s Tureckem. Podrobněji o tom píše P. Novák. Srov. MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998², s. 46 - 47. ISBN 80-86130-04-5. Dále srov. NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I*. Praha, 2000, s. 11. ISBN 80-902261-4-0. Dále srov. NOVÁK, Petr. *Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922*. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 198. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860. Dále srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 70.

²⁹⁴ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 70.

Turecko se podle smlouvy „scvrklo“ na státeček s dvěma až třemi miliony obyvatel, s hlavním městem Istanbul, v němž samém bydlel asi milion lidí. A i toto Turecko nemělo zůstat nezávislé, nýbrž pod britským protektorátem.²⁹⁵ Nato byl v Turecku vyhlášen celonárodní smutek; lidé se celý den modlili, obchody zůstaly zavřené a noviny vyšly s černými rámečky.²⁹⁶

Sultánovi zplnomocněnci podepsali Sèvreskou mírovou smlouvu 10. srpna 1920.²⁹⁷ Parlament ji odmítl ratifikovat a tak bylo naplnění litery zpochybněno již v okamžiku jejího podpisu. Kemal na podpis mírové smlouvy vůbec nebral ohled a jeho armáda zaútočila záhy na arménské provincie. Všem bylo jasné, že s Ankarou se bude muset počítat...

3.2 *Mezihra*

Ankara byla od dubna 1920 hlavním městem „vzdorovlády“. Ale ještě před tím se stala sídlem Zastupitelského výboru Spolku na ochranu národních práv Anatólie a Rumelie, jak ostatně bylo dohodnuto v Sivasu.

Mustafa Kemal strávil v Sivasu tři rušné měsíce, během nichž byl pracovně zcela vytížený.²⁹⁸ Mohl již plně organizovat hnutí odporu, poněvadž vystoupil z armády,²⁹⁹ a zajistil si svobodu pohybu.³⁰⁰ Nyní byl civilista a fotografové ho v Sivasu zachytili v naškrobeném límečku s vázankou anebo v žaketu při oficiálních shromážděních. Na hlavě míval fez, jak bylo zvykem u civilních úředních osob, nebo během méně formálních příležitostí kalpak, kozáckou³⁰¹ kožešinovou čepici, těžký přepásaný kabát, takže vypadal jako „gentleman na lovecké vyjíždě.“³⁰² Kalpak, jenž poskytoval jezdcům ochranu v drsném anatolském počasí, se stal zponenáhlu symbolem národního odporu – byl asijský, turecký a okázalý. Kemal se staral, aby vypadal dobře a vkusně oblečen. Leč peněz nebylo nazbyt. Tak, že

²⁹⁵ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 145.

²⁹⁶ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 437. ISBN 80-200-1151-X.

²⁹⁷ Sultánovi zplnomocněnci proti tak tvrdým podmínkám protestovali, přesto mírovou smlouvu podepsali. Srov. MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 – 1941*. Praha, 1998², s. 47. ISBN 80-86130-04-5.

²⁹⁸ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 260. ISBN 0-7195-6592-8.

²⁹⁹ Ještě v Erzurumu Mustafa Kemal paša oznámil svým přátelům, že odejde z armády, v noci z 8. na 9. července 1919 sdělil tuto skutečnost telegramem ministerstvu války do Istanbulu. Civilní oblečení mu půjčil erzurumský guvernér. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 87. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁰⁰ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 148.

³⁰¹ Někdy kalpak (kolpak) označován jako kavkazská čapka či beranice. Pozn. aut.

³⁰² MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 274. ISBN 0-7195-6592-8.

společnost sídlící v sivaské škole, sloužící jako ústředí nacionalistů, vtipkovala, když mohla mít k čaji cukr.³⁰³

Mustafa Kemal paša přijel se svými spolupracovníky do Ankary 27. prosince 1919. Cesta ze Sivasu³⁰⁴ sem byla více než těžká. Kemal a jeho strana měli k dispozici tři nezastřešená auta, která znovu a znovu musela být vyprošťována ze sněhových závějů nebo hlubokého bahna,³⁰⁵ v němž se místy sníh měnil. Nicméně německá vozidla nakonec přivykla kostrbatým a provizorním cestám vedoucím k budoucímu hlavnímu městu, cestám, kde jedinými dopravními prostředky byly koně a voly.³⁰⁶

Byl typický mrazivý den střední Anatólie, se sluncem svítícím na sněhem pokryté vršky hor. Auta zastavila na vrcholu Dikmenu, jenž je nyní součástí stále se rozrůstajícího hlavního města, ale v roce 1919 to byl větrný vrchol kopce, ze kterého město, obehnané hradbami a usazené v rozlehlé bažině, šlo vidět jako na dlani. Rozlehlé spáleniště, v němž lehly nedávno³⁰⁷ dobré dvě třetiny domků popelem,³⁰⁸ a mohutná citadela.³⁰⁹ Toto byla Ankara. Avšak už se nedalo nic dělat. Zprávy o sídle Výboru už byly rozeslány, a tak nezbývalo nic jiného, než se zde usadit.³¹⁰

Přijeli na okraj města a zastavili před nedostavěnou budovou, již před nedávnem opustilo francouzské vojsko a která měla sloužit jako sídlo Výboru. Odtud šli k hlavní muslimské svatyni mimo hradby, k mešitě Hadžiho Bayrama, sousedící s ruinami chrámu císaře Augusta. Zde na ně totiž čekalo uvítání: jezdci v národním kroji, dervišové³¹¹, obyvatelé města, školáci; ti všichni provolávali slávu vůdcům národního hnutí. Tady nebyly nesouhlasné hlasy, tak jak v Sivasu. Ankara byla v podpoře Mustafy Kemala celistvá:

³⁰³ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 260. ISBN 0-7195-6592-8.

³⁰⁴ Mustafa Kemal a jeho stoupenci jeli v autech ze Sivasu až do Ankary, avšak na cestě udělali řadu zastávek. V každém místě, kde zastavili, uspořádali projev. Za jeden z nejdůležitějších považuje A. Mango projev v Kirşehiru, v chudém stepním městě v srdci Anatólie, dne 24. prosince 1919. Tehdy se podle Manga zrodil kemalismus. Myšlenky, které zde řekl, byly v Ankaře jen zopakovány. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 262. ISBN 0-7195-6592-8.

³⁰⁵ O bahně na cestách, ze kterého se nelze vyprostit, píše i Brikcius ve svých Pamětech z třicátých let. Srov. BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935.

³⁰⁶ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 262. ISBN 0-7195-6592-8.

³⁰⁷ V roce 1918 lehlo asi 2000 domků popelem. Srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsíce*. Praha, 1927, s. 20.

³⁰⁸ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 148.

³⁰⁹ HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsíce*. Praha, 1927, s. 20.

³¹⁰ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 262-263. ISBN 0-7195-6592-8.

³¹¹ Dervišové (z perštiny, česky chudí) jsou příslušníci islámského řádu (taríka), žijí v chudobě, pod vedením šejcha (vůdce) a náboženskými cvičeními se snaží omezit na minimum své tělesné funkce, aby oprostili duši ode všech tělesných impulzů. Praktikují pŭsty spojenými s nedostatkem spánku apod. Srov. HAGEDORNOVÁ, Annette – SCHENKOVÁ, Bednadette. *Glosář*. In HATTSTEIN, Marcus – DELIUS, Peter (eds.). *Islám: umění a architektura*. Bratislava, 2006 (czech edition), s. 621. ISBN 978-80-7209-846-0.

ve městě bývala početná arménská komunita, které se zde dařilo, a místní muslimové, kteří získali její majetky, ji nechtěli vidět zpátky.³¹²

Ankara neměla ani půl tuctu moderních budov za hradbami města. Uvnitř hradeb, ve starém městě, jež kdysi prospívalo díky obchodu s mohérem³¹³, vše upadalo, hynulo v chudobě, tak jak vyhnání Arménů provázal tragický oheň.³¹⁴

Veškerá krása a půvab místa byl omezen na primitivní noclehárny, čajovny a kavárny, pár špatně zásobených obchodů, z nichž některé fungovaly jen díky malé komunitě sefardských židů³¹⁵. Těsné, hrubě dlážděné kostrbaté uličky, lemované „osmanskými“ domy³¹⁶ o nichž se nikdo nestaral,³¹⁷ směřovaly ke středověké citadele.³¹⁸ Citadela dominovala bažinatému terénu v nížině, v němž se přemnožovali malaričtí komáři a zamořovali město.³¹⁹

Mustafa Kemal, který nenáviděl špínu a stísněnost orientálních měst, se zdržoval po zbytek svého života v prostornějších předměstích nové³²⁰ Ankary.³²¹

Budova Výboru a později Velkého tureckého národního shromáždění byla ve skutečnosti nedostavěná zemědělská škola,³²² do níž se vešly sotva dvě třetiny poslanců,³²³ a která byla ke slavnostnímu zahájení 23. dubna 1923 narychlo opravena: na dostavění střechy byly použity tašky z budovy základní školy, jež se zrovna opravovala; sedací a psací lavice se zapůjčily v místní střední škole.³²⁴ Ubytování poslanců a důležitých

³¹² MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 263-264. ISBN 0-7195-6592-8.

³¹³ Ankara bývala proslavena přízí z angorských koz. Pozn. aut.

³¹⁴ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 263-264. ISBN 0-7195-6592-8.

³¹⁵ Sefardští židé (Sefardim) neboli tzv. východní židé, sem přišli hlavně ze Španělska, Portugalska a jižní Itálie. V Osmanské říši měli náboženskou a hospodářskou svobodu. Sultánové jim udělili samosprávu jako Řekům nebo Arménům. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 84.

³¹⁶ Tzv. osmanské domy, tj. patrové domy s převislým vrchním patrem do ulice. Pozn. aut.

³¹⁷ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 263-264. ISBN 0-7195-6592-8.

³¹⁸ Hisar, byzantská citadela, jejíž hradby uzavírají starou část města, osmanskou vesnici polorozpadlých dřevěných domků s nefungujícími odtoky. Městské hradby vznikly již za Chetitů a do dnešní podoby je přestavěli Seldžukové. Na severním konci citadely je Bílá pevnost (Ak Kale), nad východními hradbami se tyčí zřícená věž (Şark Kulesi). Uvnitř citadely jsou významné mešity. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 717, 720. ISBN 80-7217-056-2. Dále srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsice*. Praha, 1927, s. 20.

³¹⁹ Malárie zamořovala město ještě několik let poté, co se stala Ankara hlavním městem. V prvních letech Turecké republiky vznikaly projekty, jak vysušit okolní bažiny a zamezit tak přemnožení komárů z rodu Anopheles. O tomto problému píše dále, v souvislosti se stavbou naší legační budovy. Doplňme, že malárie výrazně nalomila zdraví i Bedřichu Hroznému, který v Turecku (a i v Ankaře) ve dvacátých letech pobýval. Podrobněji o tom píše ve svých pamětech. Srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsice*. Praha, 1927.

³²⁰ Poté, co se Ankara stala oficiálně hlavním městem, postavilo se zcela nové město (Yeni şehir) vedle města původního, tj. staré Ankary. Podrobněji v následující kapitole. Pozn. aut.

³²¹ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 264. ISBN 0-7195-6592-8.

³²² „Farm school“. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 274. ISBN 0-7195-6592-8.

³²³ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107.

³²⁴ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 277. ISBN 0-7195-6592-8.

spolupracovníků, kteří utekli z Istanbulu, se zajistilo v ubytovně vyšší odborné školy pro učitele. Prostá strava se podávala ve školní jídelně zemědělské školy.³²⁵

Přese všechno atmosféra prý byla uvolněná, klidná. Mustafa Kemal, „teoreticky civilista“,³²⁶ pracoval dlouho do noci, rozhodoval, diktoval telegramy a přijímal návštěvy. Ustavičně pil tureckou kávu a kouřil jednu cigaretu za druhou. Ale v Ankaře se mohl kdykoliv poradit se svými spolupracovníky, či jen zaskočit na kus řeči.³²⁷

Nicméně ubytovny nestačily a bylo zapotřebí postavit mnoho a mnoho budov a to nejen pro členy vlády, ale i pro vojsko, jež se v Ankaře cvičilo. Také tu chyběla skladiště, v nichž by se uchránily zásoby a vojenská výzbroj, a též scházely dílny na opravu zbraní a výrobu nábojů alespoň pro ručnice. V Ankaře nebyly nemocnice a ani dostatek lékařského personálu.³²⁸

Avšak i přes to byla Ankara vybrána za sídlo „vzdorovlády“ a to ze strategických důvodů, jak bylo uvedeno výše. Přes Ankaru vedl hlavní tah Anatolské dráhy³²⁹ a mezi Ankarou a Eskişehirem bylo možno používat úzkokolejku nezávisle na spojencích.³³⁰ Rovněž z centrální Anatólie, kde Ankara leží, bylo poměrně snadnější ovládat jak oblast egejskou, tak černomořskou, a chránit východní provincie, o něž usilovali Arméni.³³¹

Mustafa Kemal vybral Ankaru jako ohnisko hnutí odporu. Strategická poloha městečka zvítězila nad nepohodlností pobytu. Ostatně, co bychom mohli čekat od muže, jenž později uspořádal tak okázalý muslimský obřad při zahájení Velkého národního shromáždění a nařídil obdobné ceremonie po celé zemi, ač byl znám svým odporem k náboženství a nestřídmým požíváním alkoholu?³³² Sultán a velkovezír Damat Ferit tehdy zkoušeli zmobilizovat islámské vědomí proti nacionalistům tím, že je popisovali jako bolševiky nebo

³²⁵ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 274. ISBN 0-7195-6592-8.

³²⁶ „Theoretically a civilian“. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 274. ISBN 0-7195-6592.

³²⁷ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 274. ISBN 0-7195-6592.

³²⁸ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 153.

³²⁹ Železnice byla v Ankaře dostavěna v roce 1892. Srov. BÜYÜKYILDIZ, Feridun. *Başka kent Ankara*. Ankara, 2008, s. 138. ISBN 978-9944-931-79-3.

³³⁰ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 109. ISBN 978-80-7277-387-9.

³³¹ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 153.

³³² Mustafa Kemal paša pil alkohol již během svých studií. Alkoholem „léčil“ svoji nespavost. Na podzim 1918 odjel do Istanbulu, kde si pronajal na předměstí Şişli dům a tam pořádal „koňakové dýchánky“. I v Ankaře pil nad míru a například již v roce 1920, tedy během války za nezávislost, Kemala kolegové obviňovali z přespřílišného pití alkoholu. Mustafa Kemal paša nakonec své vášni podlehl a roku 1938 zemřel na cirhózu jater. Doplňme, že alkohol je pro muslimy zapovězen. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 46, 274. ISBN 0-7195-6592-8. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 59 - 60. ISBN 978-80-7277-387-9.

alespoň „bezbožné unionisty“³³³ – zbytek ze „zednářských“ mladoturků.³³⁴ Mustafa Kemal se je jen rozhodl trumfnout náboženskou kartou.³³⁵ Takže i islám byl pouhou strategií, jak dosáhnout „svého“...

Možná někoho napadne, že proti Ankaře jako sídlu „vzdorovlády“ hrála roli malárie, ale těžko šlo tehdy najít nějaké vnitrozemské anatolské město, které by nebylo zamořeno touto nemocí, jež byla v zemi endemickou³³⁶. Sám Kemal paša byl pod trvalým dohledem vojenského lékaře v Ankaře kvůli opětovným horečnatým³³⁷ záchvatům, téměř vždy způsobenými malárií.³³⁸

Krátce nato, kdy se Ankara stala prozatímním³³⁹ hlavním městem, zaznamenali nacionalisté řadu vojenských neúspěchů,³⁴⁰ což znamenalo zhoršení pozice „vzdorovlády“ i u samotných Turků. V první polovině června 1920 se množily zprávy o přechodu celých měst na sultánovu stranu a město Ankaru začali opouštět i mnozí prominenti.³⁴¹

³³³ Unionisty bývají nazýváni členové politické strany Jednoty a pokroku (Union et Progrès), její Výbor pak mladoturky. Politickou praxí se pragmaticky řídili realitou rozvíjejícího se kapitalismu. Islám zůstal stranou, muslimské duchovenstvo bylo postupně odsunováno z politického života. V roce 1916 byl šejch ül-islam (turecky şeyhülislam) vyloučen z kabinetu ministrů a z jeho jurisdikce se vyňaly šariatské soudy (k Šari‘a, viz poznámku níže) a předány ministerstvu spravedlnosti atd. I další opatření mladoturecké vlády během první světové války svědčila o tom, že v osmanské říši na samém konci její existence pomalu začaly vítězit sekularizační tendence. Vláda pokračovala v čistě laickém zákonodárství bez jakéhokoliv ohledu na muslimské právo Šari‘a, nahradila arabštinu turečtinou v kulturních záležitostech, vydala nařízení zajišťující uplatnění žen ve společnosti; to vše postupně zatlačovalo islám z jeho dřívějšího postavení na druhou kolej, do oblasti soukromé víry. Srov. MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě: Od mešity k parlamentu*. Praha, 1989, s. 58 - 59. ISBN 80-200-0062-3.

³³⁴ Během vlády Výboru jednoty a pokroku, tedy během tzv. mladoturecké diktatury (1913-1918) byla politická moc v rukou svobodných zednářů. Srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 63 - 64. ISBN 80-7277-323-2.

³³⁵ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 276. ISBN 0-7195-6592-8.

³³⁶ Trvalý výskyt malárie v Turecku, tedy endemii, popisuje i Bedřich Hrozný ve svých pamětech. Podobné zážitky s malárií měl i Brikcius. Srov. BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935. Dále srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši půlměsíce*. Praha, 1927.

³³⁷ Horečky jsou jedním z hlavních symptomů malárie, neboli zimnice bahenní, způsobené krevním parazitem přenášeným komáry rodu Anopheles. Pozn. aut.

³³⁸ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 274-275. ISBN 0-7195-6592-8.

³³⁹ Prozatímnost několikrát zdůraznil sám Kemal paša. Jako výslovně prozatímní označil i ankarský parlament. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 152. Dále srov. MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě: Od mešity k parlamentu*. Praha, 1989, s. 130. ISBN 80-200-0062-3.

³⁴⁰ Největším nepřítelem tureckého hnutí odporu byla nejdříve Británie a Francie, avšak postupně se do čela protitureckých sil dostalo Řecko. Když mocnosti v létě 1920 nutily Turkům tvrdé mírové podmínky v Sèvres, neměly již díky demobilizaci vlastních armád sil na jejich prosazování. Prosazení podmínek a zlomení tureckého odporu se proto rozhodli Řekové. Následuje tak řada fází řecko-turecké války. Byť je tato válka důležitá a dodnes hraje významnou roli v řecko-tureckých vztazích, pro téma Ankary jako hlavního města není natolik klíčová, abych se jí zabývala podrobněji. Ještě doplňme, že v tomto období probíhá rovněž turecko-arménská válka. Zevrubně o všech vojenských operacích a mezinárodním pozadí válek píše Jan Wanner ve své nejnovější knize. Srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 43-55. ISBN 80-7106-378-9. Dále srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 72. ISBN 80-7277-323-2. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁴¹ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 115. ISBN 978-80-7277-387-9.

Po prvním velkém vojenském vítězství kemalistů v řecko-turecké válce, jež vešlo do dějin pod názvem první bitva u İnönü³⁴² v lednu 1920,³⁴³ opouštělo tisíce mladých mužů i žen Istanbul, aby se dostaly do Ankary.³⁴⁴ I istanbulská vláda, vedená od října 1920 Ahmetem Tevfikem,³⁴⁵ jenž vystřídal Damata Ferita, nasadila smířlivější tón a vyslala ke Kemalovi své vyslance. Ti byli přijati pouze jako soukromá schůzka, poněvadž Ankara istanbulskou vládu již neuznávala. Tzv. první bitva u İnönü tak byla významná v několika ohledech.³⁴⁶

Istanbulští obyvatelé se vesměs přiklonili k Ankaře a organizovali pohřební bohoslužby na památku nacionalistů padlých za obrany proti Řekům a přiměli sultána, že se v dubnu 1921 dokonce jedné takové pohřební slavnosti zúčastnil.³⁴⁷ Příklon obyvatel, stále ještě oficiálního hlavního města, k Ankaře, způsobilo i ovzduší v Istanbulu. Istanbulští Řekové se chovali jako vítězové a „některé horké řecké hlavy vrážely do Turků na ulicích a nutily je sundat fezy.“³⁴⁸ Dále istanbulským Turkům vadilo, že turecké loďky jsou důkladně prohledávány, zatímco řečtí rybáři měli svobodu.³⁴⁹

Obecně se Istanbulu vytýkal celkový úpadek města způsobený okupací: na válečných lodích se „hýřilo“ od večera do rána, nikdy před tím se do města nedováželo tolik lihovin a po nocích se neprocházelo tolik prostitutek.³⁵⁰ Mladé uprchlice se prodávaly za jídlo³⁵¹ a na ulicích přespávaly tisíce a tisíce lidí.³⁵² Ve městě bujel černý trh a korupce, mravnost upadala, takže i staří evropští usedlíci žádali, aby evropská okupační vojska Istanbul opustila.

³⁴² İnönü je vesnice nedaleko Eskişehiru. Od ledna 1921 začala v Anatólii rozsáhlá řecká ofenziva, jejímž konečným cílem měla být porážka kemalistů a dobytí centra tureckého hnutí odporu – města Ankary. Srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 46. ISBN 80-7106-378-9.

³⁴³ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou.* Praha, 2009, s. 156. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁴⁴ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko.* Praha, 1941, s. 156.

³⁴⁵ (Ahmet) Tevfik paša (Okday), (1845 – 1936), poslední osmanský velkovezír. Po vojenském vzdělání vstoupil do veřejného života. Byl vyslancem v Athénách a v Berlíně, poté se stal roku 1895 ministrem zahraničních věcí. Krátce byl velkovezírem (13. dubna 1909), později vyslancem v Londýně. Během příměří velkovezírem, a to v letech 1918 – 1919 a 1920 – 1922 do konce Osmanské říše. Jako prostředník, udělal vše, aby smířil vládu istanbulskou vládu s ankarskou. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk.* Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 554. ISBN 0-7195-6592-8.

³⁴⁶ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou.* Praha, 2009, s. 156, 158. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁴⁷ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko.* Praha, 1941, s. 155.

³⁴⁸ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919.* Praha, 2004, s. 368. ISBN 80-200-1151-X.

³⁴⁹ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko.* Praha, 1941, s. 155.

³⁵⁰ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko.* Praha, 1941, s. 155.

³⁵¹ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919.* Praha, 2004, s. 368-369. ISBN 80-200-1151-X.

³⁵² Koncem roku 1919 na ulicích Istanbulu přespávalo odhadem 100 000 lidí. Tento problém však neustal ani v následujících letech. Srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919.* Praha, 2004, s. 368. ISBN 80-200-1151-X.

Čtvrť Pera³⁵³ na severním břehu Zlatého rohu, jejíž hlavní ulice byla lemována italskými, řeckými a francouzskými obchody, kostely a budovami zahraničních vyslanectví,³⁵⁴ byla považována za „středisko rozkoší“.³⁵⁵ Muslimské rodiny, ani rodiny většiny usedlých Evropanů, nedovolovaly svým členům návštěvu této čtvrti.³⁵⁶

Přesto nikdo nepochyboval, že Ankara hraje jen dočasnou roli hlavního města. Avšak jak to bude po válce, nikdo nevěděl. Nacionalisty čekala řada vojenských úspěchů i neúspěchů v rozhodujících bojích s Řeky,³⁵⁷ odehrávající se podél strategické linie někdejší Bagdádské dráhy.³⁵⁸

Po dílčích neúspěších a ohromných ztrátách na životech,³⁵⁹ nakonec Turci v srpnu 1922 nad Řeky zvítězili, vstoupili do Izmiru³⁶⁰ a Řekové museli podepsat příměří v Mudanyi³⁶¹. Mezitím Turci vytlačili z jihovýchodní Anatólie Francouze a Itálie jim

³⁵³ Pera (turecky Beyoğlu), považována za křesťanskou čtvrť, byla od 2. poloviny 19. století nejrychleji se rozvíjející a modernizující částí Istanbulu. Srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 49. ISBN 80-7277-323-2.

³⁵⁴ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 49. ISBN 80-7277-323-2.

³⁵⁵ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 155.

³⁵⁶ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 155.

³⁵⁷ Podrobněji o bojích: MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 158-162. Dále: WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁵⁸ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 72. ISBN 80-7277-323-2.

³⁵⁹ Válka v Anatólii, která byla z části i válkou občanskou, byla vedena s velkou krutostí. Masakry civilistů, mučení zajatců, ničení úrody a rozsáhlé uplatnění taktiky spálené země byly na denním pořádku. Rovněž ztráty na životech byly vysoké. V letech 1919 – 1922 ztratili Řekové 24.408 mrtvých, 48.280 raněných a 17.915 nezvěstných. Turecké ztráty nebyly oficiálně vyčísleny, avšak vzhledem k tomu, že se válčilo na tureckém území, civilisté byli po delší dobu vystaveni nepříteli a Řekové měli dlouho technickou převahu, nepochybuje Jan Wanner, že turecké ztráty byly mnohem vyšší. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 251. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁶⁰ Dne 26. srpna 1922 se Turci konečně probjovali k Izmiru. Řecké jednotky utrpěly zdrcující porážku a 10. září vjel Mustafa Kemal vítězně do města. Město a přístav bylo plné vojáků, kteří hledali svoje jednotky, a uprchlíků, kteří utíkali z řeckých vesnic ve vnitrozemí. Na nábřeží se davy lidí ze všech sil snažili dostat na loď. Krátce po dobytí tohoto velkého přístavního města začali Turci vracet Řekům a Arménům všechna válečná příkoří. Zprvu nešťastně vzniklý požár byl dle všeho záměrně rozšiřován, především v řeckých a arménských čtvrtí a navzdý pohřbil krásu města i tisíce životů. Bilance krvavých zářijových dnů roku 1922 v Izmiru je hrůzostrašná: kolem 50.000 lidí, především Řeků a Arménů zemřelo a mnoho mužů ve věku 18-45 let bylo odvedeno do tureckého zajetí. Dodnes jsou tyto události živé v řecko-tureckých vztazích a dodnes jsou zkruslovány, jak můžeme vyčíst i z knihy Henryho Kissingera. Dodejme, že Glenny zmiňuje v souvislosti s těmito událostmi ve své práci i českou menšinu v Izmiru: „Turecký přístav Smyrna, posazený v dobře zamaskovaném zálivu, měl tvar elegantního půlměsíce. Až do 31. srpna 1922 byl pulsujícím kosmopolitním městem, jehož Operu zaplňovali řečtí, arménští, levantští, britští, francouzští, nizozemští, italští a čeští milovníci hudby.“ GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmocí*. Praha, 2003, s. 305. ISBN 80-7257-976-2. Dále srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 48. ISBN 80-7106-378-9. Dále srov. KISSINGER, Henry. *Bouřlivé roky*. Praha, 2004, s. 1072. ISBN 80-7341-206-3. Dále srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 439. ISBN 80-200-1151-X.

³⁶¹ K jednání v Mudanyi byl zmocněn İsmet paša. Turci žádali ještě před uzavřením příměří, aby byla vyklizena Thrákie až po řeku Maricu. Jednání v Mudanyi začalo 3. října 1922, avšak Britové položili pro Turky nepřijatelné požadavky a tak bylo jednání přerušeno. Obnovili jej až 10. října. 11. října bylo podepsáno příměří: mezi tureckými a řeckými vojsky bylo stanoveno příměří. V Thrákii se řecká vojska stáhla za řeku Maricu. Pravý břeh Maricy, i Karaağaç, byl až do uzavření míru obsazen spojenci. Administrativní moc ve Východní Thrákii přecházela nejpozději do 30 dnů na Turky. Turci nabyli práva zde držet své četnictvo v počtu do 8000

postoupila Antalyi.³⁶² Válka za nezávislost skončila jasným vítězstvím tureckých nacionalistů.³⁶³

V září 1922 istanbulská vláda gratulovala gazimu³⁶⁴ Kemalovi pašovi k „jednomu z největších vítězství v osmanských (!)³⁶⁵ dějinách“³⁶⁶ a sultánovo okolí doufalo v jakýsi „národní smír“. V říjnu toho roku poslal velkovezír Tevfik paša Kemalovi telegram, ve kterém vyjádřil víru, že vítězství nad Řeky umožní sestavit společnou delegaci obou tureckých vlád na jednání o míru. Rovněž část ankarského parlamentu chtěla „obnovit národní jednotu na bázi ústavní monarchie“.³⁶⁷

Přípravy na mírovou konferenci začaly krátce po podpisu příměří v Mudanyi. Jako místo schůzky bylo zvolené švýcarské město Lausanne,³⁶⁸ ležící na trati Orient Expressu z Istanbulu. Pozvánky dostaly na konci října obě turecké vlády, Velká Británie, Francie, Itálie, USA, Japonsko, Rumunsko, Jugoslávie a Řecko, nikoliv však Sovětské Rusko.³⁶⁹ To mělo být přibráno k účasti na konferenci „v komisi o územních a vojenských otázkách“,³⁷⁰ a to jen na ta zasedání, jež budou speciálně věnována otázce režimu úžin. Není divu, že Lidový komisariát zahraničních věcí protestoval. V notě z 2. listopadu 1922 poukázal na podivný systém zastoupení na konferenci. Vždyť na konferenci bylo například pozváno Japonsko,

mužů. Turecko se zavazovalo nepřipravovat vojska, neprovádět odvody a nevydržovat vojenské síly ve Východní Thrákii před uzavřením ratifikační mírové smlouvy. Spojenecká vojska měla zůstat až do rozhodnutí mírové konference tam, kde byla ubytována. Podél Úžin na asijské straně bylo vymezeno pásmo, jehož hranice nesměla turecká vojska překročit. Řecko se připojilo k mudanskému příměří 13. října 1922. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 151.

³⁶² PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 72. ISBN 80-7277-323-2.

³⁶³ Vítězství mělo různá pozadí, mezi něž patří i politická, finanční a válečná pomoc Sovětského Ruska. Rovněž své sehrála vzájemná nevráživost jednotlivých velmocí, které využívala ankarská vláda ve svůj prospěch. Ovšem, nemůžeme se také domnívat, že pozice Mustafy Kemala ve vnitřní politice byla tehdy neotřesitelná. Kemal paša měl mnoho stoupenců, ale také mnoho nepřátel. Podrobněji WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁶⁴ Gazi, resp. gâzi či ghazi (česky se čte jako gázi), čestný titul vítězného muslimského (voje)vůdce, dobyvatel, vítěz svaté války, přídomek tureckých sultánů a později Mustafy Kemala; tento titul ještě většina obyvatel na počátku 20. století stále vnímala jako „ničitel křesťanů“. V létě 1921 hrozili Řekové dalším útokem a tak Velké národní shromáždění 5. srpna udělilo Mustafu Kemalovi na tři měsíce neomezenou moc, tedy jakýmsi diktátorem. Ten den mu byl rovněž udělen titul Gazi, Dobyvatel. Mustafa Kemal se tak opět dostal na bojiště. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 157. Dále: WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 10, 185. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁶⁵ Pozn. aut.

³⁶⁶ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 227. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁶⁷ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 229. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁶⁸ Pro zajímavost uvedme, že v Lausanne byli Turci (resp. Osmanská říše) v roce 1912 donuceni podepsat mírovou smlouvu, jíž ztratilo svojí poslední državu v Africe. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 180.

³⁶⁹ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 231. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁷⁰ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 152.

nemající vlastně žádný zájem o území na Blízkém Východě. Naopak Bulharsko, černomořská země, pozváno na konferenci nebylo.³⁷¹ Doplňme, že pozvání neobdrželo ani Československo, byť bylo signatářem mírové smlouvy ze Sèvres.³⁷²

Jak obejít Sovětské Rusko na konferenci, se ukázalo být prvním základním problémem.³⁷³ Druhým bylo, že istanbulská vláda, reprezentující už jen sultánovu vůli, přijala taky pozvání k jednání. Mohla tak nejen posílit vlastní pozici, nýbrž i komplikovat vyjednávací postoje kemalistů. Ankarská vláda jednala o této otázce 30. října 1922 a došla k závěru, že jediným řešením situace je zrušení sultanátu, od něhož odvozuje istanbulská vláda svoji legitimitu.³⁷⁴

Sultán a sultanát obecně byl otázkou od samého vzniku ankarské „vzdorovlády“.³⁷⁵ Již 7. června 1920 se Velké národní shromáždění usneslo, že neuznává půjčky a ujednání podepsané istanbulskou vládou po 16. březnu 1920, tedy po oficiální okupaci hlavního města.³⁷⁶ Od konce roku 1921³⁷⁷ ankarské listy ostře psaly proti sultánovi a označovaly jej za zrádce a nepřítele tureckého lidu.³⁷⁸

Mustafa Kemal paša byl opatrný a byl si vědom sultánovy síly spočívající v osobním spojení moci duchovní a světské, a podle evropských vzorů se rozhodl oddělit sultanát od chalífátu. Na tento krok se Kemal připravoval dlouhými debatami s islámskými učenici. Islám totiž nezná dělení moci na duchovní a světskou. Návrh na zrušení sultanátu byl předložen 1. listopadu 1922 a Kemal vystoupil s programovým zdůvodněním. Opozice

³⁷¹ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 152-153.

³⁷² HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4. ISSN 0018-2575.

³⁷³ Podrobněji: POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939*. Praha, 1949, s. 156-160. Dále: WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 232-234. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁷⁴ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 231. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁷⁵ Ovšem nemůžeme sultána a jeho okolí brát jako čistě protikemalistické. Například, když byl Mustafa Kemal paša vyslán do Samsunu, aby tu převzal vrchní velení nad 9. armádou (později 3. armádou) a aby dohlížel na pořádek v Anatólii, organizoval v Anatólii odpor proti okupačním vojskům, dodnes není vyjasněno, zda z pověření osmanské vlády nebo dokonce osmanského sultána. Přesto, jak jsme mohli vidět, sultán učinil řadu kroků, které hnutí odporu podlamovalo. Srov. SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 71. ISBN 978-80-7108-284-2.

³⁷⁶ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 183.

³⁷⁷ Mustafa Kemal jako vrchní velitel porazil Řeky v září 1921 na řece Sakaryi. Tato bitva znamenala zlom. Po této bitvě psaly ankarské listy, že se z porážky na Sakaryi řecké vojsko jen tak nevzpamatuje. Listy se přiklonili ještě více ke kemalistům a psaly proti sultánovi. Srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 183.

³⁷⁸ MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 183.

si vyžádala prozkoumání návrhu v právním a náboženském parlamentním výboru.³⁷⁹ Nakonec Národní shromáždění ještě toho dne institucionálně oddělilo chalífát od sultanátu, vyhlásilo tak oficiální konec Osmanské říše a sultán byl sesazen.³⁸⁰ Konzervativci se domnívali, že není jiné možnosti jak dosáhnout konstituční monarchie pod osmanskou dynastií. Přestože současný sultán kolaboroval s Brity, konzervativci v parlamentu předpokládali, že jako chalífa se svou duchovní silou bude pokračovat ve vládě jakožto hlava státu. To je hlavní důvod, proč souhlasili se zrušením sultanátu. Konzervativní strana měla představu, že chalífa coby duchovní vůdce bude středem síly islámského konstitučního režimu, že bude ratifikovat všechny návrhy zákonů schválených Velkým národním shromážděním a zajistí tak zásady šari'a, právních zásad islámu,³⁸¹ aby nebyly porušovány.³⁸²

Istanbulský kabinet rozpustil Tevfik paša 4. listopadu a hned nato bylo oznámeno, že Velké národní shromáždění přebírá pod svou kontrolu veškerou státní administrativu. Druhý den přestala fungovat i istanbulska ministerstva. Část úřednictva převzala ankarská vláda, zbytek byl penzionován, avšak nikdo nebyl majetkově nebo soudně postižen.³⁸³

Třebaže se mělo za to, že sultán Vahdettin Mehmet VI. sám vládu v Ankaře podporoval a podněcoval k postupu proti okupantům, musel za svoji zjevnou váhavost a ochotu spolupráce s mocnostmi Dohody zaplatit: 16. listopadu vneslo Velké národní shromáždění proti němu obvinění z vlastizrady. Téhož dne uprchl na jedné britské válečné lodi na Maltu a odtud přešel do San Rema do exilu.³⁸⁴ Den poté zvolil turecký parlament „kemalistickým chalífou“³⁸⁵ jeho bratrance Abdülmecita II., syna sultána Abdül'azize.³⁸⁶

Problém „dvojvládí“ se vyřešil a tak již 9. listopadu 1922 vyjela turecká delegace pravidelnou železniční linkou z Istanbulu do Lausanne. Delegaci vedl ministr zahraničí ankarské vlády a spolehlivý spolupracovník Mustafy Kemala, generál İsmet paša, který hned na začátku odmítl tezi, že jde o revizi mírové smlouvy ze Sèvres.³⁸⁷

³⁷⁹ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 232. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁸⁰ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 74. ISBN 978-80-7108-284-2.

³⁸¹ Šari'a (někdy přepisováno jako šaría či šarí'a), turecky šeriat, zákon boží, souhrn právních a kultovních příkazů a zákazů, sestavený na základě Koránu a tradice. Jeho systematickým výkladem se zabývá právní věda, fikh. Srov. MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě: Od mešity k parlamentu*. Praha, 1989, s. 236. ISBN 80-200-0062-3.

³⁸² AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 52. ISBN 0-415-07836-9.

³⁸³ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 232. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁸⁴ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 74. ISBN 978-80-7108-284-2.

³⁸⁵ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 232. ISBN 978-80-7277-387-9.

³⁸⁶ SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. Brno, 2007, s. 74. ISBN 978-80-7108-284-2.

³⁸⁷ İsmet paša (İnönü) odmítl tezi, že jde o revizi sèvreského míru s tím, že tato vnucená smlouva nikdy nevešla v platnost a některé z předpokládaných státních celků, jako Velká Arménie či Kurdistan, ani nevznikly.

Během konference v Lausanne, konané od 20. listopadu 1922 až do 24. července 1923, se měly řešit územní a vojenské otázky, režim cizinců a národnostních menšin, otázky finanční a hospodářské v čele s problémem kapitulací³⁸⁸ a osmanského dluhu. V rámci územních otázek bylo potřeba vyřešit otázky hranic a režimu úžin.³⁸⁹ Všechny tyto záležitosti turecká veřejnost bedlivě sledovala. Avšak veřejnost tou dobou zajímala i další záležitost, a to, co po odstranění „dvojvládní“ udělat se „dvěma“ hlavními městy.

3.3 Noční měra diplomatů

Na konci roku 1922 a na začátku roku 1923, tedy v průběhu mírové konference v Lausanne,³⁹⁰ se opět schylovalo k válce, tentokrát britsko-turecké. Hlavním důvodem byla otázka Mosulu.³⁹¹ Obě země, byť prohlašovaly svoji mírumilovnost, se připravovaly k dalšímu vojenskému střetu.

Telegramem z 31. prosince 1922 československý konzulát v Izmiru informoval našeho delegáta v Istanbulu o nápadném pohybu vojska. Dvě plně vyzbrojené turecké brigády táhly

Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, 234-235. ISBN 978-80-7277-387-9

³⁸⁸ Kapitulační jsou vysvětleny níže, pozn. aut.

³⁸⁹ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 154.

³⁹⁰ Lausannská konference (20. listopadu 1922–24. července 1923) probíhala ve dvou obdobích. První jednací období, charakterizováno napjatou situací a dusnou atmosférou možného dalšího vojenského střetu, skončilo takřka bezvýsledně začátkem února 1923. 4. února opustili Lausanne Angličané a Francouzi, 7. února odjela z Lausanne i sovětská delegace. Jednání v Lausanne bylo znovu zahájeno až 9. dubna 1923. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939*. Praha, 1949, s. 154, 163 – 164.

³⁹¹ Lord Curzon, který zastupoval Anglii na konferenci v Lausanne, s houževnatostí a se spěchem usiloval o vyřešení mosulské otázky. Mosulská naftová oblast patřila k sultánově „civilní listě“, tedy do roku 1909 byla považována za sultánův majetek. Za mladoturecké revoluce byl Mosul konfiskován. Tehdy také začalo vyjednávání s „Turkish Oil Company“, jejímž hlavním akcionářem nebyl nikdo jiný, než sám lord Curzon. Když se po porážce v první světové válce roku 1918 Turecko obávalo, že ztratí Mosul, vrátilo vlastnické právo na něj dědicům sultána Abdülhamita (Abdul Hamida). Avšak dědicové postoupili svá práva americké společnosti, která začala vystupovat proti „Turkish Oil“. Ne náhodou pokládal lord Curzon za nutné zdůraznit, že jeho osobně naprosto nezajímá, je-li v této oblasti nafta či není. Turci se rozhodně vyslovili pro ponechání Mosulu v tureckých rukou. Pro ně byl Mosul důležitý i jako strategický bod: byl klíčem ke Kurdistanu. V boji o tuto naftovou oblast používaly strany argumentů opírajících se o národnostní složení obyvatelstva. Turci tvrdili, že z 503.000 obyvatel – bez kočujících beduinů – 281.000 tvoří Kurdové, 146.000 Turci, 43.000 Arabové a 31.000 nemuslimové. İsmet paša považoval Kurdy za národ turánského původu a tvrdil, že turecká část obyvatelstva Mosulu tvoří 85%. Britové vypočetli obyvatelstvo Mosulu na 785.000, z toho 454.000 Kurdů, 185.000 Arabů, 65.000 Turků, 62.000 křesťanů a 16.000 židů. Kurdy považovali Britové za národ iránského původu a tak podle jejich výpočtu tvořili Turci jen jednu dvanáctinu všeho obyvatelstva Mosulu. Boj o Mosul se komplikoval také chováním francouzské delegace, která žádala poskytnutí 25% akcií naftové společnosti „Turkish Petroleum“. K nátlaku na Turky v otázce Mosulu vytáhl lord Curzon na scénu Irák, jehož král Hussein zaslal na lausannskou konferenci nótu. V ní se zdůrazňovalo, že Irák se dosud zdržoval účasti na konferenci; nyní však, v souvislosti s požadavky Turků, prohlašuje král důrazně, že Mosul je neoddělitelnou součástí arabského státu Irák. Jak tedy lze vidět, situace kolem otázky Mosulu byla více než napjatá. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 155-156, 161.

směrem k Dardanelám. V Izmiru, převážně u cizinců, zavládl podle československého konzulátu velký neklid.³⁹² Turecká divize, která doposud byla soustředěna u İzmitu,³⁹³ byla přesunuta na Mosul, aby mohla v čas podniknout útok na údajně slabou britskou frontu v Mezopotámii. Turecká rezervní divize z okolí Bursy³⁹⁴ na Mosul rovněž pochodovala.³⁹⁵

Britové se začali připravovat na případný konflikt. V Dardanelách soustředili co nejvyšší počet těžkých děl a vrchní velitel Harrington prohlásil, že rozejde-li se Lausannská konference bezvýsledně, začne válka během pěti dnů.³⁹⁶

O zjiřtřeném ovzduší vypovídali i evakuační plány francouzského obyvatelstva žijícího v Istanbulu.³⁹⁷

S dusnou atmosférou možného konfliktu souvisely i vnitřní spory mezi tureckými politickými stranami. Dokud šlo vyjednávání na konferenci v Lausanne hladce, panovalo zde přesvědčení, že mír bude v nejbližší době uzavřen. A tak politické strany začaly připravovat předvolební kampaně a plány, jak vést zemi. Mustafa Kemal paša, jenž si uvědomoval, že se blíží konec jeho takřka diktátorské pozice,³⁹⁸ nabádal své spolupracovníky ze strany Jednoty a pokroku,³⁹⁹ aby zahájili agitační činnost a soustředili kolem sebe tureckou inteligenci. Tak měla být vytvořena spolehlivá podpora pro politické působení a vůdčí roli Kemala paši. Avšak unionisté Mustafu Kemala odmítli s tím, že agitace by byla předčasná. Leč hlavním důvodem odmítnutí byl fakt, že se jim jeho osoba nezdála být způsobilou pro vůdcovství.⁴⁰⁰ Gazi se měl podle unionistů spokojit s rolí národního hrdiny.⁴⁰¹

³⁹² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/11.

³⁹³ İzmit, významný přístav na Marmarském moři, asi sto kilometrů od Istanbulu, centrum provincie Kocaeli. Nejvýchodnější přístav na Marmarském moři. Z dob říše římské znám jako Nicomedia. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 368. ISBN 80-7217-056-2.

³⁹⁴ Bursa, dříve známá jako Prusa či Brusa, je město na severozápadě země, čtvrté největší město Turecka a jedno z nejvíce industrializovaných a rozvinutých měst. Město hraničí s Marmarským mořem. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 196. ISBN 80-7217-056-2.

³⁹⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/2-3.

³⁹⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/3.

³⁹⁷ Francie již dříve slíbila pomoc Československu v případě dalšího konfliktu v Turecku. Avšak zatím Francie neměla dostatek parníků ani pro vlastní obyvatelstvo a tak těžko mohla dodržet svůj slib, že v případě konfliktu evakuje i československou menšinu žijící ve starém hlavním městě. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/2.

³⁹⁸ Jak bylo již řečeno, 5. srpna 1921 udělilo Velké národní shromáždění Mustafu Kemalovi na tři měsíce neomezenou moc, tedy funkci gaziho, jakéhosi diktátora. Poté mu tato funkce, vždy na dobu tříměsíční, byla opětovně udělována, až byla v červenci 1922 usnesením zákonu ve Velkém národním shromáždění prodloužena do konečného osvobození tureckého území. Později, tedy po volbě nového Velkého národního shromáždění v létě 1923, bylo usneseno, že Mustafa Kemal paša podrží svou moc hodnosti nejvyššího velitele, gaziho, až do ukončení evakuace spojeneckého vojska. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 26/2-3. Dále srov. MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941, s. 157.

³⁹⁹ Jednota a pokrok, „Union et Progrès“. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/5.

⁴⁰⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/5.

⁴⁰¹ „...Moustafa Kemal Paša se má spokojiti rolí národního bohatýra jako Foch ve Francii.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/5.

Současně s odmítnutím žádosti o vůdcovství Mustafy Kemala byl podniknut proti němu skrytý útok v samotném Národním shromáždění. Poslanecká sněmovna totiž odhlasovala zákon, dle něhož mohly být členy Velkého národního shromáždění jen ty osoby, které se narodily na teritoriu pojatém do Národního paktu Misâk-ı Millî. Jelikož se Kemal paša narodil v Soluni,⁴⁰² městě nacházejícím se mimo obvod území vyjmenovaného v Národním paktu,⁴⁰³ nemohl by být členem parlamentu. A tak si Mustafa Kemal paša s velkým rozhořčením stěžoval v Národním shromáždění na tento nevděk politických stran.⁴⁰⁴ Východisko se našlo tím způsobem, že Ankara propůjčila Kemalovi právo občanství.⁴⁰⁵

Kemal po těchto zkušenostech přikročil k založení vlastní strany, kterou nazval lidovou.⁴⁰⁶ Na začátku roku 1923 však nenabyla většího významu.⁴⁰⁷

Nejen Mustafa Kemal paša se zabýval otázkou vedení země po uzavření míru. Jednota a pokrok, tedy nejvýznamnější a největší politická strana,⁴⁰⁸ poté, co se rozešla s Kemalem, konala v Istanbulu důvěrnou schůzi, na které bylo usneseno, že bude nutné kemalistické vojenské vůdce po uzavření míru zaměstnat v administrativních úřadech, v národních podnicích atd. Tak měli být uspokojeni příjmy a tím by byla podle unionistů zabráněna jejich další politická činnost.⁴⁰⁹

První krok k uskutečnění tohoto programu byl učiněn krátce po usnesení. Generál Refet paša,⁴¹⁰ jenž byl doposud istanbulským reprezentantem Velkého národního shromáždění v Ankaře, byl proti své vůli donucen opustit Istanbul a odebrat se jako provinciální guvernér do Edirne. Na jeho místo přišel do Istanbulu dosavadní místopředseda

⁴⁰² Soluň, řecky Thessaloniki, turecky Selânik. Dnes druhé největší město Řecka. Významný přístav, pozn. aut.

⁴⁰³ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 25. ISBN 0-7195-6592-8.

⁴⁰⁴ Doplňme, že kemalisté byli tehdy ve Velkém národním shromáždění v menšině. Srov. AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁴⁰⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/5–6.

⁴⁰⁶ Lidová strana (Halk Fırkası), pozdější Republikánská strana lidová (CHP - Cumhuriyet Halk Partisi, anglicky People's Republican Party). Podrobněji: MANTRAN, A. Atatürk, Muş ş afâ Kemâl. In GIBB, H. A. R. – KRAMERS, J. H. – LÉVI-PROVENÇAL, E. – SCHACHT, J. (eds.). *The Encyklopedia of Islam: New Edition, Volume I, A – B*. Leiden a Londýn, 1960 (photomechanical reprint), s. 734. Dále: EROĞLU, Hamza. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 2005, s. 65. ISBN 975-16-0201-7.

⁴⁰⁷ „Moustafa Kemal po těchto zkušenostech přikročil k založení vlastní strany, kterou nazval lidovou, které však se dosud nepodařilo nabýti většího významu. Ve svém programu zdůrazňovala tato strana potřebu rychlé reorganizace Nového Turecka, která vyžaduje energii výjimečného muže (rozuměj Moustafa Kemala Paši). Z tohoto programu dalo by se souditi, že Moustafa Kemal Paša má dalekosáhlé plány a že jako Napoleon přes direktorát a konsulát aspiruje na trůn, ačkoliv nyní hlásá suverenitu Národního Shromáždění.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/6.

⁴⁰⁸ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 59. ISBN 80-7277-323-2.

⁴⁰⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/6.

⁴¹⁰ (İbrahim) Refet (Bele), (1881–1963), jeden z prvotních spolupracovníků Mustafy Kemala paši během války za nezávislost. V první světové válce složil převážně na syrské frontě. V době příměří jmenován velitelem 3. armádního sboru, doprovázel Mustafu Kemala pašu do Samsunu v květnu 1919. Stal se členem Výkonného výboru Spolku na obranu národních práv. Ministr vnitra, poté ministr obrany (1922). V říjnu 1922 byl jmenován poslancem do ankarského Národního shromáždění; rovněž velitelem v Thrákii do října 1923. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 552. ISBN 0-7195-6592-8.

Shromáždění Adnan bey,⁴¹¹ manžel proslulé turecké spisovatelky Halide Edip hanım, která se jako voják v řadách kemalistů zúčastnila bojů v Malé Asii.⁴¹² Adnan bey platil za vřelého přívržence strany Jednoty a pokroku a za germanofila.⁴¹³ Rovněž chalífa Abdülmecit, jak se proslýchalo, byl tajným příznivcem strany Jednoty a pokroku, poněvadž doufal, že se pomocí této strany zbaví „nepohodlného poručníka“⁴¹⁴ a nebezpečného soka Mustafy Kemala a že se stane sultánem a skutečným vladařem.⁴¹⁵

Ale hlavním důvodem, proč se zabýváme otázkou zostřené vnitropolitické situace je, že se spory mezi politickými stranami souviselo rozhodnutí otázky, bude-li Ankara anebo Istanbul budoucím hlavním městem vlády Velkého národního shromáždění. Chalífa, jenž měl „nádherné paláce“ v Istanbulu a na Bosporu a jenž věřil v politickou pomoc strany unionistů, byl přirozeně stoupencem myšlenky přenést sídlo vlády zpět do Istanbulu. Jenže přívrženci Mustafy Kemala se báli vlivu istanbulského ovzduší na smýšlení členů Národního shromáždění, neboť Istanbul byl přeplněn důstojníky a úředníky ze starého režimu. A ti věčně podrobovali zákonodárnou činnost Velkého národního shromáždění nemilosrdné kritice.⁴¹⁶

Kemalovi stoupenci poukazovali na to, že Istanbul byl dosud na útraty celé turecké říše „zhýčkan“ a že následkem svého „evropského nátěru“ se Turecku odcizil.⁴¹⁷ Podle nich

⁴¹¹ (Abdülhak) Adnan (Adivar), (1882-1955), doktor, praktikující lékař, utekl do Evropy, kde se stavěl proti sultánu Abdülhamitu II. Po mladoturecké revoluci v roce 1908 organizoval společenství Červeného pŕlměsíce (Kızılay), pomáhal v Libyi během války s Itálií v roce 1911; během první světové války sloužil v nemocnici. Oženil se v roce 1917 spisovatelkou Halide Edip. Po uzavření příměří se stal aktivním nacionalistou a utekl do Ankary v roce 1920. Byl členem Národního shromáždění, ministr zdravotnictví, po vítězství nacionalistů zástupcem ankarské vlády v Istanbulu. Poslední dny svého života strávil psaním jako akademický spisovatel. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 553. ISBN 0-7195-6592-8.

⁴¹² Halide Edip (Adivar), (1882-1964), (v anglických publikacích Halide Edib), politicky aktivní spisovatelka, vzdělána na American College. Její první články vycházely v mladotureckých novinách Tanin (někdy též v pramenech jako Tannin, pozn. aut.). Založila společnost hájící zájmy žen a jejich uplatnění ve společenském životě. Po uzavření příměří byla zakladatelkou Wilsonovy společnosti, jež zastávala právo národu na sebeurčení, a stala se slavnou svými protestujícími projevy proti dělení země. Utekla do Ankary se svým mužem Adnanem. Byla jí udělena hodnost seržanta, aby jí bylo umožněno být svědkem bojů na frontě v kemalistické setnině. Po vítězství nacionalistů začala být kritická vůči Mustafu Kemalovi a odešla do zahraničí, vrátila se až v roce 1939, aby přijala místo profesorky angličtiny na Istanbulské univerzitě. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 547. ISBN 0-7195-6592-8.

⁴¹³ Když mu československý delegát Rudolf Světlík oplatil návštěvu, „zminil se s očividnou pýchou“, že promoval na berlínské univerzitě a že umí německy lépe než francouzsky. Větší pozornost začal prý věnovat francouzštině až po mudroském příměří. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/7.

⁴¹⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/7.

⁴¹⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/6-7.

⁴¹⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/7.

⁴¹⁷ Již před válkou byl Istanbul kosmopolitní metropole. V tomto světském městě muslimové tvořili méně než polovinu populace. Přes čtyři staletí osmanské vlády zde obchod ovládali Řekové. Evropané řídili nejdůležitější průmysl a západní věřitelé udržovali vládu solventní a dohlíželi na její finance. Evropský „nátěr“ města měl zmizet ihned po získání zpět města do tureckých rukou, tedy po lausannském míru. A opravdu. Ihned poté, co do Istanbulu přišli turečtí vojáci, byl dosavadní turecký velitel Istanbulu, generál Salaheddin, odvolán, tedy oficiálně „vystoupil“ z vojska. Selaheddinův jemný takt a ochota, kterou si spojenci velmi chválili, byl pro ankarskou vládu podezřelý a Selaheddin považován za trpícího „ententofilii“ (tj. dohodofilii). Ještě na podzim roku 1923 měl zmizet francouzský ráz ulic. Turecká vláda vydala nařízení, a tak obchodní štíty musely být psány tureckým (tedy arabským) písmem a francouzský nápis musel být o čtyři pětiny menší než turecký. Majitel

mnoho mužů nadobro propadlo nebezpečnému istanbulskému kouzlu.⁴¹⁸ Přívrženci Mustafy Kemala proto požadovali, aby hlavní město „Nového Turecka“⁴¹⁹ zůstalo v Ankaře, anebo alespoň se přesunulo do jiného města Malé Asie.⁴²⁰

Jenže volba Ankary za hlavní město stále ještě narážela na přímo nepřekonatelné překážky. Nouze o byty v Ankaře byla toho času tak velká, že hotely nepronajímaly pokoje, nýbrž jen jednotlivé postele, jichž v jednom malém pokoji bylo umístěno až osm. Americký obchodní atašé Gillespie bydlel po celou dobu svého ankarského pobytu v bytovém voze,⁴²¹ který mu byl přivezen přímo ze Spojených států amerických. Vláda Velkého národního shromáždění byla již za války nucena umístit některé centrální úřady v Sivasu. Po řecké porážce byla další část centrálních úřadů přenesena do Izmiru, aniž by se tím v Ankaře znatelně vyřešil nedostatek budov způsobilých pro úřední účely.⁴²²

V Ankaře bylo nutné zlehčit tíživou situaci způsobenou nedostatkem budov, nicméně v Istanbulu poměry rovněž nebyly bezproblémové. Leč zde se řešily poněkud jiné otázky. Od té doby, co se vláda Velkého národního shromáždění ujala administrativy v Istanbulu, naléhala, aby řecké vysoké komisařství a řecký generální konzulát opustily Istanbul. Přes odpor Britů prosadila turecká vláda pomocí vysokých komisařů francouzského a italského, že v první polovině prosince 1922 vysoký komisař řecký s celým personálem město opustil. Rovněž část řeckého generálního konzulátu opustila Istanbul; druhá část byla přidělena španělské legaci, která byla pověřena ochranou řeckých zájmů.⁴²³

Největším problémem v Istanbulu však zůstávala otázka ruských uprchlíků. Nacionalistické turecké časopisy přinášely úvodní články o nevítaných ruských hostech, kteří

krámku musel za takový malý francouzský nápis platit pětkrát vyšší návštěvní poplatek. Úplně zmizet musely ihned po vítězném vjezdu tureckého vojska do Istanbulu cizí prapory, které dávaly istanbulským ulicím mezinárodní charakter. Dle ankarského nařízení směli cizinci vyvěsit své prapory jen při slavnostech cizích států a jen tehdy, když vyvěsili také stejně velký prapor turecký. Toto nařízení neplatilo jen pro diplomatická a konsulární zastupitelstva. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 29/3-4. Dále srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 367. ISBN 80-200-1151-X.

⁴¹⁸ Mustafa Kemal paša znal Istanbul již z dob svých studií: pěchotní akademie, kde studoval, ležela na severní straně Zlatého rohu, v novější části Istanbulu. Tam byly široké ulice, plynové osvětlení, kavárny, obchodní komory, banky, opera a obchody s poslední evropskou módou. Byly zde dokonce i veřejné domy „s růžovými saténovými pohovkami jak někde v Paříži“. Mustafa Kemal vše s nadšením prozkoumával, hodně četl, navštěvoval nevěstince, avšak vůči Istanbulu choval vždy smíšené pocity. Istanbul se mu líbil, ale podle něj byl nebezpečný pro vlády. Srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 367. ISBN 80-200-1151-X.

⁴¹⁹ Někdejšímu Turecku se říkalo „Nové Turecko“, „Yeni Türkiye Cumhuriyeti“, zkratka „Yeni T. C.“ (používáno tak jak naše ČR apod.). Srov. BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 34.

⁴²⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/8.

⁴²¹ „Camping car“. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/8.

⁴²² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/8.

⁴²³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/8-9.

„přinesli s sebou do Cařihradu hýření a nemravnost, kteří organisovali v Cařihradě herny a kokainový obchod a jejichž ženy a dcery provádějí nečestné řemeslo.“⁴²⁴ Vláda Velkého národního shromáždění proto naléhala, aby ruští uprchlíci Istanbul opustili. Pod tímto nátlakem zahájili spojenci okupujících mocností dalekosáhlou akci: pět tisíc Rusů mělo být převezeno do Srbska, dalších pět tisíc do Bulharska, na dva tisíce Rusů do Ameriky, tisíc do Francie a pět set Rusů do Anglie. Americká dobročinná organizace ARA⁴²⁵ měla pomoci Srbsku a Bulharsku živit ruské uprchlíky a to na tak dlouho, než se jim podaří najít pracovní uplatnění. Sovětská mise v Ankaře vyslala svého zástupce do Istanbulu, aby bděl nad vystěhováváním Rusů, kteří neuznávali sovětskou vládu.⁴²⁶

Krátce poté došly do Istanbulu zprávy, že mezi Francií a Anglií na pařížské konferenci nedošlo ohledně reparačních otázek k souhlasu.⁴²⁷ V tureckých kruzích se objevila optimistická nálada. Turci totiž soudili, že Francie svého dosavadního solidárního vystupování s Británií na Lausannské konferenci zanechá, že nebude nadále podporovat britské požadavky, nýbrž že se spokojí zastáváním čistě francouzských zájmů finančního a hospodářského rázu. Tím by se francouzská politika na východě stala následkem ztroskotání pařížské konference samostatnější.⁴²⁸

Jenomže, tento turecký optimismus byl předčasný. Na pařížské konferenci přece jen byla docílena jakási dohoda mezi Francií a Británií, a to v tom smyslu, že Británie ponechala Francii volnou ruku v Porúří za podmínku britského volného rozhodování v otázce mosulské. A že takové dohody bylo docíleno, a tudíž nešlo jen o planou zprávu, Turci pochopili z toho, že Francie v Turecku i nadále vystupovala jednotně s Británií.⁴²⁹

Francie vyslala do Ankary společně s Británií a Spojenými státy tři důvěrníky, aby Turci své požadavky na lausannské konferenci umírnili. Důvěrníci měli rovněž upozornit Velké národní shromáždění na to, že dosavadní nesmířlivé chování turecké delegace

⁴²⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/10.

⁴²⁵ „American relief organisation“. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/10.

⁴²⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 1/10-11.

⁴²⁷ Pařížská konference (2. – 4. ledna 1923) o reparačních otázkách. Poincaré zde ostře vystoupil proti britskému návrhu splátkového režimu Německa. Poté francouzská vláda uveřejnila oficiální zprávu o tom, že britský návrh nejen nedává Francii žádné záruky, nýbrž porušuje základní ustanovení versailleské smlouvy. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939*. Praha, 1949, s. 176 - 177. Podrobněji o této otázce např. KEYNES, John Maynard. *Ekonomické důsledky míru. 1919*. Praha, 2004. ISBN 80-7325-043-8. Dále srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004. ISBN 80-200-1151-X.

⁴²⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/1.

⁴²⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/1.

v Lausanne znemožňuje velmocím poskytnout ankarské vládě finanční pomoc, kterou Turecko tolik potřebuje.⁴³⁰

Ankarská vláda nesla tuto neočekávanou solidaritu francouzsko-britskou velice těžce. Když byl v Lausanne předán turecké delegaci mírový návrh spojenců podepsaný též Francií, obrátil se hněv kemalistů v první řadě proti Francii.⁴³¹

Návrhy francouzských delegátů, týkající se finančních otázek, byly pro Turky nepřijatelné, jak psal například nacionalistický ankarský list *Yeni Gün*.⁴³² Psal, že požadavek, aby Turci zaplatili patnáct milionů tureckých liber ve zlatě jako odškodnění, „jest přímo směšné“.⁴³³ Dále se psalo, že „neupustí-li Francie od dosavadní své politiky, budou Turci jednoduše pokračovati ve válce. Francouzská instituce *Dette Publique*⁴³⁴ pak navždy zmizí a Francie nebude mítí více co dělati v Syrii.“⁴³⁵

Francouzská vláda, pod dojmem tohoto hněvu, jenž místo proti Británii se obracel v první řadě proti ní, si pospíšila s pokusem smířit kemalisty. Do Istanbulu byl vyslán turkofilní spisovatel Pierre Benoit, aby zapůsobit na rozhořčenou náladu nacionalistů. Pierre Benoit byl v Istanbulu přijat celkem chladně, ačkoliv ve své přednášce, konané na turecké univerzitě ve Stamboulu,⁴³⁶ se všemožně snažil získat sympatie kemalistů.⁴³⁷ Po tamější přednášce ve Stamboulu Pierre Benoit ihned odjel do Anatólie, aby se tam setkal s Mustafou Kemalem a aby mezi členy Velkého národního shromáždění zlepšil nepřátelskou náladu proti Francii.⁴³⁸

Mimoto nařídila francouzská vláda vysokému komisaři Pellému, aby navštívil ihned istanbulskeho zástupce vlády Velkého národního shromáždění Adnana beye a proklamoval mu, že návrh mírové smlouvy, jenž byl turecké delegaci v Lausanne předán, neznamenal ani v nejmenším „násilné“ přerušeni dalšího vyjednávání. Pellé měl Turky ujistit, že jakékoliv obnovení válečné činnosti ze strany Francie je vyloučeno. Koneckonců, sám Poincaré

⁴³⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/2.

⁴³¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/2.

⁴³² „*Yeni Gün*“, česky *Nový den*, pozn. aut.

⁴³³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/2.

⁴³⁴ Státní dluh, pozn. aut.

⁴³⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/2.

⁴³⁶ Oblast ohraničená Theodisovými hradbami, přirozeným městským přístavem Zlatého rohu a Marmarským mořem na jihu, je nazývána staré město nebo také Stamboul (Stamboul z francouzského přepisu, dnes se již v české literatuře používá spíše „*Stambul*“, pozn. aut.). Tato oblast byla sídlem vlády až do roku 1923, tedy do vzniku republiky. Ve starém městě sídlí Istanbulská univerzita. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 101. ISBN 80-7217-056-2.

⁴³⁷ Ve své přednášce doslova řekl: „Il me faudra (foudre) changer les buts de mon itinéraire: de l'autre côté du Bosphore, sur les plateaux de l'Anatolie souffle un vent purificateur. Je sais, que je ne vous aurai compris tant que je n'aurai pas senti sur mes tempes, ce vent là. Après la leçon de Stamboul je veux entendre celle d'Angora.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/3.

⁴³⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/2-3.

telegrafoval do Ankary, že návrh mírové smlouvy nesmí být vykládán jako nějaké ultimátum; Francie očekávala turecké protinávry a byla tedy ochotna o nich dále jednat.⁴³⁹

Zato Itálie se držela po celou tuto dobu v pozadí a tím získala sympatie kemalistů, aniž by si zneprátelila Británii a Francii. Ostatně všem bylo známo, že by se Itálie k aktivnímu zakročení proti Turecku nikdy nerozhodla, i kdyby Británie kvůli Mosulu začala válčit.⁴⁴⁰

A to se Británie zcela vážně připravovala na možnost válečného konfliktu. V Čanaku⁴⁴¹ na opevnění této pozice ustavičně pracovali. Vykopali celý systém příkopů, pomocí kterých terén kolem Čanaku mohl být zaplaven. Počet těžkých děl byl natolik znásoben, že i francouzský vojenský znalec prohlásil našemu delegátovi, že Čanak se stal „druhým Gibaltarem“ a že je pro turecké válečné vybavení nedobytný. Zesílena byla i britská posádka v Mosulu.⁴⁴²

Kemalisté zase soustředili v pásmu na Černém moři podél Bosporu, Marmarského moře a dardanelských úžin až k Čanaku na sto padesát tisíc mužů; na mosulské frontě padesát tisíc mužů, v Thrákii dalších padesát tisíc mužů. Ve vnitru Anatólie se vycvičovala rezervní armáda čítající taktéž padesát tisíc mužů. Celkem tedy bylo nutné v případě válečného konfliktu počítat s tři sta tisíci dobře ošacených a moderně vyzbrojených tureckých vojáků.⁴⁴³

Mustafa Kemal, který se chtěl stát vůdcem strany Jednoty a pokroku a byl odmítnut, jak již bylo uvedeno výše, přikročil k založení vlastní politické strany. Aby pro svou stranu lidovou získal co možná nejvíce přívrženců,⁴⁴⁴ podnikl agitační cestu po Malé Asii. Jakou důležitost Mustafa Kemal této cestě přikládal, můžeme vyčíst z toho, že nepřerušil cestu ani tehdy, když obdržel zprávu o smrti své staré matky v Izmiru. Na pohřbu se jen nechal zastupovat, a to velitelem tureckého generálního štábu Fevzi pašou.⁴⁴⁵ Lze říci, že agitační

⁴³⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/3.

⁴⁴⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/3.

⁴⁴¹ Pevnost ve městě Çanakkale. Město leží na poloostrově Gallipoli (Gelibolu), tedy na evropské straně průlivu Dardanely (Çanakkale Boğazi). Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 274. ISBN 80-7217-056-2.

⁴⁴² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/4.

⁴⁴³ K ošacení tureckých vojáků, podrobněji např. BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935.

⁴⁴⁴ Jak již bylo napsáno výše, na začátku roku 1923, jak uváděl československý delegát, strana lidová neměla většího významu. Pozn. aut.

⁴⁴⁵ (Mustafa) Fevzi (Çakmak), (1876-1950), znám jako Kavaklı po místu svého narození („Kavakčan“), důstojník, po Kemalově výtce získal hodnost maršála až v období Turecké republiky. Během balkánských válek pomáhal potlačit albánskou rebelii. Během první světové války se účastnil po boku Kemala bojů na Gallipoli v roce 1915 a na syrské frontě v roce 1917. Po uzavření příměří jmenován velitelem generálního štábu. V únoru 1920 jmenován osmanským ministrem války. V dubnu toho roku jmenován ministrem obrany a zástupce ministerského předsedy, právě tak jako zástupcem velitele generálního štábu. V lednu 1921 se stal ministerským předsedou (do července 1922) a v srpnu 1921 ještě trvalým velitelem generálního štábu, jímž zůstal až do odchodu do důchodu v roce 1944. Po vyhlášení republiky měl na starosti armádu až do svého odchodu do důchodu. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 546 - 547. ISBN 0-7195-6592-8.

cesta měla své výsledky. Mustafa Kemal byl všude s nadšením vítán a pro lidovou stranu tak byla „připravena půda“.⁴⁴⁶

Agitační cesta dala Kemalovi několikrát příležitost při uvítacích slavnostech, banketech a schůzích pronést řeči, v nichž líčil svůj politický program. A ten byl, na rozdíl od unionistů, mnohem mírumilovnější. Turecko tehdy nejvíce potřebovalo hospodářskou rekonstrukci, na což Kemal všude poukazoval. Uváděl, že bude zapotřebí mnoho práce, aby následky války ve zpusťované Anatólíi byly odstraněny, zdokonalena silniční síť a obyvatelé vzděláni.⁴⁴⁷ To bude vyžadovat, jak uvedl Kemal, v první řadě změnu dosavadního způsobu vyučování, které tehdy na venkově leželo zcela v rukou nevzdělaných hodžů.⁴⁴⁸ Podle Kemala též bylo nezbytně nutné emancipovat turecké ženy, které v někdejší své uzavřenosti před světem nebyly schopny zdárně spolupracovat „ku blahu vlasti“.⁴⁴⁹ Ve svých řečech Kemal Turky vyzýval, aby docíleným vítězstvím nezpyšněli. Obyvatelé měli mít na paměti, že věda znamená více „než-li síla bajonetů“.⁴⁵⁰ V projevu Mustafa Kemal s titulem gazi, tedy nejvyšší vojenskou hodností, řekl:

„Úspěchy, kterých naše armáda doposud docílila, nemohou být považovány za dosáhnutí skutečné záchrany naší země. Tato vítězství pouze připravila půdu pro naši budoucnost. Nezpyšněme vojenskými vítězstvími. Raději se chystejme na nová vítězství ve vědě a ekonomii.“⁴⁵¹

V Burse se dokonce Kemal podle francouzské Informační kanceláře⁴⁵² vyjádřil, že Turecko docílilo na mírové konferenci v Lausanne již uznání šedesáti procent svých požadavků. A že by bylo nepolitické kvůli zbývajícím čtyřiceti procentům obnovit válku a tím riskovat dosavadní turecký úspěch.⁴⁵³

Tato „pacifistická“⁴⁵⁴ nálada Mustafy Kemala měla též osobní pozadí. Mustafa Kemal paša se totiž v Izmiru oženil s Lâtife,⁴⁵⁵ dcerou bohatého izmirského obchodníka Muammer

⁴⁴⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/4-5.

⁴⁴⁷ „... lid a mládež z dosavadního stavu ignorance vyvedeny.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. - 31. 12. 1923, č. 5/5.

⁴⁴⁸ Hodža (turecky hoca), tedy něco jako kněz. O úrovni vzdělanosti hodžů v tureckých vsích si lze udělat obrázek i z postřehů profesora Bedřicha Hrozného. Hodža, tedy nejvzdělanější muž vesnice, kde prováděl Hrozný v roce 1925 své výkopy, neuměl ani číst. Srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŮlměsíce*. Praha, 1927, s. 47.

⁴⁴⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/5.

⁴⁵⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/5.

⁴⁵¹ „The success which our army has gained up to now cannot be regarded as having achieved the real salvation of our country. These victories have only prepared the ground for our future victories. Let us not be puffed up with military victories. Let us rather prepare for new victories in science and economics.“ Srov. SONYEL, Salâhi R. *Atatürk – The Founder of Modern Turkey*. Ankara, 1989, s. 102. ISBN 975-16-0174-6.

⁴⁵² „Bureau des Renseignements“, tedy Informační kancelář, pozn. aut.

⁴⁵³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/5-6.

⁴⁵⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/6.

Uşakizade-Uşaklıgila.⁴⁵⁶ Lâtife byla vychována v Evropě, často cestovala po světě a vynikala vysokou úrovní vzdělání nad většinou tureckých žen, které byly sotva povrchně vzdělány.⁴⁵⁷

Úspěch Kemalovy agitační cesty s očividnou nelibostí sledovala strana Jednoty a pokroku. Nejvýznamnější istanbulský list *Vakit*⁴⁵⁸ o gaziho politickém úspěchu psal, že každý vlastenecký Turek by nerad viděl, kdyby Mustafa Kemal, jenž byl v nejtěžších okamžicích vůdcem národa, „utонуl ve věčných malichernostech politického života“.⁴⁵⁹

Jenomže Jednota a pokrok chtěla jako politické zbraně proti Kemalovi využít otázky chalífátu a propagovala mezi Turky názor, že jedině sultanát „může znovu vybudovat pokořené Turecko ku staré své slávě“.⁴⁶⁰ Proti tomu ankarská vláda argumentovala tím, že odstraněním sultanátu byly rovněž odstraněny dosavadní překážky, dělící muslimy v různých dílech světa.⁴⁶¹

O otázce sultanátu mluvil Mustafa Kemal mnohem otevřeněji v İzmitu, kde byl slavnostně uvítán během své cesty po Anatólii. Zde gazi prohlásil, že Velké národní shromáždění podléhat chalífovi nemůže, neboť se skládá ze zástupců národa, a jen národu je odpovědno. Národ dle gaziho nemůže svěřit ochranu svých práv pouze jediné osobě. A toho si měl být někdejší chalífa dobře vědom, jak proklamoval Mustafa Kemal, a podotknul, že některé osoby se snažily ze sobeckých důvodů či z nevzdělanosti skrývajíc se za náboženské ideje brojit proti odstranění sultanátu. Mělo být povinností každého občana vyvarovat se podobných zpátečnických snah. Nicméně národ mohl zůstat klidným, neboť ti, kteří provedli „revoluci“⁴⁶² byli, podle projevu Kemala paši, dosti silni, aby již v zárodcích potlačili

⁴⁵⁵ Lâtife (z francouzštiny přepisováno jako Latifé), známá jako Lâtife hanım (paní Lâtife, pozn. aut.) se narodila v Izmiru roku 1898 (Mustafa Kemal se narodil roku 1880/1, byl tedy výrazně starší než Lâtife). Byla velmi vzdělána, plynně mluvila anglicky, francouzsky, německy, persky a arabsky. Milovala literaturu a skvěle hrála na piano. Vynikala tedy nad tureckými ženami. Mustafa Kemal byl učarován mladou, hezkou a inteligentní dívkou již po prvním setkání v září 1922, ale Lâtife odmítala jeho „vojácké“ dvoření a „nájezdy“. Vzali se 29. ledna 1923, svatba byla neokázalá, uspořádána během několika hodin. Leč manželství nemělo dlouhého trvání... Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 350. ISBN 0-7195-6592-8. Dále srov. SÜER, Deniz. *Latife Hanım Köşkü „Anı Evi“*. Karşıyaka Belediyesi, Izmir, s. 13. (rok vydání a ISBN neuvedeno, pozn. aut.). Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 224 – 225, 238. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁴⁵⁶ Náš delegát uvádí jméno otce „Huchaki Zade Mohamed Bey“. Jeho jméno uvádím v textu podle Manga. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/6. Dále srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 372. ISBN 0-7195-6592-8.

⁴⁵⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/6.

⁴⁵⁸ „Vakit“, česky Čas. Pozn. aut.

⁴⁵⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/6.

⁴⁶⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/7.

⁴⁶¹ Ankarská vláda toto si nechala potvrdit při slavnostní hostině, kdy využila návštěvy šejcha Senoussiů a delegace Hindů. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/7.

⁴⁶² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/8.

podobné zpátečnické snahy. Mustafa Kemal končil svoji řeč slovy: „opakuji ještě jednou kategoricky, že suverenita národa jest na věky zajištěna“.⁴⁶³

Vnitropolitická situace byla tedy dosti napjatá, zahraničněpolitická ještě více. K mosulskému problému přibylo dusné ovzduší v Thrákii. Řekové zde i po podepsání příměří soustřeďovali na pravém břehu Marice na sedmdesát tisíc vojáků, dovezli těžká děla a začali kopat zákopy. Jenomže řečtí vojáci po předchozích prohrách v řecko-turecké válce ztratili veškerého bojovného ducha. A tak Řecko povolalo arménské a čerkeské „tlupy“.⁴⁶⁴ Ty vynikaly sice bojovností, nicméně neměly žádné disciplíny a využily hned první příležitosti k tomu, aby překročily Maricu a plenily a pálily sousední turecké obce. Potyčky mezi těmito „tlupami“ a kemalistickými četníky byly na denním pořádku a hrozilo nebezpečí, že se z těchto šarvátek vyvine opravdový boj. Ankara předala dohodovým vysokým komisařům ostrou nótu, v níž poukazovala na to, že spojenci převzali v Mudanské konvenci povinnost zamezit v Thrákii přímý styk řeckého vojska s tureckými četníky. Turecká vláda prohlásila, že očekává, že spojenecké velmoci ihned přinutí Řecko, aby zanechalo nepřátelských činů. Jinak by ankarská vláda musela pokládat Mudanskou smlouvu za zrušenou. Hrozící nebezpečí obnovení válečného konfliktu poznali záhy Francouzi a prosadili u britské a italské vlády rázné diplomatické zakročení v Athénách. Výsledkem tohoto zákroku bylo vytvoření mezi řeckou armádou a kemalistickými četníky jakéhosi neutrálního pásma, jež bylo pod dozorem spojeneckých důstojníků. Toto zakročení francouzské vlády mělo za následek nové roztrpčení Řeků proti Francii. To ostatně bylo možné zjistit, jak psal náš delegát v Istanbulu, „z jízlivých poznámek řeckého tisku o nezdaru francouzské politiky v Poruří a o překážkách, které Anglie klade Francouzům při obsazení Poruří“.⁴⁶⁵

V této podrážděné atmosféře se samozřejmě řešila i „naše“ otázka budoucího hlavního města Turecka. Jak pozoruhodné, že v prvních měsících roku 1923 vše nasvědčovalo tomu,⁴⁶⁶ že „heslo“ o Ankaře jako budoucí metropoli bylo uveřejněno jen z taktických důvodů v době Lausannské konference. Ankarská vláda, která totiž dobře věděla, že všechny obchodní státy měly přímý zájem na zachování Istanbulu coby hlavního města Turecka, chtěla tím před celou mírovou konferencí v Lausanne demonstrovat, že Istanbul bez dostatečných záruk při úpravě

⁴⁶³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/7-8.

⁴⁶⁴ Tyto „tlupy“ byly pod vedením arménské generála Torkoma, „pověstného původce smyrenského požáru“, jak uvedl československý delegát Rudolf Světlík. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/8.

⁴⁶⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/9.

⁴⁶⁶ Dění v Turecku, tedy tzv. Politickou zprávu, sepsal československý delegát Rudolf Světlík dne 4. února 1923. O tom, že zpráva o Ankaře jako budoucím hlavním městě byla zveřejněna jen z taktických důvodů, aby zmátla spojence, Světlík píše v tzv. II. řádné politické zprávě, Č. j. 732/23-pol. Z důvodu přehlednosti uvádím citaci jednotně podle evidence Politické sekce někdejšího Ministerstva zahraničních věcí. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/1, 9.

otázky Úžin se za hlavní město „nehodí“.⁴⁶⁷ Tudíž na skutečné prohlášení Ankary hlavním městem se začátkem roku 1923 vážněji ani nepomýšlelo. Istanbulský zástupce ankarské vlády Adnan bey, jenž za svého pobytu v Ankaře jako místopředseda Velkého národního shromáždění dostal malárii, níž ještě na začátku roku 1923 v Istanbulu těžce bojoval, byl z pochopitelných důvodů zapřisáhlým nepřítelem úmyslu přeložit oficiálně hlavní město do Ankary. Zástupci velmocí, které měly toho času honosné vyslanecké budovy v Istanbulu, využívali každé příležitosti, aby agitovali mezi vlivnými členy Velkého národního shromáždění pro ponechání hlavního města v Istanbulu.⁴⁶⁸

Nicméně i tehdy, kdy se ještě vážněji o Ankaře jako budoucím hlavním městem neuvažovalo, Američané již počítali s případnou změnou a předložili ankarské vládě „velkolepý“⁴⁶⁹ projekt,⁴⁷⁰ dle něhož měla být řeka Enguru, která obtékala Ankaru a zbahňovala její okolí do takové míry, že každý druhý obyvatel Ankary trpěl malárií, přeložena. Nová Ankara měla být postavena na zdravém okolí dle moderních hygienických požadavků, se širokými třídami. Celý americký projekt měl být uskutečněn během osmnácti měsíců ode dne podepsání koncese.

O tom, že zprávy o Ankaře jako oficiální budoucí metropoli byl jen taktický manévr, vypovídalo i to, že v Istanbulu se bez připomínek turecké vlády zřizovala další vyslanectví, mezi nimiž bylo například japonské velvyslanectví. Doplňme, že hodnost velvyslanců v Istanbulu měli zástupci Británie, Francie, Itálie, Persie a Japonska. V té době nebylo zcela jasné, jakou hodnost měl zástupce Spojených států, admirál Bristol, poněvadž tato otázka nebyla tehdy washingtonskou vládou kategoricky rozhodnuta.⁴⁷¹

Na začátku února, po měsících „přešlapování na místě“⁴⁷² byla konference v Lausanne přerušena.⁴⁷³ İsmet paša se vrátil zpět do Turecka. Avšak k návratu do Ankary nepoužil

⁴⁶⁷ Ankarská vláda chtěla takticky zmírnit návrhy spojenců ohledně režimu Úžin tím, že poukazovala na to, že Istanbul nebyl podle jejich návrhů chráněn před nepřátelským útokem a proto ho nešlo bez dostatečných záruk vyhlásit hlavním městem. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/9.

⁴⁶⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/9-10.

⁴⁶⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/10.

⁴⁷⁰ Podle archivních pramenů československé provenience stál za projektem především tehdy velmi známý americký podnikatel Chester. K tomuto podnikateli je v mnou prošlých archivních materiálech dosti informací, a to v různorodých spojeních, nejen v souvislosti stavebních projektů. Pozn. aut.

⁴⁷¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 5/10.

⁴⁷² WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 239. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁴⁷³ Ze zmaření konference byla tureckým tiskem obviňována Francie, resp. její „hrabivost“. Francie vložila do Turecka více než 1 miliard franků, což tvořilo více než 50% všech zahraničních vkladů; Francii patřilo více než 60% osmanského dluhu. Francouzská delegace navrhla: Za prvé, aby úroky z tureckých dluhů byly placeny ve zlatě; za druhé, aby Turci propůjčili Francii koncese zejména v oblasti Bagdádské dráhy. Na konferenci došlo právě k tomu, co lord Curzon, který byl tiskem označován „za nejhoršího nepřítele Turecka“, připravoval: nejostřejší neshodou s Turky v Lausanne se stal francouzsko-turecký spor. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939*. Praha, 1949, s. 162.

nejkratší cestu, tedy Orient-expressem do Istanbulu, nýbrž jel přes Bukurešť a z Konstancy⁴⁷⁴ lodí přes Černé moře a Bospor do Istanbulu,⁴⁷⁵ odtud lodí do İzmitu a pak dále vlakem směrem k tehdejšímu sídlu vlády.⁴⁷⁶ İsmet paša se na této cestě 19. února 1923 setkal v Eskişehiru s Mustafou Kemalem a do Ankary přijeli spolu.⁴⁷⁷

Jak víme, İsmet paša na lausannské konferenci hájil Kemalova stanoviska.⁴⁷⁸ A tak, když do Ankary po „padlém“ mírovém jednání z Lausanne spolu s gazim přijel, nešlo ani pomyslet, že by oba byli nějak velkolepě vítáni. İsmetova zpráva předložená Velkému národnímu shromáždění byla ostře kritizována a pravicový poslanci oběma mužům, a zejména İsmetovi,⁴⁷⁹ nesčetněkrát vyčítali zbytečnou neústupnost.⁴⁸⁰

Zpráva o zhroucení lausannské konference naprosto překvapila turecké politické kruhy, neboť se všeobecně očekávalo, že v krátké době dojde v Lausanne k podepsání míru.⁴⁸¹

⁴⁷⁴ Constantin, česky Konstanca, město ve východním Rumunsku v Dobrudži na pobřeží Černého moře. Jediný rumunský námořní přístav. Srov. KOL. Srov. *Malá ilustrovaná encyklopedie. A – Ž*. Praha, 1999, s. 167. ISBN 80-86044-12-2.

⁴⁷⁵ Změna byla údajně z důvodu, že podle nacionalistické citlivosti by se nepříslušelo, aby kemalistický vůdce jel přes Karaağaç, jenž se dosud nacházel v řeckých rukou. Avšak náš delegát v Istanbulu, se domníval, že účelem návštěvy byla skutečnost, že Turecko si zabezpečilo pomoc Sovětského Ruska pro případ, že by se některý balkánský stát aktivně zúčastnil válečného konfliktu a že by v tom případě Sovětské Rusko podniklo v první řadě útok na Rumunsko. Účelem návštěvy tedy měla být sondáž nálad v Bukurešti. Jelikož se v Rumunsku zdržel İsmet paša delší dobu, teorie našeho delegáta byla velmi pravděpodobná. Později navíc istanbulské kruhy naznačily ujištění, že v případě dalšího vzplanutí války se Rumunsko válečného konfliktu aktivně nezúčastní. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/4-5.

⁴⁷⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/4-5.

⁴⁷⁷ SONYEL, Selâhi. *Atatürk – The Founder of Modern Turkey*. Ankara, 1989, s. 98. ISBN 975-16-0174-6.

⁴⁷⁸ İsmet paša Kemalův přístup komentoval následovně: „On byl vůdčím duchem, my jenom jeho vykonavateli.“ Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 238. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁴⁷⁹ Vztah mezi Curzonem a İsmetem pašou, jakožto i atmosféru konference, lze vyčíst z úryvku z knihy *Mírotvůrci*: „Mnoho věcí v Lausanne zkoušelo Curzonovu trpělivost: opilý sluha, který někam zašantročil jeho smokingové kalhoty; prasklý korzet, který nosil kvůli páteři a který ho zranil; ale především to byli Francouzi a Italové, přetékající úlisnou zdvořilostí vůči Turkům a dávající najevo ochotu vzít do zaječích na každém rohu, a také Turci sami. İsmet, maličký snědý a nevzhledný chlapík, bez jakékoli přitažlivosti, který vypadal spíš jako arménský prodáváč tkaniček do bot než turecký generál, dělal obstrukce, zdůrazňoval svou hluchotu a zarputile opakoval své požadavky. Přijel s jasnými instrukcemi od Atatürka: vyjednat nezávislost Turecka a zbavit se vnějších vlivů. Jako dobrý voják měl v úmyslu tyto instrukce uposlechnout. „Připomínáte mi,“ štěkl na něj jednoho dne Curzon, „flašinet. Hrajete tu stejnou odrhovačku den za dnem, dokud jí nemáme až po krk - nezávislost, nezávislost, nezávislost.“ Curzon s ostrým sarkasmem provrtával İsmetovy argumenty.“ Viz: MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 440-441. ISBN 80-200-1151-X.

⁴⁸⁰ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 239. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁴⁸¹ To, že Turci předpokládali, že mír bude na začátku února 1923 podepsán, je zřejmé i z nadpisu úvodníku ankarskou vládou podporovaného časopisu *La Nouvelle Turquie* (Nové Turecko) z 5. února 1923. Úvodník totiž vyšel s titulkem „La Signature de la paix aura (avoir) lieu cette semaine“. (Podepsání míru se koná tento týden). Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/1.

Ze zmaření konference byla v Turecku v první řadě obviňována Francie, která prý šla v Lausanne nejdále k ekonomickému a finančnímu zničení Turecka. Turecké časopisy vytýkaly francouzské politice, že zcela podlehla vlivu francouzských kapitalistů.⁴⁸²

Současně, tedy „jako na povel“,⁴⁸³ začaly turecké listy uznávat důslednost a umírněnost anglické politiky a psát o potřebném turecko-anglickém sblížení.⁴⁸⁴ Dokonce se vyskytly články, v nichž se žádalo, aby vláda Velkého národního shromáždění uzavřela s Británií separátní mír.⁴⁸⁵

V politických kruzích v Turecku všeobecně panoval názor, že Británie docílila takového náhlého obratu veřejného mínění „starou osvědčenou methodou“,⁴⁸⁶ čili podplácením vlivných osob.⁴⁸⁷ Náš delegát na toto téma podotkl, že anglické úsloví „The silver bullets will win the war“⁴⁸⁸ se „skvostně“ osvědčilo.⁴⁸⁹

Není divu, že nálada mezi Francií a Británií byla v Istanbulu velmi podrážděna. Francouzskou vládou podporovaný list Stamboul se neostýchal veřejně prohlásit britské vysoké komisaře za „intrikány a kazimíry“^{490 491}.

Francouzský vysoký komisař v Istanbulu se tehdy všemožně namáhal omluvit a vysvětlit stanovisko francouzské vlády a povolil proti své zásadě mnohým tureckým žurnalistům rozhovory, v kterých prohlásil, že nepřátelská nálada proti Francii není nijak odůvodněná. Podle komisaře, Francie nemohla být považována za zodpovědnou za nezdar lausannské konference; mírová konference se podle něj rozešla pouze z toho důvodu, že se İsmet paša a ostatní členové turecké delegace museli vrátit do Ankary, aby byl jejich dosavadní postup schválen Národním shromážděním.⁴⁹²

⁴⁸² Proti francouzské politice psal zejména v Ankaře vycházející Yeni Gün. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁸³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁸⁴ Výrok Lorda Beaconsfilda, že silné Turecko je pevnou zdí, chránící anglické kolonie před „moskevskými machinacemi“, byl často, podle našeho delegáta, v tureckých listech citován. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁸⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁸⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁸⁷ Jak píše Světlík, proslýchalo se, že Británie dala vyplatit Refet pašovi (předchůdce Adnana beye) čtyři tisíce anglických liber, ovšem s tím, že je to náhrada za svršky, které mu Britové během války s kemalisty zabavili. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁸⁸ Do češtiny lze přeložit jako „Stříbrné kulky válku vyhrají“, pozn. aut.

⁴⁸⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁹⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁹¹ Těmito ostrými slovy byli označeni zejména britský vysoký komisař Sir Horace Rumbold a jeho tlumočnick („dragoman“) Ryen. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/2.

⁴⁹² Francouzský vysoký komisař si postěžoval československému delegátovi v Istanbulu na úskočnou anglickou propagandu. Zdůrazňoval, že důvod zhroutení konference byl v turecké delegaci samé, poněvadž uvnitř ní panovala zásadní neshoda. Část delegace, vedená Rıza Nur beyem, druhým delegátem (šéfem delegace byl İsmet), byla silně promoskevská. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/3.

Porady ve Velkém národním shromáždění o dalším postupu na lausannské konferenci trvaly téměř týden a byly podrobeny nejpřísnějšímu utajení. Možnost opětovného vzplanutí válečného konfliktu byla více než reálná, poněvadž v ankarském parlamentě se utvořilo velké radikální křídlo, které žádalo „pod heslem – pryč s lausannským mírem – k obnovení války“.⁴⁹³ Toto křídlo, k němuž patřil druhý lausannský delegát Rıza Nur,⁴⁹⁴ bylo evidentně pod vlivem Moskvy.⁴⁹⁵ Zato İsmet paša hájil názor, že ona ustanovení, ohledně kterých již byla v Lausanne shoda, měla být podepsána a že ožehavé finanční a hospodářské směrnice, které zatím vyřešeny nebyly, měly být upraveny po podepsání míru zvláštní smlouvou.⁴⁹⁶ Mustafa Kemal zaujímal jakési „střední stanovisko“.⁴⁹⁷

Avšak v té době byli kemalisté v parlamentu v menšině. Nicméně, prestiž gaziho Mustafy Kemala, jako hrdiny boje za nezávislost, byla pro kemalisty stále ještě obrovskou výhodou.⁴⁹⁸

Leč ani vliv Mustafy Kemala paši nesměl být přeceňován, neboť jeho popularita v ankarském Národním shromáždění slábla. Vytýkaly se mu diktátorské snahy a narušení nacionalistické jednoty díky jeho agitační cestě po Malé Asii, o níž jsme se již výše zmínili. V konzervativních kruzích si zase Mustafa Kemal paša „škodil“ svým sňatkem s Lâtife Hanım, neboť mu zazlívaly, že uzavřel sňatek dle evropského způsobu⁴⁹⁹ a že svoji ženu

⁴⁹³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/6.

⁴⁹⁴ Rıza Nur (v archivních materiálech české proveniencce psán jako Rıza Nouri Bey), (1878-1942), narodil se v Sinopu, působil jako vojenský lékař. Připojil se k mladoturkům, za něž byl zvolen roku 1908 poslancem, ale brzy nato přešel do opozice. Uvězněn po vzpouře 13. dubna 1909. Založil stranu Svobody a svornosti („The Freedom and Concord Party“) v roce 1911. Uprchl do zahraničí v roce 1913 a do Istanbulu se vrátil až roku 1918, tedy poté, co mladoturci ztratili moc. S nacionalisty se spojil v Ankaře, za něž se stal ministrem zdravotnictví a školství, avšak po roztržce s Mustafou Kemalem se přestěhoval do Paříže, kde sepsal svoje paměti (vydány až po jeho smrti); do Turecka se vrátil po roce 1939. Považován rasistického nacionalistu s násilnými sklony; v pamětech zůstal coby jeden z hlavních mužů, co pomlouvali Kemala pašu. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 553. ISBN 0-7195-6592-8.

⁴⁹⁵ Dr. Rıza Nur byl otevřeným přívržencem Moskvy a osobním přítelem ankarského poslance Araloffa. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/4.

⁴⁹⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/6.

⁴⁹⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/6.

⁴⁹⁸ AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁴⁹⁹ Na muslimské svatbě ženich mlčí, zatímco příbuzný nebo přítel navrhuje cenu nevěsty v ženichův prospěch; část je placena jako okamžité zaopatrění (mihir-i muaccel) a část uchována jako rezerva na odškodné v případě rozvodu (mihir-i müeccel). Svolení nevěsty, která na muslimském obřadu přítomna není, je obdobně vyjádřeno zástupcem nevěsty, který souhlasí s nabídnutou cenou. Mustafa Kemal „naaranžoval“ velitele generálního štábu Fevzi pašu jako svého zástupce, za zástupce Lâtife Kemal (!) vybral Asım (Gündüz) beye, nově jmenovaného vedoucího brigády İsmetova štábu. Ten udal za Lâtife více než symbolickou cenu deseti dirhemů (dirhem, starodávný muslimský penízek). Odškodné v případě rozvodu pro Lâtife ani určeno nebylo. Kemal tedy získal svoji ženu velice levně. Mustafa Kemal však porušil při své svatbě více tradic: Lâtife byla obřadu přítomna, avšak byt měla závoj (šátek), neměla zahalenou tvář. Obřad byl víceméně civilní, za účasti izmirského guvernéra Abdülhalik (Renda) beye. Ještě dodejme, že otec nevěsty ani nebyl požádán o svolení k dceřinému sňatku, tato skutečnost mu byla pouze oznámena. Nicméně Muammer Uşakizade-Uşaklıgil neměl proti sňatku námitek. Podrobněji k muslimské svatbě píše Bahbouh. Srov. BAHBOUH, Charif. *Encyklopedie islámu*. Brandýs nad Labem, 2008, s. 250. ISBN 978-80-86149-48-X. Dále srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 372. ISBN 0-7195-6592-8.

s sebou bral na veřejné schůze bez závoje.⁵⁰⁰ Ostatně, vědělo se, že Kemal zastával zásadu emancipace tureckých žen a jejich rovnoprávnost s muži.⁵⁰¹ A jak se na toto mohli dívat konzervativci, ani netřeba uvádět...

A tak sotva, co se podařilo Kemalovi odrazit útok, jenž na něho byl podniknut návrhem zákona, kterým osoby narozené mimo obvod Turecka⁵⁰² měly být vyloučeny z volitelnosti do Národního shromáždění, chystal parlament na gaziho útok nový. Volební výbor Národního shromáždění vypracoval totiž návrh zákona, dle něhož vojenští velitelé by mohli kandidovat na volbu do poslanecké sněmovny jen tehdy, když by podali jeden měsíc před volbou svou demisi tak, jak se to tehdy žádalo od civilních úředníků. Samozřejmě se očekávalo, že Kemal se svou povahou bude i proti tomuto skrytému útoku rozčileně protestovat.⁵⁰³

O tom, že vyhlídky na mír nebyly v únoru 1923 nijak příznivé, svědčí hned několik okolností,⁵⁰⁴ a to například telegram z Moskvy s ujištěním vydatné pomoci sovětské vlády v případě války.⁵⁰⁵ Že se schylovalo ke konfliktu, naznačovaly i tajné porady a schůzky nacionalistů.⁵⁰⁶ Na válku se v Řecku připravovala i Británie.⁵⁰⁷

Po rozejtí mírové konference v Lausanne nařídila ankarská vláda, aby se přístavy Izmir a İzmit uzavřely minami. Ale pouze kolem přístavu v İzmitu byla položena minová uzávěra, poněvadž miny určené pro Izmir měly být dopraveny ruskými loděmi. Tato zásilka však byla hned v únoru 1923 v Istanbulu odhalena a minová tělesa, skrytá pod vrstvou uhlí, byla Francouzi zkonfiskována a odvezena do francouzské zbrojnice.⁵⁰⁸

⁵⁰⁰ Dodejme, že Lâtife nosila nejčastěji jezdecké kalhoty, vysoké boty s ostruhami, vlasy mívala svázané jasně barevným (či křiklavým) hedvábným šátečkem. Něco takového si žádná jiná žena v Turecku neodvážila dát na sebe. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 377. ISBN 0-7195-6592-8.

⁵⁰¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/7.

⁵⁰² Ve smyslu Národního paktu Misâk-ı Millî, jak bylo uvedeno na začátku této podkapitoly, pozn. aut.

⁵⁰³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/7.

⁵⁰⁴ Mezi okolnostmi, jež naznačovaly přípravy k válce, byl i rozkaz chalífovi, podle něž se měl připravit k případnému odjezdu z Istanbulu. To se událo 23. února 1923 při slavnosti Leilei Ragaib (Leyley Ragaib, tedy Noci početí proroka Mohammeda), při níž se dle starého zvyku odebrali státní hodnostáři k chalífovi, aby mu coby zástupci Proroka blahopřáli. Mezi gratulanty byl i istanbulský zástupce Ankarského národního shromáždění Adnan bey, jenž chalífovi rozkaz z Ankary předal. Chalífa souhlasil tím, že se rozkazu „bez reptání podrobí“. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/8.

⁵⁰⁵ Sovětská vláda vyjádřila radost nad tím, že Velké národní shromáždění lausannskou konferenci důkladně prozkoumávalo a podněcovala Turky k boji. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/7-8. Dále srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 239-251. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁵⁰⁶ Mezi nacionalistickými tajemníky byly rozesílány oběžníky, aby se, až bude dáno ujednané znamení, dostavili na předem domluvená místa. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/8.

⁵⁰⁷ Británie se musela připravovat na případný konflikt v Řecku, poněvadž jí byly dle mudanské smlouvy zakázány válečné přípravy v Dardanelách. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/9.

⁵⁰⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/10.

Mustafa Kemal byl však v otázce nového vzplanutí války opatrnější, jak jsme se již zmínili. V Izmiru, v němž ukončil svoji agitační cestu po Anatólii, při slavnostním ukončení hospodářského sjezdu pronesl taková slova,⁵⁰⁹ že všem bylo jasné, že Kemal paša nesouhlasil s názory promoskevsky orientovaných „extremistů“⁵¹⁰ v ankarském Národním shromáždění. Ve své řeči zdůraznil nutnost hospodářské rekonstrukce Turecka a poukazoval na to, že vnější politika se měla opřít o vnitřní hospodářskou politiku.⁵¹¹ Z toho plyne, že dle Kemala neměla mít zahraniční politika větší rozsah.⁵¹² To podle něj dělali sultánové: podřídili vnitřní hospodářskou politiku požadavkům zahraniční politiky. Neturecké národnosti měly v Osmanské říši výjimečná ekonomická práva, o hospodářský vývin tureckého národa se sultáni nestarali. Turecký národ byl určen jen pro vojenské účely osmanské říše. To se nesmělo, jak řekl Kemal paša, v novém Turecku stát; nové Turecko si mělo být vědomo, že „vítězství mečem“ podlehe „vítězství pluhem“. „Jako odstrašující příklad uvedl Mustafa Kemal Paša Francouze, kteří dobyli Kanady mečem a byli na konec přemoženi mírumilovnými anglickými farmáři, kteří poněmáhle pluhem Kanady dobyli.“⁵¹³

Naštěstí, jednání ve Velkém národním shromáždění o výsledcích lausannské konference skončilo vítězstvím umírněné strany. Byl vypracován mírový protinávrh a ankarská vláda byla zmocněna vstoupit s dohodovými mocnostmi do nového vyjednávání.⁵¹⁴

Ankarský tisk, ihned po odeslání mírového protinávrhu, zahájil na rozkaz ankarské vlády tiskovou kampaň ve prospěch protinávrhu. Protinávrh popisoval jako velice mírný a prohlásil jeho požadavky za minimum, od kterého Turecko nemohlo ustoupit. Zvláštní důraz kladla ankarská periodika na to, že kdyby spojenecké velmoci trvaly na lausannském návrhu ohledně finančních otázek a žádaly, aby Turecko platilo úroky z půjček ve zlatě,⁵¹⁵

⁵⁰⁹ Svoji řeč Mustafa Kemal přednesl v Izmiru na významném hospodářském sjezdu („The Commercial Congress of Izmir“) dne 17. února 1923. V této řeči rovněž poznamenal: „We cannot turn our country into one of slaves... The Entente Powers do not realise that Ottoman Empire has passed into history and is superseded by a new nation and state, determined to obtain its complete independence and sovereignty. The Turks cannot dispense with their natural, legal and logical rights.“ Srov. SONYEL, Saláhi R. *Atatürk – The Founder of Modern Turkey*. Ankara, 1989, s. 97-98. ISBN 975-16-0174-6.

⁵¹⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/10.

⁵¹¹ Tuto zásadu Mustafy Kemala je třeba mít na paměti, zamýšlíme-li se nad zahraniční politikou Turecka v meziválečném období. Do značné míry těmito zásadami, které byly prosazeny po vyhlášení republiky a charakterizují Turecko mezi dvěma válkami, byly ovlivňovány mezinárodní hospodářské vztahy, mj. i s Československem. Pozn. aut.

⁵¹² Tuto Kemalovu myšlenku je třeba mít na paměti, zamýšlíme-li se nad československo-tureckými vztahy v meziválečném období, pozn. aut.

⁵¹³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 10/12.

⁵¹⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 14/1.

⁵¹⁵ Než se rozešla konference, francouzské delegace navrhla, aby úroky z tureckých dluhů byly placeny ve zlatě. Tento požadavek byl Turky příkře odmítnut. Na konferenci se İsmet paša ptal Francouzů: „... a vy platíte ve zlatě úroky ze svých dluhů?“ Poté prý následovala vyzývavá odpověď, že právo Francie vyplývalo z jejího

znamenal by tento požadavek „casus belli“,⁵¹⁶ i kdyby všechny ostatní otázky byly urovnány k uspokojení ankarské vlády, neboť bylo věcí „holé nemožnosti“, aby Turecko zaplatilo jen na úrocích ze svých půjček na šedesát milionů tureckých liber.⁵¹⁷

S pochopitelným napětím ankarská vláda očekávala výsledek porad spojenců o tureckém mírovém protinávru. V tureckém tisku byly šířeny „fantastické“ zprávy o jednání spojenců na konferenci v Londýně.⁵¹⁸

Dne 31. března 1923 konečně došla do Istanbulu dychtivě očekávaná odpověď, na níž se spojenci v Londýně usnesli. Tato odpověď byla ještě týž den vysokými komisaři anglickým, francouzským a italským předána istanbulskému zástupci ankarské vlády Adnanu beyovi.⁵¹⁹

První dojem z této nóty byl celkem příznivý, neboť po pesimistických zprávách uveřejněných v tamějším tisku o průběhu londýnské konference, byla turecká veřejnost připravena na odmítnutí protinávru a na vzplanutí nové války. Ihned se očekávalo, že ankarská vláda přijme pozvání k nové konferenci v Lausanne. Dokonce se proslýchalo, že Ankara bude žádat, aby se konference sešla již 15. dubna toho roku.⁵²⁰

Tehdy v samotné Ankaře zrovna nepanovaly harmonické vztahy. Již při projednávání tureckého protinávru v ankarském parlamentě se ukázalo, že Mustafa Kemal paša musel počítat s dosti silnou opozicí. Opozice neměla zvláštní politický program, takže vlastně nemohla být považována za politickou stranu „v technickém slova smyslu“,⁵²¹ nýbrž se skládala ze silných individualit. Ty, stejně jako například Rıza Nur, nechtěly být pod Kemalovým „komandem“⁵²². Značná část opozice byla tzv. reakcionáři či konzervativci, kteří snili o obnově sultánské moci a kteří zavrhovali Kemalovy modernistické snahy.⁵²³

Kemalovi oponenti tedy chtěli restauraci sultanátu, byť v jakési nové formě. Ale jakákoliv myšlenka islamistického státu byla pro Kemala a jeho stoupence jako klatba. Podle nich měli konzervativci v úmyslu vytvořit stát schopný pouhého zachování status quo a tím tak zvěčnit zaostalost Turecka. Kemalisté naopak chtěli vidět Turecko transformované

vítězství; nelze je srovnávat s postavením poraženého Turecka. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919 – 1939*. Praha, 1949, s. 162.

⁵¹⁶ Zřejmě z latinských slov „bellicus“ (válečný) či „bellum“ (válka); „causa“ (příčina), „causā“ (za příčinou, kvůli), „causō“ (způsobit); lze tedy přeložit jako „příčina války“. Srov. ŠENKOVÁ, Silva. *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. Olomouc, 1999², s. 18, 21. ISBN 80-7182-087-3.

⁵¹⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/2.

⁵¹⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/2.

⁵¹⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/2.

⁵²⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/2.

⁵²¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/3.

⁵²² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/3.

⁵²³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/3.

do podoby moderního národního státu, který, slovy Mustafy Kemala, „žije jako vyspělý a civilizovaný národ mezi současnou civilizací“.⁵²⁴ Takový národ měl být sekulární a racionální, kladoucí důraz na vědu a moderní vzdělání, aby mohl vytvořit moderní hospodářství postavené na průmyslu.⁵²⁵

Mustafa Kemal pojem „civilizace“, či lépe řečeno „moderní civilizace“, explicitně i implicitně identifikoval se západní civilizací. Jednou také novinářům řekl: „Naším cílem je zříditi v Turecku moderní, tudíž západní stát.“⁵²⁶ Obdobně své myšlenky vyjádřil slovy: „Neexistuje jiná civilizace; civilizace znamená evropská civilizace a musí být přejata se svými růžemi i trny.“⁵²⁷

Jenže třecí plochou mezi Kemalem a opozicí nebyly jen rozdílné pohledy na podobu budoucího Turecka, pro konzervativce byl problémem Kemal jako člověk samotný. Již výše bylo uvedeno, že sňatkem s Lâtife si podstatně politicky uškodil. Konzervativci nemohli „skousnout“ již samotné vzezření Kemalovy ženy, které i on sám říkal něžně a hravě Lâtif,⁵²⁸ tedy mužskou podobou jejího jména. Jenže mnohem „trpčejší kapkou“ pro ně bylo, že ji Kemal opět přivedl na sezení ankarského parlamentu, představil jí vlivné poslance a měl při té příležitosti v parlamentě delší řeč. V ní poukazoval na to, že by bylo velikým omylem se domnívat, že by turecká žena měla být z veřejného života vyloučena a zdůraznil, že očekává, že brzy nastane doba, kdy všechny turecké ženy budou mít stejná práva jako muži. Tato řeč o snaze emancipovat tureckou ženu narazila ve Velkém národním shromáždění zejména „u starověrců“ na velký odpor.⁵²⁹

Jenže to nebylo vše, co opozici na Kemalovi vadilo. Dalším „kamenem úrazu“ byla jeho náklonnost k alkoholickým nápojům. Očekávalo se, že Mustafa Kemal paša po svém sňatku pod vlivem mladé vzdělané ženy alkoholismu odolá. Avšak tyto naděje se záhy rozplynuly a Kemal naopak stále více propadal vlivu alkoholu.⁵³⁰ Naštěstí jeho podřízení věděli, „že veškerá nařízení, která vydal v noci během jedné z častých pitek, mají ignorovat.“⁵³¹

⁵²⁴ „... live as an advanced and civilised nation in the midst of contemporary civilisation“. Srov. AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁵²⁵ AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁵²⁶ KOUŘILOVÁ, Iveta. Typologie islámského myšlení ve 20. století. In. SOULEIMANOV, Emil. *Politický islám*. Praha, 2007, s. 14. ISBN 80-7379-004-1.

⁵²⁷ KOUŘILOVÁ, Iveta. Typologie islámského myšlení ve 20. století. In. SOULEIMANOV, Emil. *Politický islám*. Praha, 2007, s. 14. ISBN 80-7379-004-1.

⁵²⁸ MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 373. ISBN 0-7195-6592-8.

⁵²⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/3.

⁵³⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/3.

⁵³¹ MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 366. ISBN 80-200-1151-X.

Opozice tedy měla proti gazimu silné zbraně. Nadto se proslýchalo, že Kemalova autorita též klesla u vojska. Dva armádní sbory již zcela podlehly vlivu kemalistických odpůrců, jeden z těchto armádních sborů ležel dokonce u Dardanel.⁵³²

Že poměry v ankarském Velkém Národním shromáždění byly velice napjaty, vysvítilo i z toho, že člen opozice Ali Şükrü bey,⁵³³ poslanec za Trabzon, byl zavražděn Kemalovými příznivci.⁵³⁴ Vražda byla dalším důvodem k rozlíceným útokům opozice na ankarskou vládu.⁵³⁵

Aby se Mustafa Kemal paša vyhnul překážkám, které mu opozice stále kladla, přiměl svoje věrné stoupence k tomu, aby podali návrh na nové volby,⁵³⁶ respektive na zrušení zákona z roku 1921 o volebním období Velkého národního shromáždění. Volební období Velkého národního shromáždění bylo totiž původně stanoveno na dobu dvou let, avšak zákon z 20. ledna 1921⁵³⁷ stanovil, že Národní shromáždění zůstane ve svém někdejší složení tak dlouho pohromadě, dokud nedojde k uskutečnění národních snah. Podle tohoto zákona se tedy mělo k novým volbám přistoupit až po ratifikaci míru.⁵³⁸

Ministr zahraničí a turecký delegát při konferenci v Lausanne İsmet paša tento návrh v parlamentě vřele podporoval poukazem na to, že by bylo zapotřebí dokázat cizině novými

⁵³² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/3-4.

⁵³³ V pramenech české provenience jméno poslance Ali Şükrü beye vesměs uvedeno v prepisu „Chukrik“, pozn. aut.

⁵³⁴ Ali Şükrü bey, jeden z hlavních mluvčích tzv. druhé skupiny, tedy opozice, a vydavatel opozičník novin Tan (Úsvit). Tento poslanec se naposledy objevil ve Velkém národním shromáždění 26. března 1923 (dva dny poté, co se Kemal vrátil do Ankary). 29. března 1923 kolega Aliho Şükrü beye z tzv. druhé skupiny upozornil shromáždění, že tento poslanec je nezvěstný. Nato vláda zahájila pátrání a tělo bylo nalezeno v mělkém hrobě nedaleko Kemalovy vily v Çankayı. Již od začátku bylo důvodné podezření, že poslanec byl unesen skupinkou kolem Laze „kulhavého“ Osmana (turecky „Topal Osman“, anglicky „Lame Osman“), jež sloužila Mustafu Kemalovi jako osobní ochranka. „Kulhavý“ Osman měl ve Velkém národním shromáždění agenta. Ten po zadržení a výslechu policii přiznal, že Ali Şükrü přijal Osmanovo pozvání a že mu tento agent dělal doprovod k Osmanovi domů ve Staré Ankafe. Okamžitě, co se u Osmana Ali Şükrü usadil, skupinka mužů na Aliho zezadu skočila a uškrtla ho. Jeho tělo bylo „propašováno“ ven a pohřbeno blízko Osmana dalšího domu na úbočí kopce Çankaya. Vyšetřovatelé našli hrob podle roje much, které létaly kolem čerstvě rozkopané zeminy. Jakmile se Osman dověděl, že jeho agent byl uvězněn, zabarikádoval se ve svém domě. Osmanovi muži zapálili oheň, přesto vojáci Osmana dopadli a smrtelně ho zranili. Ostatní Lazové (Laz, tj. příslušník etnika na východočernomořském pobřeží Turecka, pozn. aut.) z Osmanovy skupinky byli zadrženi. Ukázalo se, že „Kulhavý“ Osman jednal ze své vlastní iniciativy (nikoliv z Kemalovy), poněvadž byl rozzuřen Aliho posedlostí („harassment“) zničit politicky Kemala. Avšak toto bylo jen jedno z mnohých vysvětlení případu. Podrobněji o tomto případu píše Mango. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 19/5. Dále srov. KİLİ, Suna. *The Atatürk Revolution: A Paradigm of Modernization*. Istanbul, 2008⁴, s. 87. ISBN 978-975-458-376-2. Dále srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 366, 381-383. ISBN 0-7195-6592-8.

⁵³⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/4.

⁵³⁶ AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁵³⁷ V tureckých materiálech je tento zákon veden pod rokem 1337, poněvadž v Turecku byl „náš“ gregoriánský kalendář zaveden až v období republiky, pozn. aut.

⁵³⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/4.

volbami, že Národní shromáždění skutečně představuje vůli národa.⁵³⁹ Je jasné, že hlavním důvodem byla snaha odejmout politickou moc z rukou reakcionářů a konzervativců.⁵⁴⁰

Dne 1. dubna 1923 se v Národním shromáždění opravdu povedlo Kemalovým stoupencům návrh prosadit. Parlament se usnesl na zrušení zákona ze dne 20. ledna 1921, čímž byl parlament k tomu dni, tedy k 1. dubnu 1923, rozpuštěn.⁵⁴¹ O obnovení Národního shromáždění se měly postarat nové volby.⁵⁴²

Avšak dle dalšího prohlášení ministerského předsedy Raufa beye byl tehdejší parlament oprávněn pokračovat ve svých poradách až do ustanovení nového Národního shromáždění. Důvodem tohoto prohlášení byl poněkud zdoluhavý, těžkopádný postup při volbách,⁵⁴³ který vyžadoval nejméně dva měsíce, což samozřejmě poslanci věděli, a tímto Rauf bey předešel zpomalení mírových příprav. V mírovém jednání se mělo pokračovat na základě plných mocí.⁵⁴⁴

Poté se Mustafa Kemal paša opět vydal na agitační cestu.⁵⁴⁵ V Adaně⁵⁴⁶ Kemala vítaly černě oděné turecké dámy z neosvobozeného území s černými prapory a žádaly ho o pomoc.⁵⁴⁷ V tomto městě měl gazi další významný proslov, v němž varoval Turky před zrůdci, kteří chtěli „síť nedůvěru mezi vlastenci“.⁵⁴⁸ Podle Kemala jenom vítězství by nestačilo k dosažení blahobytu, neboť k zajištění národní existence bylo zapotřebí, aby se Turci naučili pracovat. Válka by byla nevyhnutelná pouze tehdy, jak řekl, když by se jednalo o životní otázky národa. Avšak válka by se stala zločinem, když by život národa byl již zabezpečen.⁵⁴⁹ Z tohoto proslovu mnozí pochopili, že Turecko, tedy alespoň Kemalovi stoupenci, chtěli uzavřít mír.

Nato ankarská vláda přijala další pozvání spojenců k mírové konferenci v Lausanne. Z Istanbulu odjeli coby zástupci ankarské vlády opět İsmet paša a Rıza Nur. Ještě před svým odjezdem oba v tureckém tisku prohlásili, že jedou do Lausanne s upřímným úmyslem uzavřít

⁵³⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/4-5.

⁵⁴⁰ AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁵⁴¹ AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷, s. 53. ISBN 0-415-07836-9.

⁵⁴² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/5.

⁵⁴³ Volby do Velkého národního shromáždění nebyly v Turecku volbami přímými, nýbrž se prováděly tím způsobem, že voliči volili volitele, kteří pak přímo přikročili k volbě poslance. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 19/3.

⁵⁴⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/5.

⁵⁴⁵ Svou plánovanou agitační cestu musel svého času přerušit po odjezdu tureckých delegátů z lausannské konference, jak bylo uvedeno výše, pozn. aut.

⁵⁴⁶ Město Adana je v regionu tzv. Kilikie, nedaleko syrských hranic. Za městem končila až do roku 1939 nepřírozně vytvořená hranice, za níž byla značná část Turků svěřena pod francouzský mandát. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 587. ISBN 80-7217-056-2.

⁵⁴⁷ Turkyně měly podle záznamu našeho delegáta černé prapory s nápisy: „... ujařmená Antiochie, Alexandrette, atd.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/6.

⁵⁴⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/6.

⁵⁴⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 16/6.

mír. Leč uzavření míru nezáviselo pouze na nich, nýbrž předpokládalo přijetí tzv. minimálních požadavků ankarské vlády. Rıza Nur, jenž byl z první lausannské konference znám jako zástupce „ostřejší toniny“,⁵⁵⁰ neopomenul pro všechny případy zveřejnit, že Národní shromáždění odhlasovalo válečný kredit v obnosu 37 milionů tureckých liber.⁵⁵¹

Předehra k mírovému jednání nezačala ideálně. Ankarská vláda musela koncentrovat na syrských hranicích dokonce dvě divize. Vztahy s Francií byly stále napjaté,⁵⁵² a to, že bylo turecké vojsko tak blízko francouzskému mandátnímu území, k zlepšení situace nepřidávalo. Nicméně tyto divize sem byly dirigovány převážně z vnitropolitických důvodů. Ve vilajetech u syrských hranic, a zejména ve vilajetu Diyarbakır,⁵⁵³ totiž bylo středisko opozice. Tou dobou se prováděly volby volitelů a bylo tu pro Kemala reálné nebezpečí, že by voliči zvolili v těchto vilajetech volitele opoziční. Tomu tedy chtěl Mustafa Kemal paša zabránit tím, že do těchto politicky ohrožených vilajetů poslal svoje věrné vojsko, aby pod jeho nátlakem volby volitelů dopadly v Kemalův prospěch.⁵⁵⁴

Francouzsko-turecké vztahy byly tedy před začátkem konference napjaté. O to více se snažilo italské vysoké komisařství v Istanbulu, aby představilo Itálii jako nejlepšího přítele Turků. Italský tisk v Istanbulu rozšiřoval poplašné zprávy o možnosti vzplanutí nové války mezi Řeky a Turky, v nejtemnějších barvách líčil válečné přípravy athénské vlády. Italskou vládou podporovaný deník *Journal d'Orient* psal, že athénská vláda soustředila na sedmdesát tisíc vojáků na Marice a dirigovala všechno válečné loďstvo do Dardanel. Italský tisk dokonce prohlašoval, že řecký ministr zahraničí Alexandris vědomě lhal, když před svým odjezdem do Lausanne žurnalistům sdělil, že doufal v uzavření míru.⁵⁵⁵

Když se vyskytly zprávy o uzavření dohody mezi Řeckem a Královstvím S. H. S. ohledně volného pásma v soluňském přístavu a o tom, že athénská vláda zjišťovala stanovisko

⁵⁵⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 19/1.

⁵⁵¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 19/1.

⁵⁵² Chvilí před začátkem druhé mírové konference v Lausanne došlo mezi Tureckem a Francií k roztržce ohledně koncese na železnici z roku 1914. Podrobněji: AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 19/2-3.

⁵⁵³ Diyarbakır leží přímo na hranici záplavového území řeky Tigris. V tomto regionu je i dnes citelná pohraniční atmosféra. Etničtí Turci na mnoha místech dodnes tvoří pouhé minoritní skupiny, poněvadž oblast byla (a je) tvořena silnou populací Kurdů. Potencionální nestabilita zapříčiněná rasovou různorodostí, fundamentalismem (a dnes i separatistickými tendencemi spojené s PKK) je umocněna chronickou zaostalostí regionu. V meziválečném období nebyl ještě vybudován rozsáhlý zavlažovací systém, takže skalnatá krajina nedávala příliš mnoho příležitostí k obživě. Neutěšené životní podmínky, ale především konzervatismus nahrával opozici. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 871-872, 900. ISBN 80-7217-056-2.

⁵⁵⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 19/3.

⁵⁵⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/1.

Bělehradu v případě nové řecko-turecké války, registroval tamější italský tisk tyto zprávy pod tendenčním titulem „Les Serbes et les Grecques complotent“⁵⁵⁶.

Ve své snaze ukázat se v nejlepším světle před tureckou veřejností, neváhal turecký tisk osočit i Československou republiku,⁵⁵⁷ když v úvodníku pod záhlavím „Inélégances des petits“, tedy „Nevkusnosti malých“,⁵⁵⁸ zaujatě referoval o jednání v Lausanne ohledně článku 159 Sèvreské smlouvy.⁵⁵⁹

Se všemi těmito tendenčními zprávami kontrastoval úsudek italského vojenského atašé v Istanbulu, který v soukromé rozmluvě s naším delegátem doznal, že Itálie nepokládala řeckou armádu za schopnou další války s Tureckem. Itálie usuzovala, že reorganizace řecké armády by mohla vyžadovat dobu nejméně desetiletou. Italský atašé se odvolával na prohlášení lídra opozice v Řecku. Tento vůdce Ioannis Metaxas⁵⁶⁰ prohlásil, že by pokládal za největší řecké neštěstí, kdyby se řecká vláda nechala v tehdejší dezorganizované situaci strhnout k novému válečnému dobrodružství.⁵⁶¹

Vnitřní situace Turecka byla stále napjatá, tudíž to nepřidávalo na moci turecké delegaci v Lausanne. Delegaci mohla jen těžko plně podporovat „rozhašteřená“ země. Množily se výpovědi poslušnosti armádních sborů ankarské vládě. Situace samá vůbec nebyla příznivá pro Mustafu Kemala pašu. Vliv strany Jednoty a pokroku opovážlivě rostl. Turkům stále více vadily Kemalovy diktátorské sklony, a že chalífát bez světské moci byl na delší dobu neudržitelný. Náš delegát situaci vyjádřil následujícími slovy: „Popularita Mustafa Kemala velmi bledne a mnoho Turků prohlásilo již že není vyloučena možnost, že jednoho krásného dne se dočteme v novinách o zavraždění Mustafa Kemala, čímž by ovšem celý Kemalovský systém byl skončen.“⁵⁶²

Do předešly mírové konference se rovněž promítlo ochlazení turecko-sovětských vztahů, poněvadž Turecko již nemělo za zády velkého partnera.⁵⁶³ V Istanbulu ankarská vláda odhalila bolševické spiknutí, které chtělo sesadit někdejší kemalistickou vládu a nastolit

⁵⁵⁶ Lze přeložit jako „Srbové a Řekové kují pikle“ či „Srbové a Řekové se spolčují“, apod., pozn. aut.

⁵⁵⁷ Spolu s Československou republikou bylo nařčeno i Portugalsko a Belgie, a to z toho, že tyto malé státy chtěly zneužít výhod lausannského mírového jednání. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. - 31. 12. 1923, č. 21/2.

⁵⁵⁸ Překlad autorky této práce, pozn. aut.

⁵⁵⁹ O tomto článku, viz následující kapitolu, pozn. aut.

⁵⁶⁰ V českých pramenech psáno jako Johanis Metaxas, pozn. aut.

⁵⁶¹ Metaxas dále dle pramene prohlásil, že od roku 1915 bojuje proti expanzivním tendencím venizelistů. Kdyby se na Metaxův názor bralo ohled, osudná porážka mohla být Řecku ušetřena. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. - 31. 12. 1923, č. 21/3.

⁵⁶² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. - 31. 12. 1923, č. 21/4.

⁵⁶³ Podrobně o sovětsko-tureckých vztazích, viz novou knihu Jana Wannera. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.

bolševický režim. Ankara i přes oficiální přátelství se Sovětským Ruskem spiklence pozatýkala.⁵⁶⁴

V době konání mírové konference samozřejmě několikrát přišla na řadu „naše“ otázka, tedy záležitost kolem rozhodnutí o budoucím hlavním městě Turecka. Obrázek, že tato věc nebyla záležitostí jen vnitřní politiky, si lze udělat z následujícího stanoviska Francie. Bývalý francouzský ministr financí a někdejší ředitel Banque Impériale Ottomane⁵⁶⁵ v Istanbulu Steeg, patrně v souladu s francouzskou vládou prohlásil, že

„pokládá za věc holé nemožnosti, aby Turecká vláda také v budoucnosti podržela své sídlo v Angoře, v tak zastrčeném koutě Anatolie, vzdáleném od střediska obchodního a politického života. Kdyby turecká vláda trvala na svém úmyslu učiniti Angoru hlavním městem, mělo by to za následek, že Banque Impériale Ottomane odepřela turecké vládě finanční podporu, které by k vybudování nového hlavního města potřebovala.“⁵⁶⁶

V té době, kdy bylo uveřejněno toto stanovisko francouzské vlády, Ankara přišla se zprávou o tom, jak se postarala o pohodlný pobyt zástupců obchodních společností,⁵⁶⁷ kteří do města přijeli za účelem přímého vyjednávání o odškodnění za válečné „rekvisice“ a obnovení koncesí. Ankarská vláda jim totiž dala k dispozici na ankarském nádraží vagóny, ve kterých po dobu svého pobytu mohli „pohodlně“ žít.⁵⁶⁸

K mírovému jednání přistupovalo britské vysoké komisařství v Istanbulu s relativním klidem. Turecký tisk již přestal útočit na Británii kvůli otázce Mosulu. Ostatně, Británie navýšila posádku v Mosulu natolik, že ankarská vláda dospěla k přesvědčení, že by útok na Mosul neměl příliš velkých vyhlídek na úspěch.⁵⁶⁹

Během mírové konference v Lausanne přikročilo Turecko k represáliím, jež byly vyvolány italským tiskem šířícím poplašné zprávy o válečných přípravách Řecka. V Istanbulu měl sídlo tzv. spolek hellenských obchodníků, jenž současně fungoval jako řecká obchodní komora a peněžní ústav Banque d'Athènes,⁵⁷⁰ kterážto banka podporovala řecké zájmy. Banka totiž měla styky s řeckými spekulanty na tamější neoficiální burze, čímž přes oficiální zákaz vlády půjčovala peníze k spekulacím „à la baisse“,⁵⁷¹ tudíž kurs turecké libry klesal. Turecká

⁵⁶⁴ V době konání konference v Lausanne probíhaly před tureckým trestním v Istanbulu veřejné procesy se spiklenci. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/6.

⁵⁶⁵ Říšskoosmanská banka, nebo též Banka osmanské říše, pozn. aut.

⁵⁶⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/6.

⁵⁶⁷ Ve zprávě byli jmenováni zástupci britských, francouzských a italských obchodních společností. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/8.

⁵⁶⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/8.

⁵⁶⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/8.

⁵⁷⁰ Athénská banka, pozn. aut.

⁵⁷¹ K poklesu kursu, pozn. aut.

vláda uzavřela obě tyto řecké instituce. Tím ovšem vyvolala velké rozhořčení v Athénách.⁵⁷² K lepším turecko-řeckým vztahům rozhodně nepřispěla ani událost na mostě přes Maricu u Karaağaçe. V tomto místě položená mina vyletěla do povětří a zničila most. Řekové obviňovali Turky, že sami minu zapálili. Avšak to Turci popírali a prohlásili, „že během bouřky sjel blesk do mostu a zapálil náhodnou minu“.⁵⁷³ Na každý pád tato událost nepřispěla k dobrým stykům mezi Tureckem a řeckou vládou, poněvadž v ní šlo vidět porušení mudanského příměří.

Otázku Karaağaçe řešila i bulharská vláda. S Bulharskem již Turecko zahájilo pravidelné diplomatické styky,⁵⁷⁴ a tak se tato záležitost řešila oficiálně. Oblast Karaağaçe byla otázkou přímého spojení Bulharska s Egejským mořem, jež bylo pro Bulharsko klíčové. Možnost postavit nové železniční spojení s Egejským mořem byla tehdy pro Bulharsko vzhledem k vysokým nákladům spojených s novostavbou zcela vyloučena. Lze říci, že Bulharsko raději vidělo Karaağaç v rukou Turků, s nimiž byla dle Bulharů snadnější domluva, než s Řeky.⁵⁷⁵

Dalším zjištěním průběhu mírové konference byla zpráva o chystaném atentátu na İsmeta pašu ze strany arménských spiklenců, který měl proběhnout přímo v Lausanne. Arménské organizace v Turecku, jak arménský patriarchát, tak i arménské národní shromáždění, udělaly vše možné, aby ankarskou vládu ujistily o své loajálnosti. Arménský patriarchát prohlásil, že Arméni byli vždy cizími mocnostmi jen zneužíváni k sobeckým účelům.⁵⁷⁶ Poté zdůrazňoval, že Arméni toho času v Turecku žijící, žádné vztahy s cizími mocnostmi už neměli a jediná jejich snaha byla žít v klidu a spokojenosti v Turecku, jako loajální turečtí občané. Dále uvedl, že „chyby, jichž se dopustila Evropa vůči Arménskému národu, jsou tak četné, že Arménský národ nechce již ničeho slyšeti o cizí intervenci v jeho prospěch.“⁵⁷⁷

Je zajímavé, že během lausannské konference, tak jako istanbulští Arméni, tak i istanbulští Řekové, úplně změnili „frontu“. Turečtí Řekové viděli v tehdejším patriarchovi Meletiovi IV. největší překážku pro navázání přátelského poměru s Turky. Proto Meletia vyzvali, aby se své hodnosti vzdal. Jenže patriarcha tomuto vyzvání neuposlechl, a turečtí Řekové vnikli násilím do budovy patriarchátu, kde se právě konaly porady panorthodoxního

⁵⁷² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/8-9.

⁵⁷³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/9.

⁵⁷⁴ Turecká vláda zahájila diplomatické styky jmenováním Envera beye zástupcem v Sofii. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/9.

⁵⁷⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/9.

⁵⁷⁶ Podle arménského patriarchátu, každý, kdo chtěl získat nějaký soukromý profit, používal jako nástroje proti Turkům Armény. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/10.

⁵⁷⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/10-11.

kongresu ohledně otázky reformy kalendáře. Řeční manifestanti patriarchu a jeho metropolitu zbili a násilím ho chtěli donutit k abdikaci. Přivolaná turecká policie zakročila včas a řecké manifestanty zahнала.⁵⁷⁸ „Jest to ironie osudu, že turecká policie musí chránit zarytého nepřítele Turecka před řeckými věřícími.“⁵⁷⁹

Vnitřní situace Turecka protahovala vyjednávání v Lausanne.⁵⁸⁰ Volby do Velkého národního shromáždění totiž byly zrovna v plném proudu a Mustafa Kemal paša a ani İsmet paša nechtěli převzít osobní zodpovědnost za případné ústupky spojencům. Hlavně Kemal se obával, že by mu opozice v novém Národním shromáždění dělala z každého ústupku těžkosti.⁵⁸¹

Volby volitelů byly již v celém Turecku ukončeny a volitelé přikročili v některých vilajetech k volbě poslanců. V Istanbulu přinesla volba poslanců kemalistům úplné vítězství.⁵⁸² V Istanbulu kandidovaly nejvlivnější osobnosti kolem Kemala a tak všem bylo tehdy jasné, že hlavní město zůstane v Istanbulu. Tomu nasvědčoval i dopis Mustafy Kemala paši zaslaný istanbulskému městskému zastupitelství, v němž gazi děkoval za udělení istanbulského čestného občanství a ve kterém vyslovoval naději, že Istanbul bude v nejbližší době osvobozen a tím mu tak navráceno jeho staré výjimečné postavení.⁵⁸³

Že vítězství kemalistů v Istanbulu nebylo až tak „horké“, dosvědčovaly články opozičního listu Tannin, podle nichž bylo velmi pravděpodobné, že poslanci zvoleni za program kemalistů, se projeví po otevření parlamentu coby opozice.⁵⁸⁴

Záhy se totiž poslanci od Kemala opět odklonili. Důvodem, proč byla jeho popularita opět otřesena, nebyl tentokrát jeho alkoholismus, jako obvykle, ale jeho náklonnost k mladým dívkám.⁵⁸⁵ Po posledním „činu“, kterého se dopustil na dceři vážené turecké ankarské rodiny,

⁵⁷⁸ Po manifestacích uveřejnil Meletios IV. v novinách veřejné poděkování turecké policii za ochranu, jež mu před manifestanty poskytla. Turecká policie odpověděla na toto poděkování, že jí není nic známo o volbě Meletia za patriarchu cařihradského (tj. nikdy nebyl tureckou vládou uznán), že jen konala svoji povinnost, když bránila v řeckém patriarchátu násilností. Současně s veřejným poděkováním však zaslal patriarcha Meletios IV. tamějším diplomatickým zástupcům cirkulární notu, ve které vinil tureckou policii k netečnému přihlížení a domluvě s manifestanty. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/6-7.

⁵⁷⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 21/11.

⁵⁸⁰ V Lausanne turecká delegace protahovala zejména vyjednávání ohledně tří hlavních otázek, a sice otázky placení kuponů, otázky koncesí a otázky evakuace. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/1.

⁵⁸¹ V pramenu použito slovo „gravamen“, což překládám slovem „těžkosti“, pozn. aut.

⁵⁸² Počet istanbulských volitelů byl 1275, pro Kemalisty volilo 1252 z nich. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/4.

⁵⁸³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/4.

⁵⁸⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/4.

⁵⁸⁵ Náš delegát Rudolf Světlík doslova píše: „... naruživým alkoholikem. Mimoto jest sexuální pud jeho velice vyvinut a k ukojení jeho sahá bez dlouhého rozmyšlení na mladé dívky svého okolí, které po defloraci provdává za svoje důstojníky. Poslední takový jeho čin v Angoře se však setkal s takovým rozčilením rodiny znásilněné dívky a vyvolal takový odpor,...“ Tuto informaci se nepodařilo ověřit z více zdrojů, tudíž nelze konstatovat, do

byly demonstrativně ze všech veřejných a soukromých budov v Ankaře odstraněny jeho obrazy.⁵⁸⁶

Kemal byl „tvrdým oříškem“ nejen pro Turky. Jak již bylo uvedeno, o jeho zavraždění se v tureckých kruzích spekulovalo, avšak takový názor začal panovat i v anglickém diplomatickém kolektivu. Podivnou poznámku na toto téma „utrousil“ například zástupce anglických společností v Ankaře před odjezdem z Istanbulu...⁵⁸⁷

I přes všechny tyto vnitřní komplikace, které bedlivě sledoval náš delegát, nakonec mírová smlouva byla 24. července 1923 v Lausanne podepsána.⁵⁸⁸

Zpráva, že Lausanská mírová smlouva mezi spojenci a Tureckem byla signována, byla přijata v Istanbulu s velkou radostí a byla okázale oslavována jak Turky, tak i Řeky a Armény. Aby slavnosti měly ještě znamenitější ráz, spojila turecká vláda s oslavováním míru též slavnost patnáctého výročí prohlášení turecké ústavy⁵⁸⁹ a slavnost náboženského svátku Kurban Bayrami^{590 591}.

Jak jsme mohli vidět, vše nasvědčovalo spíše tomu, že k podepsání míru jen tak rychle nedojde. Okolnost, že Turci mírovou smlouvu podepsali, překvapivě, ještě v červenci, šlo vysvětlit dvěma příčinami. První okolností, co výrazně uspíšila mírová jednání bylo, že ve vnitrozemí Anatólie, a zejména v okolí Eskişehiru, Afyon Karahisar⁵⁹² a Kütahye⁵⁹³

jaké míry šlo o realitu a do jaké o fámy, pozn. aut. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/5.

⁵⁸⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 23/5.

⁵⁸⁷ Sir Harry Lamb, jenž byl britskou vládou vyslán do Ankary coby zástupce anglických společností, řekl, že si tehdy tři státníci, a sice Mussolini, Mustafa Kemal paša a Stambolijský, počínají tak hrubě, že „spějí k násilnému konci“. Týden nato byl odstraněn Stambolijský. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 29/5.

⁵⁸⁸ Srov. SONYEL, Salâhi R. *Atatürk – The Founder of Modern Turkey*. Ankara, 1989, s. 99. ISBN-975-16-0174-6.

⁵⁸⁹ Ústava byla přijata v roce 1908. Podrobněji např. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 59. ISBN 80-7277-323-2.

⁵⁹⁰ Kurban Bayrami, muslimský svátek obětí, při němž je obětováno zvíře. Datum svátku závislé na Ramadánu, pozn. aut.

⁵⁹¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/1-2.

⁵⁹² Afyon Karahisar, někdy psáno jako Afyon Kara-Hissar, Karahisar-i Sahip Afium-Kara-hissar či jen Afyon (v českých pramenech a literatuře i jako Afium nebo Afium), město v jižní centrální Anatólii. Jméno je odvozeno od nejvýznamnějšího obchodního artiklu, opia (turecky afyon), a dominantní citadely, tzv. Černé pevnosti (turecky kara hisari), tedy jméno města je „Opiový černý hrad“. Bedřich Hrozný píše, že afium byl název pro opium velmi zažitý i v Československu. Roku 1922 se nedaleko Afyonu odehrála jedna z rozhodujících bitev proti Řekům ve válce o nezávislost. Dnes není město ničím významné, snad jen, že město posloužilo jako kulisy americkému režisérovi Elia Kazanovi, původem anatólskému Řeku, v 80. letech dvacátého století. Pro Turky je Afyon známý jako bašta fundamentalismu a nacionalismu pravého křídla. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 623. ISBN 80-7217-056-2. Dále srov. HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŕlměsice*. Praha, 1927, s. 24.

⁵⁹³ Kütahya je město západně od Ankary, nedaleko Eskişehiru, známé pro výrobu keramických dlaždic. V době války za nezávislost řecká armáda město okupovala během svého postupu na Ankaru. Řekové byli poraženi dvakrát u İnönü na severovýchodě od Kütahye v lednu a v dubnu 1921. Opětovně se rozhodli prorazit v létě téhož roku, kdy obsadili Eskişehir a Afyon a zahájili ofenzivu, která je dostala až na dosah Ankary. V následujícím roce turecká ofenziva, která zahrnovala Řeky mimo Anatólii, byla zahájena v celém rozsahu u

vyukl hlad a ankarská vláda byla nucena podniknout rozsáhlé administrativní opatření, aby okresům postiženým hladem byla poskytnuta alespoň základní podpora. Protože bylo zemědělství následkem dlouhotrvající války v celé Malé Asii ve velice bídném stavu, mohla vláda hladovějícím okresům pomoc pouze na úkor zásobování armády. Tudiž Turci pomýšlet na pokračování ve válce příliš nemohli.⁵⁹⁴

Druhou okolností, jež urychlila podpis míru, byl dosavadní průběh voleb, který byl pro Kemala vesměs příznivý. Ankarská vláda tedy mohla předem přistoupit k ratifikaci mírové smlouvy uzavřené podle jejích pokynů.⁵⁹⁵

Dojem, který v istanbulských politických a diplomatických kruzích mírová smlouva vyvolala, by šlo shrnout v jedné větě, a to, že mír vyhrála Británie, Francie byla zatlačena do pozadí a kemalisté „zrádně“ opustili sovětské Rusko.⁵⁹⁶

Vítězstvím Británie bylo samozřejmě otevření úžin pro válečné lodě, poněvadž toho času byla Británie nejsilnější námořní velmoc.

Avšak nové britsko-turecké přátelství nemělo jiné pozadí než materiální. Turecko, jehož finance byly v katastrofálním stavu, totiž počítalo s britskou finanční pomocí ke znovuvybudování válkou zničeného tureckého hospodářství. Francie, která byla dle Turků úplně zabrána do reparační otázky, se Turecku zdála být nezpůsobitou pro finanční pomoc, a proto byla zatlačena do pozadí.⁵⁹⁷

Mezitím již byly ukončeny volby členů Velkého národního shromáždění.⁵⁹⁸ Všech dvě stě osmdesát šest zvolených členů bylo zvoleno za kemalistický program, avšak už tehdy bylo otázkou, do jaké míry tito poslanci zůstanou tomuto programu skutečně věrni. Nové shromáždění bylo svoláno na 12. srpna 1923. Dle turecké ústavy bylo nutné nejprve přikročit k volbě předsednictva a výborů, pak teprve mohla být zahájena jednání o ratifikaci mírové smlouvy, s nimiž se počítalo na konec srpna. Šest neděl po ratifikaci měla být dle dohody

Dumlupınaru, v polovině cesty mezi Kütahya a Afyonem. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 741-742. ISBN 80-7217-056-2.

⁵⁹⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/1-2.

⁵⁹⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/2.

⁵⁹⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/2.

⁵⁹⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/2.

⁵⁹⁸ Nově zvolené Velké národní shromáždění mělo dle povolání a činností asi takovéto složení: „56 důstojníků, 17 pašů, 21 veliů (místodržitelů), 17 mutesarifů (prefetů), 8 kajmaků (sous-prefetů), 25 církevních hodnostářů, 7 doktorů, diplomovaných na cizích universitách, 35 absolventů administrativní školy Mulkié, 15 lékařů, 10 soudců, 21 profesorů, 12 administrativních úředníků, 9 finančníků, 14 žurnalistů, 4 básníků, 3 inženýrů, 3 velvyslanců, 11 advokátů, 24 senatorů, 24 bývalých ministrů, 46 provinciálních notáblů a 3 rolníků. Většina poslanců pozůstává tedy ze státních zaměstnanců. Poslanci musili složit tuto přísahu: „Přisáhám před Bohem, že nebudu sledovati žádných jiných cílů, než blaho národa a vlasti a že zůstanu za každých okolností věren zásadě suverenity tureckého národa.“ Poslanci zvolili za předsedu Velikého Národního Shromáždění Mustafa Kemala, za místopředsedu Ali Fuada Pašu.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 26/2.

ukončena evakuace okupačního vojska.⁵⁹⁹ Takže koncem října měl poslední dohodový vojník opustit Turecko.

Touto dobou se samozřejmě rovněž diskutovalo o „naší“ otázce, tedy o budoucím hlavním městě: v nově zvoleném Velkém Národním shromáždění měl být rozhodnut osud Istanbulu. Členové Velkého národního shromáždění, kteří byli zvoleni za Istanbul, se vesměs vyjádřili pro Istanbul za hlavní město nového Turecka. Jako důvody uváděli výtečnou zeměpisnou polohu tohoto kosmopolitního přístavu a zájem turecké vlády na tom, aby zůstal muslimským městem. Což by Istanbul přestal být v tom okamžiku, kdyby veškeré úřady civilní a vojenské Istanbul opustily, neboť by to znamenalo úbytek nejméně padesáti tisíc muslimů.⁶⁰⁰ Největší překážkou pro trvalé přeložení hlavního města do Ankary byl především absolutní nedostatek domů a bytů v tomto anatolském městečku. Na to si stěžovali i turečtí vysocí úředníci, například ankarský zástupce v Istanbulu Adnan Bey a generální guvernér Istanbulu Ali Haydar bey.⁶⁰¹ Za jakousi předzvěst⁶⁰² v otázce hlavního města bylo považováno, že perský velvyslanec předal své ověřovací listiny Mustafu Kemalovi pašovi a přesto zůstal úřadovat⁶⁰³ v Istanbulu ve Stamboulu.⁶⁰⁴

Tomu, že by se Ankara měla stát hlavním městem, se smál například i japonský velvyslanec,⁶⁰⁵ který si ještě dlouho po odjezdu z Ankary stěžoval na pokousání štěnicemi, jež ho ve spacím voze v Ankaře, v němž po dobu svého ankarského pobytu coby host turecké vlády byl ubytován, trápily: „Smál se úmyslu udělati z Angory hlavní město Turecka, neboť turecká vláda nemůže přec ubytovati celý diplomatický sbor ve spacích vozech.“⁶⁰⁶

Jakmile byl ustanoven kabinet, přikročilo Velké národní shromáždění k projednávání mírové smlouvy z Lausanne. Opět byla nejvíce kritizována Francie a jihovýchodní hranice Turecka považována za nepřirozenou,⁶⁰⁷ neboť přenechávala „osud statisíců pravých Turků

⁵⁹⁹ Z těchto předpokladů a dohody vyplivalo, že koncem října 1923 by měl poslední dohodový voják opustit Turecko. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/4.

⁶⁰⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/4.

⁶⁰¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/5.

⁶⁰² V pramenu použito slovo „prejudic“, což v rámci kontextu věty překládám slovem „předzvěst“, pozn. aut.

⁶⁰³ Doplňme, že bývalé perské vyslanectví je jeden z nejkrásnějších istanbulských paláců, přímo naproti budově bývalé Vysoké porty, pozn. aut.

⁶⁰⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/5.

⁶⁰⁵ V pramenech české provenience jméno tehdejšího japonského velvyslance přepisováno jako „Utchida“. Srov. např. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/6.

⁶⁰⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/7.

⁶⁰⁷ Jihovýchodní hranice Turecka byla se Sýrií, která tehdy byla ve formě mandátu pod správou Francie. Srov. MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914 – 1941*. Praha, 1998², s. 48. ISBN 80-86130-04-5.

francouzské libovůli“ a odpírala Turkům v okresech Antiochie⁶⁰⁸ a Alexandrette⁶⁰⁹ menšinová práva.⁶¹⁰ Avšak İsmet paša naopak hájil tato mírová ustanovení a spíše se zabýval otázkou úžin.⁶¹¹

Velké národní shromáždění ratifikovalo lausanskou mírovou smlouvu dne 23. srpna 1923.⁶¹² Ode dne této ratifikace se počítal termín pro evakuaci tureckého území obsazeného spojeneckými velmocemi – jelikož dle mírové smlouvy měla být ukončena evakuace čtyřicet dva dní po ratifikaci, muselo dohodové vojsko opustit Istanbul a úžiny do 5. října 1923⁶¹³.⁶¹⁴

Na začátku října 1923, kdy slavnostně opouštěly poslední spojenecké jednotky Istanbul, byla na náměstí před palácem Dolmabahçe⁶¹⁵ připravena závěrečná ceremonie. Celé náměstí bylo zaplněno davy, poněvadž Turci chtěli vidět, jak cizí vojáci zdraví tureckou vlajku. Když přišla řada na Brity, „šílící diváci prorazili ochranný kordon a hrozilo, že zatlačí britské vojáky do moře. Kapela pluku Coldstream Guards ale zahrála turecký pochod „Mustafa Kemal je náš velitel“⁶¹⁶ a lidé začali tleskat. Britové pak nastoupili do člunů a v pořádku odpluli ke svým lodím zakotveným v Bosporu.“⁶¹⁷ Protože lausanská smlouva dovolovala udržovat v Istanbulu devatenáct tisíc mužů, vstoupila 6. října do města celá „vyparáděná“⁶¹⁸ turecká divize a oslavy pokračovaly.⁶¹⁹

⁶⁰⁸ Na místě antického města Antioch stojí dnešní turecké město Antakye. Toto město je hlavním centrem regionu Hatay a zároveň jeho největším městem. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 550, 612. ISBN 80-7217-056-2.

⁶⁰⁹ Alexandrette, další hlavní centrum Hataye, dnešní turecké město İskenderun. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 610. ISBN 80-7217-056-2.

⁶¹⁰ Hatay se stala součástí moderního Turecka až roku 1939. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 610. ISBN 80-7217-056-2. Dále srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 26.

⁶¹¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 24/7.

⁶¹² Z 227 přítomných poslanců hlasovalo 213 pro a 14 proti ratifikaci lausanské mírové smlouvy. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 26/4.

⁶¹³ Wanner píše, že poslední spojenecké jednotky měly opustit Istanbul do 2. října 1923, tedy o 3 dny dříve než je uvedeno v citovaném prameni. Srov. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 247. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁶¹⁴ Je zajímavé, že turecká vláda dala řecké vládě poněkud odlišný termín pro evakuaci Karaağaçe a ostrovů Tenedos a Imbros. İsmet paša při předávání nóty řecké vládě o notifikaci ratifikace jasně podotknul, že se Řekové musejí evakuovat do 15. září 1923. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 26/4-5.

⁶¹⁵ „Dolmabahçe Saray“ neboli „Palác plný zahrad“ je největším a nejluxusnějším palácem na březích Bosporu, tedy na evropské straně pobřeží, ve čtvrti Beşiktaş. Rezidence osmanských sultánů vznikla v 19. století. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 165. ISBN 80-7217-056-2.

⁶¹⁶ „Yaşa Mustafa Kemal paşa yaşa adin Yazılacak mücehver taşa“, pozn. aut.

⁶¹⁷ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 247. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁶¹⁸ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 247. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁶¹⁹ WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 247. ISBN 978-80-7277-387-9.

Po ratifikaci lausannské mírové smlouvy přikročilo Velké národní shromáždění k legislativní práci. Byť jsou tato jednání zajímavá a první návrhy zákonů ledacos vypovídají o vnitřní situaci Turecka,⁶²⁰ podívejme se blíže pouze na otázku budoucího hlavního města.

Možná i tato otázka, tedy spíše proměna odpovědí, vypovídá mnohé o vnitřní turecké situaci. Už bylo uvedeno, vše nasvědčovalo, že hlavním městem bude „opět“ Istanbul. Avšak záhy nato se vyslovili ministerský předseda Fethi bey,⁶²¹ místopředseda Národního shromáždění Ali Fuat paša⁶²² a ministr zdravotnictví a někdejší delegát v Lausanne Rıza Nur pro Ankaru jako budoucího hlavního města. Poukazovali na to, že kemalisté ve svém boji o svobodu čerpali všechnu sílu z Anatólie, kdežto Istanbul stál netečně stranou. Nicméně „své“ udělala spíše okolnost, že Lloyd George řekl, že Istanbul musí zůstat hlavním městem Turecka, protože jedině Istanbul je přístupný evropskému vlivu. To bylo dostatečným důvodem nezvolit Istanbul za hlavní město a raději volit Ankaru za sídlo vlády.⁶²³

Nato ministr zahraničních věcí İsmet Paša předložil Velkému národnímu shromáždění návrh zákona, kterým se stanovila Ankara hlavním městem,⁶²⁴ a odůvodnil svůj návrh poukazem na to, že Turci tehdy byli nuceni bránit svou vlast na všechny strany a že tudíž hlavní město se musí nacházet ve středu Anatólie. İsmetův návrh byl Velkým Národním shromážděním velkou většinou přijat, pouze dvacet poslanců se zdrželo hlasování. Tento

⁶²⁰ Prvním úkolem nově zvoleného Národního shromáždění byl návrh zákona o loupežnictví. Sice se to může zdát být na první pohled poněkud podivné, avšak tento zákon mnohé vypovídá o vnitřní situaci v Anatólii. Mustafa Kemal paša hned po ratifikaci mírové smlouvy z Lausanne zdůraznil ve své řeči, že je v první řadě nutné postarat se o vnitřní bezpečnost. Nato vláda podala návrh zákona o loupežnictví, kterým se trestá i plenění, pustošení a vzpoury krutými tresty. Tímto zákonem mělo být především potlačeno povstalecké hnutí, jež se šířilo v okolí Izmiru, Konye a východně od Ankaru. Podrobněji o těchto povstáních: viz zprávu místokonsulátu smyrenského ze dne 21. a 25. srpna 1923, pod jednacími čísly 495 a 498-pres. Dále srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 26/5.

⁶²¹ (Ali) Fethi (Okyar), (1880-1943), turecký voják a státník, blízký spolupracovník Mustafy Kemala, kterého poprvé potkal již na Manastirské vojenské škole. Člen Výboru jednoty a pokroku a spolupodílel se na balkánských válkách. V roce 1913 zanechal vedení v Jednotě a pokroku a byl jmenován vyslancem v Sofii, kde byl až do roku 1917. Po podepsání příměří krátce ministrem vnitra. S Mustafou Kemalem touto dobou vydával list *Minber* (volně lze přeložit jako „kazatelna“, *mimber* je část mešity, pozn. aut). Po své deportaci na Maltu se vrátil do Turecka, kde byl v Ankaře v letech 1921-1922 ministrem vnitra. Následující rok byl po dobu dvou měsíců premiérem, za nichž bylo Turecko vyhlášeno republikou. Tehdy byl samozřejmě i mluvčím Národního shromáždění. Znovu byl premiérem během listopadu 1924 do března 1925. Poté se stal vyslancem v Paříži. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 546. ISBN 0-7195-6592-8.

⁶²² Ali Fuat (Cebeşoy), (1882-1968), narodil se v Istanbulu jako syn osmanského generála İsmail Fazıl pašovi. Spolužák Mustafy Kemala na vojenské akademii („War College“), sloužil s ním v Syrii a Makedonii. Vojenský atašé v Římě v letech 1908-1910. Během první světové války sloužil v Palestině. Po podepsání příměří byl jmenován velitelem 20. armádního sboru v Ankaře a stal se jedním z hlavních Kemalových spolupracovníků. Velitel národních ozbrojených sil („militia“) v západní Anatólii, poté velitelem západní fronty během června a listopadu 1920. Nato se stal vyslancem v Moskvě. Po návratu se stal hlavou parlamentní skupiny Společnosti na obranu národních práv. Poslancem v Národním shromáždění od prosince 1922 do října 1923, potom jmenován inspektorem 2. armády v Konyi. V listopadu 1924 jedním ze zakladatelů Republikánské strany pokroku. Srov. MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵ (paperback), s. 542. ISBN 0-7195-6592-8.

⁶²³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 26/9.

⁶²⁴ Ankara byla vyhlášena oficiálním hlavním městem dne 13. října roku 1923. Srov. T. C. Genelkurmay Başkanlığı. *Atatürk ve Kurtuluş savaşı müzesi*. Ankara, 2005, s. 17. ISBN 975-409-343-1.

nový zákon byl v Ankaře velkými slavnostmi oslavován. Budžetní⁶²⁵ komise vyzvala ministerstvo zahraničních věcí, aby připravilo v Ankaře během roku 1924 způsobilé místnosti pro cizí zastupitelstva.⁶²⁶

Mustafa Kemal paša podal návrh změny a doplnění ústavy.⁶²⁷

„Turecký stát jest republikou, jehož náboženstvím jest Islam a jehož oficiální řečí jest turečtina.⁶²⁸ Presidenta republiky, jenž jest hlavou státu, volí Velké Národní Shromáždění mezi svými členy pro totéž období, pro které jsou zvoleni jeho členové. President republiky předsedá, shledá-li ta za potřebí, Národnímu Shromáždění a ministerské radě. Předseda republiky vyvolí ministerského předsedu a ostatní ministry ze středu Velkého Národního Shromáždění, a předloží takto sestavenou ministerskou listinu Velkému Národnímu Shromáždění.“⁶²⁹

Lidová strana přijala návrh Mustafy Kemala a vyžádala si pak schválení parlamentu. Velké Národní shromáždění přijalo dne 29. října 1923 jednomyslně tento návrh a zvolilo Mustafu Kemala prezidentem republiky.⁶³⁰ Tento den, tedy 29. říjen se dodnes slaví jako státní svátek, Den Republiky.⁶³¹

A Ankara, kdysi bezvýznamné městečko zapadlé v Anatólii, je dodnes hlavním městem Turecka.

3.4 Důvody volby Ankary hlavním městem

Již na předchozích stranách jsme nastínili, proč se Ankara nakonec stala hlavním městem Turecka. Pojdme se podívat na tuto otázku podrobněji, poněvadž taková volba by se leckomu mohla zdát až absurdní.

⁶²⁵ Budžet, z francouzského „Le budget“, tedy rozpočet, pozn. aut.

⁶²⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 29/4-5.

⁶²⁷ Celý text Ústavy i s jejími obměnami a doplněními (v anglickém jazyce) lze najít v knize Danalda Webstera *The Turkey of Atatürk*. Tato kniha je i ve fondech českých knihoven, například v Moravské zemské knihovně v Brně. Srov. WEBSTER, Donald Everett. *The Turkey of Atatürk: Social Process in the Turkish Reformation*. Philadelphia, 1939 (Reprint z roku 1965), s. 297-306.

⁶²⁸ Tento druhý článek ústavy („Article 2: The religion of the Turkish State is İslâm; the official language is Turkish; the seat of government is Angora.“), tedy že státním náboženstvím je Islám, byl roku 1928 pozměněn („Article 2, Amended April 10, 1928, to read: The official language of the Turkish State is Turkish; its seat is the city of Ankara.“) Touto změnou článku se Turecko stalo zcela sekulárním státem, doplňme, že sekularismus byl potvrzen změnou druhého článku Ústavy v roce 1937 (Article 2, Amended February 5, 1937, to read: „The Turkish State is republican, nationalist, populist, étatist, laïque, and revolutionist. The official language of the State is Turkish, its capital is the city of Ankara.“). Srov. WEBSTER, Donald Everett. *The Turkey of Atatürk: Social Process in the Turkish Reformation*. Philadelphia, 1939 (Reprint z roku 1965), s. 297.

⁶²⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 29/6.

⁶³⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1923, č. 29/6.

⁶³¹ BİLGİN, Nuri. *Demokrasi, Kimlik ve Yurttaşlık Bağlamında Cumhuriyet*. Izmir, 1999, s. 9. ISBN 975-483-398-2.

Istanbul, stará metropole, byl městem světové pověsti.⁶³² Pro někoho Konstantinopol či Konstantinopolis, pro nás vesměs Cařihrad,⁶³³ ale pro všechny jedno z nejvýznamnějších center hospodářského a politického života tehdejší doby.⁶³⁴ Na počátku dvacátých let dvacátého století byl jediným městem v Turecku vyhovujícím podmínkám, které obecně vyžaduje sídlo vlády a centrum státní správy.⁶³⁵

Nicméně 13. října 1923 se stala oficiálním hlavním městem Turecka Ankara.⁶³⁶ Malé,⁶³⁷ maláříi zamořené a v té době z velké části vyhořelé městečko. Volné budovy tu takřka nebyly, v hotelech pronajímali volná místa na čtvereční metr a do budovy určené k zasedání Národního shromáždění se vešly pouze asi dvě třetiny poslanců. Na začátku dvacátých let dvacátého století bylo nutné vystavět neuvěřitelný počet veřejných budov, což samozřejmě vyžadovalo značné obnosy, a ty, jak víme, Turecko v pokladnách nemělo.⁶³⁸

⁶³² Klemens píše o Istanbulu ve své stati v *Zahraniční politice*: „k jehož jménu se váže vzpomínka na moc a nádheru vítězného národa, opanovavšího velkou část Evropy, že z vlastní vůle odejmou čest býti hlavním městem Cařihradu, o jehož dobytí snili skoro všichni ctižadostiví vladaři od minulých století až dodnes?“ Srov. KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107.

⁶³³ V citovaných pramenech československé provenience je Istanbul nazýván až na nečetné výjimky pouze Cařihradem. Při kontaktu s cizinou či při psaní adresy se používal mezinárodní název města: Constantinople, pozn. aut.

⁶³⁴ O významu Istanbulu pro turecké hospodářství se píše i v *Ottově Slovníku Naučném*. Zde je uvedena zejména tamější vynikající řemeslná výroba, a to slovy: „Znamení význam má a na vysokém stupni dokonalosti stojí umělecký průmysl cařihradský.“ Srov. *Ottův Slovník Naučný. Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl, T-Tzschirner*. Praha, 2002 (Fotoreprint původního vydání z roku 1906), s. 885. ISBN 80-7203-385-9.

⁶³⁵ Obecně lze za potřebu sídla vlády považovat dostatek budov k administrativním, vzdělávacím a vojenským účelům. Rovněž nelze opomenout, že právě v Istanbulu již měla každá ze zahraničních mocností „přepychovou“ zastupitelskou budovu. Pozn. aut.

⁶³⁶ T. C. Genelkurmay Başkanlığı. *Atatürk ve Kurtuluş savaşı müzesi*. Ankara, 2005, s. 17. ISBN 975-409-343-1.

⁶³⁷ Na začátku dvacátého století měl Istanbul s předměstím dle odhadů milion sto šest tisíc obyvatel. Počet obyvatel Ankary se v různých pramenech liší. V *Ottově Slovníku Naučném* (heslo zpracováno pravděpodobně v roce 1903, pozn. aut.) mezi vyjmenovanými největšími městy tehdejší Osmanské říše Ankara chybí, ve výčtu jsou uvedena města s třiceti tisíci a více obyvateli. Z toho lze odvodit, že počet obyvatel Ankary před válkou (r. 1903) nedosahoval ani k třiceti tisícům. Je zajímavé, že v jiném dílu (z roku 1889) stejnojmenné encyklopedie je počet obyvatel Ankary vypočten na čtyřicet pět tisíc obyvatel, z toho dvanáct tisíc Arménů, tři tisíce Řeků a pět set Židů. Brikius ve své knize *Napříč Kemalovým Tureckem* udává, že počet obyvatel Ankary stoupal od šesti tisíc až na dvacet tisíc. Údaj dvacet tisíc obyvatel uvádí i Misha Glenny; ten Ankaru na počátku dvacátých let popisuje jako malé, zaostalé město „s pouhými 20 000 obyvateli“. Ať už jsou údaje jakékoliv, je jisté, že oproti Istanbulu (nebo rovněž třeba oproti Izmiru či Burse) byla Ankara co do počtu obyvatel přece jen malým městem. Dodejme, že údaje o počtu obyvatel v tureckých městech se liší zejména z toho důvodu, že až v roce 1927 proběhlo sčítání obyvatelstva dle moderních zásad. Dříve, tedy za starého osmanského režimu, tomu překážely zejména náboženské předsudky a úředníci neměli přístup do harémů. Tehdy také nebylo možné sčítat kočovníky. Podrobněji k počtu obyvatel v jednotlivých tureckých městech či samotné, velmi zajímavé, sčítání lidu během roku 1927, viz AMZV ČR Praha, PZ, Angora, 1. 1. -31. 12. 1927. Dále srov. BRIKCIUS, Mohamed Abdullah (Bohdan). *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 74. Dále srov. GLENNY, Misha. *Balkán:1804-1999. Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha, 2003, s. 302-303. ISBN 80-7257-976-2. Dále srov. *Ottův Slovník Naučný. Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl, T-Tzschirner*. Praha, 2002 (Fotoreprint původního vydání z roku 1906), s. 883. ISBN 80-7203-385-9. *Ottův Slovník Naučný. Illustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Díl druhý, Alqueire-Ažušak*. Praha, 1996 (Fotoreprint původního vydání z roku 1889), s. 379-380. ISBN 80-7203-023-X.

⁶³⁸ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107.

A přece se Ankara stala hlavním městem. Toto rozhodnutí se v Ankaře velkolepě slavilo,⁶³⁹ avšak turecký tisk přijal tuto novinku spíše se zdrženlivostí; o nejpádnejších důvodech, důvodech strategických, nehovořil mnoho a o důvodech neméně významných, rázu vnitřně politického, nepsal vůbec. K tomu podotkl Dr. Petr Klemens,⁶⁴⁰ bývalý československý delegát v Turecku,⁶⁴¹ že „censura by je beztak potlačila“.⁶⁴²

Zahranční tisk v Turecku vycházející, i zahraniční tisk vůbec, se příliš touto otázkou nezabýval. Snad proto, že nikdo nevěřil, že by se kemalisté něčeho takového odvážili.⁶⁴³ V té době diplomaté říkali mezi sebou, že se vyslancům nebude chtít jít⁶⁴⁴ „do té pustiny, a žertem dodávají, že vyšlou do Angory jednou do roka politického agenta“.⁶⁴⁵

Ankara se stala hlavním městem především ze strategických důvodů. Mírová smlouva lausannská, podepsaná dne 24. července roku 1923,⁶⁴⁶ se skládá se z několika částí, mezi nimiž v otázce hlavního města jsou nejdůležitější konvence o Úžinách a thráckých hranicích.

Smlouvou lausanskou byly hranice Thrákie demilitarizovány. Pásmo třicet kilometrů široké, sahající od Egejského moře k Černému moři, nesmělo být opevněno, někdejší opevnění musela být zrušena. Na turecké straně se nesmělo v tomto demilitarizovaném pásmu zdržovat více než pět tisíc mužů z orgánů veřejné bezpečnosti. Vojenská letadla nesměla přelétat přes výše uvedené území. Ze strany řecké a bulharské byla odzbrojená pásma stejně široká, každá z obou států tam směla mít dva a půl tisíce mužích.⁶⁴⁷

⁶³⁹ 13. říjen se dodnes slaví v Ankaře velkolepými oslavami, pozn. aut.

⁶⁴⁰ Někdy uváděn jako Peter Klemens, pozn. aut.

⁶⁴¹ Dr. Petr Klemens, šéf úřadu delegátu ČSR od 4. července 1919 do 2. října 1920, kdy ho v úřadu vystřídal Dr. Rudolf Světlík. Srov. *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918-1985*. Archivně dokumentační odbor, 1987, s. 189.

⁶⁴² KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahranční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107.

⁶⁴³ Revue *Zahranční politika*, tedy sborník pro studium mezinárodních otázek vydávaný pod hlavičkou Československého ministerstva zahraničí, upozorňovalo na to, že evropský tisk byl příliš zaujatý svými politickými problémy a otázkami Blízkého východu se zabýval jen sporadicky, vyjímaje pouze tzv. mosulskou otázku. Dále dodával, že zprávy o děním v Turecku bývaly uveřejňovány „pravidelně s falešným komentářem“. Srov. *Zahranční politika*, 1924, 1924/II, s. 1556.

⁶⁴⁴ Avšak, jak se brzy ukázalo, takový postoj nevedl k rozvoji vzájemných vztahů s Tureckem, a tak víceméně vyslanci byli donuceni se do nového hlavního města přesunout. Turecká vláda chtěla udržovat dobré styky jen s těmi státy, které byly ochotny přesunout svá zastupitelstva do Ankary. Toto se nejvýrazněji ukázalo při oslavách výročí vzniku Turecké republiky v roce 1926, o čemž se zmíním níže. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1926, č. 88/1-4.

⁶⁴⁵ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahranční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107.

⁶⁴⁶ MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998², s. 48. ISBN 80-86130-04-5.

⁶⁴⁷ Treaty of Lausanne. Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, July 24, 1923. In *The Treaties of Peace 1919-1923*, Vol. II. New York, 1924. [cit. 2009-01-08]. URL: <http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne>.

Konvence o úžinách odzbrojovala pásmo dvaceti kilometrů v Dardanelách a patnácti kilometrů v Bosporu.⁶⁴⁸ V těchto pásmech nesměla být trvalá opevnění.⁶⁴⁹ Úžiny byly prohlášeny navždy volnými i pro neutrální válečné lodě, je-li Turecko ve stavu válečném.⁶⁵⁰ Válečné lodě směly dle míru projíždět úžinami a rovněž se mohly zdržovat v Černém moři. Cizí stát nesměl vyslat do Černého moře více lodí najednou, než měl tehdy nejsilnější přímořský stát, mohl však vyslat tři lodě, z nichž žádná nesměla mít přes deset tisíc tun.⁶⁵¹

A jak uvažoval náš bývalý turecký delegát Dr. Petr Klemens, mohlo dojít například k situaci, že by se dohodly mezi sebou tři státy. Pak by mohly mít v Černém moři devět válečných lodí, úhrnem devadesát tisíc tun, sílu, které tehdy přímořské státy nemohly čelit. Měl-li pak jeden z těchto států nedaleko námořní základnu, jako například Anglie, mohl tím, že své lodě v Černém moři stále mění, mít neustále v úžinách – na cestě – tři lodě válečné. „Kontrola úžin a Černého moře byla by, jako vidno, dokonalá.“⁶⁵²

Přesto, že Turecku bylo dovoleno mít v Istanbulu válečnou námořní základnu, i přes ostatní nařízení omezující pobyt cizích lodí v úžinách, neměnil se zásadně fakt, že by Istanbul byl vždy v dosahu děl cizích válečných lodí.⁶⁵³

Konvence o hranicích thráckých strategicky značně oslabovala severní hranici⁶⁵⁴ Turecka a rovněž tím zmenšovala bezpečnost metropole.⁶⁵⁵ K tomu Klemens dodává, že

⁶⁴⁸ Ve třech hlavních výborech mírové konference v Lausanne byla dne 27. ledna 1923 dokončena redakce nejdůležitějších ustanovení „příští smlouvy s Tureckem“. Návrh byl turecké delegaci předložen dne 31. ledna 1923; İsmet paša však jejím jménem návrhy spojenců odmítl. V tomto odmítnutém návrhu mírové smlouvy (oddíl II. Demilitarizace Úžin) stálo, že oba břehy Dardanel s Bosporu budou demilitarizovány v pásmu patnácti kilometrů. Srov. Dokumenty a prameny. Resumé návrhu mírové smlouvy mezi spojenci a Tureckem. In HÁJEK, Jan – HAJN, Alois – CHMELÁŘ, Josef (eds.). *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 291, 293.

⁶⁴⁹ Rovněž ve vodách těchto pásem nesměla být, mimo ponorky, podmořská opevnění. Srov. ⁶⁴⁹ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108.

⁶⁵⁰ „... in time of peace as in time of war“. Srov. Treaty of Lausanne. Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, July 24, 1923. In *The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II*. New York, 1924. [cit. 2009-01-08]. URL: <http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne>.

⁶⁵¹ V otázce úžin dosáhla anglická diplomacie od Turecka značných ústupků: lausannská mírová smlouva zaručovala svobodu průjezdu úžinami jak v době míru, tak i za války, pro obchodní i válečná (námořní i vzdušná) plavidla, jakož i demilitarizaci Bosporu a Dardanel, to znamená, odstranění pobřežních opevnění. „Maximum lodí, které kterákoliv země mohla provést Úžinami do Černého moře, nesmělo převyšovat válečné námořní síly největšího černomořského loďstva. Zároveň nabyly mocnosti práva při jakýchkoli příležitostech posílat do Černého moře nejvýše tři lodě, z nichž žádná nesměla mít více než 10.000 tun.“ Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 166.

⁶⁵² KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108.

⁶⁵³ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108. Dále srov. Treaty of Lausanne. Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, July 24, 1923. In *The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II*. New York, 1924. [cit. 2009-01-08]. URL: <http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne>.

⁶⁵⁴ Severní hranice byla vytvořena na základě kompromisu, který navrhla Británie jménem spojenců: Turecko se vzdávalo požadavku reparací, za to dostalo Karaağaç a okolí. Přijetí tohoto kompromisu „svazovalo Turkům ruce“ při řešení jiných sporných otázek, jako například otázky evakuace Istanbulu, placení úroků z dluhů,

„nesmíme zapomenout, že postupující nepřátelská armáda by byla z moře Egejského i Černého podporována námořním dělostřelectvem. Nehovořme ani o tom, že nepřátelští letci by byli od hranic thráckých asi za hodinu v Cařihradě a ze svých mateřských lodí, projíždějících úžinami nebo stojícími před vjezdem do Bosporu, za několik minut.“⁶⁵⁶

Krajní centralizace celé státní správy v tehdejší hlavní městě Osmanské říše měla již dříve v tureckých dějinách ten následek, že nepřítel ohrožující Istanbul, měl vyhráno, jakmile se mu podařilo po pevnině nebo po moři se k městu přiblížit.⁶⁵⁷ Když spojenci 13. listopadu 1918 vjeli se svým válečným loďstvem do Bosporu, mělo se za to, že je tím vydáno i celé Turecko vítězům.⁶⁵⁸ Ostatně, jak jsme mohli vidět výše, tak tomu i víceméně bylo. Kemalisté potřebovali přes rok, než se jim podařilo sestavit novou armádu, a poněvadž neměli Istanbul, bez významné pomoci Rusů by byli jen těžko schopni odboje.⁶⁵⁹

Uvážíme-li, že v Istanbulu ležel celý administrační aparát na evropském pobřeží a mohl být oddělen silným loďstvem trvale od Malé Asie, musíme uznat, že poloha města byla ze strategického stanoviska velmi nepříznivá.⁶⁶⁰

Navíc, Istanbul nikdy nebyl tureckým městem.

„Cizinec přišedší do Cařihradu za jakýmkoliv účelem se vlastně nikdy nedostal do přímého styku s živlem tureckým. Řekové, Arméni⁶⁶¹, židé a Levantinci⁶⁶², ač sprostředkovatelé mezi cizinci a Turky, tvořili vždy zároveň jakousi nepřekonatelnou překážku mezi oběma. Kdo neuměl sám dostatečně turecky, byl na ně odkázán, maně viděl jejich zrakem a slyšel jejich sluchem. Dostával tu dojem nesprávný, úmyslně zkreslený. Živly neturecké hrály nejen významnou roli na poli hospodářském, ale byly též vítaným nástrojem politickým v rukou

odškodnění zahraničních společností za konfiskaci jejich majetku a tak podobně. Přesto navrhl Mustafa Kemal paša z Ankary turecké delegaci, aby kompromis přijala, ale aby prohlásila, „že reparace jsou jedna ze sporných otázek, kdežto řešení má být celý jejich soubor.“ Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 165.

⁶⁵⁵ Severní hranice Turecka byla oslabena i přes to, že Turci obdrželi Lausannskou konferencí Karaağaç s pruhem třiceti kilometrů čtverečními. Srov. KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108.

⁶⁵⁶ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108.

⁶⁵⁷ Jako příklad uvádí Klemens mír v San Stefanu. Srov. KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108.

⁶⁵⁸ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1108.

⁶⁵⁹ K pomoci sovětského Ruska, viz knihu Jana Wannera. WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009, s. 224–225, 238. ISBN 978-80-7277-387-9.

⁶⁶⁰ Plánek Istanbulu je součástí Přílohy, pozn. aut.

⁶⁶¹ V *Ottově Slovníku Naučném* se o tureckých Arménech píše: „Ve všech větších tureckých městech shledáváme Armeny, vynikající svým obchodním talentem, jazykovými znalostmi a pracovitostí, avšak také pověstně svojí ziskovostí a neschválností.“ Srov. *Ottův Slovník Naučný. Ilustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl, T-Tzschirner*. Praha, 2002 (Fotoreprint původního vydání z roku 1906), s. 884. ISBN 80-7203-385-9.

⁶⁶² V *Ottově Slovníku Naučném* se o Levantincích píše: „Smíšením Evropanů s domorodci vznikl v Turecku namnoze zvláštní typ obyvatelstva, zv. Levantinci, obratní, avšak mravně nechvalní obchodníci.“ Srov. *Ottův Slovník Naučný. Ilustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl, T-Tzschirner*. Praha, 2002 (Fotoreprint původního vydání z roku 1906), s. 884. ISBN 80-7203-385-9.

velmocí.⁶⁶³ Dávaly potřebné politické informace, znaly, kde který turecký úředník byl přístupný. Sloužily též tu a tam jako agents provocateurs a hrozilo-li nebezpečí, obdržely přístřeší v cizím vyslanectví nebo na cizí lodi. Dne 26. srpna 1896 podnikla skupina arménských revolucionářů útok na Banque Impériale Ottomane; nedosáhli cíle svého (chtěli donutit Abdulhamída, aby provedl reformy v arménských vilajetech), ale byli den na to vyvedeni personálem ruského vyslanectví a dovezeni na anglické jachtě ředitele banky Vincenta na francouzskou loď Gironde.⁶⁶⁴

Řekové a Arméni mohli i po lausanském míru zůstat v Istanbulu,⁶⁶⁵ z Malé Asie byli tzv. výměnou obyvatelstva vystěhováni.⁶⁶⁶ Toto také hrálo roli při volbě hlavního města v Anatólii, poněvadž v Ankaře nehrozil nemuslimský vliv na vnitřní politiku, čehož se kemalistická vláda obávala.

⁶⁶³ Příkladem nám mohou být zprávy o Arménech, jak jsou uvedeny v Politických zprávách, což jsme mohli vidět výše, pozn. aut.

⁶⁶⁴ KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In. *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1109.

⁶⁶⁵ Na mírových jednáních v Lausanne, jimiž předsedal lord Curzon, se řecká delegace vedená Venizelem a turečtí delegáti v čele s İsmetem pašou, dohodli, že mír stvrdí tzv. velká výměna obyvatelstva, tj. že stoupenci pravoslavné víry budou vyhoštěni z Turecka do Řecka, zatímco muslimové poputují opačným směrem. Muslimové ze západní Thrákie a istanbulští Řekové měli zůstat ušetřeni takovému osudu. V historické literatuře, jak píše Pavel Hradečný, se obvykle uvádí, že počet ortodoxních křesťanů, kteří se vystěhovali z Turecka do Řecka v letech 1922-1923, činil kolem jednoho milionu tři sta tisíc osob. Počet muslimů, kteří odešli ve stejném časovém období z Řecka do Turecka, bývá zpravidla odhadován na půl milionu osmdesát pět tisíc osob (avšak Glenny uvádí počet muslimů asi na osm set tisíc). Srov. GLENNY, Misha. *Balkán: 1804-1999. Nacionalismus, válka a velmocí*. Praha, 2003, s. 307. ISBN 80-7257-976-2. Dále srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 52. ISBN 80-7106-378-9.

⁶⁶⁶ Dohoda o výměně obyvatelstva z ledna 1923 byla odrazem přesvědčení představitelů i veřejnosti, že další soužití Řeků a Turků, či lépe řečeno křesťanů a muslimů, ve společném státě se stalo nemožným. Experiment pod dohledem britského ministra zahraničí dal budoucnosti strašlivý precedens. Začlenění velkého počtu nových občanů do tureckého i řeckého státního organismu způsobilo vážné problémy jak vládám obou zemí, tak samotným přesídlencům. Ti postrádali odpovídající ubytování, zaměstnání, zdravotní a sociální péči. Nově přichozí obyvatelé měli se starousedlíky až na víru pramálo společného. Z dlouhodobého hlediska měla výměna obyvatelstva do značné míry dobrý efekt především na hospodářský život v obou zemích. Avšak dílčí výhody šlo vysledovat až po dlouhých desetiletích vzpomínání. Přesto princip dělení a násilného přesídlení byl znovu a znovu napodobován. Doplňme, že k tématu výměny obyvatelstva existuje nespočet literatury s mnoha odlišnými pohledy. Zajímavý zorný úhel a do jisté míry i svědectví dokládají i prameny AMZV české provenience. Situaci v Turecku dokládají například *Politické zprávy Cařihrad* z příslušných let. Náš delegát „prokládá“ turecké poměry (a důsledky na tamější ekonomický život) zprávami o situaci v Řecku, zejména činnostmi Červeného kříže a jeho tzv. Americkém výboru, který ustanovil komisi pro utečence a organizoval humanitární pomoc. Domnívám se, že se jedná o natolik zajímavý materiál, že by si zasloužil samostatné zpracování. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923. Dále srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1924. Dále AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1925. Dále srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1926 (zejm. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1926, č. 30/č. j. 59 – pol. 26, mimořádná politická zpráva č. 8, věc: Otázka menšin v Turecku). Dále srov. GLENNY, Misha. *Balkán: 1804-1999. Nacionalismus, válka a velmocí*. Praha, 2003, s. 307-310. ISBN 80-7257-976-2. Dále srov. HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000, s. 52. ISBN 80-7106-378-9. Dále srov. Problém ochrany menšin v Turecku na konferenci v Lausanne. In HÁJEK, Jan – HAJN, Alois - CHMELAR, Josef (eds.). *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 342-345.

Proti Istanbulu jako hlavnímu městu mluvily však též důvody rázu vnitřně politického, které, ačkoli byly snad pádnější než shora uvedené, nebyly nezměnitelné. Domnívám se, že vnitřní politika a její role při volbě nového hlavního města již byla v předchozích kapitolách dostatečně osvětlena, tudíž se pojd'me podívat, co vyhlášení

4. Ankara a počátky československých vztahů s Tureckem

4.1 Rakouské dědictví

Vztahy mezi Tureckem a národy tehdejšího Československa byly v minulosti určovány příslušností obou zemí k velkým feudálním říším. Osmanská říše a habsburská monarchie spolu vedly četné války.⁶⁶⁷ Bitva u Moháče roku 1526 vedla ve svých důsledcích k otevření Uherské nížiny Osmanům, kteří se tak přiblížili k hranicím historických českých zemí. Dnešní jižní Slovensko bylo na následujících zhruba sto sedmdesát let přímo součástí osmanského impéria.⁶⁶⁸

České království bylo přímo i nepřímo vtaženo do „tureckých válek“.⁶⁶⁹ Zprávy o osmanské říši a o Turcích byly v našich zemích hojné a zájem veřejnosti zejména o „tureckého nepřítele“ byl jedním z důležitých podnětů pro rozvoj české žurnalistiky.⁶⁷⁰ Byť je toto téma zajímavé, pro naši otázku československo-tureckých vztahů je důležitý zejména fakt, že během 16. století vzniklo stálé zastoupení habsburských panovníků u sultánova dvora.⁶⁷¹

Česká politika⁶⁷² a veřejné mínění se o oblast Balkánu a osmanské říše začaly zajímat v polovině devatenáctého století, období intenzivního zájmu však nastalo až v sedmdesátých

⁶⁶⁷ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 252.

⁶⁶⁸ MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007, s. 189. ISBN 978-80-200-1554-9.

⁶⁶⁹ Osmanská vojenská moc byla fakticky přítomna v nedalekých Uhrách a na pomezí v oblasti dnešního rakouského Burgenlandu. V nepřímém smyslu byly obyvatelé Českého království zataženi do „tureckých válek“ jako poddaní panovníků z habsburské dynastie, kteří byli zároveň i uherskými králi. To se dělo například účastí Čechů a Moravanů na bojových akcích, zvýšenými daňovými odvody na vedení války či okrajově kontaktu s Osmany v podobě vpádů osmanských jednotek na území jižní Moravy. Tématem se zabývá podrobně například kniha *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí* (a to zejména kapitola *Odras islámu v dějinách a kultuře českých zemí*). Srov. MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007, s. 189. ISBN 978-80-200-1554-9. Dále srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 252.

⁶⁷⁰ Během 16. století se vytvořily nové podmínky pro možnost cestování do Turecka – diplomatická poselstva habsburských panovníků k sultánovu dvoru. „Česká veřejnost“ četla zápisy členů těchto poselstev do Istanbulu (jako například zápisy Václava Vratislava z Mitrovic či Černína z Chudenic) i jiné cestopisy těch, kdo při návštěvě Svaté země projeli i jinými končinami sultánovi říše. Deníky, listy a zprávy se totiž mnohdy šířily tiskem. Srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 252. Podrobněji viz MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.

⁶⁷¹ Ferdinand I. Habsburský vysílal jednorázová poselstva do Istanbulu už od roku 1528, stálé zastoupení bylo zřízeno v roce 1547. Srov. MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007, 202. ISBN 978-80-200-1554-9.

⁶⁷² O oblast Balkánu se zajímala i slovenská politika, avšak ve značně menší míře než politika česká. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922.

letech v souvislosti s událostmi na Balkáně.⁶⁷³ Tehdejší česká liberální politika neskrývala své sympatie k emancipačnímu hnutí balkánských národů,⁶⁷⁴ jež souviselo s procesem pozvolného rozkladu mnohonárodnostních říší.⁶⁷⁵

Českou náklonnost si získali hlavně balkánští Slované,⁶⁷⁶ částečně i Řekové.⁶⁷⁷ Touto přízní se však v očích české veřejnosti vytvořil velmi negativní obraz osmanského státu.⁶⁷⁸ Říše s jejím muslimským obyvatelstvem byla považována za utlačovatele,⁶⁷⁹ muslimové pak nejednou i za brutální barbary.⁶⁸⁰ Někdejší český pohled na Balkán tak získal pouze černobílý charakter.⁶⁸¹

Uvedený dvoubarevný přístup k balkánským vztahům od české politiky devatenáctého století plně převzala i meziválečná československá zahraniční politika.⁶⁸²

⁶⁷³ Zájem o Balkán začal již po tzv. Krymské válce v druhé polovině 19. století (1853-1856), jejíž příčinou byl boj o území osmanské říše. Období intenzivního zájmu však nastalo, jak píše Novák, až v sedmdesátých letech 19. století v souvislosti s tzv. dubnovým povstáním na území dnešního Bulharska a s následnou rusko-osmanskou válkou. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922. Podrobněji např. GLENNY, Misha. *Balkán: 1804-1999. Nacionalismus, válka a velmocí*. Praha, 2003, s. 302-303. ISBN 80-7257-976-2.

⁶⁷⁴ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922.

⁶⁷⁵ PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 47-68. ISBN 80-7277-323-2.

⁶⁷⁶ České sympatie získali především Srbové a Bulhaři. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922.

⁶⁷⁷ NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 183-184. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.

⁶⁷⁸ Podrobněji např. BENEŠ, Eduard. Problémy slovanské politiky. Dokončení. IX. Slovanství a Slované za války a po válce. In *Slovanský přehled. Sborník pro poznávání politického, hospodářského, sociálního a kulturního života slovanských států a národů*. Praha, 1926.

⁶⁷⁹ Avšak zde je třeba podotknout, že tomu tak bylo do určité míry oprávněně. Později, v předvečer konce osmanské říše, během tzv. mladoturecké diktatury, probíhala politika násilné turkizace, což bylo historickou chybou mladoturek. Již během tzv. balkánských válek byla politika osmanské vlády s prvky šovinistického nacionalismu, bezprostřední reakcí na války pak programová homogenizace a poturečťování. Srov. PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006, s. 63-64. ISBN 80-7277-323-2.

⁶⁸⁰ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922.

⁶⁸¹ Novák k tomuto pohledu dodává: „Skutečnost však nikdy nebývá ani bílá, ani černá. Jednostranné sympatie k emancipačnímu hnutí balkánských Slovanů a Řeků české politice v pozdějších letech zatemnily pohled na obdobný národovotvorný proces u osmanských muslimů – zejména u Turků a Albánců, který až na velmi řídké výjimky probíhal zcela bez povšimnutí české veřejnosti. Následkem toho byly oprávněné zájmy albánského a tureckého národa českou veřejností vesměs ignorovány. Stačí se podívat například na český postoj k otázce srbského přístupu k moři v letech 1912-1914.“ Zajímavý pohled na tureckou emancipaci v devatenáctém století předkládá turkoložka Veselá: „... se obrovské impérium zmítalo odbojnými nově probuzenými či probouzejícími se národy a bylo násilně slepováno velmocemi, které se nemohly mezi sebou dohodnout na tom, jak si zdánlivě snadnou kořist rozdělit. Tehdy byla oficiálně hlášána teorie o jednotě osmanského národa. A tu došlo k paradoxní situaci: Turci, kteří byli vládnoucím a utlačovatelským národem v osmanské říši, museli s obtížemi proboujet své právo na národní kulturu, na užívání národního jazyka.“ Viz NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922. Dále viz VESELÁ, Zdenka. Nad tureckými dějinami. In *Nový Orient: časopis pro kulturní styky s orientem XX*, 1965, č. 2, s. 41. ISSN 0029-5302.

⁶⁸² NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 425. ISSN 0037-6922.

Avšak pro pozdější diplomatické styky jako takové bylo devatenácté století podstatně ještě z jiného hlediska.

Během „dlouhého století“ habsburská monarchie⁶⁸³ rozšiřovala své styky s osmanskou říší. Do poloviny devatenáctého století bývali rakouští velvyslanci⁶⁸⁴ v osmanské říši nazýváni „internonce“⁶⁸⁵.⁶⁸⁶ Později, od roku 1867 až do kapitulace v roce 1918, bylo rakousko-uherské monarchii vyčleněno v Protokolu tzv. klasického období osmanské říše prvořadé místo.⁶⁸⁷ Zatímco v roce 1839 měla habsburská monarchie v osmanské říši na třicet zastupitelských úřadů,⁶⁸⁸ v roce 1890 jich již měla téměř osmdesát.⁶⁸⁹ I když v období předvečeru první světové války vlivem zmenšující se osmanské říše počet rakousko-uherských zastupitelských úřadů v zemi mírně poklesl,⁶⁹⁰ stále mělo české zboží dobré

⁶⁸³ Není bez zajímavosti, že Rakousko se v osmanštině řekne „Nemçe“, spíše se podobající našemu slovanskému jménu pro Německo, pozn. aut. Dodejme, že Vídeň se osmansky nazývá „Beç“. Srov. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2.* Ankara, 1996, s. 1050-1051. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁸⁴ Na vídeňském kongrese roku 1815 bylo jednáno, že velvyslance si vyměňují jen velmoci – v té době to byla právě habsburská monarchie, dále pak Anglie, Prusko, Rusko a Francie. Později do počtu států, které si vyměňují velvyslance, byly zařazeny Spojené státy, Španělsko, Itálie, Turecko a Japonsko. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939.* Praha, 1949, s. 558.

⁶⁸⁵ Lze přeložit z francouzštiny jako „inter-nuncius“, pozn. aut. Běžně nuncii čili legáty bývají nazýváni velvyslanci papeže. Doplňme, že zvláštní označení v osmanské říši požívali i benátečtí zastupitelé, a to „Balyos“. Srov. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2.* Ankara, 1996, s. 1050. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5. Dále srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939.* Praha, 1949, s. 558.

⁶⁸⁶ ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2.* Ankara, 1996, s. 1050. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁸⁷ „Nasıl Venedik büyükelçilerine „balyos“ denmiştir, XIX. asır ortalarına kadar Viyana'nın İstanbul'a yolladığı büyükelçilere de „internonce“ denmiştir. 11. 8. 1804'e kadar Almanya imparatorluğu olan ve taht şehri Vayana (osm. Beç) bulunan ve aslen Avusturya (osm. Nemçe) arşidukaları olan Habsburg imparatorları, bu târihte sâdece 'Avusturya imparatoru' sanını almışlar, devlet 21. 12. 1867'den 1918 kasımında yıkılıncaya kadar da Avusturya-Macaristan çifte monarşisi (imparatorluk-krallık) olmuştur. Klasik dönemde Osmanlı devletinin, İmparator' un büyükelçisine bütün büyükelçiler arasında protokolde 1. sırayı verdiğini biliyoruz.“ Viz. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2.* Ankara, 1996, s. 1050-1051. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁸⁸ Generální konzuláty byly v Istanbulu, v Izmiru, v syrském Allepu (Haleb), v egyptské Alexandrii (İskenderiyye), libyjské Tripolis (Tarâbulusgarb) a v tuniském Tunisu (Tûnus). Konzuláty v Drinopoli (Edirne), Bělehradě (Belgrad), Bukurešti (Bükreş), v Soluni (Selânik), v bosenskohercegovinském Travniku atd. Vicekonzuláty např. v Káhíře (Kaahire), v libanonském Bejrútu (Beyrût), v kyperské Nikósii (Lefkoşe) atd. Srov. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2.* Ankara, 1996, s. 1051. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁸⁹ „1890'da Avusturya-Macaristân'ın Türkiye'de başkonsolos bulundurduğu şehirler: İstanbul, Selânik, Hanya, Sofya, İzmir, Trabzon, Haleb, Beyrût, Kaahire. Konsolos: Edirne, Yanya, Üsküb, İškodra, Manastır, Filibe, Vidin, Şâm, Yâfa, Kudüs, Sisam, Tarâbulusgarb, Hartûm, İskenderiye, Port Saîd. Viskonsül: Avlonya, Draç, Preveze, Prizrin, Serez, Kandiye, Kavala, Dedeagaç, Gelibolu, Kırklareli, Tekirdağ, Resmo, Burgaz, Varna, Çanakkale, Samsun, Çeşme, Aydın, Ayvalık, İskenderun, Bursa, Erzurum, Sinop, Bozcaada, İnebolu, Giresun, Mersin, Rodos, Midilli, Larnaka, Limasol, Lefkoşe, Lâzıkıyye, Tarâbulussâm, Saydâ, Safed, Taberiyye, Akkâ, Hayfâ, Bâgdâd, Cidde, Bingaazî, Dümyât, Mansûre, Süveyş, Girge, İsmâiliyye, Kene, Kusayr, Uksûr, Asyût, Tanta.“ Srov. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2.* Ankara, 1996, s. 1051. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁹⁰ V roce 1912 bylo v osmanské říši sedm generálních konzulátů, a to v těchto městech: Istanbul, Soluň (Selânik), někdejší albánské centrum İškodra, İzmir, Trabzon, Bejrût (Beyrût) a Káhira (Kaahire). Dále patnáct konzulátů: Drinopol (Edirne), řecké konzuláty v Hania (Hanya) a Ioannina (Yanya), kosovské Mitrovice

výchozí exportní podmínky. Dodejme, že osmanská říše po převratu v roce 1908 byla v Rakousku-Uhersku rovněž čteně zastoupena: osmanské generální konzuláty byly na území podunajské monarchie po Vídni ještě ve městě Pešť, v dalmatském Dubrovníku a v Terstu; konzuláty pak v Rijece a banátském Temešváru.⁶⁹¹

Rakousko-Uhersko navíc patřilo mezi země, jejichž občané měli v osmanské říši kapitulační privilegia, což usnadňovalo podnikání v Turecku také Čechům a Slovákům.⁶⁹²

Kapitulace⁶⁹³ čili výsady evropských mocností v Turecku byly zavedeny již v novověku. Tehdy, během 16. století,⁶⁹⁴ tento pojem vstoupil do slovníku mezinárodních vztahů a mezinárodního práva. Označoval obchodní zvýhodnění, jež poskytoval sultán evropským státům. První kapitulační smlouvy neměly nerovnoprávný charakter. Ten začaly získávat až v osmnáctém století v důsledku oslabení osmanské říše, kdy se zprvu dobrovolně poskytnuté výhody změnilly na vnučené smlouvy fixující rozsáhlá privilegia.⁶⁹⁵ V druhé polovině devatenáctého a počátkem dvacátého století byly základem smluvní úpravy kapitulačního režimu obchodní konvence mezi osmanskou říší a Anglií a osmanskou říší a Francií, Rakouskem a Ruskem, podepsané v letech 1861-1862.⁶⁹⁶

Kapitulační smlouvy zabezpečovaly mocnostem široké koncese v realizaci obchodu, živností, průmyslu a podnikání v železniční a námořní dopravě. Poskytovaly celní a daňová

(Mitroviče) a Prizren (Prizrin), makedonské Manastir (Manastir) či Skopje (Üsküb), albánský Vlorë (Avlonya), Aleppo (Haleb), Tarâbulusşam, Jeruzalém (Kudüs), Bagdád (Bağdâd), Alexandrie (İskenderiyye), egyptský přístav Port Said (Port Saïd), súdánský Chartúm (Hartûm). Dále dvanáct vice-konzulátů a na 30 ostatních zastupitelských úřadů. Srov. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2*. Ankara, 1996, s. 1051. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁹¹ „1908 başında, ikinci Meşrûtiyet’in arifesinde, şu devletlerin şu şehirlerinde Türkiye’nin konsoloshâneleri bulunuyordu: Avusturya-Macaristan: Başkonsolosluklar: Viyana, Peşte, Ragusa, Trieste. Konsolosluklar: Fiume, Tameşvar.“ Srov. ÖZTUNA, Yılmaz. *Devletler ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990): cilt 2*. Ankara, 1996, s. 1043-1044. ISBN 975-17-0469-3 (Takım), ISBN 975-17-0471-5.

⁶⁹² Rakousko-uherské občanství k usnadnění podnikání si rovněž opatřovali i Řekové a Arméni. Srov. VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 253.

⁶⁹³ Termín kapitulace je odvozen od slova kapitola (latinsky „capitulum“, hlavička, hlavice; kapitula, kapitola) a původně označoval smlouvu nebo jiný právní dokument rozvedený do několika oddílů, tedy kapitol. Srov. HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. *Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky*. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied 34*, Bratislava, 1986, č. 4, s. 537. ISSN 0018-2575. Dále srov. ŠENKOVÁ, Silva. *Latinsko-český, česko-latinský slovník*. Olomouc, 1999², s. 20. ISBN 80-7182-087-3.

⁶⁹⁴ Roku 1535 uzavřel sultán Süleyman II. Veliký dohodu s Františkem I. Srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 160.

⁶⁹⁵ Doplňme, že později nešlo pouze o smlouvy evropských států s osmanskou říší, ale i s jinými hospodářsky a politicky méně rozvinutými státy, jako například byla Čína, Japonsko, Persie, Siam a další. Srov. HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. *Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky*. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied 34*, Bratislava, 1986, č. 4, s. 537. ISSN 0018-2575.

⁶⁹⁶ NOVÁK, Petr. *Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920*. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 437. ISSN 0037-6922.

zvýhodnění, územní koncese, nájmy přístavů.⁶⁹⁷ Na jejich základě byli cizinci téměř osvobozeni od všech vnitřních dávek a daní. Platili jen daň z nemovitosti a clo. Tím měli výhodnější postavení než domácí obyvatelstvo.⁶⁹⁸

Kromě hospodářských výhod bylo významnou součástí kapitulačních smluv právo na usazování, vytváření samostatných osad a čtvrtí.⁶⁹⁹ Umožnění lehkého a nerušeného využívání hospodářských koncesí rovněž zajišťovalo právo tzv. exteritoriality. To znamenalo vyjmutí příslušníků privilegovaných států z jurisdikce místních úřadů a zřízení konzulární soudní pravomoci, jako i právo na budování a udržování vojenských a námořních základen.⁷⁰⁰

Ve zkratce lze hlavní kapitulační výhody pro privilegované státy shrnout tak, že každý cizinec požívající režimu kapitulací, tedy i cizinec pocházející z českých zemí, byl pod ochranou konzula své země. Byl osvobozen od místních dávek a daní. Osmanská policie neměla právo bez konzula nebo jeho zástupce vnikat do cizinceva bytu nebo u něho provádět prohlídku. Spory mezi cizinci se řešily před konzulárními soudy. Při soudních přích s Osmanci⁷⁰¹ byl cizinec povinen obrátit se na osmanský soud, avšak ten neměl právo rozhodnout spor bez konzula či jeho zástupce.⁷⁰²

Vzhledem k tomu, že otázka kapitulací a práv z nich vyplývajících byla klíčová i pro český export a udávala také pozdější postoj československé zahraniční politiky v prvních

⁶⁹⁷ HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 537. ISSN 0018-2575.

⁶⁹⁸ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4, s. 438. ISSN 0037-6922.

⁶⁹⁹ Jak uvádí Holásek a Kubů, je třeba uvést, „že tieto zmluvy neboli podľa svojho obsahu a formy vždy jednotné, ale že zahŕňali v jednotlivých krajinách aj iné špecifické ustanovenia.“ Srov. HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 537. ISSN 0018-2575.

⁷⁰⁰ HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 537. ISSN 0018-2575.

⁷⁰¹ V polovině devatenáctého století probíhala v osmanské říši řada reforem. Toto období v mnohém odpovídá našemu národnímu obrození. Na samém počátku snah o zabránění pronikání evropského vlivu a moci do osmanské říše se objevoval islám jako opora osmanské svébytnosti. Avšak brzy se stal pouze nástrojem sultánské vlády ve formě panislamismu, ideologie, která chtěla spojit všechny muslimské země, samozřejmě pod vládou osmanského sultána. Tento panislamismus byl na druhé straně spojován s myšlenkou panosmanismu (turecky osmanlılık), ačkoliv se zájmy těchto ideologických směrů křížily. Panosmanismus hlásal, že mezi obyvatelstvem osmanské říše není rozdíl. Byl to zdánlivě tolerantní postoj sultánské vlády, která prohlašovala všechny obyvatele za Osmance (Osmanlı), zcela rovnoprávné, bez ohledu na náboženskou či rasovou příslušnost. Jeho cílem však bylo zachování celistvosti říše a zamezení snahám o národnostní nebo náboženské odlišení. VESELÁ Zdenka. Islám v Atatürkově Turecku. In *Nový Orient: časopis pro kulturní styky s orientem* XX, 1965, č. 8, s. 245. ISSN 0029-5302.

⁷⁰² POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 160.

letech republiky, a to zejména v zájmech na konferencích v Sèvres a Lausanne, podívejme se na rakousko-uherský případ detailněji:⁷⁰³

„Na základě těchto smluv nebyli cizinci v trestních věcech podřízeni osmanským soudům, nýbrž podléhali pravomoci konzulárních soudů vlastní země. V rakousko-uherském případě se konzulární soudy zabývaly jen přestupky (pro zajištění obviněných měly v budově konzulátu k dispozici i vězení). V případě zločinů a přečinů byl obviněný eskortován na území Rakousko-Uherska k trestnímu soudu, v jehož obvodě ležela domovská obec obviněného. Dopravu obviněných do vlasti obstarávaly na základě zvláštní smlouvy loď Rakouského Lloydů.

V občanskoprávních věcech, ve kterých se jednalo o spor příslušníků jedné a téže země, podléhali cizinci rovněž konzulárnímu soudu vlastní země. V rakousko-uherském případě upravoval rozhodování těchto sporů dvorní dekret číslo 906 z 24. října 1845 sbírky justičních zákonů. Na jeho základě je v první stolici rozhodoval konzulární soud v písemném sumárním řízení. V druhé stolici pak byly projednávány vrchním konzulárním soudem v Cařihradě. Stejná procedura probíhala i v případě mimosporného soudnictví.

Do pravomoci osmanských soudů spadaly jen ty spory, v nichž byl jednou ze stran sporu subjekt Osmanské říše. Ani v tomto případě se však nejednalo o čistě osmanský soud, nýbrž o smíšený tribunál. Zasedali v něm tři osmanští soudci a dva cizí delegáti doprovázeni dragomanem příslušného konzulátu. Bez souhlasu dragomana nemohl rozsudek soudu nabýt platnosti. Dragoman však disponoval právem souhlas odepřít. To mu přirozeně poskytovalo řadu možností kontroly soudního řízení a nátlaku na soudce. Navíc výkon rozsudků prováděly osmanské úřady rovněž pod dohledem konzulátu.

Kapitulace se však netýkaly jen soudního řízení. Na jejich základě byli cizinci osvobozeni téměř od všech vnitřních daní a dávek. Platili jen daň z nemovitosti a clo. Tím se automaticky nacházeli ve výhodnějším postavení než domácí obyvatelstvo (např. v obchodě měli možnost prodávat levněji). Kromě toho obchodní firmy a banky si cizinci mohli zřizovat podle předpisů platných v jejich vlastní zemi. Místnímu právu tyto firmy nepodléhaly. Další výhodou pro cizince bylo zajištění nízkých dovozních cel, která v posledním období před první světovou válkou dosahovala 11% z hodnoty dováženého zboží.⁷⁰⁴

Kromě rozsáhlé sítě rakousko-uherských zastupitelských úřadů a kapitulčního režimu je pro pozdější československo-turecké vztahy důležitá i otázka hospodářství podunajské monarchie. Jak víme, české země se na rakousko-uherském hospodářství podílely výrazně. A monarchie byla před válkou na druhém místě v tureckém importu.⁷⁰⁵

Československo vzniklo po první světové válce jako nový, rozlohou malý středoevropský stát, který měl již charakter průmyslově agrární země. Při rozpadu Rakousko-Uherska v roce 1918 získala ČSR 21% plochy a 26% obyvatel, ale na jejím území

⁷⁰³ Vzhledem k tomu, že tato otázka byla výborně zpracována Petrem Novákem, dovolím si rozsáhlejší citaci z jeho studie. Doplňme, že archivní materiály k dané problematice jsou uloženy v AMZV, ve fondu tzv. II. sekce politické 1918-1939, klíčový je zejména AMZV ČR Praha, II. sekce, 1918-1939, III. řada, kart. 323, č. 23 772. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4. ISSN 0037-6922.

⁷⁰⁴ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4. ISSN 0037-6922.

⁷⁰⁵ HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 537. ISSN 0018-2575.

se nacházelo podle přibližných odhadů 60-70% výrobní kapacity průmyslu monarchie.⁷⁰⁶ U některých klíčových a exportních odvětví byl její podíl ještě větší. Soustředilo se v ní 82% těžby uhlí,⁷⁰⁷ přes 90% výroby keramiky a skla a téměř celá produkce porcelánu. Podíl textilního a obuvnického průmyslu dosahoval přibližně 80%,⁷⁰⁸ výroba surového cukru 76%,⁷⁰⁹ podíl chemického průmyslu⁷¹⁰ lze odhadnout asi na polovinu a kovoprůmyslu na necelou polovinu.⁷¹¹

Z uvedeného výčtu plyne, že již před válkou hrálo zboží z českých zemí významné místo v rakousko-uherském zahraničním obchodě s osmanskou říší.

Češi jako jednotlivý podnikatelé stavěli v 19. století na osmanském Balkáně a později i v Malé Asii menší továrny, pivovary, textilky, podniky na zpracování tabáku a podobně. Češi a Slováci byli v posledních letech osmanského sultanátu mezi technickými odborníky. Působili také jako hudebníci, přestože právě dechová kapela byla v tehdejších českých zemích nazývána „tureckou muzikou“.⁷¹²

Z výše uvedeného lze vyvodit, že Československo mělo pro hospodářské styky s Tureckem výborný základ. Avšak i ten nemůžeme přecenit.

Naše veřejnost a průmyslové a obchodní kruhy Turecko takřka neznaly, poněvadž svého času zprostředkovávala vývoz Vídeň.⁷¹³ I obchodní společnost „Orientalische Handelskompagnie“ s centrem v Brně spolupracovala převážně s obdobnou vídeňskou firmou.⁷¹⁴

⁷⁰⁶ Lacina ve své studii o československém hospodářství píše, že odhady, kolik průmyslu bývalého Rakousko-Uherska zůstalo na území Československé republiky, se značně rozcházejí. Dodává: „A. Rašín (Finanční a hospodářská politika do konce roku 1921, Praha 1922, s. 30) odhadoval podíl ČSR na nejméně 60%. K nižší hranici okolo 60% se přiklání i poslední syntéza novodobých hospodářských dějin (Hospodářské dějiny Československa v 19. a 20. století, Praha 1974, s. 73). Naproti tomu J. Faltus (Povojnová hospodářská krize v Československu, Bratislava 1966, s. 14-19) odhadoval podíl na 70-75%.“ Srov. LACINA, Vlastislav. K místu Československa v evropské a světové ekonomice v letech 1918-1938. In *Československý časopis historický* XXVI, 1978, č. 6, s. 821.

⁷⁰⁷ Sekanina uvádí, že Československo zdědilo po rakousko-uherské monarchii 75% těžby černého uhlí, 63% těžby hnědého uhlí. Srov. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004, s. 36. ISBN 80-7277-213-9.

⁷⁰⁸ Sekanina píše, že v Československu bylo soustředěno 85% vlnářského a 75% bavlnářského průmyslu. Srov. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004, s. 36. ISBN 80-7277-213-9.

⁷⁰⁹ Sekanina udává zděděného cukrovarnictví 92%. Srov. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004, s. 36. ISBN 80-7277-213-9.

⁷¹⁰ Sekanina píše 75% chemického průmyslu. Srov. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004, s. 36. ISBN 80-7277-213-9.

⁷¹¹ LACINA, Vlastislav. K místu Československa v evropské a světové ekonomice v letech 1918-1938. In *Československý časopis historický* XXVI, 1978, č. 6, s. 821.

⁷¹² VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 253.

⁷¹³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17.

⁷¹⁴ VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984, s. 253.

Byť nyní poněkud „přeskočíme“, o nezkušenosti československých firem na tureckém předrepublikánském trhu hovoří za vše dopis smyrenského místokonzulátu z roku 1922, ve kterém se uvádí, že české firmy zasílaly své nabídky a korespondenci v češtině,⁷¹⁵ tudíž byly vyhazovány do koše.⁷¹⁶

4.2 Počátky československé zahraniční politiky v Turecku

Období od října 1918 do jara 1920 lze považovat pouze za přípravnou fázi československo-tureckých vztahů,⁷¹⁷ i přesto, že v závěru daného období došlo k navázání přímých kontaktů mezi Úřadem delegáta Republiky československé a osmanskou vládou.⁷¹⁸ V důsledku porážky osmanské říše v první světové válce bylo totiž postavení československého zastoupení pouze polooficiální. Osmanská vláda jej de facto uznávala, a ačkoliv u ní nebyl formálně pověřen, udržovala s naším delegátem přímé styky bez prostřednictví dohodových či neutrálních zastupitelských úřadů.⁷¹⁹

Není bez zajímavosti, že přímé kontakty s osmanskou vládou se uskutečnily nikoliv z popudu pražského Ministerstva zahraničních věcí, ale z vlastní iniciativy československého delegáta v Istanbulu.⁷²⁰

Cíly počáteční československé zahraniční politiky v tehdy ještě osmanské říši byly zejména: ochrana československých usudlíků⁷²¹ a právo československé kolonie setrvat na území říše⁷²² a snaha uhájit kapitulací režim⁷²³ i pro československé příslušníky.⁷²⁴

⁷¹⁵ Netřeba dodávat, jaký mohla mít výsledek i sebelepší obchodní nabídka, pokud byla psána v češtině. Pokud chtěla česká firma uspět na tureckém trhu, z mezinárodních jazyků bylo nejlepší volit francouzštinu. Srov. AMZV ČR Praha, III. sekce, 1918-1939, kart. 216, složka Diplomatické věci: Korespondence Smyrna - místokonzulát, č. j. 517/22.

⁷¹⁶ AMZV ČR Praha, III. sekce, 1918-1939, kart. 216, složka Diplomatické věci: Korespondence Smyrna - místokonzulát, č. j. 517/22.

⁷¹⁷ Mezníky jsou: ukončení první světové války a vznik Československa na jedné straně a okupace Istanbulu na jaře 1920, jež byla signálem pro turecké nacionalisty k zahájení otevřeného odporu vůči připravované mírové smlouvě, zvané podle místa podpisu Sèvreská, na straně druhé. Navíc v uvedenou dobu vznikla v Ankaře kemalistická vzdorovláda. Podrobněji viz předchozí kapitulu, pozn. aut.

⁷¹⁸ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4, s. 440. ISSN 0037-6922.

⁷¹⁹ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 187.

⁷²⁰ Podrobněji viz NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4, s. 439. ISSN 0037-6922.

⁷²¹ Rakousko-Uhersko mělo v osmanské říši a zejména v Istanbulu početnou kolonii svých občanů. Ta se po uzavření příměří začala dělit mezi jednotlivé nástupnické státy. Svou kolonii tak získala i Československá republika. Převážnou část naší kolonie ovšem tvořili občané německé národnosti, Levantinci, Řekové, Arméni a židé, kteří se jako chráněnci podunajské monarchie zakoupili v některé obci ležící na území nově vzniklého Československa. Obvykle obec před udělením (a většinou i po udělení) domovského práva, a ani

Na pokyn ministra zahraničních věcí Edvarda Beneše byl za účelem ochrany československých příslušníků v dubnu 1919 vyslán do Istanbulu Vladimír Fric⁷²⁵ jako konzulární agent, který od svého nástupu 16. května 1919 užíval názvu Delegát Republiky československé v Cařihradě.⁷²⁶

Rakousko Uhersko, nikdy nenavštívili. Neuměli česky (tedy až na sporadické výjimky) a většinou ani německy. Většina Levantinců získala domovské právo v obcích na jižní Moravě. Tím, že velkou část československé kolonie tvořili občané německé národnosti, vzniklo u dohodových úřadů podezření, že skrývá říšské Němce a konfidenty. Tudíž docházelo k pronásledování příslušníků celé československé kolonie a Dohoda odmítla náš výbor uznávat. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 433. ISSN 0037-6922.

⁷²² Součástí smlouvy o příměří, podepsané osmanskou říší 30. října 1918, byl článek 19, na jehož základě museli být z území osmanské říše do jednoho měsíce od vstupu smlouvy v platnost evakuováni všichni občané Německa a Rakousko-Uherska, jak vojáci, tak civilisté. Podle článku 23 musela osmanská vláda přerušit všechny styky s ústředními mocnostmi. Italský vysoký komisař hrabě Sforza se snažil přimět bývalé rakousko-uherské poddané, aby se nechali zaregistrovat jako italsí občané a svůj majetek zapsali jako majetek italských příslušníků. Sforzovi se tak podařilo získat například majitele čtyř velkých rakousko-uherských obchodních domů, kteří by jinak byli příslušní do Československa. Českoslovenští občané měli od listopadu 1918 díky svému rakousko-uherskému původu velké potíže. Československo vzniklo krátce před podpisem smlouvy o příměří a dohodové orgány dosud mezi bývalými rakousko-uherskými příslušníky příliš nerozlišovaly. Československým občanům hrozilo nebezpečí, že budou na základě zmíněného článku 19 deportováni. Československá kolonie si záhy po uzavření příměří na ochranu svých zájmů zřídila výbor (nazýván Československá národní rada), jenž byl zvolen istanbulským Československým spolkem. Ve výboru zasedl například MUDr. Klemens, který byl bývalým primářem chirurgického oddělení rakousko-uherské nemocnice v Istanbulu. Hlavním úkolem výboru bylo zastupování zájmů československé kolonie u dohodových orgánů a vydávání prozatímních legitimací opravňujícím k pobytu v osmanské říši. Na tyto činnosti navázal oficiální československý zástupce v Istanbulu. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 431-434. ISSN 0037-6922.

⁷²³ Na počátku první světové války bylo 8. září 1914 (tedy ještě před vstupem osmanské říše do války) vydáno sultánovo irade (dekret), kterým se rušily všechny povinnosti vyplývající z kapitulačních výhod. Rakousko-Uhersko zrušení kapitulací akceptovalo, Německo i přes protesty taktéž. Velmoci Dohody zrušení kapitulací považovaly za jednostranný krok. Jako takový ho neuznaly a na jaře 1919 si prosadily obnovení kapitulačních výhod. Československa se však výhody netýkaly. Klemens, který kvůli nárokům na kapitulační režim jednal přímo s Vysokou Portou, neuspěl. Kapitulační výhody byly pro československé příslušníky ošetřeny až v Sèvreské mírové smlouvě, kterou Československo rovněž signovalo. Avšak, jak jsme mohli vidět v předchozí kapitole, naplnění litery mírové smlouvy bylo díky změně vnitropolitické situaci osmanské říše jen sporadické. Vzhledem k privilegiím, které kapitulační režim zajišťoval, je zřejmé, že byl neslučitelný s cíly kemalistického hnutí a později se suverenitou Turecké republiky. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 438-439. ISSN 0037-6922. Dále srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 160.

⁷²⁴ Doplňme, že dalším problémem, který musel Úřad delegáta řešit, se stala „repatriace československých legionářů a uprchlíků, kteří do Cařihradu proudili společně s houfy prchajících Rusů.“ Viz. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 436. ISSN 0037-6922.

⁷²⁵ Podrobněji o JUDr. Vladimírovi Fricovi, absolventu vídeňské Konzulární akademie a Právnické fakulty a o jeho dvouměsíčním působení v Istanbulu píše Novák. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 434-436. ISSN 0037-6922.

⁷²⁶ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 187-189.

Již 4. července 1919 však nastoupil do úřadu Petr Pavel Klemens,⁷²⁷ který jako první československý diplomat vstoupil do diplomatických styků s osmanskou říší a vyjednával přímo s Vysokou Portou. S velkou pravděpodobností tak učinil bez předchozí konzultace s Prahou. Klemens měl na pokyn československé vlády hájit platnost kapitulčního režimu, avšak zřejmě díky tomu, že nebyl školený diplomat, se neobrátil na Vysokou Portu prostřednictvím dohodových okupačních úřadů či neutrální mocnosti, jak tomu bylo v podobných případech zvykem.⁷²⁸

Na podzim roku 1920 nastoupil do Úřadu delegátu Rudolf Světlík,⁷²⁹ který zaslal kemalistům dopis, v němž hnutí odporu ujistil o přátelsky nakloněném smýšlení československého zastoupení v Istanbulu. Rovněž vyjádřil očekávání, že bude s Čechoslováky na kemalisty obsazených území dobře nakládáno. Dále v dopise vyslovil naději, že po případném kemalistickém ovládnutí Istanbulu bude československému diplomatickému zastoupení vycházeno vstříc. Světlíkův dopis zůstal bez přímé odpovědi, významný je ale fakt, že to bylo poprvé, kdy se na kemalistickou stranu nějaký československý zástupce obrátil.⁷³⁰

Záhy se již Světlík začal smiřovat⁷³¹ s kemalistickým prosazováním programu a možností likvidace kapitulčního režimu.⁷³² Světlíkovi bylo jasné, že režim byl neslučitelný se suverenitou⁷³³ a že měl neblahý dopad na tureckou ekonomiku.⁷³⁴

⁷²⁷ MUDr. Petr Pavel Klemens (narozen jako Kohn) byl od roku 1912 provizorním primářem chirurgického oddělení rakousko-uherské nemocnice v Istanbulu, od roku 1913 jeho stálým primářem. Po 28. říjnu 1918 se stal předsedou Československého spolku v Cařihradě. Sídlem Úřadu delegáta Republiky Československé byl Klemensův soukromý byt, v němž byl nucen úřadovat i jeho předchůdce Vladimír Fric. Klemens v meziválečném období působil v různých postech ve službách Ministerstva zahraničí. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4, s. 436-437. ISSN 0037-6922.

⁷²⁸ NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4, s. 436-437. ISSN 0037-6922.

⁷²⁹ JUDr. Rudolf Světlík byl někdejší c. k. dvorní rada Správního soudního dvora ve Vídni a bývalý člen československého Nejvyššího správního soudu. Klemens byl od 1. listopadu 1920 zařazen jako smluvní úředník Ministerstva zahraničních věcí u Úřadu delegáta v Cařihradě. Srov. NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 195. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History* r. XCI, 2005, č. 4, s. 437. ISSN 0037-6922.

⁷³⁰ NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 196. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.

⁷³¹ Světlík zprvu věřil v řecké vítězství. Porážka Arménie a Venizelův volební neúspěch však změnila Světlíkův názor. Následkem těchto událostí Světlík začal považovat „za mrtvou i tradiční velmocenskou politiku v Osmanské říši. Začal věřit ve vítězství kemalistů a byl připraven smířit se i s plným prosazením jejich programu.“ Srov. NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 196. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860

⁷³² NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 196. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.

⁷³³ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 160.

⁷³⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1920, č. 75.

Světlík bedlivě sledoval z Istanbulu průběh Lausannské konference, a jelikož Československo nebylo na konferenci přizváno,⁷³⁵ nabádal pražské Ministerstvo, aby k ochraně československých zájmů, jako například uchování kapitulačního režimu pro československé příslušníky, intervenovalo u spojenců.

Pro zajímavost se podívejme na jeden Světlíkův telegram týkající se obhajoby zájmů Československa (článek 159)⁷³⁶:

„V mírovém návrhu Turků jest zcela potlačen čl. 159, o němž jsem referoval v šifře č. 4. Zakročte, prosím, včas u Spojenců. 8 Světlík 1411.“⁷³⁷

Již z ankarského protinávrhu textu návrhu lausannského míru bylo jasné, že Československé republice byla vzata možnost přistoupit k mírové smlouvě a zvláštním konvencím pouhou deklarací.⁷³⁸

Světlík se snažil upozorňovat Ministerstvo na drobné detaily jednání o Lausannském míru, které však mohly ve svých důsledcích znamenat slibnější výchozí podmínky pro Československo. Pro příklad uveďme alespoň jeden telegram pro Zamini⁷³⁹:

„Prosím intervenujte, aby v 57. článku lausannského spojeneckého návrhu byl výraz *poissances contractantes* zaměněn jiným výrazem, aby Čechoslováci nebyli z odškodnění vyloučeni. 9 Světlík 2044.“⁷⁴⁰

Ještě v závěru mírového jednání chtěl technický rada československé delegace v Istanbulu Klemens, aby Ministerstvo zahraničních věcí prosadilo své přímé zastoupení

⁷³⁵ Samozřejmě o průběh Lausannské konference se zajímal i Beneš. Ministr zahraničí se snažil především přes Francouze hájit malodohodové hospodářské zájmy. Pro Československo chtěl, aby mu v Turecku byly přinejmenším zajištěny stejné výhody jako státům na Lausannské konferenci přímo zastoupené. Srov. HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraniční politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 540. ISSN 0018-2575.

⁷³⁶ Cituji článek 159: „La Belgique, la Pologne, le Portugal et l'Etat tchéco-slovaque, dont les nations ont, au cours de la guerre 1914-1918, combattu aux côtés des Puissances concluant aujourd'hui la paix avec la Turquie, seront admises à accéder aux dispositions d'ordre économique et financier du présent Traité. Cette accession, qui rétablira en tant que de besoin l'état de paix entre la Puissance accédente et la Turquie en adressera une copie authentique aux Puissances signataires du présent Traité.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. - 31. 12. 1923, č. 14/2.

⁷³⁷ Telegram je z 10. března 1923 (č. j. 309/23). Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 12.

⁷³⁸ Světlík v Dodatku 2. mimořádné politické zprávy (č. j. 1538/23/dův) píše: „při porovnání tištěného textu Lausannského návrhu s ankarským protinávhrhem vychází najevo, že mimo zmíněný již článek 159 byly potlačeny též články 25 IV. projet de convention relative a l'établissement et à la compétence judiciaire (strana 8) a článek 19 VI. projet de convention commerciale (strana 10), čímž jest československé republice vzata možnost přistoupit pouhou deklarací k mírové smlouvě a k výše uvedeným zvláštním konvencím.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. - 31. 12. 1923, č. 15.

⁷³⁹ Zamini, tak se běžně označovalo naše Ministerstvo zahraničních věcí, pozn. aut.

⁷⁴⁰ Telegram je z 12. dubna 1923 (č. j. 440/23). Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 18.

na konferenci. Zamini předložil mnohostránkovou studii,⁷⁴¹ ve které navrhoval jednotlivé kroky pro naši zahraniční politiku. Tento projekt nám nastiňuje výchozí podmínky pro československo-turecké vztahy. Byť se nemůžeme o všem zmínit, i tak z následujících řádků vyplývá, že bývalý primář chirurgického oddělení měl neobyčejný přehled a dokázal se soustředit na podstatné věci, které měly podpořit zejména československý export do Turecka.

I přesto, že se Turkům nepodařilo již v průběhu konference zcela prosadit svůj program úplné ekonomické svobody, v zásadě ústupky neměnily novou hospodářskou politiku,⁷⁴² kterou kemalisté připravovali na dobu po podepsání míru.⁷⁴³

V té době československé hospodářství prodělávalo akutní krizi spojenou zejména s otázkou exportu.⁷⁴⁴ Tudíž vývozní zájmy, jež jsme v Turecku zdědili, nabývaly zvýšeného zájmu. Nicméně naše styky s Tureckem v té době nebyly upraveny, poněvadž československá vláda se na základě poměru ke spojencům rozhodla upravit své vztahy až v době, kdy bude mír mezi dohodou a Tureckem ratifikován.⁷⁴⁵ To však neměnilo nic na faktu, že bychom na Lausannské konferenci neměli co říci.

Československá republika zdědila po bývalé monarchii nárok na větší část rakousko-uherských exportních zájmů v oblasti tzv. Levanty. Tím byl, podle Klemense, dán

⁷⁴¹ Svou studii nazval „Zájmy Republiky Československé v blízkém Orientě. Pojednání sepsané na vybídnutí politické sekce ministerstva zahraničních věcí“, z čehož plyne, že studie nebyla jakousi Klemensovou jednostrannou aktivitou. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33.

⁷⁴² V zásadě šlo o co největší ekonomickou samostatnost Turecka, ochranu tureckých podniků před tlakem a konkurencí ze zahraničí. Stát se měl na hospodářství výrazně podílet, na spoustu odvětví měl být uvalen monopol. Srov. PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967, s. 109.

⁷⁴³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/1-2.

⁷⁴⁴ Poválečné (1918-1923) československé hospodářství je poznamenáno úsilím o zvládnutí poválečných potíží a zajištění zahraničních trhů. Zrod Československa s sebou nesl nemalé hospodářské nesnáze, neboť stát vznikl spojením ekonomicky rozdílných oblastí se značně odlišným stupněm hospodářského vývoje. Hospodářská rozdílnost však nebyla jediným činitelem výše zmíněné krize. Skutečnost, že na území nového státu zůstaly přibližně dvě třetiny průmyslové kapacity bývalé monarchie a současně došlo k zúžení vnitřního trhu na třetinu, vyvolala potřebu najít nová odbytí, a to alespoň pro 30% průmyslové výroby. Pro Československo nebylo snadné proniknout se svými výrobky na zahraniční trhy. Československo na ekonomické mapě téměř nikdo neznal, obtížné bylo samotné prosazení nové výrobní značky „Made in Czechoslovakia“ i nové měnové jednotky. Snahy československých hospodářských kruhů narážely i na jiné potíže, jako byla například dopravní situace. Dalším rušivým faktorem byly konflikty, které doprovázely vymezení nové poválečné politické mapy střední a jihovýchodní Evropy. Československé hospodářství se neprosadilo na západním trhu a začalo rovněž ztrácet svůj přirozený trh ve střední a jihovýchodní Evropě. Hospodářské styky mezi ČSR a státy Balkánského poloostrova měly sice po válce vzestupnou tendenci. Avšak mezi léty 1922-1923 nastala stagnace, která se ovšem projevovala v celém zahraničním obchodě Československa. Tento jev je připisován deflační politice ministra financí Rašina. Deflační politika značně tížila odbyt československých výrobků, které nemohly konkurovat zboží ze zemí s inflační měnou (inflační měna byla v té době v zemích střední a jihovýchodní Evropy). Srov. LACINA, Vlastislav. *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934*. Praha, 1984, s. 24. Dále srov. SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004, s. 37. ISBN 80-7277-213-9. Dále srov. SLÁDEK, Zdeněk. *Hospodářské styky mezi Československem a státy Balkánského poloostrova v letech 1918-1938*. In *Slovanské historické studie XI*, Praha, 1976, s. 141, 147.

⁷⁴⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17.

naší politice logický směr vůči Turecku. Klemens doporučoval razantněji hájit československé zájmy a to hlavně z důvodu, aby se Turecko nestalo kořistí Anglie, Francie a Itálie. Respektive aby nebylo dle „Accord Tripartite“ rozděleno na tři pásma hospodářského vlivu. V otázce úžin měl být největší československý zájem na tom,⁷⁴⁶ „aby se úžiny nestaly novým anglickým Gibraltarem.“⁷⁴⁷

Jak víme, již od začátku dvacátých let byla československá zahraniční politika úzce orientována na projekt Malé Dohody.⁷⁴⁸ Rumunsko a Jugoslávie se Lausannské konference účastnily, Československo přizváno nebylo.⁷⁴⁹ A v tom tkvěl podle Klemense „oříšek“, poněvadž protiturecká politika Rumunska a Řekům příznivá politika jihoslovenská poškozovala naše hospodářské zájmy v Turecku. Proto se mělo Československo více zasadit o účast na mírovém jednání.⁷⁵⁰

Podle Klemense bylo v naší zahraniční politice důležité, aby byla zachována objektivita v navazování vztahů jak s Řeckem, tak Tureckem.⁷⁵¹ Podle něj vztahy s Řeckem nemusely nijak bránit k navazování styků s Tureckem.⁷⁵²

Na tomto místě lze znovu připomenout prořeckou československou zahraniční politiku, která ve svých důsledcích znamenala abstinentní politiku v Turecku a zanedbávání tamějších československých zájmů.⁷⁵³ Ty byly zcela přenechány iniciativě soukromníků. Důvodem mimo jiné byl také fakt, že se na předešlých mírových jednáních naši politici

⁷⁴⁶ V otázce úžin na jiné straně studie Klemens píše: „Jest samozřejmo, že co jediný průmyslový stát Malé Dohody, máme přímý zájem na vytvoření všech úmluv, týkajících se úžin a zálivu cařihradského, jak právních tak čistě technických. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/12.“

⁷⁴⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/11.

⁷⁴⁸ Malá dohoda vznikla jako spojenecký blok, alianční systém Československa, Jugoslávie a Rumunska vzniklý proti odmítavým snahám Maďarska vůči mírové smlouvě z Trianonu, označený zpočátku výše uvedeným názvem pejorativně maďarským tiskem. Malá Dohoda se zrodila pod patronací francouzské diplomacie, která usilovala do tohoto aliančního systému začlenit, avšak marně, i Polsko. Aliance se utvářela v rámci postupně uzavíraných bilaterálních dohod a smluv. Významný podíl při jejich sjednávání připadl československému ministru zahraničí Edvardu Benešovi. V době průběhu Lausannské konference byly v rámci Malé Dohody již uzavřeny tyto smlouvy: jugoslávsko-československá ze srpna 1920, rumunsko-československá z dubna 1921 a rumunsko-jugoslávská smlouva z června 1921. Srov. SMUTNÝ, Drahoš. *Sředoevropská politika Československa mezi 1. a 2. světovou válkou a Malá dohoda*. Brno, 1968, s. 2. Dále srov. VESELÝ, Zdeněk. *Smlouvy, paktů, dohody: Slovník mezinárodněpolitických a diplomatických aktů*. Praha, 2006², s. 125. ISBN 80-86328-95-3. Dále srov. ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999², s. 243. ISBN 80-85983-75-3.

⁷⁴⁹ POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 154.

⁷⁵⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/11.

⁷⁵¹ Řecko zřídilo své vyslanectví v Československu roku 1920. Prvním vyslancem byl Charalambos Simopulos. Doplňme, že prvním tureckým vyslancem v Československu se stal v roce 1925 Hasan Vassif Bey. Srov. NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 190. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860. Dále srov. *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 189.

⁷⁵² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/12.

⁷⁵³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17.

delegáti nechali oslnit osobností a výmluvností Venizela.⁷⁵⁴ Venizelos byl zřejmě opravdu okouzující.⁷⁵⁵ Doplňme, že ho osobně znal i Masaryk.⁷⁵⁶ Na naše kruhy také Venizelos zapůsobil tím, že jako jeden z prvních projevil zájem na možnosti vytvoření Malé Dohody.⁷⁵⁷ V neposlední řadě Řecku prospěla „prvotřídní“ propagační a tisková služba, kterou Turci úplně postrádali.⁷⁵⁸

Klemens naši účast na mírové konferenci chtěl také z toho důvodu, aby pomírové navazování vztahů s Tureckem probíhalo energicky. Domníval se, že jsme otálením již mnohé promarnili.⁷⁵⁹ Doslova píše: „Bylo by nemístným prohlubovati kritiku toho, což jsme snad v Turecku ztratili.“⁷⁶⁰ Doporučoval, aby se vzhledem k našim hospodářským i politickým zájmům začalo s navazováním vztahů co nejdříve: „nejde nám o to uvažovati o minulosti, ale rozhodnouti se co nejrychleji pro budoucnost.“⁷⁶¹

Úlohou československého zastoupení při vyjednávání míru s Tureckem by podle Klemense bylo jednak přispět k zajištění míru na Balkáně, ale dále se pokusit, aby byl dán politice Malé Dohody směr více přátelský k Turkům⁷⁶² a to s ohledem na uplatnění československých hospodářských zájmů. A v neposlední řadě rovněž zajistit Československu stejnou účast na všech výhodách, které by Turci přiznali dohodovým mocnostem. Tím myslel zejména otázku kapitulací.⁷⁶³

⁷⁵⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17.

⁷⁵⁵ O tom, jak působil Venizelos na státníky, bylo napsáno již v předešlé kapitole. Podrobněji se tím zabývá ve své knize již zmíněná MacMillanová a to zejména v kapitole „Největší řecký státník od časů Perikla“. Již sám název kapitoly hovoří za vše. Srov. MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004, s. 345-363. ISBN 80-200-1151-X.

⁷⁵⁶ Při nástupní audienci prvního řeckého vyslance v Československu Charalambos Simopulose dne 25. května 1920 Tomáš Garrigue Masaryk prohlásil: „Osobně vzpomínám s radostí svých styků s řeckými politiky za války, zejména s Vaším Venizelem. Jsem přesvědčen, že shoda našich států bude ku prospěchu všeobecnému a v zájmu evropského míru. To byl ideál, jenž mne s Venizelem spojil.“ Srov. NOVÁK, Petr. *Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922*. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007, s. 190-191. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.

⁷⁵⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17. Podrobněji se touto otázkou zabývá ve své studii Novák. Srov. NOVÁK, Petr. *Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922*. In *Moderní dějiny 15*. Praha, 2007. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.

⁷⁵⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17.

⁷⁵⁹ Klemens pokládal rovněž naši přítomnost v Lausanne třeba za otázku prestižní, která by nám snad usnadnila navázání přímých styků s Tureckem. Na základě soukromých rozhovorů s tureckou delegací v Lausanne jsme se měli přímo pokusit o ošetření vzájemných vztahů. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/13.

⁷⁶⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17.

⁷⁶¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1923, č. 33/17-18.

⁷⁶² Klemens doslova píše: „směr Turkům méně nepřátelský“. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/12.

⁷⁶³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/12.

Jak bylo uvedeno výše, ekonomické klausule kapitulací se neslučovaly s kemalistickým programem a se suverenitou vůbec.⁷⁶⁴ Avšak, jak jsme mohli vidět, v rámci kapitulací byly ošetřeny i otázky soudnictví⁷⁶⁵ a právního postavení občanů.⁷⁶⁶ Z tohoto důvodu bylo žádoucí, abychom závěru konference byli přítomni.

„Musíme se obávat, že Turecko nebude nakloněno přiznat tyto výhody též mocnostem menším, jako jsme my. Též velké mocnosti asi ničeho neučiní, aby nám výhod těch na Turecku vymohly, poněvadž by nám tím usnadnily hospodářskou soutěž v Turecku. Kdybychom ale na konferenci vystoupili kolektivně co Malá Dohoda (snad i s Polskem) mohli bychom si spíše výhody ty zajistiti.“⁷⁶⁷

Již z uvedeného úryvku vyplývá, že Klemens postoje spojenců vůči Československu v Lausanne nijak nepřeceňoval:

„Vzpomeňme si, že zrovna v okamžiku, kdy spojenci zamýšlí nám předložit účet na 41% rakouského státního dluhu, musíme se zvýšenou energií vymáhati všechny naše nároky bez veškerých sentimentálních ohledů.“⁷⁶⁸

⁷⁶⁴ Klemens ani nepředpokládal, že by byly ekonomické klauzule kapitulací obnoveny. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/12.

⁷⁶⁵ Klemens očekával, že v otázce soudnictví budou velmocím do doby, než se definitivně reorganizuje turecká jurisdikce, přiznány jisté výhody. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/12.

⁷⁶⁶ Sèvreská smlouva přiznala kapitulační práva též Československé republice. Nárok na výhody kapitulačního režimu mohla ČSR uplatňovat podle článku 261 zmíněné smlouvy. K ratifikaci Sèvreské smlouvy nedošlo, během roku 1921 bylo možné říci, že smlouva nebude ratifikována vůbec. Tím ovšem nastala nejistota právního postavení v Istanbulu a okolí a nedala se dlouho udržet. Proto dohodové velmoci (Británie, Francie a Itálie) upravily na podzim roku 1921 otázku trestního soudnictví, a to jako okupanti Istanbulu ve smyslu článků 42 a 43 haagské úmluvy ze dne 18. října 1907 „o zákonech a obyčejích války pozemní“. Podle této úpravy vykonávali trestní soudnictví v Peše a Galatě Angličané, na asijském břehu istanbulského vilajetu a na Princových ostrovech Itálové a ve Skutari a v evropské části istanbulského vilajetu Francouzi. Nová úprava vstoupila v platnost dnem 1. listopadu 1921. Působnost okupačních soudů se vztahovala zejména na trestní činy spáchané: 1. státními příslušníky tureckými na příslušnicích anglických, francouzských, italských, řeckých, belgických, rumunských, jihoslovanských (jugoslávských), polských a československých, nebo na Rusích; 2. státními příslušníky spojenců nebo Rusy na Turcích. Příslušníci britští, italští a francouzští podléhali vždy pouze soudům svého státu zřízeným v Istanbulu. V zásadě spojenecké soudy postupovaly podle tureckého trestního zákona, podle předpisů mezispojeneckých vojenských úřadů nebo podle předpisů spojenecké vojenské komise. Obžalovaný se u soudu mohl obhajovat sám nebo si vzít obhájce. Pro vyřizování sporů civilních, obchodních, námořních a nájemních mezi Angličany, Francouzy a Italy na straně jedné a Turky na straně druhé, byla zřízena v prosinci 1921 zvláštní „prozatímní smíšená komise La Commission mixte judiciaire provisoire“, skládající ze tří členů spojeneckých mocností a ze tří Turků. Senáty, jež projednávaly jednotlivé záležitosti, skládaly se ze tří členů, a to člena toho dohodového státu, o jehož státního příslušníka šlo, ze člena jiné dohodové velmoci a ze zástupce Turecka; ten byl vždy předsedou. Komise sídlila v tureckém ministerstvu spravedlnosti. Působnost této soudní komise se však na československé státní příslušníky nevztahovala. V praxi tedy bylo právní postavení československých příslušníků v Istanbulu následující: 1. Závaznosti týkající se osobních práv (manželství, rozvod, rozluka, zbavení svéprávnosti, pozůstalosti, pokud nešlo o nemovitosti) vyřizoval Úřad delegátu ČSR v Istanbulu pomocí československých soudů; 2. Trestní věci projednávaly spojenecké soudy. Jejich trestní nálezy dával Úřad delegátu ČSR na vědomí příslušným československým úřadům; 3. Majetkové spory československých státních příslušníků jako žalobců proti jiným státním příslušníkům (mimo Turky) projednávaly se u konzulárního soudu žalovaného. V opačném případě se snažil Úřad delegátu ČSR docílit zprostředkování mezi stranami; toto zasažení končovalo zpravidla úspěchem. Úřad delegátu Republiky Československé však nikdy nepřipouštěl, aby československý státní příslušník byl žalován cizím příslušníkem u tureckého soudu. Z toho plyne, že spory mezi československými státními příslušníky a Turky nemohly být toho času projednávány. Srov. HLAVIČKA, M. Právní postavení čl. státních příslušníků v Turecku. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 273-274.

⁷⁶⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/12-13.

⁷⁶⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/13.

Rakousko-uherské vyslanectví a konzulát v Istanbulu měly tehdy neobyčejně velkou cenu. Tento majetek si však nárokovala Itálie.⁷⁶⁹ Podle Klemense však vlastnictví náleželo nástupnickým státům. Tím by Československo mohlo získat část jmění,⁷⁷⁰ které by mohlo posloužit k zakoupení dostatečně veliké zastupitelské budovy pro naši republiku v Istanbulu.⁷⁷¹

Klausule Saint-Germainské mírové smlouvy,⁷⁷² dle které se nástupnické státy zřikaly státních budov neležících na jejich vlastním území, se dle smyslu,⁷⁷³ jak podotýká Klemens, zcela jasně vztahovala pouze na území bývalé monarchie.⁷⁷⁴

Letní rakousko-uherské vyslanectví v Istanbulu též patřilo do skupiny státních budov. V té době ho využívali Angličané, avšak platili rakouské vládě nájemné.⁷⁷⁵

⁷⁶⁹ Italská vojska obsadila hned 1. prosince 1918 všechny budovy rakousko-uherského zastupitelství (jak starou, tak tehdy nově dokončenou a vybavenou budovu velvyslanectví, budovu c. a k. generálního konzulátu, budovu c. a k. legační školy pro děti diplomatických a konzulárních pracovníků a příslušníků bývalé rakousko-uherské istanbulske kolonie). Nárok na tyto budovy měla Itálie dle hraběte Sforzy údajně proto, že starý palác ve čtvrti Pera patřil původně Benátské republice. Habsburská monarchie jej získala spolu s Benátskem v roce 1797 mírem v Campo Formio a Itálie na tento palác vznesla nárok již v roce 1866 u příležitosti připojení Benátska. Klemens dodává, že nároky Itálie, která se tehdy odvolávala na starou při s bývalou monarchií o malý pozemek, na kterém tehdy palác stál, se nemohly vztahovat na více, než na ten malý kousek pozemku a popřípadě cenu budovy, která tam svého času stála. Doplňme, že Francouzi zase v roce 1918 obsadili rakousko-uherskou legační nemocnici a to včetně autoparku. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/13. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 432. ISSN 0037-6922

⁷⁷⁰ K bývalému rakousko-uherskému velvyslanectví kromě nového vyslanectví se zařízením a budov konzulátu, náležela řada rodinných domů, sloužící jako úřednické byty. Celý majetek se dle Klemense měl rozdělit mezi nástupnické státy, a to podle jakéhokoliv klíče. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/13.

⁷⁷¹ Doplňme, že Úřad delegáta Republiky Československé v Istanbulu byl nejprve v hotelu Pera Palace. Avšak ceny v Istanbulu během jara 1919 vyletěly natolik vzhůru, že bylo finančně pro náš úřad nadále administrovat v hotelu neudržitelné. Náš delegát se nejprve obrátil na francouzské okupační úřady, ale ty mu pomoc, v podobě provizorního úřadu, odmítly. Náš zastupitelský úřad byl tudíž nucen přesunout se do Klemensova soukromého bytu. Pro zajímavost uvedme, že dražota v Istanbulu nastala poté, co do města začali ve velkém množství přicházet ruští uprchlíci. Náš delegát byl nucen za pokoj, který před tím stál 37 piastrů, platit Ltqs 10,- denně. Při čemž 1 turecká lira (Ltqs) měla 100 piastrů. Srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 435-436. ISSN 0037-6922

⁷⁷² Saint-Germainská mírová smlouva mezi Rakousko-Uherskem a státy Dohody. Přijetím mírové smlouvy, signované roku 1919 v Saint-Germain-en-Laye ve Francii přestala monarchie formálně existovat. Rakousko v ní uznalo nezávislost nově vzniklých nástupnických států a odstoupilo některá území. Smlouva dále řešila otázku velikosti rakouské armády, reparací a podobně. Srov. ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999², s. 399. ISBN 80-85983-75-3.

⁷⁷³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/13.

⁷⁷⁴ „To vysvítá též z toho, že ve všech poválečných mírových smlouvách se výslovně disponovalo se státním majetkem rakousko-uherským v té či oné cizí zemi. Ve smlouvě sévreské o státních budovách v Turecku nebylo řeči. Soudil bych tudíž, že otázka vyslanectví a konzulátu rakousko-uherského v Cařihradě jest neprojednaná,“ píše ve studii Klemens. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/13-14.

⁷⁷⁵ Klemens „šel“ ve výčtu majetku rakouského vyslanectví, respektive to, co mělo náležet československé vládě a za nějž měla v Lausanne bojovat, opravdu do detailů: „ I kdyby tato otázka odpadla zbývá problém budov náležejících dědicům býv. rakousko-uherské monarchie. Ústavy ty nebyly státními, má tedy kolonie i její následníci mají nárok na obě ty budovy s pozemkem a s inventářem, nýbrž i na nájemné za 4 roky. Máme důležitý prejudiční případ v obsazení německé nemocnice Angličany. Nemocnice ta jest též majetkem německé

Do lausannské mírové konference bylo nemožné, aby nástupnické státy, respektive jejich kolonie, výše uvedené otázky řešily či jakkoli útočily na mocnosti. V té době bylo Turecko okupovaná země, téměř tři roky nefungovaly civilní soudy, spory řešily samy mocnosti.⁷⁷⁶ Aby bylo v těchto záležitostech docíleno úspěchu, zájmy měly být řešeny již v Lausanne.⁷⁷⁷ Po uzavření míru sice měla být v Istanbulu likvidační komise, která měla řešit pozůstalost rakousko-uherské monarchie, avšak Itálie a Francie se snažila dobýt legálního vlastnictví již v Lausanne.⁷⁷⁸ Podle Klemense by bylo vhodné nepromeškat šanci.⁷⁷⁹

Nemusíme dlouho přemýšlet, kolik z výše uvedených návrhů bylo realizováno a čeho všeho bylo nakonec dosaženo. Klemensova studie nám však nastínila, jaké těžkosti muselo řešit československé zastupitelství, v mnohém víceméně existenční. Další velká otázka však na Úřad delegátu teprve čekala, a tou byla změna hlavního tureckého města...

4.3 Ankara

V důsledku změněné vnitropolitické situace, kdy výkonnou moc nad celou Tureckou republikou přejala po zrušení sultanátu Kemalova nacionalistická vláda, Turecko podmiňovalo obchodní styky předchozím uzavřením smlouvy o přátelství. Smlouva o přátelství pak otvírala cestu i k navázání diplomatických styků.⁷⁸⁰

kolonie a Angličani platí za ni platí nájemné. Kdyby československá kolonie obdržela na ni připadající kvotu z prodeje školy a nemocnice a ze 4letého nájmu obou budov, měla by dostatečných prostředků, aby v případě že stát neobdrží z prodeje státních budov rakouských ničeho, pořídila budovu pro vyslanectví, druhou budovu pro účely kolonie, ve které by bylo lze umístiti všechny organizace pro kolonii důležité a to školu, místnost obou spolků, i po případě pronajati místnosti obchodní komoře. Mimo to by ji zbyl ještě značný obnos, kterým by se dal řešiti problém sociální péče na mnoho let. Při tom mám na zřeteli předávání nemajetných občanů do nemocnice, péči o nezaměstnané, chudé a starce, po případě jejich repatriování.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/14.

⁷⁷⁶ Dále bylo dle Klemense důležité, aby se na lausannské konferenci dotklo problému československých příslušníků, kteří byli nelegálním způsobem a proti smyslu mírových smluv nuceni přijat italskou ochranu. Jednalo se mu zejména o majitele pěti největších obchodních domů v Istanbulu (Novák píše o čtyřech majitelích). Na lausannské konferenci se mělo vyřešit, aby italské vyslanectví zmíněné občany nepovažovalo za italské příslušníky. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/15. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 432. ISSN 0037-6922.

⁷⁷⁷ Klemens doporučoval, aby během konference následnické státy postupovaly společně, nebo aby bylo aspoň docíleno schody mezi Malou Dohodou a Polskem. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/15.

⁷⁷⁸ Již výše bylo uvedeno, že Itálie zabrala bývalé rakouské vyslanectví, konzulát a školu; Francie nemocnici. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/15. Dále srov. NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918–1920. In *Slovanský přehled: Review for Central and Southeastern European History r. XCI*, 2005, č. 4, s. 435-436. ISSN 0037-6922.

⁷⁷⁹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1923, č. 33/15.

⁷⁸⁰ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 187-188.

Československo podepsalo s Tureckem smlouvu o přátelství 11. října 1924, jejíž článek č. 2 vyjadřoval dohodou obou stran „navázat diplomatické styky na základě principů mezinárodního práva“.⁷⁸¹

Již v průběhu jednání o smlouvě o přátelství bylo jasné, že význam Ankary, jako nového hlavního města Turecka, nelze podcenit.

Náš delegát Světlík byl žádán přímo istanbulským zástupcem ankarské vlády Adnanem Beyem,⁷⁸² aby jeho prostřednictvím bylo tlumočeno Benešovi přání vlády Turecké republiky o co nejrychlejší navázání vzájemných vztahů.⁷⁸³

Tehdy Světlíkovi, sídlícímu stejně jako většina diplomatů v Istanbulu, Adnan Bey zdůraznil nutnost vyjednávat o smlouvě v Ankaře. Turecká vláda rezolutně trvala na vyjednávání všech smluv v hlavním městě.⁷⁸⁴

Je až podivuhodné, že ještě v této době, tedy v létě 1924,⁷⁸⁵ kdy už uplynulo více jak půl roku od vyhlášení Ankary hlavním městem, si Istanbul stále ještě dělal naděje být opět tureckou metropolí. Nicméně, tato očekávání města na Bosporu nám prozradí mnohé o poměrech v Ankaře a v novém Turecku vůbec.

V létě 1924 se schylovalo k mnohadenní prezidentské návštěvě Istanbulu. Mustafa Kemal a jeho žena Lâtife se měli zastavit na čtrnáct dní v Istanbulu při své cestě do Východní Thrákie. Istanbulský guvernér Ali Haydar bey najal pro prezidentský pár nádhernou vilu na Princových ostrovech⁷⁸⁶, kterou na náklad města nechal důkladně upravit, aby v ní mohl

⁷⁸¹ *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 188.

⁷⁸² Světlík před svým odjezdem do Prahy vykonal oficiální návštěvu u istanbulského zástupce ankarské vlády. U této příležitosti zmiňme, že ankarská vláda zřídila tento úřad, aby vyšla vstříc diplomatickým zástupcům, kteří v té době v naprosté většině sídlili ve starém hlavním městě. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 7/1.

⁷⁸³ Adnan bey dále žádal Světlíka, aby navrhl ministrovi Benešovi, aby za účelem urychlené úpravy československo-tureckého poměru byla uzavřena prozatím pouze přátelská smlouva dle vzoru přátelských smluv polsko-turecké, rakousko-turecké, maďarsko-turecké a německo-turecké. Světlíkovi se návrh Adnana líbil z několika důvodů, proto rovněž doporučoval uvedený postup, aby se nejdříve uzavřela smlouva o přátelství a teprve po ní se přikročilo k projednávání smlouvy obchodní a o usazování se. Jako nejdůležitější výhodu tohoto postupu viděl, že by československá vláda mohla ihned po ratifikaci přátelské smlouvy žádat o agrément pro diplomatického zástupce v Turecku a navázat tak pravidelné styky. Povšimněme si, že ze středoevropského prostoru jsme byli v podstatě jediní bez uzavřené přátelské smlouvy, pozn. aut. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 7/1-2.

⁷⁸⁴ V novém hlavním městě smlouvu uzavřelo již Německo a Maďarsko, Dánsko se v té době do Ankary chystalo. Rakousko-turecká a americko-turecká smlouva se vyjednávala ještě v Istanbulu, ale po průtazích, které byly přes 2 měsíce, se turecká vláda odhodlala k razantnímu kroku a začala trvat na Ankaře jako místu vyjednávání pro diplomatické smlouvy. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 7/1.

⁷⁸⁵ Kemalova návštěva Istanbulu byla naplánována na květen 1924. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 9/1.

⁷⁸⁶ Princovy ostrovy, nebo též Ostrovy princů (Kızıl Adalar) leží v Marmarském moři mezi patnáctým a třicátým kilometrem v jihovýchodním směru od Istanbulu. V prvních letech Turecké republiky se ostrovy staly vyhledávaným letoviskem obyvatel Istanbulu. Na ostrově Heybelida byla založena turecká námořnická kolej

být důstojně ubytován. Istanbulská municipalita nešetřila výdajů na úpravu vily a silnic na Princových ostrovech, neboť doufala, že zpříjemní-li prezidentu a jeho choti pobyt v Istanbulu, pohne tím hlavně Lâtife Hanım, aby naléhala více na Kemala v otázce hlavního města. Tehdy bylo všeobecně známo, že Lâtife, která měla velký vliv na Kemala, velice těžce nesla pobyt „v primitivních poměrech angorských“.⁷⁸⁷

Naděje istanbulské municipality se nevyplnila, poněvadž Mustafa Kemal svoji cestu do Istanbulu odložil na podzim toho roku. Dle úsudků tamějších diplomatických kruhů důvodem změny nebyla gaziho inspekční cesta po Anatólii. Pravá příčina odkladu istanbulského pobytu byla prezidentova nedůvěra istanbulskému obyvatelstvu a strach z atentátu.⁷⁸⁸

I v samotné Ankaře nebyly poměry zcela Kemalovi nakloněny. Opozice v parlamentu rostla.⁷⁸⁹ Přesto vláda hodlala postavit naproti budovy Velkého národního shromáždění pomník Vítězství se sochou gaziho v nadživotní velikosti a vypsal architektonickou soutěž.⁷⁹⁰ Tento pomník měl být vůbec prvním případem, kdy měla být postavena v Turecku socha. Korán totiž zapovídá napodobovat lidské postavy. Ještě tehdy byl v živé paměti, s jakým odporem byl přijat pokus mladoturků prolomit zákaz, když v době světové války vydali poštovní známky s obrazem tehdejšího sultána.⁷⁹¹

Leč vraťme se opět k ankarským poměrům, a to k těm méně politickým. Náš delegát Světlík navštívil švédského vyslance Wallenberga bezprostředně po jeho návratu z Ankary. Krátce před Světlíkovou návštěvou byla podepsána švédsko-turecká smlouva o přátelství, a byť se projednávala v hlavním městě, byla poznamenána průtahy. Důvodem však byl nespolehlivý ankarský telegrafní úřad a švédský vyslanec musel v hlavním městě vyčkat na ztracený telegram. Wallenberg byl svým pobytem velice nespokojen. V Ankaře ještě nezačala letní vedra, přesto byla malárie již mezi obyvatelstvem velice rozšířena. Vyslanec užíval na radu lékařů 2 gramy chininu denně, čímž si zkazil úplně žaludek. Spát mohl jen pod hustou sítí na komáry. Naříkal na množství štěnic, které mu znemožnily spaní a na „přemrštěnou“ drahotu panující v hlavním městě.⁷⁹²

a ostrovy se mohly začít těšit i uznání republikánů, neboť zde byla zakotvena Kemalova soukromá jachta. Srov. AYLIFFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 179. ISBN 80-7217-056-2.

⁷⁸⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 9/1.

⁷⁸⁸ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 9/2.

⁷⁸⁹ „President Turecké republiky se může spoléhati pouze na vojsko, které ho ovšem přímo zbožňuje a které jest mu slepě oddáno.“ Viz. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 9/2.

⁷⁹⁰ Obrázek tohoto pomníku je v Příloze, pozn. aut.

⁷⁹¹ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 9/2.

⁷⁹² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 12/1-2.

„za nečistý pokoj v jediném slušnějším hotelu, v němž angorská vláda objednává pro cizí diplomaty logis, musil platiti denně 6-šest-tureckých liber. Za stravu platil dvakráte tolik jako v Cařihradě. Poznamenal, že z ohledů prestižních jest nevyhnutelně zapotřebí, aby cizí vyjednávatel byl doprovázen ještě jedním úředníkem buďto legačním tajemníkem neb dragomanem.“⁷⁹³

V létě 1924 probíhalo rovněž komplikované bulharsko-turecké jednání o smlouvě, na něž si stěžovali vyslanci holandský, španělský a dánský. Následkem průtahům ve výše zmíněném vyjednávání byli nuceni tito vyslanci jet do hlavního města Turecka. Jenže to už bylo léto a Ankara bývávala v červenci a srpnu naprosto zamořena malárií.⁷⁹⁴

Snad nám může přijít až neuvěřitelné, že za takových poměrů v Ankaře panujících se Německo rozhodlo přesunout své vyslanectví⁷⁹⁵ právě do tohoto, ačkoli hlavního, přece jen nehostinného městečka.⁷⁹⁶

Německo si bylo vědomo významu Turecka i klíčového postavení Ankary v jednáních, a proto postavila na získaném pozemku přenosný dřevěný dům s deseti pokoji.⁷⁹⁷ Pozemek je (dodnes)⁷⁹⁸ v Çankayı, v nynějším centru nové Ankary. Tehdy byl od někdejšího centra starého města vzdálen asi dvě hodiny.⁷⁹⁹ Budova německého zastupitelstva tak stála ve velmi výhodné části. Nejenže byla ve vinicích v blízkosti vily prezidenta Mustafy Kemala, ale též ležela ve vysoké nadmořské výšce a vzdálena od centra, takže personál zastupitelstva byl dostatečně chráněn před malárií.⁸⁰⁰

Německo tak, dovolme si tvrdit, vyřešilo velmi elegantně situaci. I přes neutěšené finance, které poválečné Německo sužovaly, se tamější vláda rozhodla podporovat „staré osvědčené přátelství německo-turecké“, a tím, získala vynikající výchozí podmínky pro hospodářské styky. Ty se ve svých důsledcích samozřejmě odrazily příznivě na celkové německé hospodářství.

⁷⁹³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 12/2.

⁷⁹⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 14/5-6.

⁷⁹⁵ Německý diplomatický zástupce Rudolf Nádočný byl pro svoji osobu jmenován velvyslancem, avšak u ankarské vlády byl prozatím akreditován pouze jako vyslanec. Stalo se tak, poněvadž v té době nebylo ještě jasné, zda-li velmoci budou v budoucnu zastoupeny velvyslanci aneb pouze vyslanci. Právo vysílat velvyslance mělo Německo, jako dědic Pruska, od roku 1815, kdy byly diplomatické záležitosti vyjednány na Vídeňském kongrese. Vídeňský řád byl roku 1818 doplněn Cášským protokolem, kterým bylo upraveno pořadí diplomatických zástupců podle jejich hodností. Velvyslanec, tedy „mimořádný a zplnomocněný velvyslanec“ (Ambassadeur Extraordinaire et Plénipotentiaire), stál spolu s nuncií nad hodností vyslance. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 14/9. Dále srov. POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 557-558.

⁷⁹⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 14/9.

⁷⁹⁷ Na dalších stranách se píše o dvanácti pokojích, srov. např. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 15/7.

⁷⁹⁸ Pozn. aut.

⁷⁹⁹ Německá zastupitelská budova byla vzdálena od staré Ankary asi 6 km. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 15/7.

⁸⁰⁰ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 14/9.

Zastavme se však u provizorní zastupitelské budovy. Jak víme, v Ankaře byl nedostatek budov a ceny hotelových pokojů rostly ze dne na den. Stavba nových budov byla nejen finančně náročnou, ale zejména čas žádající záležitostí. Německo tedy v Ankaře postavilo provizorní dům. Ten byl navržen nejdříve pro Izmir, kde po požáru též byl akutní nedostatek vhodných budov. V podstatě šlo o skládací přenosný objekt. V Izmiru, v důležitém přístavu Turecka, Německo už vyřešilo otázku umístění svého generálního konzulátu, a tak dřevěný dům mohl „putovat“ do srdce Anatólie.

U této příležitosti uvedme, že Německo dělalo opravdu vše, aby co nejdříve „chytilo“ obchodní šance ve válkou zničeném tureckém hospodářství. Ostatní státy, mezi nimiž bylo i Československo, díky otálení a nerozhodnosti ztratily mnohé možnosti podílet se na rekonstrukci země.⁸⁰¹ Již v dubnu 1924 píše náš izmirský konzul o „invasi říšských Němců do Smyrny a okolí“⁸⁰² a o promarněných československých šancí:

„Sotva byla ratifikována německo turecká smlouva v Berlíně (v Angoře dosud ratifikována není) byl zde již německý gen. konsul a hledá pro gen. konsulát přístřeší (...) Jest vidět, jakou důležitost přikládají pro budoucnost Smyrně a Turecku, žádný konsul nemá na světě jinde takového paláce a žádný německý vyslanec nemá tak skvělého paláce jako cařihradský. Mají orientálské zkušenosti a ví, že Orientálci nutno předem imponovat, pak lze s ním jednat a docílití úspěchu. Současně s ním přihnalo se do Smyrny spousta říšských Němců. Velká část jich odešla se značnými finančními prostředky do Anatólie, hlavně pronajímají velkostatky na delší dobu, 15-30 let a zříditi na nich nejmodernější strojové hospodářství. Že budou propagovat jen německé stroje netřeba podotýkati (...) Druhá část příšlých říšských Němců zůstala ve Smyrně, hledají společníky Turky, i bez kapitálu, jen se známostmi a vlivem, kapitálu mají dost sami a chtějí zde zorganizovati velké podniky pro export německých průmyslových výrobků (...) Ihned na začátku lze tedy pozorovati energii a cílevědomost s dostatečnými prostředky, což jest tím nebezpečnější pro naše průmyslové a obchodní kruhy, které ačkoliv měli dosti značný náskok (několikaletý) dosud se k energickému kroku nevzmohly. Od roku 1920 byl zde jediný zástupce čl. průmyslových a obchodních kruhů p. Žák bez vzorků, poněvadž je náhodou zapoměl v Athénách. Bylo by snad záhodno upozorniti čl. průmyslníky a exportéry na vynikající situaci dříve než bude pozdě, poněvadž se za těchto okolností naděje na úspěch ve zdejší světové konkurenci denně zmenšuje.“⁸⁰³

I americké firmy se snažily využít dobrého investičního klimatu v Turecku a například vyjednávaly s ankarským ministerstvem veřejných prací o možnostech přestavby ankarského městečka do podoby metropole.⁸⁰⁴ Mezi návrhy byla nabídka stavby továrny na cihly,

⁸⁰¹ Sice bylo napsáno, že nacionalisté chtěli co největší hospodářskou samostatnost své země, toho však nemohli docílit ze dne na den. Navíc v modernizaci neměli dostatek zkušeností ani odborníků. Německé firmy hned po skončení války v Turecku nabízely ankarské vládě nespočet projektů, mezi nimiž byl například projekt leteckého spojení mezi Istanbulem a Ankarou. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 14/3.

⁸⁰² AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 5/1.

⁸⁰³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 5/1-2.

⁸⁰⁴ Doplňme, že projekt amerických firem byl odmítnut. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 15/3.

výstavba na dvě stě domů, projekt školních budov či zavedení elektrického osvětlení a zřízení kanalizačního systému.⁸⁰⁵

Ankarská vláda se nakonec rozhodla přestavbu hlavního města zajistit co nejvíce sama a vyslala turecké odborníky do Evropy na studijní cestu.⁸⁰⁶ Například v Budapešti měli studovat otázku dláždění umělými granitovými kostkami.⁸⁰⁷

Mohli bychom nadále pokračovat, co bylo nutné v Ankaře vystavět či zrekonstruovat,⁸⁰⁸ nicméně se vraťme k československým stykům, respektive proč se nemohly naše kruhy účastnit přestavby tureckého hlavního města. Byť z výše napsaného by vyplivalo, že československé firmy poněkud „zaspaly“, bylo by nesprávné domnívat se, že chyba byla pouze na jejich straně. Zvláště když víme, že obchodní příležitosti byly podmíněny navázáním diplomatických vztahů. V neposlední řadě byla důležitým činitelem právě změna hlavního města.

Jak jsme uvedli, Československo podepsalo s Tureckou republikou smlouvu o přátelství 11. října 1924. Na brzké smluvní úpravě a navázání řádných diplomatických styků měla zájem řada velkých i malých československých firem, poněvadž s bývalou osmanskou říší, a to jak s její evropskou, tak i s její asijskou a africkou částí, udržovalo Rakousko-Uhersko čilé obchodní vztahy. V tom smyslu naléhaly na Ministerstvo zahraničních věcí například Škodovy závody, Českomoravská Kolben-Daněk a Praga sdružené ve vývozní kanceláři Czechomachine i ostatní.⁸⁰⁹ Ústřední svaz československých průmyslníků jejich jménem napsal již v roce 1923 dopis Ministerstvu⁸¹⁰:

„z řad našich členských firem docházejí na nás žádosti, aby bylo co nejrychleji zřízeno zastupitelství naší republiky v Angoře, ať již ve formě legace nebo konzulátu, jelikož angorská vláda projednává v Angoře, tedy nikoliv v Cařihradě, různé důležité projekty.“⁸¹¹

Smlouva o přátelství⁸¹² vstoupila v platnost složením ratifikací 11. července 1925 a 6. června 1926.⁸¹³ Tím se ovšem cestě k hospodářským vztahům pouze pootevřely. Další

⁸⁰⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 14/12.

⁸⁰⁶ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 19/6.

⁸⁰⁷ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 19/7.

⁸⁰⁸ Je třeba uvést, že ankarská vláda byla zejména opozičním tiskem kritizována. Tisk poukazoval na „známý nedostatek peněz ve státní pokladně, který nedovolí, aby se uskutečnil vládní sen o Angora fará da se.“ Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1.-31. 12. 1924, č. 19/7.

⁸⁰⁹ HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraničná politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akademie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 542. ISSN 0018-2575.

⁸¹⁰ Dopis byl adresován Národohospodářské sekci Ministerstva zahraničních věcí. Srov. AMZV ČR Praha, I/1, karton 39 Ankara, složka Zřizování ZÚ Angora, č. j. 171 280/23-IV a č. j. 169 312/23-IV.

⁸¹¹ AMZV ČR Praha, I/1, karton 39 Ankara, složka Zřizování ZÚ Angora, č. j. 171 280/23-IV a č. j. 169 312/23-IV.

⁸¹² Touto smlouvou se zavázaly obě smluvní strany, že styky konsulární a obchodní mezi jejich zeměmi a podmínky usazování a pobytu příslušníků jedné strany na území každé z nich, jakož i pomoc, kterou soudní

nutností bylo uzavřít i smlouvu obchodní, a to zejména protože na zboží pocházející ze států, jež nemají s Tureckem obchodní smlouvy, byly zavedeny zákonem č. 691 ze dne 12. prosince 1925, uveřejněným dne 20. prosince 1925, zvýšené celní sazby tím, že celní koeficient byl zvýšen z pěti na osm a z devíti na dvanáct.⁸¹⁴ Toto zvýšení se nevztahovalo na státy, které sice neměly s Tureckem definitivní smlouvy, ale s Tureckem uzavřely smlouvu prozatímní. Dle čl. 1. výše zmíněného zákona nesměly však prozatímní smlouvy mít delší platnost než 6 měsíců a nesměly být obnoveny více než dvakrát. Ježto i Československo figurovalo mezi státy, jež mají s Tureckem pouze prozatímní smlouvu, jevílo se uzavření

úřady obou stran budou si poskytovat, pokud jde o určité obory soudnictví, budou upraveny úmluvami, které si vyhrazují sjednat souhlasně s pravidly všeobecného mezinárodního práva veřejného a na podkladě naprosté vzájemnosti. Srov. AMZV ČR Praha, IV/1061, složka 1, Smlouvy obchodní Turecko-ČSR Jednání 1926, Turecko obch. smlouvy různé texty: *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*, Příloha k č. j. 14.015/Ú.

⁸¹³ Smlouva vstoupila definitivně v platnost 6. června 1926 a tento den by také znamenal navázání řádných diplomatických styků. Avšak československá diplomacie ve snaze uspíšit akreditaci prvního svého diplomatického zástupce v Ankaře požádala již při podpisu smlouvy o agrément pro vyslance Miloše Kobru, akreditovaného dosud v Madridu. Pozitivní odpověď ministra zahraničních věcí Īsmeta paši datovanou 30. říjnem 1924 předal istanbulský zplnomocněnec tureckého ministra zahraničí tamnímu delegátu ČSR 17. listopadu 1924, tedy ještě před ratifikací smlouvy o přátelství. Diplomatické styky mezi Tureckou a Československou republikou byly proto navázány již dnem doručení nóty o udělení agrémentu, tj. 17. listopadu 1924. Realita navázání styků se tedy tímto konkludentním (tedy činem, ze kterého nepřímo, ale jasně a nepochybně vyplývá, že diplomatické vztahy jsou navázány. V případě Turecka šlo o oficiální oznámení souhlasu turecké vlády s výkonem funkce Miloše Kobry) činem posunula z data právně úplného formálního aktu ratifikace ke dni uzavření neformálního pragmatického aktu. Přes počáteční spěch nastoupil náš vyslanec svůj úřad oficiálně až k 18. lednu 1926. Turecký vyslanec Hassan Vassif Bey odevdal své pověřovací listiny v Praze již 20. srpna 1925. Blíže k výměně diplomatických zástupců a odevzdávání pověřovacích listin či k teorii diplomatických vztahů, viz Potěmkín. Srov. *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 188-189. Dále srov. HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraniční politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 543. ISSN 0018-2575. Dále srov. POTĚMKÍN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949, s. 558-588.

⁸¹⁴ Před válkou byl v Turecku v platnosti celní tarif hodnotný. Tento tarif byl nahrazen v roce 1916 tarifem novým, v němž byla stanovena cla specifická. Dne 28. července 1920 byl vydán zákon, jímž cla specifická byla zvýšena pětkrát a to s působností jen na území ankarské vlády. V území obsazeném dohodou byl na popud dohod celní tarif z 1. září 1916 odstraněn a nahrazen dřívějším systémem hodnotových cel. Zákonem publikovaným dne 13. září 1921 čís. 1337 bylo zavedeno v celém Turecku předválečné 11% clo hodnotné. Příslušné tarifní sazby byly stanoveny na podkladě tržních cen zboží, které byly určovány dle zvláštních směrnic komisí, jmenovanou ministerstvem financí. Již pětinasobným zvýšením cel specifických sledovala turecká ankarská vláda ochrannářskou celní politiku. Tato ochrannářská politika doznala znatelné intenzity zákonným nařízením nové, národní turecké správy v Istanbulu, jímž dne 6. listopadu 1922 byl zaveden opět celní tarif specifický, ale se značnými změnami. Celní sazby byly zpětinasobeny, u některých druhů zboží byly zvýšeny patnáctkrát a dovoz luxusního („přepychového“) byl do Turecka zakázán. Mimo to, byla později zmocněna ministerská turecká rada ke dvacetinasobnému zvýšení cla na zboží, dovážené do Turecka ze zemí, které by tureckému zboží nezaručovaly reciprocitu. Tato nová nařízení, kterými byl znemožněn dovoz mnoha druhů zboží, bylo tím povážlivější, poněvadž průmysl v Turecku vlastně nebyl. Turecká vláda si toho záhy byla vědoma; uzavřením lausannské smlouvy došlo k zřejmému oslabení ochrannářského systému. Zákazy dovozu, vyjímaje nápojů alkoholových, byly odvolány. Na všechny předměty, jichž dovoz byl zakázán, zavedena byla cla dvanáctkrát vyšší než v původním specifickém tarifu, u zboží podléhajícímu dosud clu patnáctkrát vyššímu snížen byl koeficient na dvanáct, u některých jiných položek z dvanácti na devět. Srov. AMZV ČR Praha, IV/1061, složka 1, Smlouvy obchodní Turecko-ČSR Jednání 1926, Turecko obch. smlouvy různé texty: *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*, Příloha k č. j. 14.015/Ú.

definitivní smlouvy pro zachování nižších sazeb velmi naléhavým. Bez uzavření smlouvy totiž hrozilo, že by bylo naše zboží úplně vyřazeno z tureckého trhu.⁸¹⁵

Již roku 1925⁸¹⁶ napsal Spolek československých průmyslníků textilních⁸¹⁷:

„Z řad našeho členstva docházejí nás četné stížnosti na to, že dosud nebyla uzavřena obchodní smlouva s republikou tureckou. Touto okolností jest náš průmysl velmi těžce postižen, ježto Francie a Itálie obchodní smlouvu s Tureckem již mají a těmto průmyslům jest proto možno soutěžit na tureckých trzích za daleko výhodnějších podmínek, nežli průmysl československý. Z tohoto důvodu dovolujeme si ministerstvo zahraničních věcí žádati, aby v době co nejkratší přikročeno bylo k sjednání obchodní smlouvy s Tureckem, jež by poskytovala našemu vývoznímu průmyslu stejné výhody, jako poskytnuty byly v obchodních smlouvách Francii a Itálii. Doufáme, že žádost naše bude bedlivě uvážena a trváme v dokonalé účtě: Spolek československých průmyslníků textilních.“⁸¹⁸

Podpis definitivní obchodní smlouvy založené na principu nejvyšších výhod následoval až v září 1927.⁸¹⁹ V té už bylo naše naše vyslanectví⁸²⁰ v Ankaře.

Vzhledem k československým zájmům a změněné vnitropolitické situaci Turecka⁸²¹ bylo nakonec naše vyslanectví přesunuto již k 1. dubnu 1926 do Ankary.⁸²²

Obrazek, jaký to mělo vliv na vzájemné vztahy, si můžeme udělat z oslav tureckého národního svátku 29. října toho roku. Oslavy byly připraveny velkolepě, aby se ukázal i společenský význam nového hlavního města a poukázalo se na překotnou výstavbu a modernizaci během krátkého období tří let.⁸²³ Nemusíme ani příliš rozvádět, do jaké míry si Mustafa Kemal zakládal na Ankaře.

Tehdy stále ještě většina diplomatických zastoupení cizích států v Turecku sídlila v Istanbulu, v Ankaře měly pouze zástupce. Turecké ministerstvo zahraničí se tedy při těchto

⁸¹⁵ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka 1, Smlouvy obchodní Turecko-ČSR Jednání 1926, Turecko obch. smlouvy různé texty: *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*, Příloha k č. j. 14.015/Ú.

⁸¹⁶ Dopis je ze dne 22. června 1925. Srov. AMZV ČR Praha, IV/1061, složka 6, č. j. 104 722/25-IV, Dr. F./R-8661.

⁸¹⁷ Spolek československých průmyslníků textilních, Praha 1, Krocínova 1. Srov. AMZV ČR Praha, IV/1061, složka 6, č. j. 104 722/25-IV, Dr. F./R-8661.

⁸¹⁸ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka 6, č. j. 104 722/25-IV, Dr. F./R-8661.

⁸¹⁹ HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraniční politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis Ústavu Historických vied slovenskej akadémie vied* 34, Bratislava, 1986, č. 4, s. 543. ISSN 0018-2575.

⁸²⁰ Úřad delegátu Republiky Československé se stal vyslanectvím v roce 1925. Srov. *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 189.

⁸²¹ Turecká vláda v prvním polausannském období vyšla zahraničním diplomatům „vstříc“ a v Istanbulu vedla zastupitelský úřad ankarské vlády, takže diplomaté mohli úřadovat (tedy kromě uzavírání smluv) z Istanbulu. Avšak zejména z prestižních a finančních důvodů postupně tento úřad omezovala, až jej zrušila úplně. Srov. AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1926, č. 1-107.

⁸²² *Příručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemí v Československu 1918-1986*. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987, s. 188.

⁸²³ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1926, č. 88/1.

oslavách postaralo, aby diplomaté států v Ankaře trvale nezastoupených nepřišli vůbec do styku s prezidentem, v podstatě nebyli na oslavy pozváni.⁸²⁴

Pro dobré vztahy s Tureckem té doby bylo víceméně bezpodmínečné přesunout diplomatické zastoupení do srdce Anatólie, byť za cenu provizorních podmínek a nepohodlí pobytu.

Jako první bylo v Ankaře afghánské zastupitelství, kterému se podařilo sehnat reprezentativní budovu v jediné dobře dlážděné ulici města, v Rue Hacı Bayram, v bezprostřední blízkosti chrámu císaře Augusta. Tuto polohu pokládal Světlík za „nejpěknější místo ve městě“ a afghánské zastupitelství hodnotil jako „velice úhlednou budovu“.⁸²⁵

Ostatní zastupitelstva musela řešit potíže spojené s nedostatkem bytů v Ankaře: za všechny uvedme již zmíněný skládací dům Německého vyslanectví či rok a půl dlouhý pobyt amerického obchodního ataše ve vagóně na nádraží.

Vyslance rovněž od trvalého pobytu v Ankaře ve dvacátých letech odrazovala smrt polského vyslance Kovalského. Jeho tragické úmrtí během pobývání v hlavním městě byla přičítána tamějším životním podmínkám a nedostatku odborných lékařů.⁸²⁶ V dané době v Ankaře například zemřel na infekci i diplomatický tajemník Maďarska.⁸²⁷

I československý vyslanec musel přežívat v chatrné budově. Proto již od začátku přesunu našeho vyslanectví byla žhavou otázkou stavba nové legační budovy.⁸²⁸

Jenže to už byla na obzoru světová hospodářská krize a Československo až do poloviny třicátých let muselo řešit jiné problémy.⁸²⁹ Celá třicátá léta v dějinách našeho zastupitelství v Ankaře jsou vyplněna žádostmi o stavbu zastupitelské budovy. Je až ironií osudu, že v závěru třicátých let, jen pár měsíců po kolaudaci vytoužené stavby, si celý úřad i s budovami po vyhlášení protektorátu převzalo tamní německé velvyslanectví.⁸³⁰

⁸²⁴ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1926, č. 88/1-2.

⁸²⁵ AMZV ČR Praha, PZ, Cařihrad, 1. 1. -31. 12. 1924, č. 30/3.

⁸²⁶ AMZV ČR Praha, I/4 1918-40 Budova Ankara, 7. V. 1928, č. 63.324.1928/6.

⁸²⁷ AMZV ČR Praha, I/4 1918-40 Budova Ankara, 7. V. 1928, č. 63.324.1928/4.

⁸²⁸ AMZV ČR Praha, I/4 1918-40 Budova Ankara, 7. V. 1928, č. 63.324.1928/1.

⁸²⁹ Od roku 1931 se výrazně zhoršovala ekonomická situace státu. Státní dluh se rok od roku zvyšoval (v letech 1935-1934 se státní dluh zvýšil o 6,5 miliardy, tzn. o 34%) a vláda hledala pomoc v zahraničních půjčkách. Významným projevem krize byla vysoká nezaměstnanost. Ještě v roce 1935 píše Ministerstvo financí Ministerstvu zahraničních věcí, aby zvážilo svůj návrh na stavbu legační budovy. Zamini mělo prozkoumat, zdali provizorní umístění legace v Ankaře je natolik nedostatečné, že je nevyhnutelná novostavba. Srov. AMZV ČR Praha, AMZV ČR Praha, I/4 1918-40 Budova Ankara, č. 83.814/35-I/20. Dále srov. LACINA, Vlastislav. *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934*. Praha, 1984, s. 94, 101.

⁸³⁰ NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha, 2008, s. 372-380.

5. Závěr

Záměrem této práce bylo objasnit, proč se stala Ankara hlavním městem Turecka a jakou roli měla tato změna na československo-turecké vztahy.

Události související se změnou hlavního města se odehrávaly na pozadí „velkých“ politických dějin, jakými jsou rozpad osmanské říše, řecko-turecká válka, turecká válka za nezávislost apod., avšak namísto detailního popisu bitev si práce kladla za cíl vystihnout obraz někdejšího Turecka a jeho budoucího hlavního města.

Osud Turecka po první světové válce byl zcela v rukou velmocí. Mnohé provincie byly ztraceny, hlavní město, Istanbul, byl okupován a i vlastní Anatólie byla rozdělena do sfér vlivu.

Za těchto okolností se začaly formovat turecké Spolky na obranu práv, bojujících proti parcelaci Anatólie na řadu států, jakými měly být Arménie či Kurdistan, a zejména proti anexi západní části Malé Asie Řeckem.

Ústřední hnutí odporu, které přerostlo po okupaci Izmiru v řecko-tureckou válku, bylo přesunuto ze strategických důvodů do Ankary.

Ankara nebyla ničím jiným než malým provinčním městem, téměř ztraceným uprostřed stepí. Neměla víc než pár zděných budov, kanalizace či elektrifikace neexistovaly. Město bylo věčně zamořeno malárií. Přesto se po vítězství a po podepsání mírové konference stala hlavním městem.

Hlavními důvody byly konvence, jež byly ujednány v Lausanne ze zahraničněpolitického hlediska, z vnitropolitických příčin jmenujme alespoň vliv konzervativních kruhů a sultána v někdejší hlavním městě.

Změna hlavního tureckého města se Československa dotkla převážně v nutnosti přesunout úřad z Istanbulu do Anatólie. Tento požadavek byl dán jednak tureckou vládou a snahou udržet s ní dobré vztahy, ale i československými vývozci.

Meziválečné československo-turecké styky stály především na hospodářské a obchodní bázi. Československo se snažilo navázat na rakousko-uherskou minulost.

Pokud shrneme sledované období, tedy dvacátá léta dvacátého století, důležité je uzavření smlouvy o přátelství a tím navázání řádných diplomatických styků a uzavření

obchodní smlouvy. Podstatné je též přesunutí československého vyslanectví do hlavního města. Tím byly dány i podmínky pro stavbu legační budovy. Tato stavba je zařazena do kulturních památek Ankary.

Pro práci jsem čerpala z literatury a z archívních pramenů z fondů AMZV. Vzhledem k tomu, že mi bylo dovoleno nahlédnout do pramenů z let 1918-1939 týkajících se Turecka a nakonec jsem využila jen zlomek, dovoluji si na závěr upozornit na možná témata v oblasti československo-tureckých vztahů či moderních tureckých dějin pro další badatele a zájemce.

Je až podivuhodné, že téma československo-tureckých hospodářských styků meziválečného období nebylo samostatně zpracováno v monografii, jak by si ostatně zasloužilo. Vztahy prvorepublikového Československa s Tureckem se týkaly především vzájemného obchodu a hospodářství. Tyto vztahy se rychle rozvíjely.

Tématy drobnějších studií v oblasti hospodářství mohou být: snaha o založení československé obchodní společnosti v Turecku; Provoz na Dunaji, Malá Dohoda a export do Turecka; výstavy; nákup zbraní v Československu během války za nezávislost; Strakonické výroby fezů a zákon o nošení fezů v Turecku; import tureckého opia do Československa a postoj obou států na Opiové konferenci apod.

Z pramenů lze rovněž čerpat pro téma propagace Československa v Turecku (například ve srovnání s propagací v Sýrii) či Československá obec sokolská a rekonstrukce Izmiru. Dle mého názoru je velmi zajímavým námětem sčítání obyvatelstva v Turecku na základě českých pramenů či zamyšlení o vlivu počtu obyvatelstva na rozvoj industrializace (někdejší Turecko mělo v podstatě méně obyvatel než Československo, nicméně rozloha Turecka je v porovnání s Československem nesrovnatelná).

Uvedme, že Mustafa Kemal byl během první světové války léčen v Karlových Varech, jeho žena Lâtife zase po rozvodu odešla do Tater. Na začátku dvacátých let se stal československý občan presbyterem řeckého patriarchátu v Istanbulu.

Jak již bylo uvedeno výše, domnívám se, že téma stavby legační budovy v Ankaře je natolik zajímavé a může být badatelsky přínosné, že si rovněž zaslouží samostatné pojednání. Ve fondech AMZV je dostatek pramenům pro badatele zajímající se o dopravu, o gender studies (například volební právo pro ženy; sekularizace a ženy) či o náboženské otázky.

Vzhledem k rostoucímu zájmu o Turecko a o československo/česko-turecké vztahy se může jakékoliv téma setkat se zájmem širší čtenářské obce či může obohatit vědecké bádání.

6. Seznam pramenů a literatury

6.1 Nepublikované prameny

Archiv Ministerstva zahraničních věcí České republiky Praha (AMZV ČR Praha)

Fondy z období 1918-1939

I. sekce – prezidium

Budovy odd. I/4

Diplomatický sbor I/1, 2

Finanční věci odd. I/3

Konzuláty I/1, 2

II. sekce politická 1918-1939

III. sekce zpravodajská 1918-1939

IV. sekce národohospodářská 1918-1939

VI. sekce právní 1918-1939

Politické zprávy Ankara (Angora)

Politické zprávy Cařihrad

6.2 Publikované prameny: deníky, paměti, ostatní

BENEŠ, Edvard. Problémy slovanské politiky. Část IX.: Slovanství a Slované za války a po ní. In *Slovanský přehled 18*, 1926, s. 169-208.

BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935.

HANSA, Karel. *Hrůzy Východu*. Praha, 2006 (reprint z roku 1923). ISBN 80-239-8157-9.

HROZNÝ, Bedřich. *V říši půlměsíce*. Praha, 1927.

TAUER, Felix. Cařihradské vzpomínky (1921-1922). In *Nový Orient 1*, 1945, č. 7, s. 1-3.

6.3 Encyklopedie všeobecné⁸³¹, slovníky, příručky

GIBB, H. A. R. – KRAMERS, J. H. – LÉVI-PROVENÇAL, E. – SCHACHT, J. (eds.). *The Encyklopedia of Islam: New Edition, Volume I, A-B*. Leiden a Londýn, 1960 (photomechanical reprint).

Malá československá encyklopedie VI.: Š-Ž. Praha, 1987.

⁸³¹ Dílčí encyklopedie uvádím v seznamu literatury, pozn. aut.

Malá ilustrovaná encyklopedie. A-Ž. Praha, 1999. ISBN 80-86044-12-2.

Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. A-Č, Díl I. Praha, 1925.

Masarykův slovník naučný. Lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Š-Ž, Díl VII. Praha, 1933.

Ottův slovník naučný. Díl druhý Alqueire-Ažušak. Praha, 1996 (Fotoreprint původního vydání z roku 1889), s. 394. ISBN 80-7203-023-X.

Ottův Slovník naučný. Díl osmnáctý, Navary -Oživnutí. Praha, 1999 (Fotoreprint původního vydání z roku 1902). ISBN 80-7185-259-7.

Ottův Slovník Naučný. Ilustrovaná encyklopædie obecných vědomostí. Dvacátýpátý díl, T-Tzschirner. Praha, 2002 (Fotoreprint původního vydání z roku 1906). ISBN 80-7203-385-9.

FANİD, Nimetullah. *Farsça konuşma kılavuzu: telaffuzlu.* Ankara, 2004. ISBN 975-8601-17-2.

LANĚ, Tomáš. *Turecko-český slovník.* Voznice, 2008. ISBN 978-80-7335-126-7.

LINHART, Jiří et al. *Slovník cizích slov pro nové století.* Litvínov, 2002. ISBN 80-85843-61-7.

ŠENKOVÁ, Silva. *Latinsko-český, česko-latinský slovník.* Olomouc, 1999². ISBN 80-7182-087-3.

Průručka o navázání diplomatických styků a diplomatické zastoupení Československa v cizině a cizích zemích v Československu 1918-1986. Archivně dokumentační odbor Federálního ministerstva zahraničních věcí, Praha, 1987.

Report on the Foreign Policy of the Czech Republic between January 2005 and December 2005. Praha (Prague), 2006. ISBN 80-86345-57-2 (MFA), ISBN 80-86506-52-5 (IIR).

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2000 do prosince 2000. Praha, 2001. ISBN 80-86345-18-1 (MZV), ISBN 80-86506-13-4 (ÚMV).

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2001 do prosince 2001. Praha, 2002. ISBN 80-86345-24-6 (MZV), ISBN 80-86506-20-7 (ÚMV).

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2003 do prosince 2003. Praha, 2004. ISBN 80-86345-48-3 (MZV), ISBN 80-86506-36-3 (ÚMV).

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2004 do prosince 2004. Praha, 2005. ISBN 80-86345-54-8 (MZV), ISBN 80-86506-45-2 (ÚMV).

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2006 do prosince 2006. Praha, 2007. ISBN 978-80-86345-58-1 (MZV), ISBN 978-80-86506-59-3 (ÚMV).

Zpráva o zahraniční politice České republiky za období od ledna 2007 do prosince 2007. Praha, 2008. ISBN 978-80-86345-67-3 (MZV), ISBN 978-80-86506-68-5 (ÚMV).

6.4 Časopisecké studie

- E. R. Mírová konference v Lausanne. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 441-447.
- FRIEDMANN, J. Současná obchodně-politická situace Československé Republiky. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 51-59.
- GÖNCÜ, Gürsel. Küçük Asya'da intikam günleri. In *Atlas: aylık ve keşif dergisi*, 2002, č. 110, s. 94-106. ISSN 1300-5901.
- HALFAR, Dr. et al. Resumé návrhu mírové smlouvy mezi spojenci a Tureckem. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 291-293.
- HLAVIČKA, M. Právní postavení čl. státních příslušníků v Turecku. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 273-274.
- HOLÁSEK, Peter – KUBŮ, Eduard. Zahraniční politika buržoázneho Československa k niektorým štátom Ázie a Afriky. In *Historický časopis* 34, 1986, č. 4, s. 536-563.
- CHMELÁŘ, Josef. Problém ochrany menšin v Turecku na konferenci v Lausanne. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/I, s. 342-345.
- KLEMENS, Petr Pavel. Proč nezvolí angorská vláda Cařihrad hlavním městem Turecka? In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1107-1111.
- KONEČNÝ, Zikmund. Přehled obchodních smluv evropských II. Turecko. In *Zahraniční politika*, 1923, 1923/II, s. 1680-1682.
- LACINA, Vlastislav. K místu Československa v evropské a světové ekonomice v letech 1918-1938. In *Československý časopis historický* 26, 1978, č. 6, s. 821-843.
- MUSIL, Alois. Reformní dílo Mustafa Kemála. In *Zahraniční politika*, 1930, 1930/I, s. 18-28.
- MUSIL, Alois. Věci turecké I. In *Zahraniční politika*, 1926, 1926/I, s. 161-176.
- NOVÁK, Petr. Československá diplomacie a řecko-turecká válka 1920-1922. In *Moderní dějiny 15. Sborník k dějinám 19. a 20. století*. Praha, 2007, s. 183-220. ISBN 978-80-7286-110-1. ISSN 1210-6860.
- NOVÁK, Petr. Počátky československo-tureckých vztahů 1918-1920. In *Slovanský přehled. Review for Central and Southeastern European History XCI*, č. 4. Praha, 2005, s. 425-441. ISSN 0037-6922.
- PETRÁČEK, Zbyněk. Turecko na evropské cestě. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 20-21. ISSN 0543-7962.
- PIRICKÝ, Gabriel. Muslimská identita v Turecku: jednota, či variabilita? In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 9-11. ISSN 0543-7962.
- PROCHÁZKA, Rudolf. Churchillův pokus o anglické dějiny světové války: II Rok omylů a hrůz – Dardanely. In *Zahraniční politika*, 1930, 1930/I, s. 34-37.
- REISMAN, Arnold. Intellectuals Saved from Nazism by Turkey: The Czechoslovak Connection. In *DVT Dějiny věd a techniky: history of sciences and technology XXXX*, 2007, č. 3. ISSN 03004414.
- SIEGEL, Erik. Výzva kurdské otázky. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 12-14. ISSN 0543-7962.

- SLÁDEK, Zdeněk. Hospodářské styky mezi Československem a státy Balkánského poloostrova v letech 1918-1938. In *Slovanské historické studie*, sv. 11, Praha, 1976, s. 140-174.
- STUDNIČNÁ, Zuzana. „Turecký pochod“ za lepšími časy. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 15-17. ISSN 0543-7962.
- TESAŘ, Filip. Turecké mosty mezi kořeny, dějinami a současností. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 6-9. ISSN 0543-7962.
- TIOSAVLJEVIČOVÁ, Jarmila. Parlamentní volby v Turecku přinesly očekávaného vítěze. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 4-5. ISSN 0543-7962.
- TOMSKÝ, Alexander. Turecko do Evropy nepatří. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 21-22. ISSN 0543-7962.
- TUNKROVÁ, Lucie. Nová dynamika turecké zahraniční politiky. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 17-19. ISSN 0543-7962.
- VESELÁ, Zdeňka. Islám v Atatürkově Turecku. In *Nový Orient* 20, 1965, č. 8, s. 245-247.
- ZBOŘIL, Zdeněk. Anatolský most. In *Mezinárodní politika* 9, 2007, s. 3. ISSN 0543-7962.
- ZIMOVÁ, Naděžda. Kemalist Turkey's Concept of Foreign Relations and Its Value in the Contemporary Context: Turkey and the Balkans in the Early 1930's. In *Archív orientální* 56, 1988, č. 3, s. 201-215.
- ZIMOVÁ, Naděžda. Mustafa Kemal Atatürk and the idea of modern national state and republic. In *Asian and African Studies*, sv. 26, 1991, s. 129-136.
- ZIMOVÁ, Naděžda. On the Character and Ideas of the Kemalist Movement. In *Archív orientální* 42, 1977, č. 2, s. 97-105.
- ZIMOVÁ, Naděžda. Vznik tureckého republikánského státu. In *Československý časopis historický* XXXI, 1983, č. 5, s. 674-688. ISSN 0045-6187.

6.5 Knižní publikace: monografie, sborníky

- AHMAD, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London, 2004⁷. ISBN 0-415-07836-9.
- ARON, Raymond. *Historie dvacátého století*. Praha, 1999. ISBN 80-200-0778-4.
- AYDIN, Mustafa. *Turkish foreign policy. Framework and Analysis*. Ankara, 2004. ISBN neuvedeno.
- AYLÍFFE, Rosie – DUBIN, Marc – GAWTHROP, John. *Turecko*. Brno, 2002. ISBN 80-7217-056-2.
- BAAR, Vladimír. *Národy na prahu 21. století: Emancipace nebo nacionalismu?* Ostrava, 2002². ISBN 80-86101-66-5.
- BAHBOUH, Charif – FLEISSIG, Jiří – RACZYŃSKI, Roman. *Encyklopedie islámu*. Brandýs nad Labem, 2008. ISBN 978-80-86149-48-X.
- BİLGİN, Nuri. *Demokrasi, Kimlik ve Yurttaslik Bağlamında Cumhuriyet*. Izmir, 1999. ISBN 975-483-398-2.

- BRIDGE, F. R. – BULLEN, Roger. *The Great Powers and European States System 1815-1914*. Londýn, 1980.
- BROWN, L. Carl (ed.). *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*. New York, 1996. ISBN 0-231-10305-0.
- BÜYÜKYILDIZ, Feridun. *Başka kent Ankara*. Ankara, 2008. ISBN 978-9944-931-79-3.
- ÇALIŞLAR, İpek. *Latife Hanım*. Istanbul, 2006³. ISBN 975-293-505-2.
- CAMPUS, Eliza. *The Little Entente and the Balkan Alliance*. Bukurešť, 1978.
- DAVIES, Norman. *Evropa: dějiny jednoho kontinentu*. Praha, 2005². ISBN 80-7260-138-5; ISBN 80-200-1334-2.
- DIENSTBIER, Jiří et al. *Stabilita Balkánu a Evropská unie: Příspěvek České republiky*. Praha, 2006. ISBN 80-239-8060-2.
- DROZDÍKOVÁ, Jarmila. *Lexikón islámu*. Bratislava, 2005. ISBN 80-7149-764-9.
- EROĞLU, Hamza. *Atatürk ve Cumhuriyet*. Ankara, 2005. ISBN 975-16-0201-7.
- FERGUSON, Nail. *Války světa. Dějiny věku nenávisti*. Praha, 2008. ISBN 978-80-200-1650-8.
- FIALA, Petr – PITROVÁ, Markéta. *Evropská unie*. Brno, 2003. ISBN 80-7325-015-2.
- FINDLEY, Carter Vaughn. *The Turks in World History*. Oxford, 2005. ISBN 0-19-516-770-8; ISBN 0-19-517726-6 (pbk.).
- GELVIN, James L. *The Modern Middle East: A History*. New York, 2005. ISBN 0-19-516789-9.
- GILBERT, Martin. *První světová válka: úplná historie*. Praha, 2005. ISBN 80-7341-563-1.
- GLENNY, Misha. *Balkán 1804-1999: Nacionalismus, válka a velmoci*. Praha, 2003. ISBN 80-7257-976-2.
- HAERI, Fadhlalla Šajch. *Základy islámu: tradice, historie, vývoj, současnost*. Olomouc, 1997. ISBN 80-7198-212-1.
- HATTSTEIN, Markus – DELIUS, Peter (eds.). *Islám: umění a architektura*. Praha, 2006. ISBN 80-7209-846-2.
- HLAVAČKA, Milan – PEČENKA, Marek. *Trojspolek: německá, rakousko-uherská a italská zahraniční politika před první světovou válkou*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-86-9.
- HRADEČNÝ, Pavel – DOSTÁLOVÁ, Růžena – HROCHOVÁ, Věra – OLIVA, Pavel - VAVŘÍNEK, Vladimír. *Dějiny Řecka*. Praha, 1998. ISBN 80-7106-192-1.
- HRADEČNÝ, Pavel. *Řekové a Turci: Nepřátelé nebo spojenci?* Praha, 2000. ISBN 80-7106-378-9.
- HUNTINGTON, Samuel P. *Střet civilizací: Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha, 2001. ISBN 80-86182-49-5.
- JUDT, Tony. *Poválečná Evropa: historie po roce 1945*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7391-025-9.
- JUDT, Tony. *Resistance and Revolution in Mediterranean Europe 1939-1948*. Londýn, 1989.
- KARPAT, Kemal: *An Inquiry Into the Social Foundations of Nationalism in the Ottoman State: From Social Estates to Classes, From Millets to Nations*. Princeton, 1973.

- KEYNES, John Maynard. *Ekonomické důsledky míru*. Brno, 2004. ISBN 80-7325-043-8.
- KİLİ, Suna. *The Atatürk Revolution: A Paradigm of Modernization*. Istanbul, 2008⁴. ISBN 978-975-458-376-2.
- KISSINGER, Henry. *Roky obnovy*. Praha, 2002. ISBN 80-7257-785-9.
- KLIMEK, Antonín – KUBŮ, Eduard. *Československá zahraniční politika 1918-1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*. Praha, 1995. ISBN 80-85241-88-9.
- KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Sv. XIII., 1918-1929*. Praha, 2000. ISBN 80-7185-228-3.
- KOL. *Atatürk ve Kurtuluş Savaşı Müzesi*. Ankara, 2006. ISBN 975-409-343-1.
- KOL. *United Nations: Socio-economic development and fertility decline in Turkey*. New York, 1985.
- KOLEKTIV autorů. *Konflikty v současném rozvojovém světě*. Praha, 2005. ISBN 80-245-0943-1.
- KOLMAŠ, Josef – KRÁSA, Miloslav – KRUPA, Viktor et al. *Kdo byl kdo – čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-59-1.
- KOPECKÝ, Ladislav. *Neutralita v minulosti a dnes*. Praha, 1968.
- KREJČÍ, Jaroslav. *Civilizace Asie a Blízkého východu: náboženství a politika v souhře a střetávání*. Praha, 1993. ISBN 80-7066-734-6.
- KREJČÍ, Oskar. *Mezinárodní politika*. Praha, 2007³. ISBN 978-80-86929-21-7.
- KROPÁČEK, Luboš. *Blízký východ na přelomu tisíciletí. Dynamika přeměn v muslimském sousedství Evropy*. Praha, 1999. ISBN 80-7021-298-5.
- LACINA, Vlastislav. *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934*. Praha, 1984.
- LAQUEUR, Walter. *Poslední dny Evropy: Humanistická Evropa nebo islamistická Eurábie? Analýza-perspektiva-prognóza-řešení*. Praha, 2006. ISBN 80-7106-829-2.
- LEWIS, Bernard. *Dějiny Blízkého východu*. Praha, 1997. ISBN 80-7106-191-3.
- MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. Praha, 2004. ISBN 80-200-1151-X.
- MALEČKOVÁ, Jitka. *Úrodná půda. Žena ve službách národa*. Praha, 2002. ISBN 80-85866-95-1.
- MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵. ISBN 0-7195-6592-8.
- MANGO, Andrew. *The Turks Today*. London, 2004. ISBN 978-0-7195-6595-3.
- MENDEL, Miloš – OSTŘANSKÝ, Bronislav – RATAJ, Tomáš. *Islám v srdci Evropy: Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*. Praha, 2007. ISBN 978-80-200-1554-9.
- MORAVCOVÁ, Dagmar – BĚLINA, Pavel. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1914-1941*. Praha, 1998. ISBN 80-86130-04-5.
- MÜLLER, Zdeněk. *Svaté války a civilizační tolerance*. Praha, 2005, s. 74. ISBN 80-200-1355-5.
- MUSIL, Alois. *Most do Asie: Nové Turecko*. Praha, 1941.

- MUZIKÁŘ, Josef et al. *Zápas o novodobý stát v islámském světě*. Praha, 1989. ISBN 80-200-0062-3.
- NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století I*. Praha, 2000. ISBN 80-902261-4-0.
- NEKVAPIL, Václav (ed.). *Vnější vztahy Evropské unie*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87092-00-2.
- NĚMEČEK, Jan. *Soumrak a úsvit československé diplomacie: 15. březen 1939 a československé zastupitelské úřady*. Praha, 2008. ISBN 978-80-200-1638-6.
- OLŠOVSKÝ, Rudolf. *Světový obchod a Československo 1918-1938*. Praha, 1961.
- ÖNALP, Ertuğrul. *Kıbrıs: geçmişten günümüze*. Ankara, 2007. ISBN 978-975-7386-12-4.
- ORT, Alexandr. *Česká zahraniční politika*. Plzeň, 2005. ISBN 80-86898-35-0.
- ÖZTUNA, Yılmaz. *Devlet ve Hânedannlar Türkiye (1074-1990), cilt: 2*. Ankara, 1996. ISBN 975-17-0469-3; ISBN 975-17-0471-5.
- PALMER, Alan Warwick. *Úpadek a pád osmanské říše*. Praha, 1996, s. 286. ISBN 80-85846-05-5.
- PAMUK, Orhan. *Jmenuji se Červená*. Praha, 2008 (dotisk). ISBN 978 80-7203-945-6.
- PIRICKÝ, Gabriel. *Turecko*. Praha, 2006. ISBN 80-7277-323-2.
- POTĚMKIN, V. P. et al. *Dějiny diplomacie III.: Diplomacie v období přípravy druhé světové války 1919-1939*. Praha, 1949.
- PRAVEC, Karel. *Kemal Atatürk*. Praha, 1967.
- PRAVEC, Karel. *Turecko*. Praha, 1966.
- RENKLİYILDIRIM, Önder (ed.). *New Beginning*. Istanbul, 1999². ISBN 975-8114-03-4.
- RIDDER, Michael de. *Heroin: od léku k droze*. Praha, 2002. ISBN 80-7203-441-3.
- ROBINSON, Francis. *Svět islámu*. Praha, 1996. ISBN 80-7176-356-X.
- SAFA, Peyami. *Reflections on the Turkish Revolution*. Ankara, 1999. ISBN 975-16-1048-6.
- SEKANINA, Milan. *Kdy nám bylo nejhůře? Hospodářská krize 30. let 20. století v Československu*. Praha, 2004. ISBN 80-7277-213-9.
- SCHULZE, Reinhard. *Dějiny islámského světa ve 20. století*. ISBN 978-80-7108-284-2.
- SLÁDEK, Zdeněk. *Malá Dohoda 1919-1938 a její hospodářské, politické a vojenské komponenty*. Praha, 2000. ISBN 80-7184-820-4.
- SMUTNÝ, Drahoš. *Středoevropská politika Československa mezi 1. a 2. světovou válkou a Malá dohoda*. Brno, 1968.
- SONYEL, Salâhi R. *Atatürk – the Founder of modern Turkey*. Ankara, 1989. ISBN 975-16-0174-6.
- SOULEIMANOV, Emil (ed.). *Politický islám: sborník příspěvků*. Praha, 2007. ISBN 80-7379-004-1.
- STEJSKAL, Libor (ed.). *Bezpečné Česko v bezpečné Evropě*. Praha, 2007. ISBN 978-80-87041-17-8.
- STÝSKALÍKOVÁ, Věra – SMEKAL, Hubert (eds.). *Zahraniční a bezpečnostní politika vybraných zemí Balkánu*. Brno, 2004. ISBN-80-210-3572-2.

- TOYNBEE, Arnold J. *Nationality and the War*. London, Toronto, 1915.
- TUNKROVÁ, Lucie – ŠARADÍN, Pavel (eds.). *Turecko a Evropská unie: česká a turecká perspektiva*. Olomouc, 2007. ISBN 978-80-244-1875-9.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno, 2007. ISBN 978-80-210-4297-1.
- VEBER, Václav. *Dějiny sjednocené Evropy: od antických počátků do současnosti*. Praha, 2004. ISBN 80-7106-663-X.
- VEBER, Václav. *Osudové únorové dny*. Praha, 2008.
- VESELÁ, Zdenka – ZIMOVÁ, Naděžda – HŘEBÍČEK, Luděk. *Společenské myšlení v Turecku*. Praha, 1985.
- VESELÁ, Zdenka. *Turecká republika*. Praha, 1984.
- VESELÝ, Rudolf. *Přehled politických a kulturních dějin islámských zemí od vzniku islámu do konce 18. století. 1. díl*. Praha, 1991². ISBN 80-7066-421-5.
- VESELÝ, Zdeněk. *Smlouvy, pakty, dohody: slovník mezinárodněpolitických a diplomatických aktů*. Praha, 2006². ISBN 80-86328-95-3.
- WAISOVÁ, Šárka. *Mezinárodní organizace a režimy*. Praha, 2003. ISBN 80-86432-46-7.
- WANNER, Jan. *Krvavý zrod moderního Turecka: Ankara mezi Londýnem a Moskvou*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7277-387-9.
- WEBSTER, Donald Everett. *The Turkey of Atatürk: social process in the turkish reformation*. Michigan, 1965 (reprint z roku 1939, Philadelphia).
- ŽALOUDEK, Karel. *Encyklopedie politiky*. Praha, 1999². ISBN 80-85983-75-3.

6.6 Ostatní: informační letáky, brožurky

- 15. dny evropského filmu*. Praha, 2008.
- 16. dny evropského filmu*. Praha, 2009.
- České předsednictví EU 2009 – otázky a odpovědi*. Praha, 2008. ISBN 978-80-87041-30-7.
- Petiční leták proti vstupu Turecka do EU*.
- SÜER, Deniz. *Latife Hanım Köşkü: „Anı Evi“*.

The Economist, December 7th 2002. ISSN 0013-0613.

6.7 Internetové zdroje

- MZV, *Vzájemné bilaterální návštěvy představitelů ČR a Turecka: Přehled bilaterálních návštěv od roku 2000*. Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [cit. 2009-04-24].
- URL: <http://www.mzv.cz/ankara/cz/vzajemne_vztahy/vztahy_s_tureckem/index.html>.

ČTK. *Babacan doufá, že české předsednictví bude pro Turecko přínosné.* Česká tisková kancelář. 06. 11. 2008. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=369571>.

ČTK. *Schwarzenberg podpořil vstup Turecka do Evropské unie.* Česká tisková kancelář. 08. 01. 2009. [cit. 2009-04-19].

URL: <http://www.ctk.cz/sluzby/slovni_zpravodajstvi/vseobecne/index_view.php?id=353765>.

MPO. *Strategie prosazování obchodně ekonomických zájmů ČR v Turecku.* Praha, 2008. Ministerstvo průmyslu a obchodu. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://download.mpo.cz/get/33553/42072/502974/priloha008.doc>>.

BUSINESSINFO.CZ. *Turecko odstranilo zásadní překážku v cestě k členství v EU.* Businessinfo.cz – oficiální portál pro podnikání a export, 25. 02. 2008. [cit. 2009-03-27].

URL: <<http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/turecko/turecko-odstranilo-prekazku-clenstvi-eu/1000802/47740/>>.

AJANSLAR. *2009, Türkiye ve AB için zor olacak.* Ajanslar a ABHaber.com Brüksel, 20-01-2009. [cit. 2009-04-24]. URL: <<http://www.abhaber.com/ozelhaber.php?id=2420>>.

Magnesia litera. [cit. 2009-01-08].

URL: <<http://www.magnesia-litera.cz/nominace.php?id=81>>.

FF UK. [cit. 2009-04-24]. URL: <http://ubva.ff.cuni.cz/Historie_TUR.doc>.

MZV. *Bilaterální dohody: Přehled bilaterálních smluv ČR a Turecka.* Ministerstvo zahraničních věcí České republiky. [cit. 2009-04-24].

URL: <http://www.mzv.cz/ankara/cz/vzajemne_vztahy/bilateralni_dohody_s_tureckem/index.html>.

GÖZEN, Ramazan. *Turkey's delicate position between NATO and the ESDP.* Center for Strategic Research, Ankara, 2003, s. 58-59. [cit. 2007-11-21].

URL: <http://www.sam.gov.tr/perceptions/sampapers/ramazan_gozen.pdf>.

Treaty of Lausanne. Treaty of Peace with Turkey Signed at Lausanne, July 24, 1923. *In The Treaties of Peace 1919-1923, Vol. II.* New York, 1924. [cit. 2009-01-08].

URL: <http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Lausanne>.

Agreement respecting the Reciprocal Restitution on Interned Civilians and the Exchange of Prisoners of war, signed at Lausanne, January 30, 1923. United Nations, UN treaty. [cit. 2009-01-08]. URL: <http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/14/39/000279946.pdf>.

6.8 Normy bibliografických citací

ČSN ISO 690. *Dokumentace – Bibliografické citace – Obsah, forma a struktura.* Český normalizační institut. Třídící znak 01 0197. Praha, 1996².

ČSN ISO 690-2. *Informace a dokumentace – Bibliografické citace – Část 2: Elektronické dokumenty nebo jejich části.* Český normalizační institut. Třídící znak 01 0197. Praha, 2000.

7. Seznam příloh

7.1 Obrázkové přílohy

Obrázek č. 1 – Kam patří Turecko?

Obrázek č. 2 – Kam patří Turecko?

Obrázek č. 3 – Petice proti vstupu Turecka do EU.

Obrázek č. 4 – Petice proti vstupu Turecka do EU.

Obrázek č. 5 – Turecko jako strašák Evropy?

Obrázek č. 6 – Porada o Turecku.

Obrázek č. 7 – Politická karikatura.

Obrázek č. 8 – Mustafa Kemal Atatürk.

Obrázek č. 9 – Gazi Mustafa Kemal.

Obrázek č. 10 – Stavba osmanské/turecké železnice.

Obrázek č. 11 – Turecko po válce za nezávislost, Mudanya, 1922.

Obrázek č. 12 – Turecko po válce za nezávislost, Karacabey, 1922.

Obrázek č. 13 – Turecko po válce za nezávislost, Bursa, 1922.

Obrázek č. 14 – Turecko po válce za nezávislost, Bursa, 1922.

Obrázek č. 15 – Turecko po válce za nezávislost, Uşak, 1922.

Obrázek č. 16 – Dobový plakát: vznik Turecka.

Obrázek č. 17 – Stará Ankara neboli Angora.

Obrázek č. 18 – Ankarská citadela dnes.

Obrázek č. 19 – Centrum tehdejší Ankary s pomníkem Mustafy Kemala.

Obrázek č. 20 – Centrum Ankary ve dvacátých letech dvacátého století.

Obrázek č. 21 – Ankara v polovině dvacátých let dvacátého století.

Obrázek č. 22 – Anatolská „silnice“, dvacátá léta dvacátého století.

Obrázek č. 23 – Ankara v polovině třicátých let.

Obrázek č. 24 – Budova Velkého národního shromáždění.

Obrázek č. 25 – Nová tvář staré Ankary. Opera, 1937.

Obrázek č. 26 – Nová tvář staré Ankary. Budova vysokého učení zemědělského, 1937.

Obrázek č. 27 – Mustafa Kemal, první prezident Turecka.

Obrázek č. 28 – Lâtife Hanım, žena Mustafy Kemala.

Obrázek č. 29 – Dobové noviny Stamboul.

Obrázek č. 30 – Novinový výstřižek: „Obchodní smlouva s Československem“.

Obrázek č. 31 – Mustafa Kemal a Ismet paša.

Obrázek č. 32 – Vyslanectví ČSR v Ankaře. Úřední budova.

Obrázek č. 33 – Velký salón. Interiér vyslanectví ČSR.

Obrázek č. 34 – Malý salón. Interiér vyslanectví ČSR.

Obrázek č. 35 – Interiér vyslanectví ČSR.

Obrázek č. 36 – Budova někdejšího vyslanectví ČSR.

Obrázek č. 37 – Vedlejší budova někdejšího vyslanectví ČSR.

Obrázek č. 38 – Mešita Hadžiho Bayrama, Ulus, Ankara.

Obrázek č. 39 – Kupecké budovy, Izmir (Smyrna).

Obrázek č. 40 – Istanbul, čtvrť Sultanahmet.

Obrázek č. 42 – Lékárna (Eczane), Ulus, Ankara.

Obrázek č. 42 – Obraz „Ghazi Mustapha Kemal pasha“, „Made in Czechoslovakia“.

Obrázek č. 43 – Detail obrazu s nápisem „Made in Czechoslovakia“.

7.2 Textové přílohy

Textový dokument č. 1 – Zákon ze 13. října 1923. Ankara hlavním městem Turecka.

Textový dokument č. 2 – Smlouva o přátelství. Titulní strana.

Textový dokument č. 3 – Tabulka pro transliteraci arabsky psaného textu.

Textový dokument č. 4 – Smlouva o výměně obyvatelstva.

7.3 Mapové přílohy

Mapa č. 1 – Blízký východ po Lausannské konferenci.

Mapa č. 2 – Mapa istanbulských čtvrtí.

Mapa č. 3 – Ankarská čtvrť Çankaya.

Mapa č. 4 – Turecko. Dvacátá léta.

Mapa č. 5 – Turecko. Třicátá léta.

7.4 Tabulkové přílohy

Tabulka č. 1 – Zahraniční obchod Československa 1920-1929.

Tabulka č. 2 – Celkový zahraniční obchod Československa s Tureckem 1920-1924.

Tabulka č. 3 – Celkový zahraniční obchod Československa s Tureckem 1920-1924.

Tabulka č. 4 – Celkový zahraniční obchod Československa s Tureckem 1920-1924.

Tabulka č. 5 – Vývoz cukru 1920-1924.

Tabulka č. 6 – Vývoz konfekčního zboží 1920-1924.

Tabulka č. 7 – Vývoz bavlněného zboží 1920-1924.

Tabulka č. 8 - Vývoz vlněného zboží 1920-1924.

Tabulka č. 9 - Vývoz skla a skleněného zboží 1920-1924.

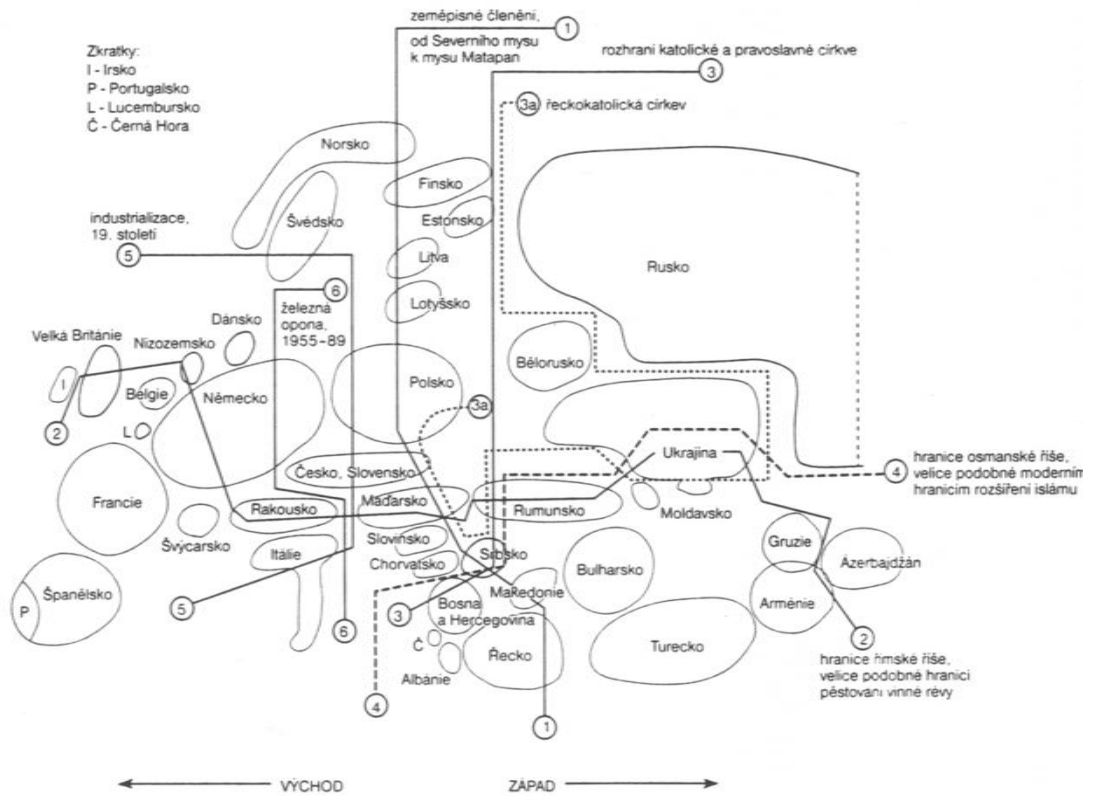
Tabulka č. 10 - Vývoz železa a železného zboží 1920-1924.

Tabulka č. 11 - Dovoz tabáku 1920-1924.

Tabulka č. 12 - Dovoz lískových oříšků 1920-1924.

Tabulka č. 13 - Dovoz jehněčí kůže 1920-1924.

Tabulka č. 14 - Dovoz vinných zrn a sušených hroznů 1920-1924

Obrázek č. 1 – Kam patří Turecko?⁸³²

⁸³² DAVIES, Norman. *Dějiny jednoho kontinentu*. Praha, 2005, s. 41. ISBN 80-7260-138-5.

The Economist

DECEMBER 7TH-13TH 2002

www.economist.com

Dealing with North Korea

PAGES 14 AND 41

The economy's surprising strength

PAGE 31

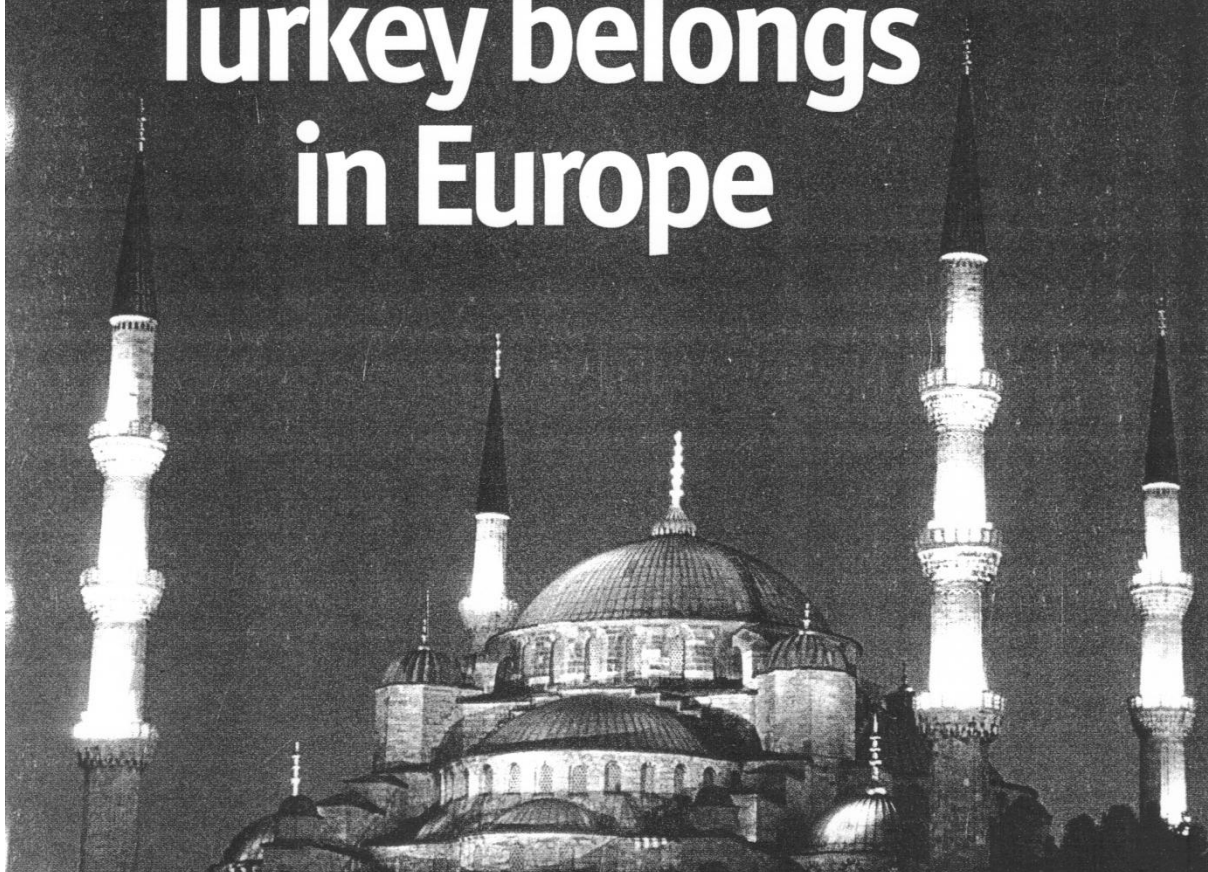
Managing in difficult times

PAGES 17, 59 AND 65

A SURVEY OF GERMANY

AFTER PAGE 52

Turkey belongs in Europe

Obrázek č. 2 – Kam patří Turecko?⁸³³

⁸³³ *The Economist*, December 7th 2002. ISSN 0013-0613.

EVROPSKÁ PETICE PROTI VSTUPU TURECKA DO EU

z podnětu celoevropské občanské
iniciativy Voice for Europe/
Hlas pro Evropu

- » Evropská unie chce v říjnu 2005 zahájit
přístupové rozhovory s Tureckem.
- » Řekněme své NE plnému členství!
- » Buďme tolerantní, ne naivní.
- » Vyjádřete také svůj nesouhlas a podpořte
petici svým podpisem.

www.hlasproevropu.org

Obrázek č. 3 – Petice proti vstupu Turecka do EU.⁸³⁴

⁸³⁴ Petiční letáček v archivu autorky.

Zahájení přístupových rozhovorů s Tureckem je nezodpovědné!

V Turecku stále dochází:

» k násilnému porušování práv žen a národnostních menšin

Vládní jednotky brutálně potlačily letošní demonstraci za ženská práva.

Dvaceti milionům Kurdů je stále odepírán status národnostní menšiny.

» k porušování základních svobod jednotlivce včetně svobody vyznání

Turecké zvykové a náboženské právo nepřiznává stejné postavení ženám a mužům.

V Turecku je opakovaně zakazováno otevření křesťanských škol, křesťanské kostely jsou vyvlastňovány, je bráněno jejich renovaci.

» k prosazování odlišných hodnot, zvykového a náboženského práva

Autoritativně přijaté zákony nemohou zaručit změnu v hodnotách a zvycích tureckých občanů.

V roce 2004 se Turecko pokusilo kriminalizovat manželskou nevěru, ta se nestala trestným činem pouze na nátlak EU.

» k popírání vlastní minulosti

Turecko nikdy nepřiznalo genocidu milionu Arménů z roku 1915. Od roku 1974 Turecko okupuje Kypr a dodnes výslovně neuznalo suverenitu Kyperské republiky – jednoho z členských států Evropské unie.

Turečtí přistěhovalci se nezačleňují do evropské společnosti

Sňatky z donucení a vraždy ze cti nejsou jediným problémem tureckých komunit v Německu, Francii a Nizozemsku. V Berlíně bylo během posledního půl roku vlastní rodinou zabito 6 tureckých žen, které odmítly žít v manželství z donucení.

Turečtí přistěhovalci tvoří uzavřená ghetta, často ani nemluví jazykem hostitelské země. S Tureckem by do Evropy vstoupily další problémy a odlišné chápání hodnot.

Turecko by se po přijetí stalo nejlidnatějším státem EU. Bude EU ustupovat tlaku Turecka?

Premiér Erdogan byl vězněn za své militantní islamistické výroky. Demokracii považuje za dočasný nástroj, jak dosáhnout svých cílů. Mimo jiné na veřejném shromáždění recitoval: „Mešity jsou naše kasárna, minarety jsou naše bajonety.“

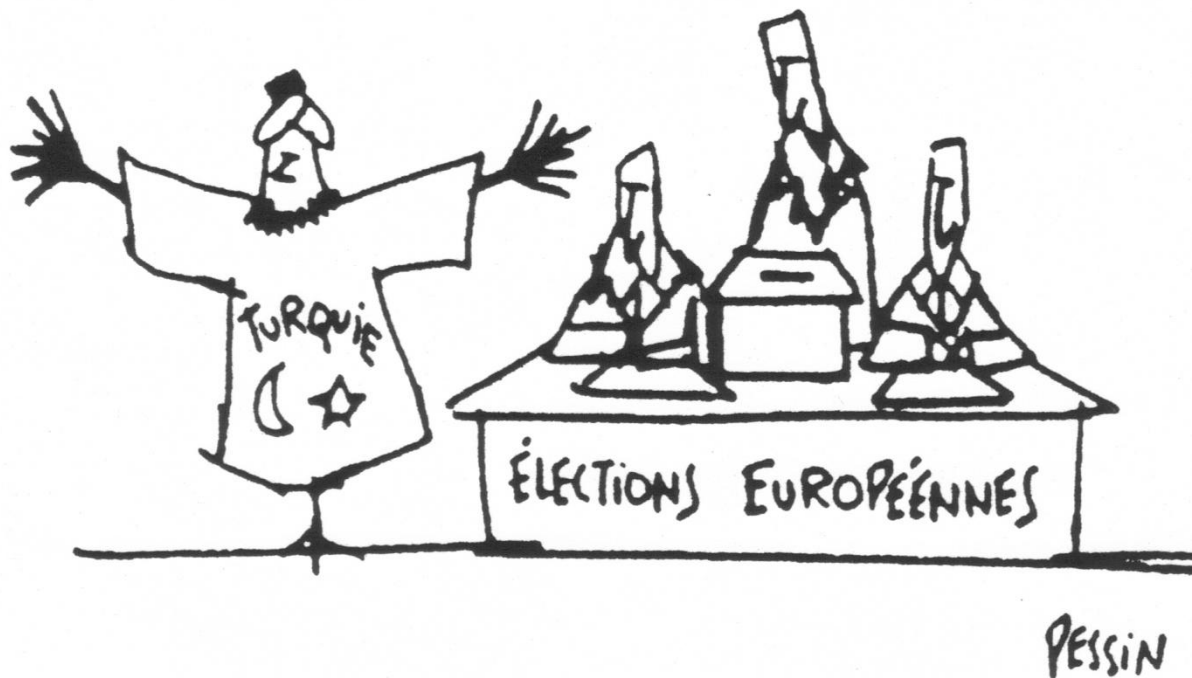
Opravdu chceme, aby tento nevypočítatelný soused spolurozhodoval o naší budoucnosti?

Podpořte petici svým podpisem!

Petice na internetu: www.hlasproevropu.org

Obrázek č. 4 – Petice proti vstupu Turecka do EU.⁸³⁵

⁸³⁵ Petiční letáček v archivu autorky.

Obrázek č. 5 – Turecko jako strašák Evropy?⁸³⁶

⁸³⁶ MÜLLER, Zdeněk. *Svaté války a civilizační tolerance*. Praha, 2005, s. 74. ISBN 80-200-1355-5.

Obrázek č. 6 – Porada o Turecku: zatímco je „osmanské impérium“ na smrtelném loži, evropští diplomaté diskutují o jeho dědictví. Karikatura z druhé poloviny devatenáctého století.⁸³⁷

⁸³⁷ BROWN, L. Carl (ed.). *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*. New York, 1996, s. 31. ISBN 0-231-10305-0.

Obrázek č. 7 – Politická karikatura. Na prvním obrázku „dáma Evropa“ poučuje „Osmánka“ jak by měl chodit. Na druhém obrázku „Osman“ vyjasňuje, že už „má dost“ evropského poučování. Konec devatenáctého století.⁸³⁸

⁸³⁸ BROWN, L. Carl (ed.). *Imperial Legacy: The Ottoman Imprint on the Balkans and the Middle East*. New York, 1996, s. 303. ISBN 0-231-10305-0.

Obrázek č. 8 – Mustafa Kemal Atatürk. Turecké děti se učí o zakladateli Turecké republiky od svého útlého věku. Obrázek z knížky pro děti.⁸³⁹

⁸³⁹ RENKLİYILDIRIM, Önder. *NewBeginnings*. Istanbul, 1999², s. 2. ISBN 975-8114-03-4.

Obrázek č. 9 – Gazi Mustafa Kemal. Otec moderního Turecka se symbolicky vznáší nad minarety mešit oděn v rouchu revoluce. Stylizovaná kresba z roku 1922.⁸⁴⁰

⁸⁴⁰ MÜLLER, Zdeněk. *Svaté války a civilizační tolerance*. Praha, 2005, s. 100. ISBN 80-200-1355-5.

Obrázek č. 10 – Stavba osmanské/turecké železnice. Začátek dvacátého století.⁸⁴¹

⁸⁴¹ GÜLEN, Salih. Bir demiryolu rüyasının 100. yılı. In *Raillife: Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları 3*, 2008, č. 34, s. 41. ISSN 1307-1122.

Obrázek č. 11 – Turecko po válce za nezávislost, Mudanya, 1922. (Fotografie z archivů Červeného půlměsíce a Červeného kříže).⁸⁴²

⁸⁴² GÖNCÜ, Gürsel. Küçük Asya'da intikam günleri. In *Atlas: aylık ve keşif dergisi*, 2002, č. 110, s. 97. ISSN 1300-5901.

Obrázek č. 12 – Turecko po válce za nezávislost, Karacabey, 1922. (Fotografie z archivů Červeného pŕlměsíce a Červeného kříže).⁸⁴³

⁸⁴³ GÖNCÜ, Gürsel. Küçük Asya'da intikam günleri. In *Altas: aylık ve keşif dergisi*, 2002, č. 110, s. 98. ISSN 1300-5901.

Obrázek č. 13 - Turecko po válce za nezávislost, Bursa, 1922. (Fotografie z archivů Červeného půlměsíce a Červeného kříže).⁸⁴⁴

⁸⁴⁴ GÖNCÜ, Gürsel. Küçük Asya'da intikam günleri. In *Atlas: aylık ve keşif dergisi*, 2002, č. 110, s. 94. ISSN 1300-5901.

Burası Bursa

Obrázek č. 14 - Turecko po válce za nezávislost, Bursa, 1922. (Fotografie z archivů Červeného pŮlměsíce a Červeného kříže).⁸⁴⁵

⁸⁴⁵ GÖNCÜ, Gürsel. Küçük Asya'da intikam günleri. In *Atlas: aylık ve keşif dergisi*, 2002, č. 110, s. 106. ISSN 1300-5901.

Obrázek č. 15 - Turecko po válce za nezávislost, Uşak, 1922. (Fotografie z archivů Červeného pŮlměsíce a Červeného kříže).⁸⁴⁶

⁸⁴⁶ GÖNCÜ, Gürsel. Küçük Asya'da intikam günleri. In *Atlas: aylık ve keşif dergisi*, 2002, č. 110, s. 96. ISSN 1300-5901.

Obrázek č. 16 – Plakát oslavující vznik Turecké republiky po podepsání smlouvy v Lausanne roku 1923. Plakát vyjadřuje myšlenku nového moderního a světského národního státu. Nezahalená dívka (bez závoje) vede generála vítězné války za nezávislost İsmeta pašu (Inönü).⁸⁴⁷

⁸⁴⁷ ROBINSON, Francis. *Svět islámu*. Praha, 1996, s. 136-137. ISBN 80-7176-356-X.

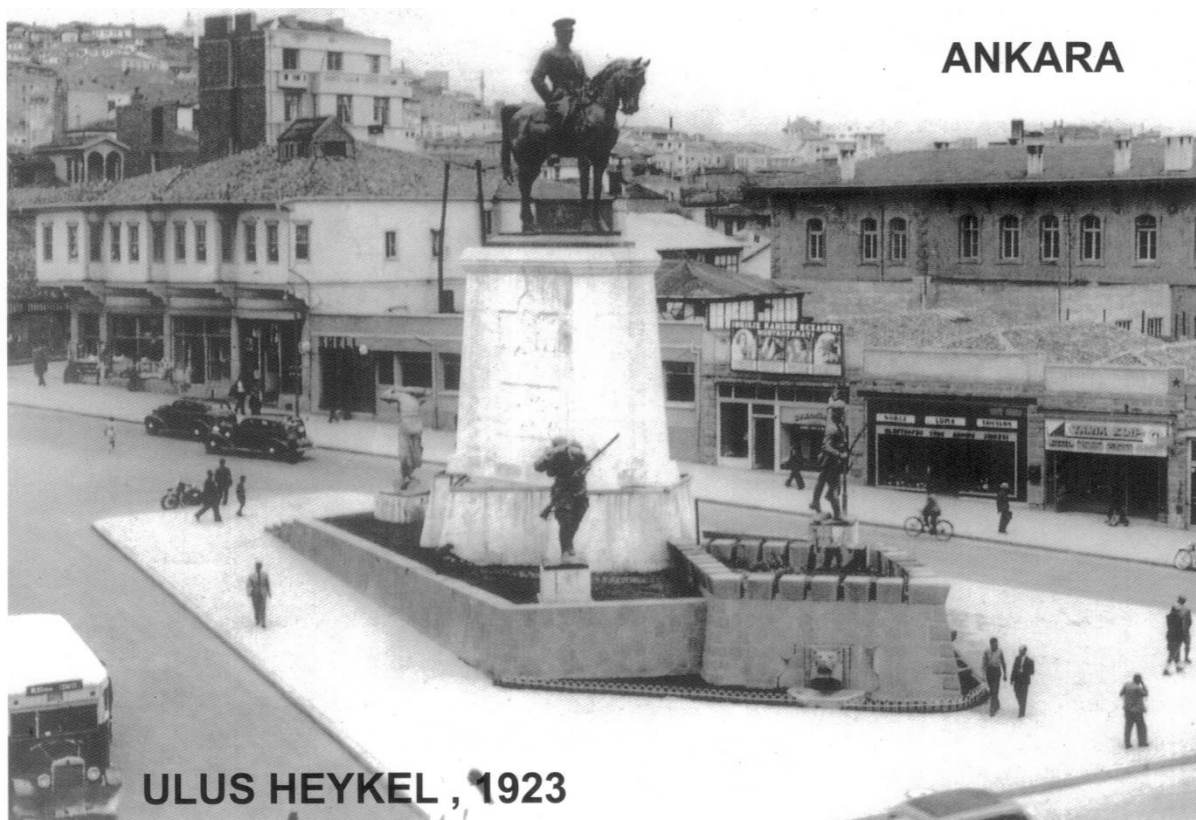
Obrázek č. 17 – Stará Ankara neboli Angora. ⁸⁴⁸

⁸⁴⁸ Fotografie panelu v Muzeu anatolských civilizací, Ankara. Zřejmě jde o dvacátá či raná třicátá léta dvacátého století, foto archiv autorky.

Obrázek č. 18 – Ankarská citadela dnes.⁸⁴⁹

⁸⁴⁹ Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 19 – Centrum tehdejší Ankary s pomníkem Mustafy Kemala.⁸⁵⁰

⁸⁵⁰ Na pohlednici není uveden autor ani vydavatel, pozn. aut.

Obrázek č. 20 – Centrum Ankary ve dvacátých letech dvacátého století. V popředí je pomník Mustafy Kemala, po pravé straně budova někdejšího parlamentu (bývalá školní budova), v pozadí železnice Anatolské dráhy.⁸⁵¹

⁸⁵¹ Na pohlednici není uveden autor ani vydavatel, pozn. aut.

Pohled na Angoru s citadely; v popředí velké spáleníště.

Obrázek č. 21 – Ankara v polovině dvacátých let dvacátého století, jak ji zachytil Bedřich Hrozný.⁸⁵²

⁸⁵² HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŕlměsíce*. Praha, 1927, s. 18.

Porucha automobilu ve stepi. V popředí Sabri effendi.

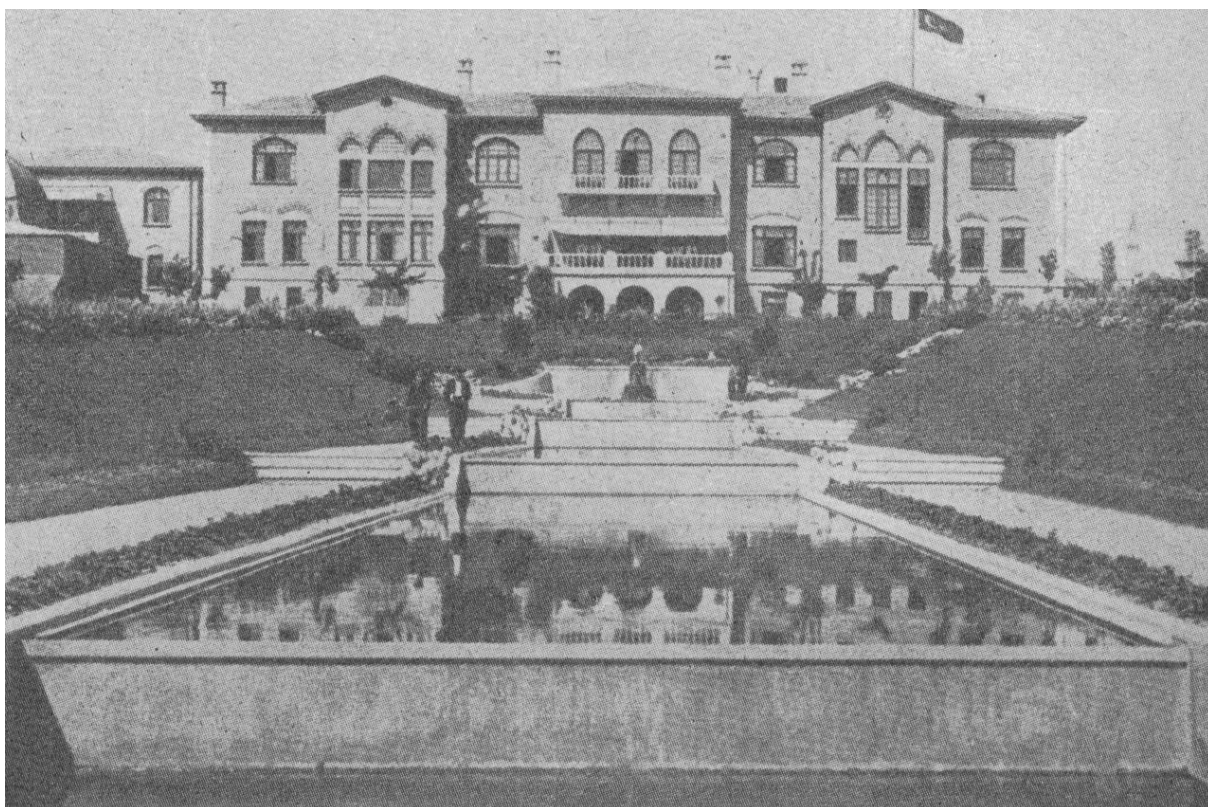
Obrázek č. 22 – Anatolská „silnice“, dvacátá léta dvacátého století.⁸⁵³

⁸⁵³ HROZNÝ, Bedřich. *V říši půlměsíce*. Praha, 1927, s. 25.

Obrázek č. 23 – Ankara v polovině třicátých let, jak ji zachytil český novinář a cestovatel Mohamed Abdullah (Bohdan) Brikcius.⁸⁵⁴

⁸⁵⁴ BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 71.

Budova parlamentu v Ankaře.

Obrázek č. 24 – Budova Velkého národního shromáždění ve třicátých letech dvacátého století.⁸⁵⁵

⁸⁵⁵ BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 78.

Sergiev - 1937

Obrázek č. 25 – Nová tvář staré Ankary. Opera, 1937.⁸⁵⁶

⁸⁵⁶ Dobová pohlednice, autor a vydavatel neveden.

Yüksek Ziraat Enstitüsü - 1937

Obrázek č. 26 – Nová tvář staré Ankarý. Budova vysokého učení zemědělského, 1937. Během několika let Ankará změnila svou tvář k nepoznání. Někdo výsledek rozsáhlé rekonstrukce obdivuje, jiný jej nazývá pravoúhlým brutalismem.⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ Dobová pohlednice, autor a vydavatel neveden, pozn. aut.

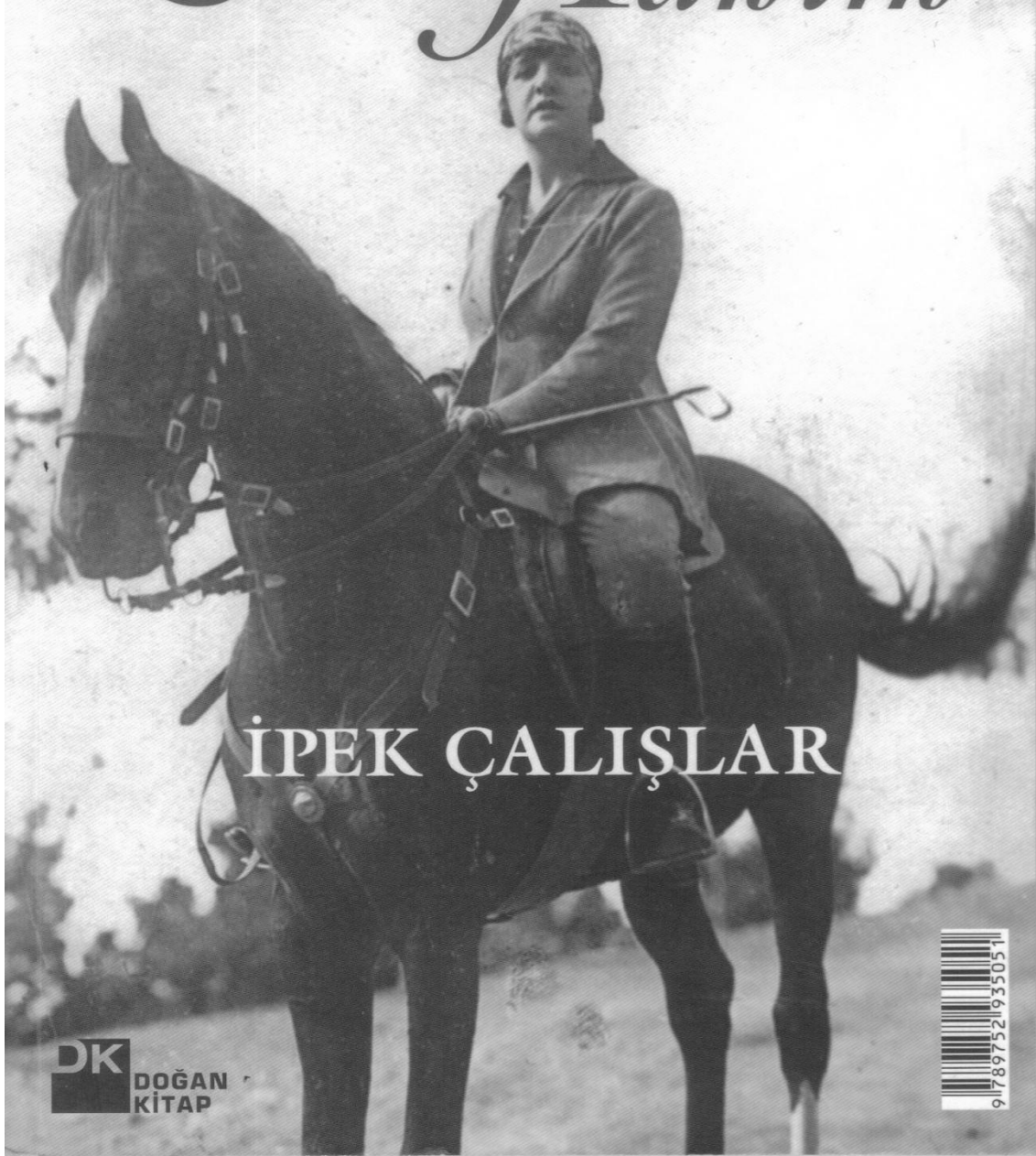
Obrázek č. 27 – Mustafa Kemal, první prezident Turecka.⁸⁵⁸

⁸⁵⁸ Pohlednice.

K o n s e p t K i t a p

Latife Hanım

Biyografi

Obrázek č. 28 – Lâtife Hanım, žena Mustafy Kemala.⁸⁵⁹

⁸⁵⁹ ÇALIŞLAR, İpek. *Latife Hanım*. İstanbul, 2006³. Přebal knihy. ISBN 975-293-505-2.

Obrázek č. 29 – Ukázka novin vycházejících toho času v Turecku. V kosmopolitním Istanbulu vycházel ve francouzštině například vlivný plátek Stamboul. Stamboul, středa 2. listopadu 1926, ročník 60, č. 303.⁸⁶⁰

⁸⁶⁰ AMZV ČR Praha, PZ Cařihrad, 1. 1. – 31. 12. 1926, č. 89/příloha: Stamboul Péra, Mardi 2. Novembre 1926, soixantième année No 303.

چك - اسلوواقيا له تجارت معاھدہ سی

چك اسلواوا سفیری موسیو قوبر له مرخصی علی
جنانی بك آراسنده دوه مذاکراته باشاندی

ترک - چك تجارت معاھدہ سی مذاکره سی باشلاکن

تجارت وکیل علی جنانی بك

دون ساعت اون آلتی ده تجارت وکالتنده علی
جنانی بکله سفیر موسیو قوبر آراسنده تجارت
معاھدہ سی عقدی ایچون مذاکراته باشلامشدر.
مذاکرات ایچون هیأت مرخصه من هیأت
مشاوره سی امور اداریه مدیر عمومی شوق ،
امور تجاریه مدیر عمومی غالب بکرتشکیل ایتکده در.

چك سفیری موسیو قوبر

چك اسلواوا سفیری موسیو قوبر سنارتقانه یی
آفرده تأسیس ایتک اوزره ایکی اون کون
اول شهر منزه عودت ایتشدی .
موسیو قوبر کلدیکی کوندن اعتبار آحکومتدزله
بر تجارت معاھدہ سی عقدی ایچون خارجییه وکالتی
نزدنده تشبثات لازمه بولونشدی . بوتشبات

Obrázek č. 30 – Novinový výstřížek z tureckých novin Hakimiyeti milliye (Hakimiyeti milliye gazetesi, lze přeložit jako Národní svrchovanost či Svrchovanost národa) z 23. února 1926. Na fotografii je s Ali Djénani (Cenani) beyem náš první vyslanec v Turecku Miloš Kobr (vpravo). Nadpis článku je „Obchodní smlouva s Československem.“ Hned v úvodním odstavci psáno, že Kobr přijel na dva tři dny do Ankarý, aby tam zřídil vyslanectví.⁸⁶¹

⁸⁶¹ AMZV ČR Praha, IV/1060, složka 7, Smlouvy obchodní: Turecko s ČSR 1926, č. j. 1015-adm-26. Cařihrad, 4. března 1926.

Obrázek č. 31 – Mustafa Kemal hovoří s İsmetem pašou v ankarské Çankayı po druhém vítězství u İnönü v roce 1921.⁸⁶²

⁸⁶² MANGO, Andrew. *Atatürk*. Londýn, 2004⁵, příloha č. 19. ISBN 0-7195-6592-8.

Obrázek č. 32 – Vyslanectví ČSR v Ankaře. Úřední budova v Çankaya cadd. č. 16. Konec třicátých let dvacátého století.⁸⁶³

⁸⁶³ AMZV ČR Praha, I/4, 1918-40 Budova Ankara, 13. X. 38 94020/38/I/4.

Obrázek č. 33 – Velký salón. Interiér vyslanectví ČSR, úřední budova v Çankaya cadd. č. 16. Konec třicátých let dvacátého století.⁸⁶⁴

⁸⁶⁴ AMZV ČR Praha, I/4, 1918-40 Budova Ankara, 13. X. 38 94020/38/I/4.

Obrázek č. 34 – Malý salón. Interiér vyslanectví ČSR, úřední budova v Çankaya cadd. č. 16. Konec třicátých let dvacátého století.⁸⁶⁵

⁸⁶⁵ AMZV ČR Praha, I/4, 1918-40 Budova Ankara, 13. X. 38 94020/38/I/4.

Obrázek č. 35 – Interiér vyslanectví ČSR, úřední budova v Çankaya cadd. č. 16. Konec třicátých let dvacátého století.⁸⁶⁶

⁸⁶⁶ AMZV ČR Praha, I/4, 1918-40 Budova Ankara, 13. X. 38 94020/38/I/4.

Obrázek č. 36 – Budova někdejšího vyslanectví ČSR, s jejíž stavbou se začalo na konci třicátých let. Nynější rezidence Velvyslanectví České republiky (Çek Cumhuriyeti büyükelçiliği ikametgahı). Ankara, Çankaya č. p. 245.⁸⁶⁷

⁸⁶⁷ Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 37 – Vedlejší budova někdejšího vyslanectví ČSR, s jejíž stavbou se začalo na konci třicátých let. Nynější budova Velvyslanectví Slovenské republiky, Ankara, Çankaya.⁸⁶⁸

⁸⁶⁸ Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 38 – Mešita Hadžiho Bayrama, Hacı Bayram Camii, Ulus, Ankara.⁸⁶⁹

⁸⁶⁹ Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 39 – Kupecké budovy, Izmir (Smyrna). Panská sídla pocházející z osmnáctého a devatenáctého století, která dříve patřila kupcům z Evropy, lze v dnešním Izmiru stěží najít. Výjimkou je část čtvrti Alsancak, již se dodnes říká Punta. Ničivým plamenům roku 1922 unikly celé řady kdysi přepychových rezidencí.⁸⁷⁰

⁸⁷⁰ Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 40 – Istanbul, čtvrť Sultanahmet (pohled z okna Chrámu Boží moudrosti Hagia Sofia, pozdější mešity, Aya Sofya). V boji o čest být hlavním městem Istanbul v roce 1923 prohrál. Strategická poloha Ankary zvítězila nad krásou Istanbulu.⁸⁷¹

⁸⁷¹ Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 41 – Lékárna (Eczane), Ulus, Ankara. Staré město dodnes žije svým životním tempem a způsobem, ostře kontrastujícím s moderní Ankarou, metropolí, Atatürkem založeným hlavním městem.⁸⁷²

⁸⁷² Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 42 – „Záhadný“ obraz „Ghazi Mustapha Kemal pasha“ v jednom z nejznámějších hanů („orientální“ čajovna s možností noclehu a stravy). Nad rudými tureckými vlajkami je jasně čitelný nápis „Made in Czechoslovakia“. Pirinç Han, Stará Ankara – citadela.⁸⁷³

⁸⁷³ Doplním, že v této „čajovně“ za lednicí byl k mé radosti ukryt ještě jeden obraz „Made in Czechoslovakia“ a to nakreslené panorama zřejmě staré Ankary, pozn. aut. Foto v archivu autorky.

Obrázek č. 43 – Detail obrazu s nápisem „Made in Czechoslovakia“, Pirinç Han, Stará Ankara - citadela.⁸⁷⁴

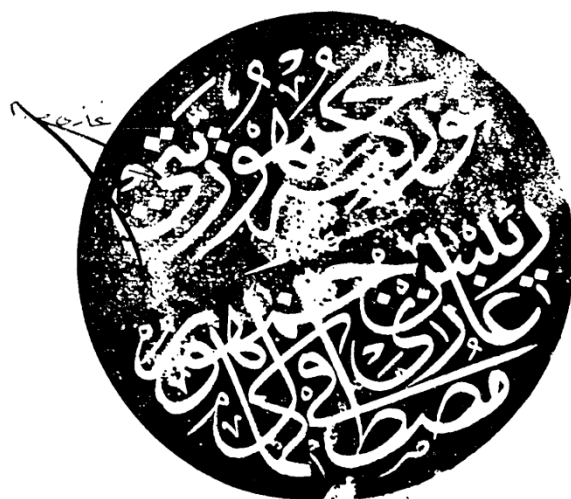
⁸⁷⁴ Foto v archivu autorky.

غازی مصطفیٰ کمال تورکیہ رئیس جمہوری

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ہو قیام و ترقی کے لیے اور دنیا و آخرت کی ساری نعمتوں کے لیے

تورکیہ جمہوریتی ایلہ چہ قواسلو و ایبا جمہوریتی آرہ سندہ بر محفادت معاہدہ نامہ سی عقدی ضمنندہ چہ قواسلو و
مرخصی ایلہ آنقرہ دہ اجرای مذاکرہ و تورکیہ جمہوریتی نامنہ وضع امضا انجک اوزرہ اہلیت، درایت و تجربہ کار لغند
اعتماد تاممز اولان خارجیہ و کالتمز مستشاریہ توفیق کمال بک صلاحیت کاملہ فی خائن اولہ رق طرفزدن مرخص
تعیین ایدلمشدر .

تصدیقاً للمقال اشبو صلاحیتنا مہ طرفزدن بالامضا مشار البہہ اعطا قلندی
بیک اوچبوز قرق سنہ سی آغستوسنک اون سکر: بخاکوفی آنقرہ دہ تنظیم اولمشدر .

Textový dokument č. 2 – Smlouva o přátelství mezi Republikou Československou a Tureckou Republikou, 11. říjen 1924. Titulní strana. V záhlaví dokumentu je napsáno jméno Gaziho Mustafy Kemala.⁸⁷⁶

⁸⁷⁶ AMZV ČR Praha, Fond mezinárodních smluv, Smlouva o přátelství mezi Československem a Tureckem, 11. října 1924.

LIST OF TRANSLITERATIONS

SYSTEM OF TRANSLITERATION OF ARABIC CHARACTERS:

Consonants			Long Vowels	Diphthongs
ء (except when initial)	ذ z	ظ k	أ ā	أو aw
ب b	س s	ك k	و ū	أي ay
ت t	ش sh	ل l	ي ī	
ث th	ص ṣ	م m		ـِيّ iyy (final form ī)
ج dj	ض ḍ	ن n	Short Vowels	ـِيّ uwī (final form ū)
ح ḥ	ط ṭ	ه h	ـَ a	
خ kh	ظ z	و w	ـُ u	
د d	ع ʿ	ي y	ـِ i	
ذ dh	غ gh			
ر r	ف f			

ا; at (construct state)
 ال (article), al- and ʾl- (even before the antero-palatals)

PERSIAN, TURKISH AND URDU ADDITIONS TO THE ARABIC ALPHABET:

پ p	ژ zh	ٹ t	ڈ d
چ c	ج or گ g (sometimes ñ in Turkish)	ذ d	

Additional vowels:

- a) Turkish: e, ı, o, ö, ü. Diacritical signs proper to Arabic are, in principle, not used in words of Turkish etymology.
 b) Urdu: ē, ô.

For modern Turkish, the official orthography adopted by the Turkish Republic in 1928 is used.

The following letters may be noted:

c = dj	ğ = gh	j = zh	k = k and ḳ	t = t and ṭ
ç = ç	h = h, ḥ and kh	ş = sh	s = s, ṣ and th	z = z, ẓ, ḍ and dh

SYSTEM OF TRANSLITERATION OF CYRILLIC CHARACTERS:

а a	е e	к k	п p	ф f	щ shč	ю yu
б b	ж ž	л l	р r	х kh	ы ı	я ya
в v	з z	м m	с s	ц ts	ь ʾ	ѣ ē
г g	и i	н n	т t	ч č	ъ ʿ	
д d	й y	о o	у u	ш sh	э é	

Textový dokument č. 3 – Tabulka pro transliteraci arabsky psaného textu.⁸⁷⁷

⁸⁷⁷ GIBB, H. A. R. – KRAMERS, J. H. – LÉVI-PROVENÇAL, E. – SCHACHT, J. (eds.). *The Encyklopedia of Islam: New Edition, Volume I, A – B*. Leiden a Londýn, 1960 (photomechanical reprint), s. 5.

Accord N° VII

N° 912.

GRÈCE ET TURQUIE

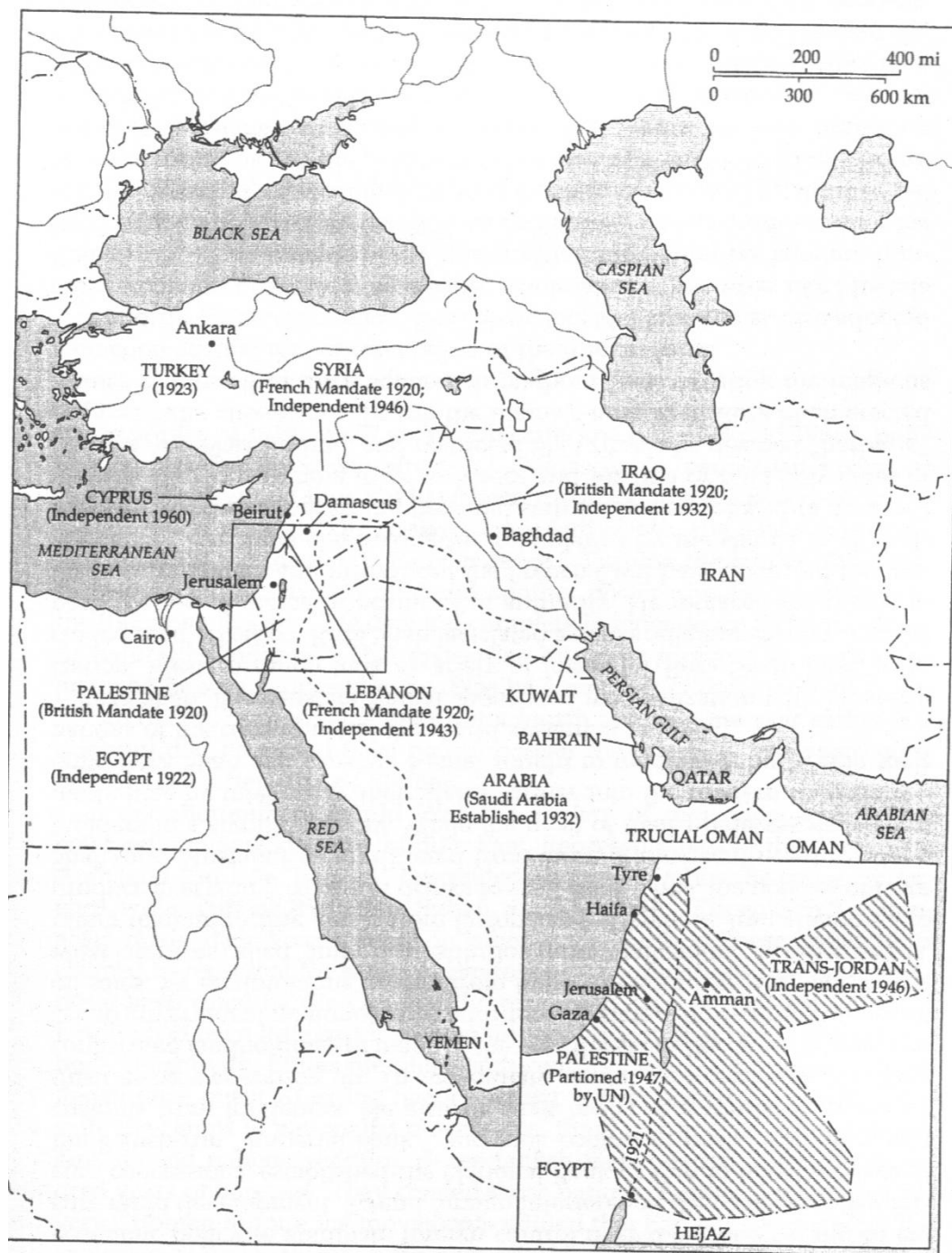
Accord relatif à la restitution réciproque des internés civils et à l'échange des prisonniers de guerre, signé à Lausanne, le 30 janvier 1923.

GREECE AND TURKEY

Agreement respecting the Reciprocal Restitution of Interned Civilians and the Exchange of Prisoners of War, signed at Lausanne, January 30, 1923.

Textový dokument č. 4 – Smlouva o výměně obyvatelstva mezi Řeckem a Tureckem podepsaná 30. ledna 1923 v Lausanne. Poslední tečka za osmanskou mnohonárodnostní mozaikou.⁸⁷⁸

⁸⁷⁸ *Agreement respecting the Reciprocal Restitution on Interned Civilians and the Exchange of Prisoners of war, signed at Lausanne, January 30, 1923.* United Nations, UN treaty. [cit. 2009-01-08]. URL: <http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/14/39/000279946.pdf>.

The Middle East, 1923

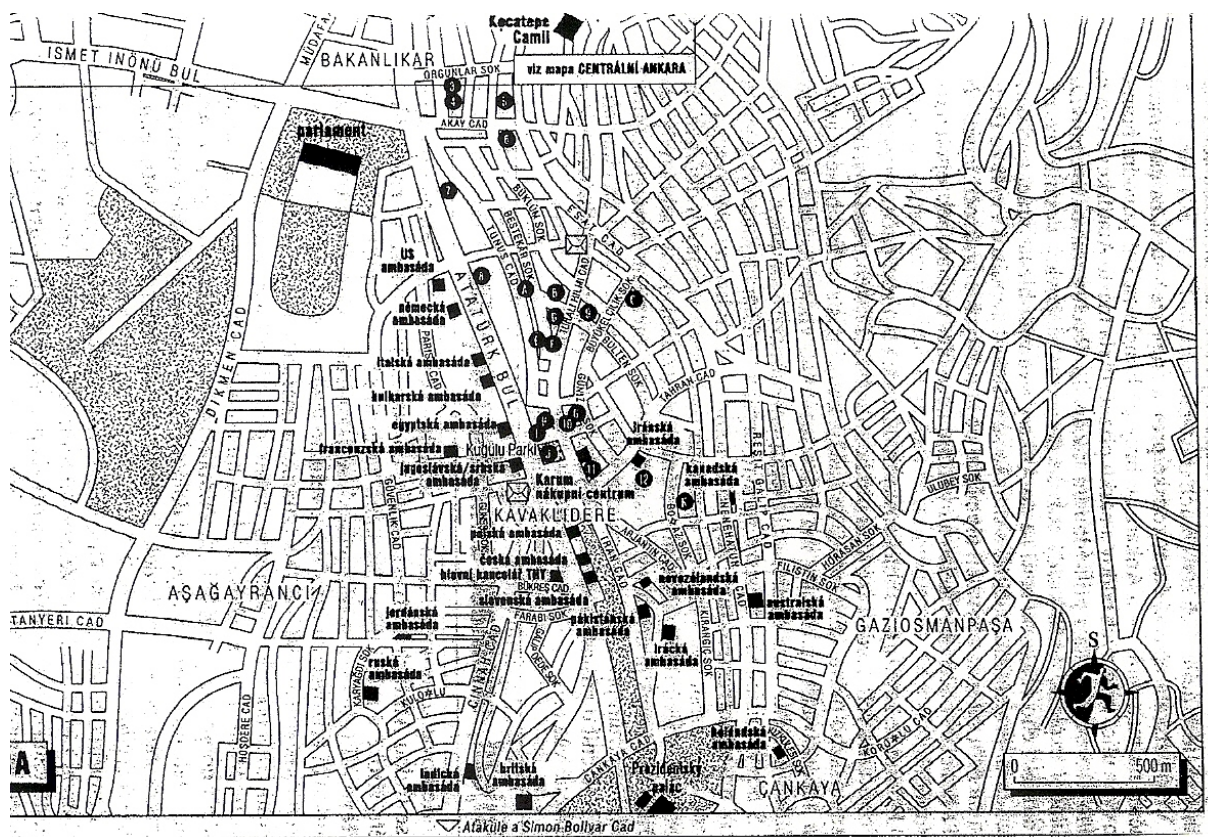
Mapa č. 1 – Blízky východ po Lausannské konferenci.⁸⁷⁹

⁸⁷⁹ GELVIN, James L. *The Modern Middle East*. New York, 2005, s. 193. ISBN 0-19-516789-9.

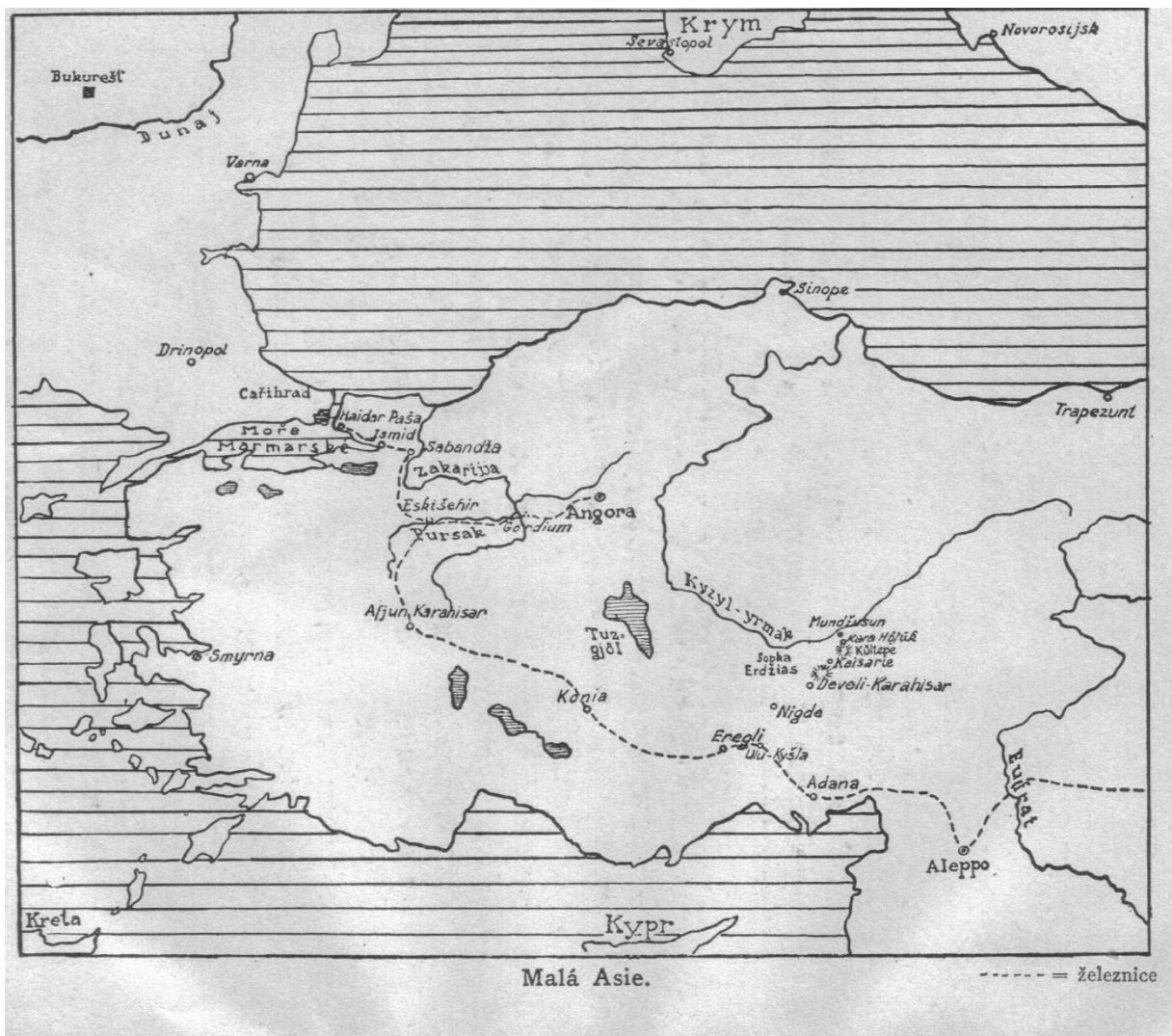
Mapa č. 2 – Mapa istanbulských čtvrtí.⁸⁸⁰

⁸⁸⁰ PALMER, Alan Warwick. *Úpadek a pád osmanské říše*. Praha, 1996, s. 286. ISBN 80-85846-05-5.

Mapa č. 3 – Mapa ankarské čtvrti Çankaya. Na mapě lze vidět polohu někdejších budov československého vyslanectví, pozdějšího velvyslanectví. V těsné blízkosti těchto budov jsou téměř všechna ostatní velvyslanectví zahraničních států v Turecku.⁸⁸¹

⁸⁸¹ AYLIFE, Rosie et al. *Turecko*. Brno, 2002, s. 711. ISBN 80-7217-056-2.

Mapa č. 4 – Turecko, Malá Asie. Angora v srdci Anatólie, železnice (mapa z dvacátých let).⁸⁸²

⁸⁸² HROZNÝ, Bedřich. *V říši pŭlměsíce*. Praha, 1927, s. 10.

Mapa č. 5 – Turecko, Malá Asie. Ankara v srdci Anatólie, železnice (mapa z třicátých let).⁸⁸³

⁸⁸³ BRIKCIUS, Mohamed Abdullah. *Napříč Kemalovým Tureckem*. Praha, 1935, s. 120.

Rok	Dovoz	Vývoz	Celkový obrát
1920	23 912	28 515	52 427
1921	23 524	29 213	52 737
1922	13 436	19 510	32 946
1923	10 821	13 782	24 603
1924	15 855	16 981	32 836
1925	17 616	18 788	36 404
1926	15 277	17 755	33 032
1927	17 960	20 133	38 093
1928	19 191	21 205	40 396
1929	19 926	20 497	40 459

Tabulka č. 1 – Zahraniční obchod Československa v letech 1920-1929 (mil. Kč v běžných cenách)⁸⁸⁴

Dle hodnoty		
Rok	Dovoz (Kč)	Vývoz (Kč)
1920	17,221.852	134,552.950
1921	13,855.630	87,237.016
1922	31,072.359	86,774.345
1923	43,492.825	91,680.864
1924	30,778.757	126,865.479

Tabulka č. 2 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Celkový zahraniční obchod Československa s Tureckem od 1. ledna 1920 do 31. prosince 1924.⁸⁸⁵

⁸⁸⁴ LACINA, Vlastislav. *Velká hospodářská krize v Československu 1929-1934*. Praha, 1984, s. 31.

⁸⁸⁵ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 11.

Dle váhy a počtu kusů		
Rok	Dovoz	Vývoz
1920	4.803 q (2 kusy)	19.638 q (1,736.218 kusů)
1921	5.199 q (3 kusy)	36.817 q (680.145 kusů)
1922	11.070 q (7.878 kusů)	35.830 q (83.056 kusů)
1923	1,803.681 q (-) ⁸⁸⁶	9,155.036 q (2,015.834 kusů)
1924	1,328.817 q (3.357 kusů)	15,765.352 q (2.707.763 kusů)

Tabulka č. 3 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Celkový zahraniční obchod Československa s Tureckem od 1. ledna 1920 do 31. prosince 1924.⁸⁸⁷

Rok	S Kč
1920	117,331.098
1921	73,381.386
1922	55,701.986
1923	48,188.039
1924	96,086.722

Tabulka č. 4 - Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Celkový zahraniční obchod Československa s Tureckem od 1. ledna 1920 do 31. prosince 1924: náš zahraniční obchod byl aktivní.⁸⁸⁸

⁸⁸⁶ Údaj neuveden

⁸⁸⁷ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 11.

⁸⁸⁸ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 12.

Cukr		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	592.400	8,323.248
1921	996.500	8,241.055
1922	350.000	1,549.000
1923	6,203.418	24,569.278
1924	9,378.818	37,455.976

Tabulka č. 5 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Vývoz cukru z Československa do Turecka v letech 1920-1924.⁸⁸⁹

Zboží konfekční			
Vývoz v roce	Kg	(Kusů)	Za Kč
1920	2.200	(1,736.218)	87,753.560
1921	5.800	(680.141)	16,909.723
1922	33.500	(83.056)	8,700.961
1923	5.986	(2,015.834)	26,186.739
1924	4.150	(2,707.763)	21,465.659

Tabulka č. 6 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Vývoz konfekčního zboží z Československa do Turecka v letech 1920-1924.⁸⁹⁰

Bavlněné zboží		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	7.800	1,857.100
1921	35.000	4,754.057
1922	239.100	17,668.460
1923	379.596	14,289.263
1924	393.471	16,226.893

Tabulka č. 7 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Vývoz bavlněného zboží z Československa do Turecka v letech 1920-1924.⁸⁹¹

⁸⁸⁹ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 8.

⁸⁹⁰ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 8-9.

⁸⁹¹ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 9.

Vlněné zboží		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	14.000	12,600.000
1921	11.500	5,281.350
1922	40.700	10,755.080
1923	100.375	7,058.697
1924	174.360	12,434.608

Tabulka č. 8 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Vývoz vlněného zboží z Československa do Turecka v letech 1920-1924.⁸⁹²

Sklo a skleněné zboží		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	427.900	6,779.876
1921	963.600	9,288.881
1922	879.200	15,690.096
1923	690.881	4,977.904
1924	1,475.990	10,546.573

Tabulka č. 9 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Vývoz skla a skleněného zboží z Československa do Turecka v letech 1920-1924.⁸⁹³

Železo a železné zboží		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	135.100	4,223.892
1921	442.400	13,304.585
1922	80.300	3,153.161
1923	116.823	1,251.370
1924	1,784.658	7,497.186

Tabulka č. 10 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Vývoz železa a železného zboží z Československa do Turecka v letech 1920-1924.⁸⁹⁴

⁸⁹² AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 9.

⁸⁹³ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 9.

⁸⁹⁴ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 9.

Tabák		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	107.600	2,905.200
1921	91.000	3,896.620
1922	650.700	26,326.572
1923	1,633.209	40,921.659
1924	735.976	23,852.984

Tabulka č. 11 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Dovoz tabáku z Turecka do Československa v letech 1920-1924.⁸⁹⁵

Lískové oříšky		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	1.900	-
1921	35.700	952.476
1922	84.400	1,090.048
1923	25.743	211.750
1924	169.547	2,377.939

Tabulka č. 12 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Dovoz lískových oříšků z Turecka do Československa v letech 1920-1924.⁸⁹⁶

Jehněčí kůže		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	-	-
1921	44.300	1,860.600
1922	32.400	392.100
1923	35.733	708.308
1924	78.093	1,693.758

Tabulka č. 13 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Dovoz jehněčí kůže z Turecka do Československa v letech 1920-1924.⁸⁹⁷

⁸⁹⁵ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 10.

⁸⁹⁶ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 10.

⁸⁹⁷ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 10.

Vinná zrna a hrozny sušené		
Vývoz v roce	Kg	Za Kč
1920	67.000	-
1921	132.200	3,885.358
1922	108.700	1,580.465
1923	29.848	290.684
1924	188.652	1,532.606

Tabulka č. 13 – Nutnost uzavřít obchodní smlouvu s Tureckem: Dovoz vinných zrn a sušených hroznů z Turecka do Československa v letech 1920-1924.⁸⁹⁸

⁸⁹⁸ AMZV ČR Praha, IV/1061, složka. 1, Smlouvy obchodní, Turecko-ČSR, Jednání 1926. Ústředna československých obchodních komor. Ref. Brno. *Zpráva o obchodní smlouvě s Tureckem*. Příloha k č. j. 14.015/Ú, str. 11.

8. Résumé

The Great War proved to be an unmitigated disaster for the Turks. The long years of the Great War had left the people exhausted and impoverished. Turkey's provinces were gone, her allies were crushed, Istanbul (Constantinople) was held by the victors. Turkey was encircled by enemies.

Fortunately for Turks, the victorious Allies could not agree on how to divide the spoils of war. They intended to prevent each other from obtaining territory which would give one a strategic advantage over the rest than to crush the Turks.

Resistance groups calling themselves „Defence of Rights“ associations had been formed in eastern Thrace and Anatolia as soon as local landlords and merchants realised that Turkey was to be partitioned among former subject people. Unlike the sultan, they refused to accept the annexation of western Anatolia by Greece or the creation of Armenian and Kurdish states in the east.

The Turkish War of Independence started with the shooting of the first bullet, on May 15, 1919, during the occupation of Izmir (Smyrna) by the Greeks.

Resistance groups showed their determination to maintain the integrity of their country within the borders defined by the National Pact at the Erzurum Congress (1919).

The congresses at Erzurum and Sivas (1919) unified the various associations into the „Association for the Defence of the Rights of Anatolia and Rumelia“. Mustafa Kemal Pascha who had been elected chairman of both congresses was made the head of the committee which co-ordinated the national struggle. By January 1920, the nationalist controlled the last Ottoman parliament in Istanbul, having won the elections a month earlier. This assembly adopted the National Pact, *Misâk-ı Millî*, thereby isolating the sultan's collaborationist government even more.

The Allies, alarmed by the growing strength of nationalists even in the capital, Istanbul, formally occupied the city on March 16, 1920. Mustafa Kemal Pascha responded by calling for the elections of a new parliament which would sit in Ankara, the headquarters of the national movement. In April 23, 1923, the opening of the Turkish Grand National Assembly in Ankara was the herald of the foundation of the Republic of Turkey. The Assembly's successful leading of the Turkish War of Independence accelerated the foundation of the new Turkish State. Initially, they fought with the militia forces called „the National Forces“ against the states that won the Great War and who divided among

themselves the Ottoman Empire by signing the Sèvres Treaty on August 10, 1920. The Turkish Grand National Assembly established a regular army and by uniting The National Forces and the Army, the war ended with victory. Under the leadership of Mustafa Kemal Pascha, of course.

On October 11, 1922, the Mudanya Armistice was signed, and this was a great diplomatic success for the Turkish Nationalists. The Allies agreed to restore Turkish sovereignty in Istanbul its hinterland and negotiations for a peace treaty were opened at Lausanne on November 20, 1922. Before the Lausanne conference opened, the Caliphate and the Sultanate were separated from each other and the sovereignty of the sultans was abolished. Parliament voted to abolish Sultanate, this ancient institution, which had governed the Ottoman Empire for seven centuries on November 1, 1922.

On July 24, 1923, the Treaty of Lausanne was signed. It was generally acclaimed as the greatest diplomatic victory for Nationalist Turkey. The victory of the nationalists over both the Greeks and the sultan opened a new chapter in the drama of the Turkish revolution. Now they had to decide on the character of the new regime to be established on the foundations they had just laid during the war of liberation. The national movement was united by the common around goal of preventing the partition of Anatolia.

The ties with Ottoman Empire were broken off on October 13, 1923, Ankara was proclaimed the capital. By consequence of its role in the war of liberation and its strategic position, it was declared the capital of the new Turkish Republic.

Now senior civil servants, turkish officers and deputies, but also, for us an important question, foreign diplomats and ambassadors Extraordinary and Plenipotentiary, were faced with prospect of exchanging the comfort of their metropolis, Istanbul, for the austerity of a bleak Anatolian market town.

Ankara had no more than half a dozen modern buildings outside the walls, Ankara Citadel. Inside, the old city, which had once been wealthy on proceeds of the trade in mohair – the wool of the Angora goat – now had sunk into poverty. Medieval citadel dominated low-lying marshy ground, where malarial mosquitoes bred in profusion.

That was Ankara, the new country's administrative capital situated in the centre of Anatolia that was chosen not least for reasons of security. But the fact remained that the old capital, Istanbul, was a hotbed of opposition and of snide disparagement. The cosmopolitanism of the old Ottoman capital was contrasted with youthful, self-reliant and straightforward spirit of Ankara. The contrast was largely a myth, as many of the reformers slipped to Istanbul as often as they could.

Sooner or later, the seats of the competent embassies of foreign countries had to be moved from Istanbul to the new capital in Anatolia. In Ankara, there were no buildings, so far from representative or palaces, consequently they had no other choice than to built new ones.

Ankara's new decade had started, the seat of the czechoslovak embassy had to be built there. The Czechoslovak government could not built it quickly because of budget influenced by economic problems (e. g. stagnancy of domestic economy and its soft currency in deflation of early 1920's; or economy influenced by Wall Street Crash of 1929, or better to say, influenced by Worldwide great economic Depression in 1930's).

The Czechoslovak Republic was born out of the Habsburg Empire (the Monarchy from 1867 to 1918 is usually referred to as the Austrian-Hungary). The Czechoslovakia was not an empire, but a relatively small republic, not a state founded on expansionist principles. Despite of that fact, Czechoslovakia had fought for the question of the Regime of Capitulations. Czechoslovak Foreign policy was trying to spread the advantages of the Regime on all Czechoslovak citizens. But not because of imperialism, but the Czechoslovakia inherited some complications from its Habsburg past. It was question about economic Legacies and difficulties to find new trades in the interwar period. Despite the fact that goods and products coming from Czech Lands were known in the Ottoman Empire, for products „Made in Czechoslovakia“ it was difficult to be sold in the new Turkey. Capitulations were abolished by The Treaty of Lausanne, signed on 24 July 1923, and had opened a new chapter in Turkey's economy.

In conclusion it is possible to say that during interwar period one of the fundamental features of Czechoslovak foreign policy was its western and south-east orientation. One of the most important interests of the Czechoslovak foreign policy was its membership in The Little Entente, an alliance formed in 1920 and 1921 by Czechoslovakia, Romania and Yugoslavia.

Despite the fact that in interwar period were signed the most important Bilateral agreements, this period in relations could be characterized and described as provisory.